SINIF BİLİNCİ

★ *Şadi Ozansü* 99 seçimleri ve siyasal sonuçları ★ *Salih Güler* Seçimler sonrasında siyasal durum ve görevlerimiz ★ *Can Ilgın* Kürt hareketinde sol liberalizm ★ *Cenk Ötkünç* "Düğün ve cenaze" ★ *Sungur Savran* İkinci Kosova Savaşı ★ *ayşe düzkan* feminizm yalnızca liberal safların hakkı mı ★ *Kemal Ülker* 60 yıl sonra Büyük Terör

23-24

DEVRİMCİ MARKSİST TEORİK/POLİTİK DERGİ

BAHAR/YAZ 1999

Ama işçiler kendi nihai zaferlerine en büyük katkıyı kendileri yapmak zorundadırlar: kendi sınıf çıkarlarını öğrenmekle, kendi bağımsız politik tavırlarını hiç gecikmeksizin benimsemekle, demokratik küçük burjuvazinin ikiyüzlü cümlelerine kanmaktan kaçınarak proletaryanın bağımsız olarak örgütlenmiş partisinin gerekliliğinden bir an bile kuşku duymamakla. Savaş naraları şu olmalıdır: Sürekli Devrim!

Karl Marx
(Mart 1850)

SINIF BİLİNCİ

SAYI: 23/24 BAHAR/YAZ 1999

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Sungur SAVRAN

Yönetim Yeri: Kardelen Yayınevi, İstiklal Cad., Sofyalı Sok., No: 32 Kat 5, Daire 6 Tünel / Taksim / İstanbul
Tel: (0212) 244 20 51

Avrupa Temsilcisi: Ersen OLGAÇ
Tel: 0 46 8 32 88 72

Dizgi ve Ofset Hazırlık: Mavi Kare Ajans
Tel: (0212) 266 55 70

Baskı: Colorland

Yurtdışı Fiyatı: 7 DM, £2.5, US$5, 25 FF, SEK 30, SFR 5

Yılda 4 sayı çıkar

Banka Hesap No: Yapı Kredi Bankası 4943 1410 15588852

Fiyatı: 1.500.000.- TL KDV Dahil

SINIF BİLİNCİ 23/4

Devrimci Marksist Teorik / Politik Dergi
BAHAR/YAZ 1999

İÇİNDEKİLER

	Bu sayı	4
	Sınıf Belleği	7
Şadi Ozansü	**99 seçimleri ve siyasal sonuçları**	35
Salih Güler	**Seçimler sonrasında siyasal durum ve görevlerimiz**	51
Can Ilgın	**Kürt hareketinde sol liberalizm**	70
Cenk Ötkünç	**"Düğün ve cenaze"**	86
Sungur Savran	**İkinci Kosova Savaşı**	117
Ayşe Düzkan	**Feminizm yalnızca liberal safların hakkı mı**	191
Kemal Ülker	**60 yıl sonra Büyük Terör: gerçekler efsanelere karşı**	197

Bu sayı

Türkiye 18 Nisan seçimlerine giderken "28 Şubat dönemi"nin dördüncü muhtırası yaşandı. Yani iki yıla dört muhtıra sığdı! 19 Nisan'da ise bir muhtıralar dizisiyle girilmiş olan seçimden malum parlamento bileşimiyle çıkıldı. Ancak son bir kaç ay zarfında yaşanan fırtınalı gelişmeleri seçimin eşiğinde gelen dördüncü muhtıra ve seçim sonuçları ile sınırlamak yeterli olmayacaktır. Çünkü bir önceki sayımızdan bugüne kadar geçen süre içinde Türkiye son derece ciddi ve sarsıntılı bir dizi siyasal ve ekonomik gelişmeye sahne oldu. Bu gelişmeleri her zaman olduğu gibi "Sınıf Belleği"nde ele almaya çalıştık. Ancak gündem bu kez o kadar kalabalıktı ki kimi konuları ister istemez "Sınıf Belleği"nin sayfalarına sığdırma şansımız olmadı. Örneğin, militarizm (İncirlik), Özbekistan sorunu ve Fetullah Gülen, Türkiye ekonomisi, Kıbrıs bu konuların başlıcalarıydı. Bizim için en zoru Türkiye ekonomisini, daha doğrusu krizde son durumu, ele alamamak oldu doğrusu. Ne var ki okuyucuya bir-iki veri sunup "hani kriz yoktu, ne oldu?" demekle yetinmeyi de içimize sindiremezdik. Kıbrıs sorunu ise işgalin 25. yılında yeniden gündemin göbeğine gelip oturdu ve "Sınıf Belleği"nde yer bulamaması önemli bir eksiklik yarattı. Üstelik öyle anlaşılıyor ki KKTC, TC açısından Kuzey Irak'taki Kürt oluşumu için model olmuş durumda. Ancak Kıbrıs sorunuyla ilgili bütünlüklü bir analiz yapmadan son durum üzerine birkaç saptama yapmakla yetinmenin **Sınıf Bilinci**'nin ilk sayısından itibaren izlediği yayıncılık anlayışına uygun düşmeyeceğini göz önünde bulundurduk ve okuyucularımıza yukarıda sözü edilen konularda borçlu kalmayı tercih ettik.

"Sınıf Belleği"nin hemen başında belirtildiği gibi bu sayımızda okuyucularımıza 18 Nisan seçimlerini, seçimlerin galiplerini ve mağluplarını ve

seçim sonrasını kapsamlı bir biçimde değerlendiren iki yazı sunuyoruz. Bu nedenle "Sınıf Belleği"ni 18 Nisan seçimlerini ve sonrasını ele almaktan muaf tuttuk.

Bu konudaki ilk yazı Şadi Ozansü'ye ait. Ozansü yazısında 18 Nisan seçimlerinin sonuçlarına ilişkin detaylı bir değerlendirme yapıyor, bu değerlendirmelerine son derece ilginç gözlemler ekliyor ve bunların üzerinden de ileriye yönelik projeksiyonlarda bulunuyor. Kuşkusuz Ozansü kendisini projeksiyonlar yapmakla sınırlamıyor ve yazısını politik bakımdan çeşitli sonuçlara doğru, deyim yerindeyse, sivriltiyor.

18 Nisan seçimleri üzerine olan diğer yazı ise Salih Güler imzasını taşıyor. Güler'in yazısının içeriği başlığına tam anlamıyla yansımış gerçekten de: "siyasal durum ve görevlerimiz". Güler bu tema çerçevesindeki temel konuları kapsayıcı bir biçimde ele alan, önemli gözlemler yapan ve bütün bunları yaparken nüanslara dikkat eden bir çalışma sunuyor **Sınıf Bilinci** okurlarına.

Can Ilgın yazısında Kürt hareketinde neo-liberalizmin etkisinin hızla arttığına dikkat çekiyor ve önümüzdeki dönemde bu olumsuz gelişmenin ne tür sonuçlar doğuracağını etraflı bir biçimde tartışıyor. Ilgın'ın zamanlamasının çok yerinde olduğunu düşünüyoruz. Kuşkusuz Kürt hareketinde sol liberalizmin izlerinin hep varolduğunun bilincindeyiz. Ancak bugün söz konusu olan sol liberalizmin Kürt hareketinde **hakim eğilim** haline gelmesidir! Devrimci Marksistlerin bu gelişme karşısında suskun kalmaları mümkün değildir.

Yukarıda okuyucumuza kimi başlıklar konusunda borçlandığımızı belirtmiştik. Ancak bu sayıda kimi eski borçlarımızı da ödüyoruz: Parçalanan Yugoslavya'yı ele alan iki yazı var bu sayımızda.

Bu konudaki yazılardan ilki Cenk Ötkünç'e ait: "Düğün ve Cenaze". Ötkünç bugün çok güncel olan bir sorunun arka planını okuyucuyu bilgilendirerek ele alıyor ve (eski) Yugoslavya'nın karmaşık dehlizlerini aydınlatmaya çalışıyor. Ötkünç, 21 no'lu, Yaz 98 tarihli sayımızda **Sınıf Bilinci'nin On Yılı** başlıklı yazımızda özeleştirel biçimde değindiğimiz gibi ihmal ettiğimiz bir konuyu ele alıyor ve böylelikle bu konudaki eksiğimizi giderme fırsatı bulmuş oluyoruz.

Yugoslavya sorunu üzerine ikinci yazı ise Sungur Savran'a ait. Savran yazısında Yugoslavya sorunu üzerine çok kapsamlı bir çalışma yapmakla

kalmıyor, NATO'nun Kosova sorunu gerekçesiyle Yugoslavya'ya yaptığı saldırının, Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde bürokratik işçi devletlerinin çözülmesi ve kapitalist restorasyonun başlaması ile aynı zaman dilimine rastlayan Körfez Savaşı'ndan bu yana, dünya politikasında yaşanan en önemli ve anlamlı olay olduğunu da ortaya koyuyor. Savran'a göre Kosova Savaşı, Yeni Dünya Düzeni'nin yeni bir evresine girişinin habercisi.

Bu sayıdaki konuk yazarımız Ayşe Düzkan. Düzkan'ın yazısında "feministlere liberallerin kucağını gösteren" sosyalistlere karşı yapılan polemikle, ("kadının görünmeyen emeği" üzerine) teorik bir tartışmanın içiçe geçtiği görülüyor. Ancak bu içiçe geçme durumu bir karışıklık yaratmıyor çünkü söz konusu polemik ve teorik tartışma kuvvetli bir içsel bağa sahip. Düzkan'ın yazısının bu konular üzerine verimli bir tartışma ortamı başlatacağını umuyoruz.

Son yazı ise Kemal Ülker'e ait. Ülker Sovyet arşivlerinin incelemeye açılması ile birlikte ortaya çıkan yeni veriler eşiğinde Büyük Terör dönemini ele alıyor ve son dönemde keşfedilmeye başlanan ve Sovyet tarihinin yorumunda önemli değişikliklere yol açabilecek çeşitli saptamaları aktarıyor.

Bir sonraki sayıda buluşmak dileğiyle...

SINIF BELLEĞİ

Kürt realitesini tanıyın!
Öcalan'ın idamına hayır!
Siyasi çözüm, adil barış!
Kürtlere eşitlik ve özgürlük!

"Yıllar boyunca, Türkiye'nin şiddete başvurmayan Kürt mücadelesine dahi verdiği haşin tepki, vahim insan hakları ihlallerine yol açmıştır. Yazarlar, gazeteciler, seçimle göreve gelmiş devlet görevlileri tutuklanmış, barışçıl çalışma yapan siyasi partiler kapatılmıştır. Bu ihlaller Türkiye'yi Avrupa'nın paryası haline getirmiş ve Avrupa Birliği üyeliği amacına darbe vurmuştur. Sayın Öcalan'ın şiddetine cevaben Türkiye'nin silahlı kuvvetleri, köyleri yerle bir ederek ve onbinlerce göçmeni Ankara ve İstanbul'a sürerek, ülkenin, Kürtlerin yaşadığı Güneydoğusunu mahvetmişlerdir." [**The New York Times**, 24 Haziran 1999, Başyazı: "A Peace Overture in Turkey" (Türkiye'de Bir Barış Açılımı)]

"Yıllar boyu Türk hükümetleri 'Türk var, Kürt yok' tezini savundular. Kürtleri 'dağ Türk'ü olarak tanımladılar. Sonra, bir ara siyasi akıl ön plana çıkar gibi oldu. Nitekim, 1992'de Demirel başbakanlığı sırasında 'Kürt realitesi'nden söz etti ve 'Kürt varlığını' tanıdı. Fakat, çok geçmeden, Kürt kimliğini meşrulaştıran bu yaklaşım terk edildi ve 'Kürt sorunu yok, terör sorunu var' dendi. Şimdi de başbakan Ecevit, Alman başbakanı Schröeder'e yazdığı mektupta belirttiği gibi, 'Kürt sorunu yok' diyor.

Oysa, ülke genelinde ve Güneydoğu'da yapılan kamuoyu araştırmaları, halkımızın ezici çoğunluğunun Kürt sorununu ulusal bir sorun olarak algıladığını ortaya koymaktadır." [Şükrü Elekdağ, "Tabuları Yıkalım", 14 Haziran 1999, **Milliyet**]

Histeri bir ruh hastalığıdır. **Sınıf Bilinci** geçen sayısında Roma dolayısıyla yaratılan histeri konusunda bir uyarı yapmıştı. Şimdi bu uyarıyı en yüksek sesle tekrarlamak gerekiyor: psikolojik savaş profesyonelle-

rince, medyatik savaş görevlilerince ve faşist hareketin yönlendirmesindeki güruhlarca Türkiye toplumu bir histeriye doğru sevkediliyor. Bireylerde zaten tehlikeli olan bu durum toplumun büyük bölümüne yayıldığında, o toplumun geleceği cinnet olur!

31 Mayıs'tan bu yana sabah akşam dinliyoruz: "Bebek katili!" "30 bin kişinin katili!" "Terörist başı!" "Terörist elebaşı!" Sonunda bazıları henüz mahkemenin kararını vermediğini göz önüne alarak dillerini düzeltiyorlar (!): "Sanık terörist başı"! Savunma hakkını cisimleştiren avukatlara yapılan saldırılar! Mahkemede şehit aileleri adına faşistlerce kazanılmış bir avuç aileye ve onların faşist kökenli avukatlarına yaptırılan propaganda! Ve haberler, ve yorumlar! Günler boyu televizyon spikerlerinin ağzından akan kusmuk, cerahat, pislik!

Yalan söylüyorlar! Halkı aldatmaya çalışıyorlar! Aşağıdaki gerçekleri Türkiye'de herkes biliyor. Daha da ötede, faşistler, özel savaş aygıtı sorumluları ve psikolojik savaş uzmanları dışında, devletin en tepesinde oturan politikacıdan en sefil gazeteciye kadar son onbeş yıl içinde herkes bunları bir kez dile getirmiştir mutlaka.

• Birincisi, İmralı'da bir terör vakasının değil bir savaşın hesabı görülüyor. 15 yıl boyunca 30.000 ölü, bir tarafta 300.000 asker, özel tim, korucular, öte tarafta onbinlerle gerilla, sınır ötesi operasyonlar... Hayır, böyle bir toplumsal ve politik olaya aklı başında, histeriye kapılmamış, kör olmamış kimse "terör" demez, bu bir savaştır. Bakın, emperyalist Amerika'nın, o çoğunuzun ayaklarına kapandığı Amerika'nın en önemli gazetesi bile başyazısında Öcalan'ın çağrısını "barış açılımı" diye niteliyor. Savaş olmayan yerde barış mı olurmuş?

• İkincisi, kimse 30 bin yitirilmiş hayatın sorumluluğunu tek başına Öcalan'ın ya da PKK'nin üzerine yıkamaz. Bu nasıl mantıktır? Bir yandan gerillaları Öcalan'la aynı inançlar uğruna dövüştükleri için öldürecek, yakaladıklarınızı hapse atıp cezalandıracaksınız; bir yandan da, onları kendi hanenize yazıp "bu adam 30 bin insanımızın katilidir" diyeceksiniz! Eğer bu insanlar "bizim 30 bin insanımız" ise, savaşta hayatını yitirmiş Kürt gençlerinin acılı analarını babalarını neden çağırmadınız mahkemeye? O insanlar "bizim insanımız" idiyse neden savaşta öldürdükten sonra defalarca televizyonlarda ibret olsun diye yanyana dizilmiş cesetlerini gösterdiniz?

• Üçüncüsü, bu savaş devlet adına bir kirli savaştır. Susurluk ne oldu? Çetelerin faaliyetlerinin devlet tarafından örgütlendiğini bilmeyen mi kaldı? Devlet ne kadar çok sivili öldürttü! Onbinleri değil milyonları köyünden kasabasından sürdü! Gazeteler bombaladı! Bütün bunlar TBMM Faili Meçhul Cinayetler ve Susurluk Komisyonları'nın, Devlet Denetleme Kurulu'nun, Başbakanlık komisyonunun raporlarında açıkça yazılmadı mı? Milyonlarca insan bunu her gece ışıklarını açıp kapatarak, sokaklara çıkarak protesto etmedi mi? Ya siz, bugün histerinin borazanlığını yapanlar, siz de esip gürlemediniz mi çetelere karşı? Neydi çeteler? Başka bir konuda mı çalışıyorlardı, yoksa tam da bu savaşla mı ilgiliydi faaliyetleri?

• Dördüncüsü, bu savaşın çıkmasının sorumluluğunu Kürtlerin üzerine yıkamazsınız. Bakın, devlete yıllar boyu hizmet vermiş, köşe yazarı olarak da hizmetlerini sürdüren, Öcalan için Suriye'ye basınç yapılmasını ilk önermiş kişi olan Şükrü Elekdağ ne diyor: Kürt sorunu "ulusal bir sorun" olarak algılanıyormuş! Bugüne kadar bırakın bunu, sadece Kürtlerden söz eden siyasi partilere ne yapıldı? Kürtler biz ayrı bir halkız ve dilimiz, varlığımız, kültürümüz, haklarımız inkar ve imha ediliyor diyorlar. Kulaklarınızı tıkıyorsunuz. Onlar ana dilimizde eğitim göremiyoruz, edebiyatımızı geliştiremiyoruz, yayın yapamıyoruz diyorlar, siz "ayırım yok, Kürt milletvekilleri var" diyorsunuz. Kürt milletvekilleri kendi ana dillerinde yemin edince ne yapıldı? Onlar "kültürümüzü geliştirmemiz, müziğimizi dinlememiz engelleniyor" diyorlar, siz "Kürt cumhurbaşkanı bile oldu" diyorsunuz. Cumhurbaşkanı'nın önünde Kürtçe şarkı söylenebiliyor mu? Onlar "tarihsel kimliğimiz ve mirasımız tahrip ediliyor" diyorlar, siz "zengin Kürt iş adamları var" diyorsunuz. Paradan başka miras tanımaz mısınız?

• Devlet "terorist"le masaya oturmazmış. İsrail devlet değil mi, yıllar boyu uçak kaçırtan, olimpiyat basan Yaser Arafat'la masaya oturdu? Güney Afrika devlet değil mi, 29 yıl boyunca hiyanet suçundan hapiste yatırdığı, gerilla önderi Mandela'yla masaya oturdu, sonra da onu cumhurbaşkanı yaptı? Koskoca İngiltere devlet değil mi, yıllarca televizyonlarda kendi sesiyle demeç vermesini yasakladığı İrlanda milliyetçileriyle masaya oturdu, barış imzaladı, eski gerillaların meclise seçilmesiyle sonuçlanan bir süreci başlattı, hem de IRA silahsızlanmadan?

Şimdi de histeri içinde "asın, asın" diye koro halinde bağırıyorsunuz. ABD'nin güneyinde köleci toplum artığı beyaz güruhların siyahları linç ederken içinde olduğu ruh durumundasınız. O kadar kendinizi yitirdiniz ki, sözde solcularınız (örneğin İlhan Selçuk) yıllarca saldırdıkları Kenan Evren'in vecizesini tekrarlayabiliyorlar: "Asmayalım da besleyelim mi?" Kimse kimseyi beslemesin, kimse de kandan beslenmesin!

Ciddi olun! Öcalan'ın önerileri var. Siyasi bir çözüm üzerinden barışa ulaşmayı öneriyor. Önerilerinde yalnız değil. PKK bütün örgütleriyle Öcalan'ın ardında duruyor. Bütün dünya biliyor ki, Türkiye'de, Ortadoğu'da, Avrupa'daki Kürt diasporasında milyonlarca Kürt bu önerilerin arkasında. HADEP barış çağrısı yapıyor, önerileri Öcalan'a paralel düşüyor. HADEP Kürt illerinin birinci partisi: bazı yerlerde üç Kürtten ikisi bu partiye oy vermiş! Kürtler daha ne kadar seslerini yükseltebilirler barış için? Siz daha ne kadar kulaklarınızı tıkayabilirsiniz?

Kürt hareketinin bütün bileşenleriyle bugün geliştirdiği politikaya ve bu politikayı temellendirmek üzere ortaya konulan yeni teorik ve ideolojik tezlere bizim köklü itiraz ve eleştirilerimiz var. Bu yeni teorik ve ideolojik açılımın yönlendireceği bir politikanın, uzun vadede Türkiye'nin ve Ortadoğu'nun emekçi halklarının çıkarlarıyla çelişmesi mümkündür, hatta kuvvetle muhtemeldir. Ama bugün Kürtler bütün kurumlarıyla barış istiyorlar, Kürt realitesinin tanınmasını istiyorlar, kültürel haklarını istiyorlar. Ezilmiş bir halkın nasıl yaşamak istiyorsa öyle yaşaması karşısında yükseltilen bütün engellere bugüne kadar karşı durduk, bugün de duruyoruz. Baskı altında da olsa, mecburen de olsa bunu istiyorlar, bunun reddine ve Kürtlerin inkar edilmesine karşı mücadele ediyoruz. Yüreği faşizmle ve şovenizmle kavrulmamış insanlara hitap ediyoruz:

Kürt realitesini artık tanıyın!

Savaşa siyasi bir çözüm öneriliyor, bu önerinin reddedilmesine karşı mücadele edin!

Barış eli uzatılıyor, bu topraklarda barış istiyorsanız adil bir barış için çalışın!

Türkiye'ye bir kez daha siyasi bir idamın lekesinin sürülmesine izin vermeyin!

Yaşasın halkların kardeşliği!

18 Nisan'a gider iken...

Bu sayımızda okuyucularımıza 18 Nisan seçimlerini, seçimlerin galiplerini ve mağluplarını ve seçim sonrasını kapsamlı bir biçimde değerlendiren iki yazı sunuyoruz. Bu nedenle "Sınıf Belleği"ni 18 Nisan seçimlerini ve sonrasını ele almaktan muaf tuttuk. Bu muafiyet "Sınıf Belleği"nin üzerinden önemli bir yükü aldı doğrusu. Ancak seçimler öncesinde yaşanan ve seçim sonuçları kadar önemli olduğunu düşündüğümüz gelişmelerin de üzerinde durmamız gerekiyor.

Türkiye 18 Nisan seçimlerinin eşiğine geldiğinde üç adet muhtıraya tanık olmuştu. Seçim arifesinde ise dördüncü muhtıra geliverdi. Yani iki yıl içinde dört adet muhtıra şoku!

Gelin biraz hafızamızı zorlayalım ve o günleri hatırlamaya çalışalım: Genelkurmay başkanı Kıvrıkoğlu, hem 312'nin kaldırılmasına, hem de seçimlerin ertelenmesine karşı çıkıyordu ve aynı zamanda "kaos" tehdidini gündeme getiriyordu. Ve günlerdir "küskünler" harekatına hayırhah bakan, seçimlerin ertelenmesinin "dünyanın sonu olmayacağını Süleyman Demirel derhal hazırola geçerek "seçimler 18 Nisan'da yapılacak" buyuruyordu! Demirel bununla da yetinmeyerek her zamanki "ağır" cümlelerinden birini kuruyordu; "rejimin üzerinde asker gölgesi olduğu sonucuna varılamaz!" Aslında Demirel haklıydı. Rejimin üzerinde elbette ki asker gölgesi yoktu; "küskünler" ile FP arasında kurulan ittifak parlamentonun "devlet"ten bağımsız davranmaya başlamasıydı sadece. Yani **rejimin üzerine parlamentonun gölgesi düşmüştü!** Zaten Demirel'in açıklamasının hemen ardından bu parlamento gölgesini Ecevit son derece semptomatik bir ifade ile dile getirdi; "yapılan bir sivil darbedir." Ecevit de yerden göğe haklıydı! **Rejim askeri olunca darbe sivil oluyor ister istemez!** Ama komedi burada noktalanmadı. Parlamentonun davranışını darbe olarak niteleyen Ecevit, Kıvrıkoğlu'nun açıklaması için "vatandaşlarımızın duygularını dile getirmiş oldu" dedi. Vatandaşların duygularını Genelkurmay başkanı dile getirecekse, seçimlere, parlamentoya, siyasi partilere ve Ecevit'in kendisine ne gerek var?

28 Şubat'ın devam edip etmediğine ilişkin tartışma seçimlerin hemen öncesinde bir kez daha olgular tarafından sonuca bağlanmış oldu. Sürekli okurlarımız 28 Şubat'ı ilk gününden itibaren darbe tehdidi içeren bir

"muhtıra" olarak nitelendirdiğimizi ve Türkiye politikasında yeni bir dönemin açıldığını tespit etmiş olduğumuzu hatırlayacaklardır. Bu muhtırayı 1998'in Mart ve Temmuz aylarında Anasol-D hükümetine verilen muhtıralar izlemişti. Seçimlerin hemen öncesinde ise Kıvrıkoğlu'nun "seçim yapılacak, yaaap!" komutuyla 28 Şubat'ın sıhhat ve afiyette olduğunu dosta düşmana ilan etti.

Yukarıda söylenenlere mutlaka şu noktanın da eklenmesi lazım: **18 Nisan seçimleri Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde ilk kez ortaya çıkan bir tablo yarattı: belirlenen tarihe bir ay kala seçimlerin yapılıp yapılmayacağının belirsiz olduğu bir ortam!** Rejimin çelişkileri bu belirsizlik ortamı içinde grotesk biçimler aldı: **Cumhuriyet** gazetesi ile FP, Mümtaz Soysal ile Necmettin Erbakan, politik merkezi (özellikle DSP-ANAP ikilisini) şişirmeye kararlı büyük burjuva kanadı karşısında zaman zaman ittifak içine girebildiler. Tabii her zaman olduğu gibi en ağırlıklı sözü TSK söyledi.

* * *

Avrupa emperyalizmi tırnaklarını törpülüyor

Bir devleti tanımlayan nedir? Başka bir şekilde soralım, bir devleti ötekilerden ayıran nedir? Bayrağı? Geçin! Törenlerde, maçlarda, okullarda beyin yıkamak için, evet. Ama bayrak esas olarak bir simgedir, ulusal marşla ya da benzeri simgelerle birlikte. Dili? Geçin! Aynı dile sahip birçok devlet olduğu gibi (İngilizce'yi resmi dil olarak kullananları bir saymaya başlasak...), birden fazla resmi dili olan birçok devlet de var. Sınırları? Elbette. Ama son zamanlarda, Filistin Devlet Başkanı Arafat'ın da bildiği gibi, toprağı olmayan sanal devletler de çıkmaya başladı ortaya! Yine de elbette toprağı. Başka? Parası ve ordusu! Bir devletin devlet olması, toprağının yanısıra bu iki unsurla tanımlanır esas olarak.

Avrupa Birliği, 1999 yılında, yani binyılın eşiğinde, devlet olmaya doğru en önemli iki adımı atmış bulunuyor. Ocak ayında Euro (Birliğin bütün üyeleri henüz katılmamış olsalar bile) ortak para birimi olarak dolaşıma girdi. Geçtiğimiz haziran ayının başında ise Avrupa nihayet kendine özgü bir askeri gücü kurma iradesini beyan etti.

90'lı yıllar, ulusal devletler üstünde yükselen yeni bir devlet biçimi olarak Avrupa'nın inşasının hızlandığı yıllar oldu. "Tek Pazar" kararı, Maastricht ve Amsterdam antlaşmaları, Euro'ya fiilen geçiş, bu hızlandırılmış bütünleşmenin farklı uğrakları oldu. Bu arada Birlik 9 üyeden 12'ye, 12'den ise 15 üyeye yükseliyor, Türkiye ile Gümrük Birliği Antlaşması imzalıyor, 11 ülkeyi daha üye adayı ilan ediyordu. On yıldan kısa bir süre içinde gözlerimizin önünde yeni bir dev doğuyordu.

Ama "dev" başka, "devlet" başka. Avrupa, bütün 90'lı yıllar boyunca dış politika konusunda ve askeri alanda eski, bölünmüş Avrupa'nın geleneklerini sürdürüyordu. Yugoslavya savaşları bu bölünmüşlüğün çarpıcı bir kanıtını oluşturuyordu. Slovenya, Hırvatistan ve Bosna savaşlarında Avrupa'nın büyük güçleri birbirlerine karşıt politikalar uyguluyorlardı. ABD işin içine girince Avrupa'nın askeri bakımdan da rakibinden fersah fersah geride olduğu iyice belirgin hale gelecekti. 70'li yıllarda Kissinger, "Avrupa ne ki? Avrupa denen şeyin bir telefon numarası bile yok!" demişti. Koskoca Avrupa devinin 90'lı yıllarda dahi "bir telefon numarası bile yok"tu!

Avrupa Kosova Savaşı'na da böyle dağınık girdi. Bosna savaşı ile Avrupa işlerinde de üstünlüğü eline geçirmiş olan ABD, zaten Kosova Savaşı'nı biraz da NATO aracılığıyla Avrupa'yı denetiminde tutmak için planlamıştı. Ama plan bu sefer geri tepti. Kosova Savaşı ABD'ye bağımlılıklarını Avrupa emperyalistlerinin yüzüne bir kez daha çarptı. Kosova Savaşı'na darmadağınık giren Avrupa, savaşın bittiği gün bir Avrupa ordusu kurma iradesini ilan ediyordu.

Kosova Savaşı'nın başlamasından yaklaşık bir ay sonra Washington'da NATO'nun 50. Yıldönümü vesilesiyle yapılan toplantıda, Avrupa ülkeleri bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (European Security and Defense Identity) oluşturma kararlılığını ilk kez masaya getirmişti. Mayıs ayının sonunda Almanya ve Fransa aynı anda yayınladıkları bir bildiriyle, Avrupa'nın bağımsız bir savunma misyonuna soyunması gerektiğini savunuyorlardı. Bu bağımsız savunma Avrupa'ya "anında karar verme ve krizlerde harekete geçme kapasitesi" kazandırmalıydı. Haziran başında Köln'de toplanan Avrupa Zirvesi, bütün bunları karara bağlayacaktı. Avrupa Birliği, tarihinde ilk kez gerçek bir askeri güç haline gelecekti.

Köln'de alınan kararların üç temel boyutu var. Birincisi, bir ortak ge-

nel karargah çerçevesinde ve ortak kurmay heyeti komutasında, Avrupa birlikleri "barışı koruma" (ve Bosna ve Kosova gibi durumlarda "barışı getirme") faaliyetlerine ortak olarak katılacaklar. İkincisi, Avrupa Birliği'nin "güvenlik politikası"nı ve "savunma faaliyetleri"ni (siz bunu dış politika ve askeri faaliyet olarak okuyun) yönetmek üzere 2000 yılının sonunda yeni bir Komisyon üyesi belirlenecek. Üçüncüsü, 50'li yılların başından beri hiçbir pratik işlev görmeden varlığını sürdüren ve son yıllarda canlandırılmış olan Batı Avrupa Birliği (BAB) adındaki askeri ittifak örgütü Avrupa Birliği'nin asli bir parçası haline getirilecek.

Köln kararları tarihsel bir önem taşıyor. Evet, son yıllarda BAB canlandırılmıştı. Önce Almanya ve Fransa, ardından Fransa ve İngiltere ortak bir silahlı güç oluşturma iradesini beyan etmişlerdi. Bir Avrupa Kolordusu ("Euro-corps") kurulmuş, Fransa, Almanya, İspanya, Belçika ve Lüksemburg buraya birlik vermişlerdi. Ama şimdi karar altına alınan, doğrudan doğruya Birlik organlarına bağlı bir sorumlunun (Avrupa Komisyonu üyesinin) karar ve gözetim yetkisine bağlı ortak bir komuta heyetinin denetiminde yeni bir ordunun oluşturulmasıdır. Bu yeni gelişmenin anlamını iyi kavramamız gerekiyor.

• Dünya kapitalizminin çeyrek yüzyıldır sürmekte olan genel ekonomik krizi içinde emperyalist odaklar arasındaki çelişkiler keskinleşmeye başlamıştı. ABD, Japonya ve Avrupa emperyalizmleri her alanda kıyasıya bir rekabet içine giriyorlardı. Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile açılan yeni dönem paylaşım mücadelesini iyice somutlaştıracaktı. Özellikle Avrasya bölgesi, ama aynı zamanda Sovyet etkisinin kalkmasıyla Orta Doğu ve Afrika'da, emperyalist güçlerin kendi nüfuz alanlarını oluşturma çabalarına sahne oluyordu. Bu rekabet içinde ekonomik, finansal, tarihsel, coğrafi avantajlar oldukça eşit dağılmış durumdaydı. Kültürel alanda ABD'nin büyük bir üstünlüğü vardı ama bu aşılması olanaksız olmayan bir engeldi. Ama askeri ve dolayısıyla politik alanda ABD'nin üstünlüğü tartışma götürmez bir nitelik taşıyordu. Ne II. Dünya Savaşı sonrasında askeri bakımdan kıskıvrak bağlanmış olan Japonya, ne de bölünmüş güçleriyle Avrupa bu alanda ABD'ye kafa tutabilecek durumda değildi. İşte Köln kararı, emperyalistler arası rekabetin, dolayısıyla dünya politikasının bu asli verisinin değişikliğe uğraması ihtimalini doğurduğu için böylesine tarihsel bir önem taşıyor. Dramatize edersek şöyle diyebili-

riz: 20. yüzyıl emperyalistler arası rekabetin ürünü olan iki dünya savaşına sahne oldu. Bu rekabetin yeniden yükselmesinin bir üçüncü dünya savaşına yol açması (nükleer silahların caydırıcılığına rağmen) elbette dışlanacak bir ihtimal değildir. Ancak bugüne kadar bir üçüncü dünya savaşının önkoşullarından biri yoktu: ABD emperyalizmine kafa tutabilecek bir başka emperyalist askeri güç. Köln kararı işte bu askeri gücün oluşumu için temel atma törenidir. İleride bir üçüncü dünya savaşı patlak verdiği takdirde, bizi oraya taşıyan sürecin başlangıç tarihini oldukça dakik biçimde vermek mümkün olacaktır: Haziran 1999.

• Ne var ki, AB'nin ABD'ye askeri olarak kafa tutabilmesi için sadece silahlı kuvvetlerini tek bir komuta heyeti altında birleştirmesi ve bu birleşik silahlı gücün kullanılması yetkisini tek bir sorumluya vermesi yetmez. Avrupa ülkelerinin toplam silahlı kuvvetleri ABD'den daha büyük olmakla birlikte, ABD, modern askeri teknolojinin önem taşıdığı bir dizi alanda Avrupa'ya karşı büyük üstünlüğe sahiptir. Bunun nedenini keşfetmek çok güç olmasa gerek. ABD yıllardır bütçesinin tastamam yarısını askeri harcamalara tahsis etmektedir! Avrupa'da ise ulusal gelirden ve bütçeden askeri harcamalara ayrılan pay hep ABD'den düşük olmuştur. Çünkü Avrupa ülkeleri, ABD ile karşılaştırıldığında bütçelerinin çok daha büyük bir bölümünü sosyal hizmetler gibi gereksiz (!) işlere ayırmaktadırlar. Demek ki, Köln kararı ile birlikte, Avrupa emperyalizmi, Maastricht ve Amsterdam antlaşmalarının ekonomik nedenlerle öngördüğü kemer sıkma yönelişini güçlendirmek zorunda kalacaklardır. Yani Avrupa emperyalizminin silahlanmasının faturası işçi sınıfına ve emekçilere kesilecek, aksi takdirde ABD'nin askeri alandaki üstünlüğü devam edecektir.

• 21. yüzyılın başı muhtemelen yeni bir silahlanma yarışına sahne olacaktır. Bu yarışta, Çin Halk Cumhuriyeti'nin silahlı kuvvetlerini hızla güçlendiriyor olmasının, Rusya'nın iç politik dengelerinin Yeltsin'in emperyalizme teslimiyet çizgisinden uzaklaşmaya yol açacak bir yönde gelişmesinin, ABD'nin dünya jandarmalığına soyunmasının etkisi kadar, AB'nin birleşik bir silahlı güç oluşturma kararı da rol oynayacaktır.

• ABD ile AB arasında askeri alandaki rekabet ilk başta doğrudan doğruya NATO'nun iç işlerine yansıyacaktır. Kosova Savaşı devam ederken yaşanan ciddi gerilimler bu çelişkinin habercisi olarak kabul edilmelidir. Köln kararı, yeni Avrupa ordusunun NATO ile ilişkilerini tanımlamaktan

kaçınmıştır. Elbette, Avrupa sözcüleri emperyalist birleşik cephenin görünümünü bozmamak için Avrupa'nın bağımsız savunma kimliğinin Atlantik ittifakı çerçevesinde yer alacağını her fırsatta söylemektedirler. Ama, ABD'nin NATO aracılığıyla Avrupa'yı kendine bağlı tutma konusundaki kararlılığı hatırlanırsa, sürtüşme kaçınılmazdır. Bu süreç kuşkusuz zamana yayılacak, Avrupa ordusu güçlendiği ölçüde gerilimler artacaktır. Ama her durumda yakın dönemde NATO'nun içinde bir çatlak beklemek doğru olmaz.

• Eğer Köln'de alınan karar, Avrupa'nın hâlâ göreli olarak farklı çıkarlara sahip olan emperyalist güçleri arasındaki sürtüşmeler engel olmaz da gerçekliğe kavuşursa, bu, Avrupa Birliği'nin devletleşmesinde büyük bir aşama olacaktır. Yukarıda belirtildiği gibi, ulusal para ve silahlı kuvvetler, biri ekonomi, öteki ise politika alanında bir devletin bütünlüğünü ve gücünü tanımlayan temel öğelerdir. AB 1999 yılı içinde her iki unsura da yönelmekle, devletleşme yönünde büyük adımlar atmış olmaktadır.

Soruna Türkiye açısından bakarsak, iki önemli sonuç çıkarmamız mümkün gibi görünmektedir.

• Köln kararı, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden biraz daha uzaklaşmasına yol açmıştır. Türkiye bugüne kadar BAB'da ikincil de olsa belirli bir statüye sahipti. Bunu mümkün kılan, Batı Avrupa Birliği'nin, belirli bir akrabalığa rağmen, Avrupa Birliği'nin resmi yapısının bir parçası olmamasıydı. Köln'de BAB'ı AB çatısı altına alma konusunda verilen kararla birlikte Türkiye Avrupa'nın bir kurumundan daha dışlanmış olmaktadır. Nitekim, Nisan sonunda NATO 50. yıl toplantısında bu mesele ilk kez açıldığında, Türkiye ciddi itirazlar yapmış, ama görüldüğü gibi bir sonuç elde edememiştir. Bu gelişme, Türkiye'nin Avrupa'dan uzaklaşarak, Amerika ve İsrail'le stratejik bir ittifak içinde bir Avrasya gücü olma yönünde gelişmekte olan yönelişine ek bir katkı yapacaktır.

• Avrupa'nın bugüne kadar herşeyi vardı, ortak film prodüksiyon ağı bile oluşmuştu (Eurimages), ama ordusu yoktu. Ordusu olmayan emperyalizm olmaz elbette. Kemalizmden beri Batı Avrupa hayranlığı içinde yaşayan, sivil toplumculukla birlikte Avrupa'ya daha da bir sarılan, Türkiye'nin kurtuluşunu, sivil toplumu, demokrasiyi ve kendilerine göre iyi olan herşeyi Avrupa'dan bekleyen sol, "demokrat", hatta bazı sosyalist aydınlar, ve onların paralelinde hareket eden siyasi hareketler, yeni Avrupa

Birliği'ni de bir demokrasi kalesi olarak görüyorlardı. Dikkat edin: Avrupa, ABD'den farklı olarak, hemen hemen hiçbir zaman "emperyalist" olarak anılmaz. (Hoş, "küreselleşme" ve "post-modernizm" çağında "emperyalizm"den söz eden zaten pek az kişi kaldı ya!) Şimdi Avrupa ordusu devreye girip, Avrupa Birliği de ABD gibi emperyalist savaşlara girmeye başlayınca işin rengi değişecektir. Daha şimdiden, Avrupa "güvenlik ve savunma" işlerinden sorumlu komisyon üyesi için düşünülen ismin kimliği, Avrupa'nın nasıl emperyalist bir bakış açısına sahip olduğu konusunda bir fikir vermektedir: bu kişi NATO'nun Kosova operasyonunu yöneten İspanyol Javier Solana'dan başkası değildir! Avrupa ordusunun bir hayırlı yanı varsa, düş dünyasındaki solcuları Avrupa konusunda uyarmak olacaktır!

Köln kararı, dünya politik dengelerinde yeni bir dönemin açılması anlamını taşıyor. Emperyalizm kendi iç çelişkilerinin de itişiyle önümüzdeki dönemde muhtemelen daha saldırgan hale gelecektir. Kosova Savaşı'nın dersi bu gelişmeyle birlikte pekişiyor: anti-emperyalist görevler, her ülkenin sosyalistleri için 21. yüzyılın başında yakıcı bir aciliyet taşıyacaktır!

* * *

"Avrupa Kalesi"ne devrimciler girdi!

13 Haziran'da yapılan seçimlerde, Fransa'da iki Trotskist örgütün oluşturduğu seçim bloku, Avrupa Parlamentosu'na (AP) tarihte ilk kez 5 devrimci Marksist üye sokmayı başardı. Bundan böyle AP'nin kürsüsü işçi sınıfının, emekçilerin, göçmenlerin, kadınların, öğrencilerin ve emperyalizmin ezdiği halkların çıkarlarını tavizsiz biçimde savunan devrimcilerin sesini yayacak. Lutte Ouvriere (LO – İşçi Mücadelesi) ve Ligue Communiste Revolutionnaire (LCR – Devrimci Komünist Birlik) listesi 900 binden fazla oy alarak % 5,2 ile % 5'lik barajı aşmış oldu.

Fransa'da devrimci Marksistlerin başarısı, bu ülkede 1995'ten bu yana sosyo-politik ortamın önemli bir değişiklik yaşamasının ürünü. 1995 sonunda iki ay boyunca kamu işçilerinin özelleştirmeye, emeklilik haklarının budanmasına vb. karşı verdiği güçlü mücadele bu ülkede işçi-emekçi

ve ezilen katmanların ardı ardına mücadeleye girmesinin önünü açmış, çeşitli işçi grupları, göçmenler, işsizler, lise öğrencileri, aydınlar etkisi günümüze kadar uzanan bir dizi eylemi gerçekleştirmişlerdir. (Bk. "Emperyalizmin karnında sınıf mücadelesi", **Sınıf Bilinci**, 17, Nisan 1997, s. 25-27.) Bu gelişmeye paralel olarak sağ gerilemiş ve Fransız Komünist Partisi'ni (FKP) ve Yeşiller'i de kapsayan reformist bir sol 1997'de iktidara geçmiştir. Bunun yanısıra devrimci Marksist hareket 1995-1999 arası kitle eylemlerindeki yoğun katılımının da getirdiği bir güçle üstüste başarılı seçimler yaşamıştır. 1995 Cumhurbaşkanlığı seçiminde LO'nun adayı Arlette Laguiller oyların % 5,4'ünü almıştı. 1998 bölge meclisleri seçiminde ise devrimci Marksist solun toplam oyu % 4,5'i buluyor, tarihte ilk kez bölge meclislerine 27 devrimci üye giriyordu. (Bk. "Devrim için bir milyon oy!", **Sınıf Bilinci**, 21, Yaz 1998, s. 64-67.) Dolayısıyla, bu kez elde edilen sonuç, bu ülkede devrimci Marksizmin, anlık ilginin ötesine geçen, istikrarlı biçimde bu harekete sempati duyan, yaklaşık bir milyonluk bir seçmen kitlesine sahip hale geldiğini ortaya koymuştur. Seçimden çıkarılacak birinci sonuç budur.

Ama seçim sonuçları başka ilginç noktalara da işaret ediyor. Bunlardan biri, Trotskizmin bir "aydın hareketi" olduğunu sanmakta ısrâr edenlerin dikkat etmesi gereken bir nokta: LO-LCR listesinin en yüksek oy oranlarına ulaştığı yerler arasında, Paris'in çevresini saran ve "kızıl kuşak" olarak bilinen işçi kentleri gözle görülür bir yer almıştır (örnek olarak Saint-Denis, Aubervilliers, Montreuil % 10 dolayında, Argenteuil ve Bagnolet % 8,5 dolayında, Nanterre ise % 7 dolayında.) Bir başka nokta da şu: birçoğu büyük kent olmak üzere, toplam 50 kentte LO-LCR listesi FKP'den daha yüksek oy almıştır. En önemli örnekler: Paris, Lyon, Strazburg, Toulouse, Bordeaux, Clermont-Ferrand, Lille, Rouen, Dijon'dur. Bunların önemli bir bölümü tarihsel olarak Fransız proletaryasının güçlü olduğu kentlerdir. Bu kendi başına uluslararası Komünist hareketin ağır ağır işlemekte olan yeniden yapılanma sürecinde dikkat çekici bir adım olarak önem taşıyor. Resmi, reformist komünizmin gerilemesine paralel olarak bazı ülkelerde devrimci komünizmin bir yükselişine tanık oluyoruz.

LO-LCR listesinden AP'ye giren üyelerin kimler olduğuna bakmak ilginç sonuçlar veriyor. Listenin başında iki grubun sözcüleri yer alıyor el-

bette: Arlette Laguiller ve Alain Krivine. Bunları izleyen üç kişinin ikisi LO'dan, biri ise LCR'den. Bileşim son derece ilginç. Listenin AP'ye yolladığı beş kişiden dördü proleter ailelerden geliyorlar! Sadece Alain Krivine öğrenci hareketinden devrimciliğe geçmiş, öteki dört kişi kendileri de proleter konumunda (iki işçi, bir banka memuresi, bir eğitimci). Aynı zamanda bu beş kişiden dördü kadın, biri aynı zamanda kadın hareketinin bir militanı! Her biri 50'sini geçmiş, çocukları olan, aynı zamanda çalışan kadınlar. Bunlardan biri İspanyol kökenli (babası iç savaşta bulunmuş ve sonra Fransa'ya sığınmış bir anarşistmiş); biri ise Fransız / Karaip melezi. AP, Avrupa'nın bütün ezilenlerinin sesini duyacak bu gidişle!

Seçimlerden başarıyla çıkarak AP'ye giren devrimciler Fransızlardan ibaret değil. İrlanda'da (Militant geleneğinden gelen) Trotskist Socialist Party iki milletvekili ile ve İskoçya'da gene Militant kökenli Trotskistlerin, içinde en güçlü grup oldukları Scottish Socialist Party de bir milletvekili ile AP'ye girmeyi başardı. Devrimci soldan AP seçimlerinde başarılı sonuçlar elde eden başka güçler de var. İspanya'da Bask Ülkesi'nde ETA'nın siyasi kanadı Herri Batasuna çevresinde kurulan (içinde Zutik adlı Trotskist örgütün de yer aldığı) Euskal Herritarrok adlı ittifak çok başarılı bir sonuçla AP'ye bir üye yolluyor. Hollanda'da Maoist kökenli Sosyalist Parti de bir sandalye kazandı. İrlanda'da IRA'nın siyasi kanadı başarılı bir seçimde % 17 oy almasına rağmen üyeliği çok az bir farkla yitirdi. Portekiz'de ise güçlü Portekiz Komünist Partisi'nin solunda oluşan, içinde Trotskistlerin de yer aldığı devrimci seçim bloku oyların % 1,8'ini (Lizbon, Oporto ve başka büyük kentlerde % 4-7 arasında) almayı başardı. Nihayet Danimarka'da içinde Trotskistlerin de yer aldığı Kızıl-Yeşil İttifakı, seçimlere kendi başına girmemekle birlikte, AP'ye iki üye yolluyor.

AP seçimlerinin genel sonuçlarına baktığımızda, ilk göze çarpan şu: 20 yıldır dolaysız seçimlerle belirlenen parlamentoda sosyal demokratlar ilk kez üstünlüğü Hıristiyan Demokratların ağırlıkta olduğu muhafazakar partilere kaptırdılar. Bunda İngiltere'de Tony Blair'in, Almanya'da ise Gerhard Shroeder'in uğradığı ağır yenilgi belirleyici. (Ama katılım çok düşük olduğundan –İngiltere'de sadece % 23!– bu sonucun, Avrupa'da son yıllarda üstünlük sağlamış olan sosyal demokrasinin gerilemeye başladığı yolunda bir eğilime işaret ettiğini söylemek için henüz erken.)

Resmi Komünist partiler ya da o kökenden gelen partiler AP'ye 35 üye

soktu. Bu partilerin performansı ülkeden ülkeye çok büyük bir değişiklik gösteriyor. Başarılı örnekler arasında İsveç'in Sol Partisi var: oyların % 16'sını alan bu parti giderek İsveç'in güçlü sosyal demokrat partisi SAP'a rakip duruma gelmeye başlıyor. Öteki büyük başarı Yunanistan'da. Bu ülkenin Komünist partisi KKE, Kosova Savaşı sırasında güçlü bir NATO karşıtlığı sürdürdükten sonra oylarını artırarak % 8,6'ya ulaşmış durumda. PASOK'la flört eden Avrupa Komünizmi kökenli Sinaspismos ise oyların % 5,1'ini aldı. Almanya'da son seçimlerde % 5 barajını aşma başarısını göstermiş olan PDS, bu sefer % 5,8 alarak durumunu sağlamlaştırmış oluyor. Başarısızlık örnekleri arasında en başta Fransız KP'si geliyor: % 6,8. FKP bu oyuyla Yeşillerin gerisinde kaldığı gibi, tarihinde ilk kez Trotskistlerle arası bu kadar kapanıyor. FKP'nin yakın bir gelecekte ağır bir kriz yaşaması şaşırtıcı olmayacaktır. İtalya'da Komünist Yeniden Kuruluş Partisi'nin (PRC) bölünmesi dolayısıyla sonuçlar kötü: d'Alema hükümetine destek vermekte ısrar eden sağ kanat (Cossutta yandaşları) beklenmedik biçimde oyların % 2'sini alırken, PRC'nin kendi oyları % 4,3'e düşüyor. Birleşik partinin daha önce % 8'e ulaşan oranda oy aldığı düşünülürse gelişmenin olumsuz olduğu iyice anlaşılır. İspanya'da resmi Komünistlerin etrafında örülmüş olan Birleşik Sol (IU) geriliyor: % 5,8. İngiltere'de ise İşçi Partisi'nden koparak Socialist Labour Party'yi kuran madenciler grevi önderi Arthur Scargill, başka sosyalist güçlere karşı sekterliğinin bedelini Londra'da dahi oyların ancak % 1,7'sini alarak ödemiş oldu. (İngiltere'de Militant kökenli Socialist Party, devlet kapitalizmi tezini savunan Socialist Workers Party, IV. Enternasyonal Birleşik Sekretarya'nın seksiyonu ve başka örgütlerin oluşturduğu seçim bloku da seçimlerden başarısız çıktı.)

Yeşiller bu seçimlerden bazı ülkelerde çok başarılı çıktılar, AP'ye 36 üye yolluyorlar. Başarısıyla dikkat çeken ülkelerin başında Fransa geliyor: 1968'in öğrenci önderi Alman Daniel Cohn-Bendit'nin sürüklediği liste % 9,7'ye ulaşarak FKP'yi geçti ve Fransa'nın (Sosyalist Parti'den sonra) ikinci büyük sol gücü konumuna yükseldi. Belçika'nın Flaman kesiminde Yeşiller oylarını ikiye katlayarak % 12 elde ettiler; Valon kesiminde ise % 18 gibi göz kamaştırıcı bir sonuca ulaştılar. Hollanda (% 12) ve Avusturya (% 9) da Yeşillerin atılım yaptığı ülkeler arasındaydı. Yeşillerin klasik kalesi Almanya'da ise Kosova Savaşı'nın parti içinde ve seçmen tabanın-

da yaratığı huzursuzluğun bedeli, 1994'te % 10 olan oy oranının bu seçimde % 6,5'e düşmesi oldu. (Ancak Alman Yeşillerinin son yıllarda genel bir gerileme içinde olduğunu unutmamak gerekiyor.) Yeşillerin Avrupa çapında yaşadığı bu büyük başarıda en önemli etkenin konjonktürel bir nitelik taşıdığını hatırlamak gerekiyor. Oyların Belçika'da patlama yapması tesadüf değil: seçimlerden hemen önce bu ülkede patlak veren ve bütün Avrupa'ya yayılan "Tavukgate" skandalı (diyoksinli tavuk sorunu) Yeşillerin yelkenine rüzgar dolduran başlıca faktör oldu.

90'lı yıllarda Avrupa çapında genel bir yükseliş gösteren ırkçı ve faşist hareket ise bu seçimlerde duralamış görünüyor. Bunu faşizmin Avrupa'da en güçlü olduğu iki ülkede gözlemek mümkün. Fransa'da Jean-Marie Le Pen önderliğindeki Ulusal Cephe (FN) 1995'ten itibaren oylarını % 15 dolayında sağlam bir tabana oturtmayı başarmıştı. Ancak son bir yıl içinde hareketin ikiye bölünmesi sonucunda Le Pen ile rakibi Megret'nin toplam oyları bu seçimlerde % 9'a kadar geriledi. Ne var ki, bu gerilemede, kendisi çok ilginç bir olgu olarak ortaya çıkan bir başka siyasi hareketin de katkısı olabilir. Chasse-Peche-Nature et Tradition (Av-Balıkçılık-Doğa ve Gelenek) adını taşıyan bu hareket, ilk kez girdiği seçimlerde % 6,8 oranında oy elde etmiştir! Esas olarak "kırsallık" teması üzerinden propaganda yapan, güçlü avcılar federasyonları tarafından desteklenen bu hareket, aşırı sağ bir dizi temaya da yer vermiştir. Oylarının çoğunu, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarımsal Politika'sının değişitirilmesi ve tarımsal sübvansiyonların azaltılması tartışmasından son derece rahatsız olan köylülükten almıştır. Ancak küçük kentlerin işçileri ve işsizleri arasında da bu hareket yönelenler olduğu görülüyor. Faşist hareketin üçüncü parti haline gelmiş olduğu Avusturya'da ise, Jorg Haider'in Özgürlük Partisi bu kez % 4 oranında gerileyerek % 23,5 elde edebilmistir. Buna karşılık iki ülkede faşizm yeni bir atılım yapmıştır. Danimarka'da Halk Partisi ilk kez % 5,8 oranında oy elde etmiş, Belçika'nın Flaman kesiminde ise Vlaams Blok oylarını ürkütücü biçimde % 15'e yükseltmeyi başarmıştır.

Ama yeni AP'de esas özgün olan devrimci Marksizmin sesidir. 8 tane devrimci Marksist üye (5 Fransa, iki İrlanda, bir İskoçya) ezilenlerin sesini, ABD'den sonra dünyanın en büyük emperyalist gücü olan bu devin kalesine taşıyacaklardır.

* * *

Borçlar silinirken: Retorikle gerçeklik arasındaki uçurum büyüyor!

Gazete manşetleri, televizyon ve radyo haberleri bas bas bağırıyor: büyük sanayileşmiş ülkeler, bu yıl 19-20 Haziran'da Köln'de yapılan yıllık G-7 toplantısında dünyanın en fakir ülkelerinin dış borçlarını silmeyi kararlaştırdılar! Haber dünyaya bir müjde gibi yayıldı. Ve ortalığı birden bire zenginler klübünün alicenaplığını öven tuhaf bir yaygara kaplayıverdi. Oysa görünenin ardındaki gerçeğe uzanabilenler için durum bu demagojinin çizdiği pembe tablodan çok farklıdır. Bu türden gelişmeler için gerekli olan kural bu örnekte de bozulmamıştır; en fakirlerin dış borçlarının silinmesi kararında da şeytan ayrıntıda gizlenmiş (hatta deyim yerindeyse pusuya yatmış) durumdadır. Dış borçların silinmesine salim kafa ile biraz daha yakından bakıldığında aslında bir arpa boyu bile yol katedilmediği, sadece retorik ile gerçeklik arasındaki uçurumun biraz daha derinleştiği anlaşılabilir.

G-7 ülkeleri 19-20 Haziran 1999 tarihli toplantılarında en fakir ülkelerin borçlarının 27 milyar dolarlık kısmını silmeyi kararlaştırdılar. Ancak bu uygulama dünya kapitalist sistemi içinde ciddi bir değişikliğin ortaya çıkmasına yol açmayacaktır: yoksullar bankalara ve uluslararası mali kuruluşlara eğitim ve sağlığa harcadıklarından çok daha fazla faiz ve diğer türden ödemeler yapmaya devam etmek zorundalar. Üstelik daha önce borç silme operasyonları sırasında yaşananlar bu türden resmi açıklamaları büyük bir ihtiyatla karşılamak gerektiğini gösteriyor.

Uluslararası gelişmeleri izleyenler hatırlayacaktır. Bundan üç yıl önce de Yüksek Düzeyde Borçlanmış Yoksul Ülkeler (Highly Indebted Poor Countries - HIPC) adlı, dış borç indirimini hedefleyen inisiyatif de benzer bir girişimde bulunmuştu ve ayakta alkışlanmıştı. Örneğin Dünya Bankası başkanı James Wolfensohn bu girişimi "büyük bir atılım" olarak selamlamıştı. ABD Hazine Sekreteri Robert Rubin ise borç silme operasyonu ile borçlanmanın "yönetilebilir seviyelere" çekileceğini söylemiş ve yoksul ülkelerin bu şekilde "ayakları üzerine basarak ileriye doğru adım atmalarının sağlanacağını" müjdelemişti. Hatta bir yardım kuruluşu olan Oxfam

bile şu yorumu yapmıştı: "borç krizi üzerindeki perdeyi kaldıracak gerçek bir fırsat."

Ancak bu iyimser retorik eşliğinde işlemeye başlayan HIPC planı en yoksul ülkeleri çok daha derin bir borç yükünün altına soktu ve onları uluslararası mali sistemin mahzenlerine daha sıkı bir biçimde kilitledi. Bu yıl, HIPC planı içinde yer almış olan 41 ülkede beş yaşın altındaki dört milyon çocuk önlenebilir, tedavisi bilinen hastalıklar nedeniyle, özellikle de temiz içme suyu ve altyapı yetersizliğinden dolayı hayatını kaybedecek. Yine bu ülkelerdeki ilkokul çağındaki 50 milyon çocuk ise okuma şansına sahip olamayacak. Bu çocukların üçte ikisinin kız çocuğu olması ise bir başka gerçek olarak karşımızda duruyor.

Örneğin uzun süre IMF'nin sözde yeniden yapılandırma ölçütlerine katlanan ve HIPC kategorisi içinde yer alan Mozambik'te hükümet harcamaları kısıldı ve ekonomi "serbest piyasa"nın işleyişine bırakıldı. Emekçi kesimlerin çektiği çok büyük ızdıraplar karşılığında Mozambik hükümeti 10 milyon dolarlık bir borç indirimi ile ödüllendirildi. Ne var ki bu indirim sonrasında Mozambik her yıl dış borçları ile ilgili 80 milyon dolar tutarında ödeme yapmak zorundaydı ve bu tutar bütçede temel eğitim için ayrılan fonların iki, sağlık için ayrılan fonların ise dört katıydı. Üstelik neo-liberal politikalar zaten çok yaygın olan işsizliği ve yoksulluğu daha da artırmıştı ve ayrıca spekülasyonu azdırarak Mozambik'te yatırımları ve üretimi öldürmüştü.

Bilindiği gibi HIPC kategorisinde yer alan ülkelerin yoğunlaştıkları bölge Sahra dışında kalan Afrika kıtasıdır. Bu ülkelerin toplam dış borç stoku 1962 yılında sadece 3 milyon dolardı. Oysa günümüzde 250 milyon doları bulmuş durumda. Ve bu borç stoku kademe kademe artarken her seferinde bir dizi konferanslar düzenlendi, inisiyatifler oluşturuldu, planlar yapıldı ve her dafasında daha öncekilerden farklı olarak bu kez sorunların çözümü için reel ölçütlerin gözönünde bulundurulduğunun altı çizildi.

Haziran ayının sonlarına dış borçlarda bir silme operasyonu kararı alan Köln toplantısı bütün bunların bir istisnası değildir. ABD Başkanı Bill Clinton'ın bu son kararı "dünyanın en yoksul ülkelerine kuvvetli bir büyüme ve bağımsız davranma olanağı sağlamak bakımından atılmış tarihsel bir adım" olarak selamlaması, yoksul dünyanın emekçileri açısından ciddiye alınabilir bir açıklama olarak görülemez.

İngiliz Başbakanı Tony Blair ise son borç silme kararı ile ilgili olarak şu açıklamayı yaptı: "Muhtemelen uluslararası toplulukta borçları silerek yoksul ülkelere yardım etmeyi hedefleyen en büyük adım budur."

Burada göz önünde tutulması gereken, tıpkı yukarıda sözü edilen Mozambik örneğinde olduğu gibi, **borçların silinmesinin belirli koşullara bağlı oluşu**dur. Bu koşulların ne olduğunu söylemeye (hele hele Türkiye gibi bir ülkede yayınlanan bir dergi olarak) gerek var mı? IMF'nin "yapısal uyum programına" çok daha kölece itaat! Yani kamu harcamalarının daha da kısılması, özelleştirme uygulamalarının daha da yaygınlaştırılması ve azgınlaştırılması, deregülasyon uygulamaları ve devalüasyon... Sonuç açıktır: **yoksullar borçlarının bir parça silinmesi uğruna daha derin bir yoksulluğu ve bağımlılığı kabul etmeye zorlanmaktadırlar.** Ve borç silme operasyonu bittiğinde bile HIPC kategorisinde yer alan ülkeler hâlâ gelirlerinin beşte birinden fazlasını dış borç ödemelerinde kullanmak durumunda olacaklar!

Son bir kötü haber daha. IMF söz konusu borç silme operasyonunu gerçekleştirmek için ihtiyaç duyulan kaynağı altın stoklarının bir bölümünü satarak sağlamayı planlıyor. Uzmanlar böyle bir girişimin HIPC ülkelerinin dış ticaret gelirlerinde 150 milyon doları aşan bir gerilemeyi getireceğini hesaplıyorlar. Yani borç indirimi yoksullar için bu yolla da ek bir felaket yaratacak.

* * *

Stalinizmin sosyalist muhalifi Nadejda Joffe öldü

Joffe denildiğinde **Sınıf Bilinci** okurlarının çoğunun aklına büyük bir devrimci olan Adolf Abramovich Joffe gelecektir. Ancak Joffe ailesindeki tek devrimci Marksist 1917 Ekim Devriminin önderlerinden olan Adolf Abramovich Joffe değildir. Bu büyük devrimcinin kızı Nadejda A. Joffe de Lev Trotskiy'in önderliğindeki Sol Muhalefetin içinde yer almış ve zorlu sınavlardan yüzünün akıyla çıkmasını bilmiş örnek bir sosyalistti. Bu niteliği nedeniyle ödediği bedel de babasınınkinden daha hafif olmadı doğrusu. Nadejda Joffe yıllarca Stalin'in çalışma kamplarında kaldı. Ancak son derece dirençli bir insandı ve bu sayede (kuşkusuz şansın da yardımıy-

la) çalışma kamplarından sağ çıkmayı başardı. Gelecek kuşaklara en büyük katkısını bu zorlu mücadele yıllarını anlattığı, olağanüstü bir anı kitabı olan **Geçmişe Yolculuk: Hayatım, Kaderim, Yaşadığım Dönem**'i kaleme alarak yaptı. 1906 doğumlu olan Nadejda Joffe 18 Mart'ta ABD'de Brooklyn'de bir hastanede hayata gözlerini yumdu. Nadejda ilk olarak 9 Şubat'ta bir kriz geçirmişti. Hastanede kaldığı sürede iki kriz daha yaşadı ve 11 Mart'ta komaya girdi. Aramızdan ayrıldığında 92 yaşındaydı.

Adanmış bir sosyalist olan Nadejda Joffe 1923 yılında, yani kuruluşunun hemen sonrasında, Sol Muhalefete katıldı. Joffe **Geçmişe Yolculuk**'ta 1920'lerin Sovyet yaşamına ilişkin çok anlamlı bir bilanço çıkartır ve pek çoklarının kendisi gibi neden herşeyi göze alarak onun ilkelerini savunmaya giriştiklerini açıklar. Nadejda bu dönemin insanlarının duygularını anımsatarak şunu belirtir; "Kendimiz için hiçbir şey istemiyorduk. Hepimiz tek bir şey istiyorduk: dünya devrimi ve herkesin

Adolf Abramovicnh Joffe, Lev Trotskiy önderliğindeki, burjuva Geçici Hükümet'i deviren ve Sovyet devletini kuran Askeri-Devrimci Komite'de yer aldı. Devrimi takiben, en önde gelen uluslararası diplomatlardan biri oldu ve Brest-Litovsk görüşmelerinin delegasyonunda yer aldı. Joffe'nin diplomatik etkinliği onu Almanya'ya, Çin'e ve Japonya'ya götürdü. Trotskiy'le birlikte 1920'lerde yeni palazlanmakta olan Stalinist bürokrasiye karşı erkenden karşı çıkanlar arasında yer aldı. Çok ciddi bir biçimde hasta olduğu sırada ve Stalin'in kliği tarafından yurtdışında tedavi görmesi engellenirken, 1927 Kasımında Trotskiy'in Komünist Partisi'nden ihracını protesto etmek amacıyla intihar etti. Aşağıda intihar öncesinde Trotskiy'e hitaben yazmış olduğu mektubundan bir bölümü bulacaksınız

---

Doğru yolda olduğunuzdan asla kuşku duymadım ve biliyorsunuz, yirmi yıldan fazla bir zamandır, "sürekli devrim" sorunu da dahil olmak üzere, her zaman sizin yanınızda oldum. Ama bana hep öyle geldi ki, Lenin'in gösterdiği, gelecekte çoğunluğu kazanacağından ve görüşlerinin doğruluğunun kabul edileceğinden emin olduğu için gösterebildiği, sebat ve uzlaşmazlıktan gerektiğinde yalnız kalma ve aynı yönde ilerleme kapasitesinden yoksundunuz. 1905'ten bu yana, siyasette hep haklı çıktınız ve Lenin de bunu kabul etti; bunu bizzat Lenin'den duyduğumu size sık sık söyledim; 1905'te haklı olan o değil sizdiniz. Ölüm anında yalan söylenmez ve aynı şeyi bugün size yine söylüyorum.

Ama değerini abartığınız bir birleşme ya da uzlaşma uğruna, sık sık doğru konumdan ayrıldınız. Bu bir hataydı. Yineliyorum: Siyasette her zaman haklıydınız ve şimdi her zamankinden daha haklısınız. Bir gün parti bunu anlayacak ve tarih kabul etmek zorunda kalacak.

mutluluğu. Ve eğer buna ulaşmak için yaşamlarımızı vermemiz gerekiyorduysa, bunu hiç tereddüt etmeden yapardık."

Joffe'nin anılarının ana merkezini ise 1930'lu yılların sonundaki SSCB'de sosyalist aydınların ve işçilerin Stalin'in hamiliğindeki fiziki tasfiyesiyle yaşanan karabasan oluşturmaktadır. Nadejda bir muhalif olarak ilk kez 1929 yılında tutuklandı ve uzun yıllar boyunca sürgünde yaşamak zorunda bırakıldı. Daha vahşi bir dönem ise 1936'da ikinci kez tutuklanışıyla ve Sibirya'da Kolyma bölgesine sürülmesiyle başladı. Burada Sol Muhalefetçilerin, aydınların, işçilerin ve köylülerin yüzlercesi insanlık dışı ağır çalışma ve zorlu yaşam koşulları altında ölüyorlardı. Nadejda Joffe'nin ilk eşi ve yoldaşı olan Pavel Kossakovsky Kolyma'da 1938'de katledildi.

Nadejda Joffe tarihsel olarak son derece değerli ve eşi az bulunur anılarının sonunda okuyucusuna şu şekilde seslenir: "Ekim Devrimi'nde rol alanların bir çoğuyla şahsen tanışma olanağım oldu. Onların arasından pek çoğu sakin, rahat veya gönençli bir yaşamı bütün insanlığın parlak geleceği için terkettiler.

Bunlardan Stalin tarafından muhalif olarak görülenlerin bir çoğu yıllarca sürgünde, hapishanede ve kamplarda mücadele verdiler ve Sovyetler Birliği'nde inşa edilmiş olan sosyalizmin insan soyunun en iyi kafalarına sahip olanlar tarafından düşlenmiş olan sosyalizmle aynı şey olmadığını anladılar."

* * *

15 - 16 Haziran: hâlâ aşılamadı

Sivil toplumcularca da benimsenen, ama çok daha yaygın bir kabul gören bir tahlile göre, Türkiye'de genel olarak halk, özel olarak da işçi sınıfı, kaderine razıdır, durumunu değiştirmek için Batı'da olduğu gibi büyük toplumsal mücadelelere girmez. Bu iddia Türkiye'nin bazı özgül yönlerine dayandırılır: kimi Müslüman toplumlarındaki "bir lokma, bir hırka" felsefesinin toplumsal mücadeleleri engellediğini söyler; kimi, Osmanlı'dan cumhuriyete aktarılan "ceberrut devlet"in varlığı dolayısıyla, esas mücadelenin devletle sivil toplum arasında cereyan ettiğini. Ama sonuç aynıdır:

modern Türkiye'nin tarihine damgasını vuran sınıf mücadeleleri değildir. Bu doğru mudur?

"70 bin de işçim kalktı yürüdü!" Aşık Mahzuni böyle anlatıyor 15-16 Haziran olaylarını. 1970 yazının başı Türkiye işçi sınıfının tarih sahnesine çıktığı andır. Öylesine sarsıcı olmuştur ki bu günlerin etkisi, sadece ardından gelen 12 Mart askeri müdahalesi onunla ilgili değildir, bütün 70'li yıllar ve 12 Eylül, 1970 Haziranının o iki sıcak gününün damgasını taşır.

Neydi 15-16 Haziran? O iki gün boyunca, Kartal-Tuzla-Gebze bölgesinden, İzmit'ten, Eyüp-Silahtarağa yöresinden, İstinye-Levent ekseninden işçiler onbinleriyle sokağa dökülmüşlerdi. Ellerinde taşıdıkları pankartlarda şunlar yazıyordu: "Zincirlerimizden Başka Kaybedecek Birşeyimiz Yok!"; "Yaşasın İşçi Sınıfı!"; "Bütün Kininiz İşçilere mi?" Eylem 1967'de Türk-İş'ten kopan sendikalarca kurulmuş olan DİSK'i korumak için yapılıyordu, ama Türk-İş üyesi işçiler sınıf dayanışmasının mükemmel bir örneğini gösteriyor, belki sayıca daha da kalabalık olarak yürüyüşlere katılıyorlardı. İşçiler kendilerini durdurmak isteyen polis ve asker barikatlarını birçok kez aşacaklardı; ama sonunda çatışmalar çıkacak ve birkaç işçi hayatını kaybedecekti. Olaylar ancak sıkıyönetim ilan edilince ve DİSK yönetimi eylemin sona ermesi için çağrı yapınca sona erecekti.

"DİSK'i korumak için" dedik. 15-16 Haziran, Meclis'ten yeni geçmiş bir gerici yasaya karşı düzenlenmişti. Dönemin iktidar partisi Adalet Partisi ile artık kendine "ortanın solu" diyen CHP'nin sendikacı milletvekillerince birlikte savunulan bir yasa tasarısı, bugünkünden farklı olarak militan ve sınıf mücadeleci bir sendikal odak olan DİSK'i işlevsiz hale getirmek amacını güdüyordu. En önemli maddesi, bir işkolunda çalışan bütün işçilerin üçte birini örgütlememiş bir sendikanın yetkisinin olmamasıydı. Türkiye burjuvazisi sınıf mücadeleci sendikacılığa tahammül edemiyordu. Özellikle de DİSK gibi özel sektörde güçlü olan bir konfederasyona. İşte 15-16 Haziran işçi sınıfının kitlesel olarak bu gerici yasayı yenilgiye uğrattığı andır. Yenilgiye uğrattığı diyoruz, çünkü hem Millet Meclisi'nden, hem Senato'dan geçen yasa, işçi eyleminin yarattığı atmosferde Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilecektir.

Peki, bu kadar önemli bir tarihsel olay birdenbire, gökten zembille mi inmişti? Hayır, 15-16 Haziran, 1960'lı yıllar boyunca adım adım gelişen ve 1969-71 arasında tam bir yükselişe geçen sınıf mücadelelerinin doruk

noktasıdır. Daha 1961 Anayasası'nın mürekkebi kurumadan grev hakkı için başlayan ve 150 bin kişilik Saraçhane mitingiyle yüksek noktasına ulaşan işçi mücadeleleri, 1963 başındaki Kavel grevindeki direniş ruhuyla ilk destanına kavuşuyordu. Temmuz 1963'te çıkan grevli toplu sözleşme yasasını 1966'da tepe noktasına varacak bir dizi grev izleyecekti. Bu dönemde Zonguldak Karadon, Paşabahçe, Derby Lastik eylemleri öne çıkan olaylardı. 1966'dan itibaren duralayan eylemlilik 1969'dan itibaren gerçek bir yükselişe dönüşmüş, Singer, Demir Döküm ve Sungurlar grev ve işgalleri mücadeleyi bir üst düzeye taşımıştır. 15-16 Haziran bütün bu eylemliliğin üzerine yerleşir ve Türkiye tarihinde modern proletaryanın tarih sahnesine bağımsız bir sınıf olarak çıkışının resmidir.

Bu niteliğiyle, 15-16 Haziran Türkiye solunun işçi sınıfının toplumsal mücadelelerin öncü gücü olma kapasitesine sahip olmadığını iddia eden kanadına karşı gerçek bir cevap oluşturmuştur. Bu iddia, o zamanlar hiç olmazsa, Türkiye'de kapitalizmin henüz yeterince gelişmemiş olduğu yolundaki (yanlış) teze dayandırılıyordu. Şimdilerde ise "elveda proletarya"ya ya da "bilgi toplumu"na bağlı olarak işçi sınıfının nesnel konumunun önemini yadsıyan ya da post-modern kimlik politikasıyla sınıf aidiyetini küçümseyen yaklaşımlar işçi sınıfını görmezlikten geliyor. İnsana "biz bu filmi daha önce görmüştük" dedirten bir durum!

15-16 Haziran'ı doğuran ikinci önemli faktör, örgütlenme ve sınıf politikasıdır. 1961'de kurulan, zamanla sosyalizmi benimseyerek bütün solu (sendikacılar, aydınlar, Kürtler, devrimci öğrenciler) kapsayan Türkiye İşçi Partisi (TİP), 1965 seçimlerinde kazandığı 15 milletvekilliği (ve bir senatörlük) ile meclise tarihte ilk kez sosyalistleri sokuyordu. Bu radikalizasyon dalgasında kurulan DİSK ise işçilerin mücadelelerinde güven duyacakları bir sınıf örgütlülüğünü sağlıyordu. Bütün sınır ve sorunlarına rağmen TİP ve DİSK işçi sınıfı hareketinde bilinç unsurunu temsil ediyordu.

15-16 Haziran ile doruğuna ulaşan sınıf mücadelesi başka önemli gerçeklere de işaret ediyor. Birincisi, belirli konjonktürlerde, devrimci bir programa sahip olmasa da, büyük işçi ve emekçi kitleleri için bir çekim merkezi oluşturabilecek kitlesel işçi partilerinin sınıf mücadelesinde bir sıçramanın aracı olarak önemli bir işlevi olabilir. TİP hiçbir biçimde bir devrimci parti sayılamazdı, ama işçi sınıfının tarihinde önemli bir yeri ol-

du. Bugün Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nin kitlesel ve sosyalist (ve elbette devrimci) bir işçi-emekçi partisi haline getirilmesi benzer bir olumluluk taşıyacaktır.

İkincisi, bu rolün bir başka yönü de TİP'in sendikal harekette yaratılmasına katkıda bulunduğu sarsıntıdır. Sendikal yapılarda taşlaşmayı kıran çoğu zaman siyasettir. Ama bunun için irade gerekir, örümcek kafalı bürokratlardan kopmak gerekir, bir sınıf partisi yaratmak için mücadele etmek gerekir.

15-16 Haziran'da tarihsel bir sıçrama gösteren işçi sınıfı, 12 Mart rejimi altındaki zorunlu durgunluğundan sonra bütün 70'li yıllar boyunca inişlerle çıkışlarla da olsa büyük mücadeleler vermiştir. 1976 yılında, 12 Mart'ın mirası olan DGM'lere karşı DİSK'in önderliğinde verilen mücadele başarıya ulaşmıştır: DGM'ler ancak 12 Eylül'den sonra, yani işçi sınıfının yenilgisi üzerinde yeniden hayat kazanacaktır. 1 Mayıs işçi bayramı 1976'dan itibaren kitlesel olarak kutlanmaya başlanmış, burjuvazinin bütün cumhuriyet tarihi boyunca yasaklamaya çalıştığı bu kutlamalara yüzbinlerce işçi katılmıştır. Yine 70'li yıllarda, sendika önderliklerinin hatalarını bir kenara bırakırsak, MESS'e karşı metal işçisinin yaptığı "büyük grev"den Tariş direnişine işçi sınıfı sayısız eylemle burjuvaziye karşı güçlü bir mücadele vermiştir. Bu mücadelelere ancak 12 Eylül darbesi son verebilmiştir.

15-16 Haziran o kadar önemlidir ki, 12 Eylül'ü onsuz anlayamazsınız. 12 Eylül 15-16 Haziran'dan intikam alma operasyonudur. Burjuvazinin sınıf mücadelesinin araçlarını kırma operasyonudur. 15-16 Haziran neye başkaldırmıştı? İşkolunda üçte bir örgütlenme koşuluna. 12 Eylül ne getirdi? İşkolunda % 50 örgütlenme zorunluluğu! Öyleyse bu topraklara çöken 12 Eylül karanlığını yarının 15-16 Haziranları yırtacaktır!

Sosyalist Eylem Platformu: neleri hedeflemeli?

ÖDP içinde, 18 Nisan seçimleriyle ilgili tartışma sürecinde oluşan ve seçim sonrasında daha da netleşen saflaşma, Parti içinde yeni platformların ortaya çıkması yönünde ilerliyor. Parti içinde çoğunluğu oluşturun grup, platform, çevre ve bireylerin oluşturduğu sol liberal kanat, içinde önemli farklılıklar barındırmasına rağmen, hemen bütün önemli sorunlar ve bu sorunlar etrafında yürütülen tartışmalarda neredeyse blok halinde davranıyor. Sol liberal kanat dışında kalan ve kendilerini Parti solunda tanımlayan grup, platform, çevre ve bireyler içinde de bir çok farklı düşünce ve eğilimi kolayca tespit etmek mümkündür. Kendisini solda tanımlayanlar içerisinde, iki ayrı platformun oluşturulması yönünde bir çabanın yanısıra, bu aşamada gelişmeleri izlemeyi yeğ tutan hatırı sayılır bir üye topluluğu da yer almaktadır.

Kurtuluş, SDK ve Sosyalizm platform ve gruplarının oluşturmaya yöneldikleri ve bazı çevrelerle, bireylerin de oluşumuna destek verdikleri platform, önemli adımlar atmıştır ve kuruluşunu ilan etmiştir. Bu aşamada platformun oluşumuyla ilgili bazı noktaları açıklıkla ortaya koymak ve tartışmak yararlı olacaktır.

Herşeyden önce platform günümüzün dünya, bölge ve ülke koşullarında oluşmakta, üstelik ÖDP gibi bir parti içinde şekillenmektedir. Platform genelde devrimci politik mücadeleye, özelde ise ÖDP içindeki politik mücadeleye olabildiğince etkili bir müdahale amacını taşımalıdır. Bu müdahalenin gerçekleşebilmesi, önce bu müdahaleyi mümkün kılabilecek bir iradenin şekillenmesine, kısacası platformun örgütlenmesine bu müdahalenin yöntemlerini geliştirmesine ve araçlarını oluşturabilmesine bağlıdır.

İşte bu noktada cevaplanması gereken önemli soruyu atlayarak bu soruna açık ve doyurucu bir yanıt vermek mümkün değildir.

Amaçlar ve hedefler neler olmalı?

Bu sorunun cevabını platformun örgütlenişini, mücadele yöntemlerini, ilişkilerini ve mücadele araçlarını belirleyecektir. Farklı nitelikteki çelişkiler, farklı yöntemlerle çözülürler. Bu çelişkileri çözme iradesini taşıyan

güçler de çelişkilerin nitelik farkını gözeten bir kavrayışı, buna uygun bir iradi şekillenmeyi ortaya koymak ve nihayet buna uygun yöntemler ve araçlar geliştirmek zorundadırlar. Sorunu ortaya koyuşta ve kavrayışta oluşacak ortaklık, çözüm önerileri konusunda da büyük ölçüde ortaklaşacak, yakınlaşacak ve ilişkileri bir üst düzeye taşımanın koşullarını yaratacaktır. Bunun tersinin ise oluşacak ortaklığı, kısmi, geçici ve göreli hale getirmesi kaçınılmazdır.

ÖDP içinde sol kanatta bir platformun ortaya çıkışına neden olan farklılıklar, -bu farklılıkların üzerinde şekillendiği ideolojik ayrılıkları akılda tutmak kaydıyla- politik ve örgütsel alandadır. Dolayısıyla platform, politik ve örgütsel alandaki farklı çizgisini -elbette içinde yer aldığımız koşulları dikkate alarak- netleştirmek zorundadır. Bu konularda, kendisini karşısında yer alanlara göre tarif etmekten, ya da yalnızca ÖDP'nin program, tüzük kongre-konferans kararlarına atıf yapmakla yetinmekten kaçınmalıdır. Kısacası kendisini olumsuz bir biçimde karşısındakilere göre şekillendirmemelidir. Herkes politik ve örgütsel farkı ortaya konan çizgiye göre değerlendirebilmelidir. Kuşkusuz, parti çoğunluğunun yer yer çürüme işaretleri sayılabilecek düşünce ve davranış çizgisi eleştirilecektir; ancak bu, politik ve örgütsel alternatifin ortaya konmasıyla birlikte yürümelidir.

İçinde bulunduğumuz koşullar, faşist tehdidin ileri bir boyutta kendisini ortaya koyduğu, gerici baskı ve saldırıların giderek şiddetlendiği, emperyalizmin dünyada, bölgemizde ve ülkemizde at oynattığı, başta işçi sınıfı gelmek üzere, geniş emekçi yığınlarına çok yönlü bir saldırının güçlenerek sürdüğü, şovenizmin azgın dalgalar halinde Kürtlere, devrimcilere ve demokratlara yöneldiği, militarizmin toplumun gözeneklerine dek nüfuz ederek egemenlerin yayılmacı emellerine toplumu ortak etme çabasında olduğu, 28 Şubat sürecini hedeflerine ulaştırmak isteyen egemen siyasal mihrakın yeni duruma uygun düşen hamlelere giriştiği bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır. Gericiliğin, ideolojik, politik, ekonomik, kültürel vb. bütün cephelerde saldırı halinde olduğu, baskı ve şiddetin artması eğiliminin güçlendiği koşullarda bulunuyoruz.

Dolayısıyla platform; faşizme, gericiliğe, şovenizme ve emperyalizme kaşı net bir duruşu ifade eden, saldırıya muhatap olan tüm güçleri kazanmayı ve harekete geçirmeyi savunan bir anlayışı ortaya koymak

zorundadır. Bu anlayış, bu mücadelenin anti-kapitalist temeller üzerinde yükselen, başta işçi sınıfı olmak üzere emekçilere dayandırılması gereken, başta Kürtler olmak üzere tüm ezilenleri kapsamaya çalışan bir iktidar mücadelesi yürütülmesi gerekliliği perspektifiyle ve enternasyonalist bir bakış açısıyla somutlaştırılmalı, politik çizgi bu yaklaşımla oluşturulmalıdır. Bizi iktidardaki Parti çoğunluğundan gerçekte ayıracak ve Parti dışındaki sol, devrimci ve sosyalist güçlerle yakınlaştıracak ve belki de şu anda parti içinde karşımızda saf tutan, ya da kararsız durumdaki güçlerin bir bölümünü etkileyecek olan mücadelenin üzerinde yükseleceği politik zeminin oluşturulması belirleyici önemdedir. Unutulmamalıdır ki, bizim asıl hedefimiz devrim ve sosyalizmdir. Bu mücadelenin ileriye taşınması yolunda atılacak her adım, geliştirilecek her kazanım, Parti içinde program, tüzük, kongre-konferans kararlarını öne çıkarıp eksen kabul eden bir mücadeleyle kazanacağımızı varsaydığımız bir çok mevziden daha önemlidir. Kısacası kendisini parti içindeki mücadelenin dar sınırlarına hapsetmeyen, ülkedeki, bölgedeki ve dünyadaki mücadeleye geniş bir açıdan bakabilen, dışımızdaki sol, devrimci, sosyalist güçleri önemseyen bir perspektifi egemen kılmalıyız.

Tam da bu noktada, ÖDP'nin iktidardaki çoğunluğunun zaman zaman sözünü etmekle yetindiği, ne yazık ki bizlerin de pratikte bunun ötesinde bir faaliyeti çeşitli nedenlerle gerçekleştiremediğimiz veya zayıf bir biçimde sürdürdüğümüz bir siyasal-örgütsel pratiğe işaret etmemiz gerekiyor. Toplumun ezici çoğunluğunu oluşturan ve kapitalizme karşı mücadelenin vücut bulucağı, işçi sınıfı ve emekçilere yönelen bir siyasal faaliyeti yürütme kararlılığı platformun hedefleri içinde yer almalıdır. Ancak platform bunu sadece önermekle kalmamalı, özellikle içinde bulunduğumuz koşulla da büyük güçlükleri, sabır, inat, kararlılık ve sürekliliği gerektiren bu işin pratiğine girişmeyi hedeflemelidir. Bu konuda güç, deneyim ve olanaklarını mücadelenin çeşitli alan ve düzeylerini dikkate alarak birleştirmeye çalışmalıdır. Bu başarılabildiği ölçüde -mütevazi başarılar sağlansa bile- mücadele gerçek zeminine taşınmış olacak ve ortak pratiği paylaşmanın getirdiği sağlıklı ilişkiler kurulmuş olacaktır.

Devrim ve sosyalizm hedefine yürüyüşümüz sırasında şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da, devrimci saflarda yalpalamalar, geri dönüşler ve hatta karşı saflara geçişler mümkün ve muhtemeldir. Bu konuda

herkesi kapsayan bir bağışıklıktan söz edilemez. Asıl olan bir devrimci birey, grup veya örgütün geçmişteki kararlı mücadelesi ve sarsılmaz görünen inancına bakarak nesnel gerçeklerin üzerinden atlamamaktır. Temel değerlendirme kriterimiz, kapitalist sistemle, siyasi mücadelenin nesnel rolü arasındaki ilişkiyi sorgulamakla ilgilidir. Bu mücadele kapitalist sistemi hedef almakta, en azından mücadelesi ve duruşuyla onu çözen ve yavaşlatan bir rol mü oynamaktadır; yoksa onun güç ve etkisini artıran bir kulvarda mı yürümektedir? Son tahlilde sistemi güçlendiren hiçbir siyasal mücadeleyi desteklememiz beklenmemelidir; ancak bu, bu mücadeleyi sürdürenlerin talepleri için birlikte mücadele etmeyeceğimiz anlamına gelmez. Sistemin ezdiği, sömürdüğü, baskı altında tuttuğu, ancak yine de kendisine sistem içinde yer arayan güçlerin bu çıkışsız mücadelesinde, desteğimiz kısmi şartlı ve geçici niteliktedir. Bu destek taleplerin haklılığı ve mücadelenin sistemi nesnel olarak zayıflatması ölçüsünde olmalıdır. Platformun önünde duran sorunlara karşı tutumunda, bu nokta özel bir önem kazanmaktadır.

ÖDP içindeki sorunların en önemlilerinden birisinin parti içi demokrasi olduğu tartışmasızdır. Bu konuda parti çoğunluğunu oluşturan sağ kanat dışında, yaygın bir görüş birliği mevcuttur. Seçim öncesinde, en üst yönetim organlarından bir çok ilçe örgütüne kadar çok geniş bir alana demokrasi karşıtı tutuma bir çok üye muhatap olmuştur. Burada bunun ayrıntılarına girmek yerine iki önemli yönüne işaret etmek gereklidir. Birincisi egemen anlayış, partinin politika dışında tutulmasını, bütün kof söylemlerine rağmen ("politikanın yerellerden doğru oluşturulması") parti içi politik tartışma ve üretimin geliştirilmesini önlemeye yönelmiştir. Ülkeyi ve dünyayı yıllar boyunca etkileyecek olayların tartışılması bile, bir çok yerde tüyler ürperten bir duyarsızlıkla engellenmiştir. Dolayısıyla partinin politika tartışır ve yapabilir hale gelmesini hedeflemek, platformun parti içinde politika yapabilir ve tartışır bir yapı oluşturmasıyla, yakından ilgilidir. Kendisi bunu başaramazsa, aynı konuda partiye etkide bulunması beklenemez.

Organları arasında doğru ilişkiler kurmuş, kendi içinde işbölümünü gerçekleştirmiş ve üyelerinin her birini kolektif içinde işlevlendirmiş bir örgütlülük olmaksızın en değerli görüş ve önerilerin bile hakettiği değeri kazanması mümkün olmayacaktır. Öyleyse parti çoğunluğunun savu-

nageldiği, amorf bir yapıyı teorileştiren "parti olmayan parti" söylemine karşı, yukarıdaki anlayışla oluşturulan bir "parti"yi savunmak aslında demokrasiyi savunmaktır.

Parti içinde benzer gerekçelerle yola çıkan bazı grup, çevre ve bireylerin ayrı bir platform oluşturmaya yöneldikleri bilinmektedir. Bu arkadaşlarla ortak bir platform çevresinde buluşmak hiç şüphesiz önemliydi; ancak bütün çabalarımıza rağmen bu gerçekleşmedi. Ayrı bir platform oluşturan bu arkadaşlarla aramızdaki ilişki bizim açımızdan bir rekabet ilişkisi değildir. Bu arkadaşların ilkelerimiz doğrultusunda ileri sürecekleri politikaları desteklemek ve mümkünse birlikte hareket etmek temel yaklaşımımız olacaktır. Ancak gerçekliğin görülmesini perdeleyen, uçlara eşit mesafede durmaya çalışan geleneksel merkezci politik tarzın Partiye hiçbir yararı olamadığını düşünüyoruz.

Hatırda tutulması gereken bir diğer nokta, ÖDP'nin iktidardaki çoğunluğunun, merkezde, il ve ilçelerde yürüttüğü, -kısmi ve yetersiz bile kalsa- bütün olumlu faaliyete katılmak gerekmektedir. Unutmayalım ki Marksist eleştiri ancak somut politik faaliyette anlam kazanabilir.

Sonuç yerine

Sonuç olarak, kurduğumuz platform devrim ve sosyalizm mücadelesine hizmet etmelidir. Bu platform, sadece parti solunda yer alanların büyük bölümünü birleştirme, Parti politikalarına devrimci-marksist bir etki yapmayı başarabilse bile önemli bir işlevi yerine getirecektir. Ancak, platformu oluşturun bileşenlerle bunun da ötesine geçmek mümkün olabilir. Bunun sağlanabilmesi halinde; sermayeye karşı emeğin mücadelesinde, kapitalizme karşı sosyalizm mücadelesinde, gericiliğe, şovenizme ve emperyalizme karşı emekçi yığınlarının ve ezilenlerin mücadelesinde, yeni bir kazanım sağlanacak, bunun ÖDP içinde dışında olumlu etkileri ortaya çıkacaktır. Yeter ki bunun gerektirdiği bilinç ve iradeyi ortaya koyabilelim ve kendimizi parti içi mücadelelerin dar sınırlarına hapsetmeyelim, dışarıda koca bir dünyanın varolduğunu ve bu dünyada hem mücadele potansiyelinin hem de inatla mücadele edenlerin var olduğunu unutmayalım.

99 seçimleri ve siyasal sonuçları

Şadi OZANSÜ

Daha önce hiç bu kadar heyecansız bir seçim dönemi herhalde yaşanmamıştı. Genelde burjuva partileri propaganda faaliyetlerinde pek birbirlerinden farklı şeyler söylemezlerdi ama, ANAP'la DSP'nin, DSP ile DYP'nin, DYP ile ANAP'ın, bütün bunlarla CHP'nin nerelerde ayrışıp farklılaştığı hiç bu kadar belirsizleşmemişti. Dahası FP bile geçen seçim döneminde RP'nin izlediği popülist söylemin oldukça gerisinde kaldı. HADEP, üzerindeki ağır baskılar nedeniyle söylemini daha çok "genel olarak ezilenler" ve emekçiler düzleminde tuttu. MHP isterik Türk milliyetçiliği anlayışının şampiyonluğunu yaparken, diğer burjuva partileri de bu alanda onunla aşık atmaya kalktılar. Elhasıl, 1980 sonrasının Turgut Sunalp'li, Necdet Calp'lı ve Turgut Özal'lı 1983 seçimlerinden dahi daha renksiz ve silik bir seçim dönemine tanık olduk. Bunda kuşkusuz MGK'nın Kenan Evren döneminde bile olduğundan daha etkili bir siyasal güç olarak devrede olmasının ve 99 seçimlerinin üzerine 28 Şubat hayaletinin damgasını vurmasının payı büyüktü. Sonuçta 99 seçimlerini 28 Şubat sürecinden bağımsız olarak ele almanın mümkün olmadığını vurgulayarak söze başlayalım.

Devrimci Marksizm açısından bir burjuva parlamentosunun oluşturulması için gerçekleştirilen seçimlerden ne gibi sonuçlar çıkarmak gerekir? Seçimler, ilk olarak işçi sınıfının ve ezilen yoksul kesimlerin siyasal tercihlerinin ne yönde olduğunu işaret eder. İkincil olarak da küçük burjuva-

zinin ruh halini yansıtır. Proletaryanın siyasal mevzilenişi, kapitalizme karşı yürütülecek sınıf mücadelesinin omurgasını meydana getireceğinden, küçük burjuvazinin ruh hali de bir anlamda toplumun barometresi olarak görülmesi gerektiğinden, anlaşılabilir bir seçim analizinin temellerini bu ana sınıfla ara sınıfın eğilimlerinin doğru saptanması oluşturacaktır. Bu; içinde bulunulan dönemde nasıl bir örgütsel faaliyet yürütülmesi gerektiğinin ipuçlarını sunması açısından son derece önemlidir. Özellikle 12 Eylülden sonra parlamentonun yetkilerinin büyük ölçüde MGK'ya devredilmiş olması göz önünde tutulursa -nitekim parlamento MGK'nın sözde tavsiye ama esasen buyruk biçiminde olan kararlarının onanma mercii konumuna itilmiştir- çeşitli burjuva partilerinin çıkardıkları milletvekili sayısının tayin edici bir önemi yoktur.[1] Bunun öneminin nerede olduğunu yazının ilerleyen bölümlerinde parti analizlerine girdiğimizde göreceğiz.

İşçi sınıfı kime oy verdi ?

26 Nisan 1999 tarihli **Milliyet** gazetesinin ekonomi sayfasında Atilla Özsever'in yaptığı bir seçim araştırmasının sonuçları yayınlandı. Şu ana kadar elimize hâlâ kesin seçim sonuçları ulaşmamış olduğu için şimdilik bu sınırlı ve yetersiz araştırmanın verilerini baz alıp bazı kestirimlerde bulunmak zorunda kalacağız.[2] Buna göre ülke genelinde toplam oyların yüzde 22.19'unu alan DSP'nin bu işçi bölgelerindeki oy ortalaması yüzde 28.7. Gene Türkiye çapında yüzde 17.98'lik bir oy ortalaması tutturan MHP'nin işçi bölgelerindeki oyları yüzde 15.2 ve Türkiye ortalaması yüzde 8.7 olan CHP'nin aynı bölgelerdeki oy ortalaması da yüzde 9. Araştırmada FP, ANAP, DYP ve HADEP'ten (tarım işçilerinin de hesaplandığı dikkate alınırsa) söz edilmiyor. Ama ANAP'a ve DYP'ye oy veren kesimlerin ağırlıklı olarak işçiler olmadığı düşünülürse FP'nin işçi sınıfından en az DSP kadar oy almış olduğunu kestirmek zor olmasa gerek. Öte yandan bir diğer araştırma da 24 Nisan 1999 tarihli **Hürriyet** gazetesinde Enis Berberoğlu'nun köşesinde yayınlandı. Buna göre de yıllık gelir düzeyi en düşük

1. Söz gelimi NATO saflarında Yugoslavya'ya karşı yürütülen bombardımana TSK'nın katılmasından parlamentonun haberi on gün sonra olmuştur. İşin acı yanı şu anda bile Türkiye halkının büyük çoğunluğu Yugoslavya ile savaş halinde olunduğunun farkında değildir!
2. Bu araştırma 37 milyonluk toplam seçmenin yaklaşık 23 milyonluk kesimini kapsıyor. Yani sigortalı işçi/işçi emeklisi seçmenin (eş dahil) ağırlıklı olarak yaşadığı kentleri. Bu illerde 14,5 milyon kişi sigortalı işçi ve işçi emeklisi ailesi.

kesimlerden kendi oy ortalamasına göre en fazla oy HADEP hanesine yazılmış. HADEP'i sırasıyla FP, MHP, DYP, ANAP, CHP ve DSP izliyor. Bir başka ifadeyle, **gelir düzeyi en yüksek kesimlerin** oyları başta DSP ve daha sonra da CHP ve ANAP'a gitmiş. Kuşkusuz buradan sağlıklı bir sonuç çıkartmak mümkün değil. Hele büyük burjuvazinin toplam nüfusun ne kadar küçük bir bölümünü oluşturduğu bilindiğinde. Ancak büyük sermayenin sözcüsü köşe yazarlarının seçim öncesinde klasik partileri olan ANAP ve DYP'den uzaklaşıp nasıl Ecevit'in DSP'sinin çığırtkanlığını yaptıkları ve bunun da bizzat büyük burjuva seçmenleri sandık başında bu partiye yönelttikleri biliniyor.

Küçük burjuvazi ne istiyor?

Gene son dönemde yapılan bir araştırmaya göre Türkiye toplumunun yüzde 76'sı türban takılmasına karşı değil. Bununla birlikte Merve Kavakçı olayındaki tavrından sonra FP'nin oyları **Milliyet** gazetesinde yayınlanan Tarhan Erdem araştırmasına göre yüzde 15'ten yüzde 12.5'e kadar gerilemiş durumda. Buna mukabil türbanını çıkartarak meclisteki yemin törenine katılan MHP'li kadın milletvekilinin tavrı MHP'nin oylarını yüzde 18'den yüzde 31.5'e kadar yükseltmiş bulunuyor. Kuşkusuz bu son araştırmada -her ne kadar Tarhan Erdem'in seçim öncesinde yaptığı araştırmada MHP'nin oylarının yüzde 15'in üzerinde olacağı belirtilmiş idiyse de- bir miktar manipülasyon ihtimali olabileceği hesaba katılsa da (büyük sermayenin hırsla arzuladığı DSP-MHP hükümetini oluşturmak için) önemli bir gerçeklik payı olduğu düşünülmelidir. MHP'nin oylarının belki abartılı bir biçimde de olsa, yüzde 31.5'e uzanması DYP ve ANAP'tan bu partiye akma eğilimi gösteren istikrar arayışı oyları olarak görülmelidir. Görülen o ki, küçük burjuvazi henüz çılgınlık değil huzur ve sükun arayışı içindedir. Çünkü MHP'nin seçimlerden bir ay sonra yapılan bu araştırmada ulaştığı skor türban meselesinde "itidalli" davranmış olmasının bir ürünü olarak kendisine sunulan geçici bir destektir.

Partiler ve seçim sonuçları

95 yılında yapılan seçim sonuçlarıyla karşılaştırıldığında 99 seçiminin so-

nuçları üç partiyi öne çıkardı. Bunlar sırasıyla MHP, DSP ve HADEP'tir. Gene bu seçimlerin sonuçlarına göre FP ve CHP'nin bir miktar gerilediği, ANAP ve DYP'nin ise çok ciddi bir yenilgiye uğradıkları anlaşılıyor. Bu partileri klasik ve klasik olmayan partiler olarak iki kümeye ayırmak mümkündür. Klasik partiler, yani daha açık bir ifadeyle taban örgütlenmeleri sayesinde ayakta duran ve gücünü bu örgütlenmelerden alan partiler FP, HADEP, MHP ve CHP'dir. Klasik olmayan, yani taban örgütlenmesine dayanmayan partilere örnek olarak da DSP ve ANAP gösterilebilir. Gerçekten de, bu partilerden özellikle DSP'nin ciddi hiçbir örgütlülüğü yoktur, bir lider partisidir. DYP bu anlamda iki arada bir derede kalmıştır. Bu parti klasik örgütünü büyük ölçüde Cindoruk'un DTP'sine kaptırmış ve hızla bir Amerikan partisi biçimine bürünmeye başlamıştır. Parti gibi partilerin (FP+MHP+CHP+HADEP) toplam oy oranı yüzde 47'dir. Buna DYP'nin yarısı olan yüzde 6'lık oy oranını katarsanız yüzde 53'lük bir oran elde edersiniz. Parti olmayan partilerin oy oranını toplarsanız (DSP+ANAP) yüzde 35 rakkamına ulaşırsınız. Buna da DYP'nin diğer yüzde 6'sını eklerseniz 41'lik bir oy yüzdesine varırsınız. Yani yüzde 53'e karşı yüzde 41. Bu kümelenmeyi yapmamın nedeni Türkiye politikasının önümüzdeki döneminde esas olarak parti gibi partilerin seçmenlerinin siyasal yönelişlerinin belirleyici olacağı noktasından hareket edeceğimi göstermek içindir. Bu yüzden de 99 seçimlerinin tek tek partiler bazında analizini yaparken öncelikle bu partilerin elde ettikleri sonuçları değerlendirmenin ve öncelikle bu partileri ele almanın doğru olacağını düşünüyorum.

Fazilet Partisi

28 Şubat müdahalesinin doğrudan muhatabı olan bu parti sanıldığının veya gösterilmek istendiğinin tersine seçimlerden ciddi bir yenilgiyle çıkmamıştır. Evet sonuçta oyları yüzde 20'den yüzde 15 düzeyine çekilmiştir, ama bu yanıltıcı bir görüntüden ibarettir. Nitekim FP genel seçimlerde yüzde 15 oy almıştır, ama buna mukabil belediye seçimlerindeki oy ortalaması büyükşehirlerde yüzde 23.4'e, ülke genelindeki yerel seçimlerde ise yüzde 18.3'e ulaşmıştır. Üstelik bu durum islamcı hareketin "sosyal demokrasisi" görünümdeki reformist önderliğine rağmen böyle olmuştur.

FP, artık manevi önderi durumundaki Erbakan'ın "biz oyların yüzde 70'ini alsak da bize iktidar vermeyecekler" açıklamasının ardından seçimlere katılmıştır. Bu iktidar mücadelesi yürüttüğünü iddia eden bir önderliğin aslında kendi kitlesine açık ihanetinden başka bir anlama gelmez. Ve bu durumda iktidar isteyen FP seçmeninin bir bölümü iktidardan kaçan bir önderliğin peşinden gitmektense açıkça iktidara talip olan bir partiye, yani MHP'ye yönelmiştir. Erbakan ve FP yönetimi bir anlamda MGK ile iplerı daha fazla germemek için bu yolu seçmiştir. Öte yandan FP yönetiminin çeşitli sermaye gruplarıyla içiçeliği onun daha radikal bir mücadele yürütmesinin önünde engeldir. Sermayeye bu kadar bağımlı bir burjuva partisinin dayandığı yoksul insanların taleplerine sahip çıkması ise mümkün değildir. Zaten dikkat edilirse FP yönetimi geçen seçimlerde kendisine en fazla puan kazandıran "Adil Düzen" söylemini de bu kez hiçbir şekilde kullanmamıştır. Muhtemelen bu slogan kendisini destekleyen sermaye gruplarını oldukça rahatsız etmiş olsa gerek. Ne RP ve ne de FP önderliği Türkiye'de bir islami cumhuriyet kurmanın aracı olmamıştır, olamaz. Bu 28 Şubatçıların kendilerini iktidar mücadelelerinde daha güçlü kılmak için kullandıkları bir kozdur. FP bir miktar oyu da bu kez İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerde seçimlere geçen sefer olduğundan biraz daha örgütlü girebilme imkanını yakalayan HADEP'e kaptırmıştır. Ancak önderliğinin tüm reformizmine rağmen FP seçmeni özellikle bir tehdit oluşturmayan yerel seçimlerde sunduğu oylarla partisini desteklemeye devam etmiştir. Türkiye'deki politik mücadelede önümüzdeki dönemde de islami hareket önemini korumaya devam edecektir.

Milliyetçi Hareket Partisi

Faşist parti seçimlerin gerçek galibidir. Oylarını yüzde 100'ün üzerinde artırmıştır. Geleneksel olarak zaten güçlü olduğu İç Anadolu'da bu bariz bir şekilde gözlenmektedir. Geçen seçimlerde yüzde 18.7 oy elde ettiği Çankırı'da bu kez yüzde 38.2, yüzde 13.9 oy aldığı Yozgat'ta yüzde 39.8, yüzde 17.8 oy aldığı Kayseri'de yüzde 32.8, yüzde 11.5 oy aldığı Çorum'da yüzde 30, yüzde 15.7 oy aldığı Demirel'in Isparta'sında yüzde 29.3 ve gene geçen seçimlerde ancak yüzde 14.9 oy aldığı Aksaray'da yüzde 35.3 oy almıştır. MHP aldığı bu oylarda hemen tüm İç Anadolu il-

lerinde (Konya hariç) birinci parti olmuştur. Öte yandan Karadeniz illerinde de Mesut Yılmaz'ın ANAP'ının hakimiyetine son vermiştir. Nitekim geçen seçimlerde ancak yüzde 7.8 oy elde edebildiği Samsun'da bu kez yüzde 22, gene geçen seçimlerde yüzde 7.7 oy toplayabildiği Trabzon'da bu kez yüzde 21.9, Ordu'da geçen seçimlerde yüzde 6.8 iken bu kez yüzde 15.9 ve Artvin'de yüzde 6.4 iken bu kez yüzde 16.7. Giresun'da ise oylarını yüzde 4.9'dan yüzde 20.6'ya yükseltmiştir. MHP gene Karadenizdekine yakın bir oy patlamasını Akdeniz bölgesinde de gerçekleştirmiştir. Büyük kentlere gelince. 1995 seçimlerinde İstanbul'da yüzde 3.7 oy alabilmişken bu kez yüzde 10.2, Ankara'da yüzde 9.2 iken bu kez yüzde 22.4 ve İzmir'de de yüzde 4.4 iken yüzde 11.6'ya ulaşmıştır.

MHP'yi ne küçümsemek ne de abartmak gerekir

Yukarıda sıraladığımız kimi seçim sonuçları MHP'nin ciddi yükselişinin göstergesidir. Eğer önümüzdeki dönemde sosyalist hareket faşist partinin bu yükselişine karşı ciddi politikalarla set çekemezse işçi sınıfının, sosyalistlerin, devrimcilerin, ezilenlerin ve Kürtlerin azgın düşmanı olan bu hareket yükselişini sürdürecektir. Ancak bütün bunlara rağmen şunu da unutmamak gerekir: MHP örgütsel olarak şu anda 1980 öncesinden daha güçlü değildir. Ve gene faşizm kendi iktidarına 1980 öncesinden daha yakın da değildir. Devrimci Marksist faşizm teorisine göre faşizmin doğrudan kendi iktidarına yürüyüşünü sağlayan temel faktörlerden biri proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf mücadelesinde burjuva devletinin (ordu ve polis gücü) felçleşmiş bir halde hareketsiz kalmasıdır. Yani ordu içinde de toplumdakine benzer bir mücadele sürmektedir ve dolayısıyla burjuva devleti takatsiz bir halde olayların gelişimine müdahale edemez durumdadır. İşte zaten tam da böyle olduğu için burjuvazi kendi kolluk gücünün dışında bir silahlı kitle örgütüne ihtiyaç duyar. Bu görevi faşist parti yerine getirir. Burjuvazi için proletarya diktatörlüğünün ciddi bir tehlike haline geldiği ve bunu nötralize olmuş durumdaki resmi kolluk güçlerinin altedemeyeceği anda devreye faşist parti sokulur. Büyük sermaye faşist partinin doğrudan iktidarından "ağrıyan azı dişinin çekilmesinden hoşlanacağı kadar mutluluk duyar", yani ona katlanır. Şu an Türkiye'de bir proletarya diktatörlüğü tehlikesi yoktur ve Kürtler de hiçbir şekilde iktidara talip de-

ğildirler. Kaldı ki, burjuva devleti 1980 öncesinden çok daha baskıcı bir yapılanma içindedir. İçinde bir Pol-Der/ Pol-Bir saflaşması olmadığı gibi, ordu içinde de12 Eylül öncesinde olduğu gibi cılız da olsa bir devrimci subay örgütlenmesi yoktur. Kuşkusuz ağırlıklı olarak MHP'lilerden oluşan Özel Timler bu partinin geçmişte olduğu gibi illegal komando kampları uygulamasına gerek bırakmayacak bir olanağı onlara sunmuştur, ama çetelerin olduğu gibi onların da işleri bittiğinde pabuçları dama atılacaktır. Ancak şu an için Susurluk örneği gözönünde bulundurulduğunda henüz çetelere dokunma aşamasında olunmadığı görülmektedir. Nitekim çeteciler ellerini kollarını sallaya sallaya dolaşmaktadırlar. Bununla birlikte büyük sermayenin şimdilik faşizmin doğrudan iktidarına ihtiyacı yoktur. Faşizmin iktidarı büyük sermaye için pahalı bir yöneliştir, çünkü siyaseti bir an için tamamen onlara terketmek zorunda kalacaktır. Oysa büyük sermaye göstermelik demokrasisiyle iktidarını en ucuz, en düşük maliyetle sürdürmenin keyfini yaşamak isteyecektir. Son dönemde MHP'nin yükselişine damgasını vuran, daha doğrusu onu besleyen ana etken olarak Kürt hareketi, şehit cenazeleri, dış dünyaya düşmanlık gösteriliyor. Bu doğru olmakla birlikte, bütün bu alanlarda da MHP çok açık bir şekilde devletin kendisine "yürü" dediği yerde yürümüş, İtalyan mallarının protesto edilmesi eyleminde görüldüğü gibi "dur"dediği yerde de durmuştur. Son olarak oluşturulan koalisyon hükümetinin protokolünde ise MGK'nın direktifleri doğrultusunda tamamen cendere altına alınmıştır. Tabii bu cendere olayların gelişim seyri içinde farklılıklar gösterebilecektir. Söz gelimi Abdullah Öcalan yargılamasının olası sonuçlarına göre bu cendere ya daha sıkılaştırılabilir ya da MHP'nin hareket alanının genişletilmesi için gevşetilebilir. Öte yandan faşist hareket aslında işçi sınıfının mücadelesine karşı ekonomik kriz nedeniyle "çıldırmış" haldeki küçük burjuvazinin reaksiyoner örgütlenmesidir. Bu reaksiyoner örgütlenmenin yolunu kesmenin proletarya iktidarı için mücadele etmekten vazgeçmek olmadığını, tam tersine ancak proletarya iktidarı için mücadeleyi "erteleyen" yaklaşımların faşizm karşısında çaresiz kaldığı "tarihsel olarak kanıtlanmıştır." Bugün Türkiye'de faşist hareket ezilen ulusun mücadelesine reaksiyon biçiminde örgütlenip güçlenmişse, bu hareketi yenilgiye uğratmanın yolu da ezilen ulusun mücadelesinin geriye çekilmesinden geçmeyecektir. Her türlü milliyetçiliğin kötü olduğu önermesinin arkasına sığınılarak yapılan de-

ğerlendirmeler faşist hareketin iktidar yürüyüşünde yolunu temizlemekten başka bir işe yaramayacaktır.

Faşizme karşı mücadelede acil müdahale taktikleri

Yukarıdaki bölümde MHP'nin mevcut yükselişinin abartılmamakla birlikte küçümsenmemesi de gerektiğini belirtirken şu verilere yaslanıyorduk:

a) Her ne kadar MHP tarihinin en yüksek kitlesel desteğine ulaşmışsa da örgütsel düzlemde ve doğrudan kendi iktidarına yönelik mücadelesinde 12 Eylül öncesine göre daha ileri bir noktada bulunmuyor.

b) MHP'nin karşısındaki güçler özellikle Kürt illerinde ve Türkiye'nin önemli sanayi merkezlerinde (başta İstanbul, İzmir, Körfez bölgesi ve hatta Trakya) nicel olarak da MHP'nin oldukça üzerindedir. Nitekim MHP Kürt illerinde hemen hemen hiç olmadığı gibi sıraladığım merkezlerde de genel oy ortalamasının hâlâ çok gerisinde bir kitlesel destek elde edebilmiş durumdadır.

c) Ama bunlara karşılık faşist hareket hükümete katılmanın kendisine sunduğu avantajları değerlendirerek, başta Türk-İş ve kamu sendikaları olmak üzere, örgütlenmesini süratle güçlendirecektir. Üstelik tekstil gibi sektörlerde DİSK içinde bile gelişme imkanı mevcuttur.

d) Ve gene daha önce de belirttiğim gibi Öcalan davasının sonuçlarına bağlı olarak devletin vereceği desteklerle kitlesel eylemlere ve terör faaliyetlerine başlayabilir. Şimdi bütün bu verilerden hareketle MHP'ye karşı yürütülecek mücadelenin eksenlerinin de neler olması gerektiği kolaylıkla ortaya çıkıyor. Birincisi, MHP'nin azgın bir özelleştirmeci olduğunu bildiğimize göre, ağır ekonomik kriz nedeniyle yoğun işçi çıkartmalarının gündemde olduğu bu süreçte büyük sermaye kendisine sunduğu desteğin karşılığı olarak MHP'den bu mücadelede aktif rol oynamasını isteyecektir. Doğası gereği işçi sınıfı düşmanı olan MHP'nin ister istemez üzerine atlayacağı bu alan sosyalist hareketin özelleştirme karşıtlığından ivme kazanacak anti- kapitalist bir mücadeleyi şimdiye kadar olduğundan çok daha kararlı bir biçimde yürütmesini gerektiriyor. İkincisi, bu anti-kapitalist mücadele içine gireceğimiz konjonktürde sıkı sıkıya bir anti-şovenist mücadeleye bağlanmak zorundadır. MHP'nin şoven milliyetçiliğinin başta işçi sınıfı ve diğer emekçi kitleler içinde daha fazla zemin bulamaması için

sosyalist hareket gene bu milliyetçilik zehirini kapitalizme karşı yürüttüğü mücadelenin yaratacağı imkanlara yaslanarak temizlemeye çalışmalıdır. Bunun sağlanamaması halinde, tek başına şovenizme karşı mücadelenin başarılı olabilmesi mümkün değildir. İşçi sınıfını islamcı hareketin elinden kurtarmak nasıl ancak ve ancak anti-kapitalist bir mücadeleyi yükseltmekle mümkünse, şovenizmin etkisinden çıkartmak da gene anti-kapitalist temelli bir hareketle mümkündür. Çünkü FP nasıl sermaye sınıfının çıkarlarını savunan bir partiyse MHP de büyük sermayenin çıkarlarını FP'den bile daha gözü kara biçimde savunmaktadır. Üçüncüsü, MHP'ye ve genel olarak faşizme (şimdilik etkisiz gibi gözüken faşizmin yedek partisi BBP pusuya yatmış bir halde MHP'nin vereceği açıkları bekliyor) karşı yürütülecek mücadele kendine esas alan olarak proletaryanın güçlü olduğu bölgeleri seçmek durumundadır. Mücadelenin başlangıcı proletaryanın kalelerinden yükselmek zorundadır. Ancak proletaryanın güçlü çıkışıdır ki, gençliğin, kent yoksullarının ve yoksul köylülerin faşizmin batağından kurtulmasını sağlayacaktır. Bütün bu mücadele alanlarının ötesinde daha şimdiden DSP-MHP-ANAP koalisyonunun berhava edilmesi için çalışılmalıdır. Bu; MHP'nin içinde yer almayacağı yeni bir koalisyon formülünün ileri sürülmesini gerektirir. MHP'nin yerini FP'nin alacağı bir formüldür bu. Böyle bir formülün taktik olarak bile propagandası yapılamaz. Devrimci Marksistler hiçbir burjuva hükümetine güvenoyu verilmesini öneremezler. Söylenmesi gereken sadece MHP'nin hükümetten uzaklaştırılması olmalıdır. Taktik olarak MHP'nin hükümetten uzaklaştırılmasının 28 Şubat sürecine engel oluşturma açısından da sayısız yararı vardır. Nitekim mevcut hükümet MGK'nın ve büyük sermayenin tam desteğini almış bir hükümettir. DSP, MHP ve ANAP tam anlamıyla MGK güdümünde partilerdir. FP ise "demokratikleşme" alanında bugüne kadar yürütegeldiği tüm ikiyüzlü politikalara rağmen 18 Nisan seçimlerine Terörle Mücadele Kanununun 8. maddesinin kaldırılması, Türk Ceza Kanununun 312. maddesinin iptali, Siyasi Partiler Kanununun değiştirilmesi ve 1982 Anayasasının anti-demokratik hükümlerinin kaldırılacağı taahütleriyle girmiştir. Mevcut koalisyonun bileşiminden MHP'nin dışlanıp yerine FP'nin dahil edilmesinin yaratacağı avantajlar şunlardır:

1- Faşist partinin devletin içine daha fazla nüfuz etmesinin kanallarının nispeten zorlaşması,

2- Hükümete katılıp da taahütlerini yerine getirmeyen FP'nin ikiyüzlülüğünün bir kez daha deşifre edilmesi,

3- Eğer FP taahütlerinde ısrarlı olursa, bu "demokratikleşme" paketine yüz vermeyecek olan DSP'nin gerçek çehresinin su yüzüne çıkması.

Bu sıraladığımız her üç durum da sosyalistlerin mücadele zemini genişletecektir.

Cumhuriyet Halk Partisi

Yüzde 10'luk seçim barajının altında kalıp parlamentoya giremediği için CHP medya tarafından seçimlerin büyük mağluplarından biri olarak gösterilmiştir. Medyanın bu değerlendirmesi yanıltıcıdır. Gerçekten de geçen seçimlerde yüzde 10.17'lik bir oy oranıyla seçim barajını kıl payı aşan CHP'nin oylarının bu kez yüzde 8.79'da kalmış olmasının aslında ciddi bir kayıp olarak görülmemesi gerekir. Kaldı ki CHP oyları İl Genel Meclisi seçimlerinde yüzde 11'i, yerel seçimlerde ise yüzde 12'yi aşmıştır. Öte yandan ÖDP'nin oylarının yüzde 0.84, EMEP'in yüzde 0.17 ve SİP'in de 0.13 olduğunu vurgularsak, bu üç partinin toplam oyunun yüzde 1.14 olduğunu görürüz. Bu partiler kendi başlarına seçimlere katılmamış olsalardı bu yüzde 1.14'lük oyun tümünün olmasa bile bir bölümünün CHP'ye gideceği muhtemeldi. Gene, hem de "Altı Ok" bayrağı altında CHP'yle seçim ittifakı yapmak istediği halde geri çevrilen İP'nin elde ettiği yüzde 0.19'luk oyları da hesaba katarsanız, aslında CHP sosyalist solun seçimlere haklı olarak kendi bayraklarıyla girmiş olması sayesinde barajın altında kalmıştır. CHP analizinin sosyalistler açısından önemli olan yanı bu partinin seçimlerde elde ettiği sonuçtan ziyade, bu sonucun bir ürünü olarak kısa süre önce yaşamış olduğu kurultaydır. Nitekim CHP kurultayı partinin kaba çizgileriyle ortasından ikiye bölündüğünü bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir. Üstelik CHP kongre delegelerinin -partinin geleneksel yapısından kaynaklanan oldukça tutucu seçim sistemi nedeniyle- tabandaki gerçek bölünmeyi birebir yansıtmadığı dikkate alınırsa bu bölünmenin önemi daha iyi anlaşılır. Gerçekten de bugün CHP tabanında üstü örtülü bir biçimde de olsa 28 Şubat sürecinin damgasını vurduğu iki kesim mevcuttur. Bunlardan birincisi şu anda genel başkanlığa kıl payı ile seçilen ve aslında Deniz Baykal ekibinin de desteklemiş olduğu Altan Öy-

men'in çevresinde kümelenmiş olan kesimdir. Bu kesim MGK yönetimiyle ilişkileri son derece güçlü, varolan devlet yapısını bütünüyle onaylayan, onunla uyum içinde olmayı içine sindirmiş, klasik kemalist, büyük sermayenin özelleştirme projesine hayırhah bakan bir topluluktur. Bu topluluğu rahatlıkla partinin "sağ"ı olarak nitelemek mümkündür. Öte yandan sözcülüğünü 12 Eylül öncesinin içişleri bakanlarından Hasan Fehmi Güneş'in yaptığı, oldukça net bir biçimde özelleştirme politikalarına karşı çıkan, büyük ölçüde parti tabanının basıncıyla faşizme karşı mücadeleyi ön plana çıkartan, Türk-Kürt barışını savunan ve bu haliyle "sol" olarak niteleyebileceğimiz bir diğer kesim vardır. Şüphesiz bu her iki kesimin parti yönetimindeki görünür figürlerinin tali bir önemi vardır. Nitekim Murat Karayalçın gibi birisi parti içi dengelerden dolayı aslında birinci kesimde yer alması gerekirken şu an için ikinci kesimde durmaktadır. CHP gerçek bir sağ/sol ayrışması yaşadığında şu anda karşı kutuplarda yer alan birçok kişinin farklı yerlerde konumlanacakları görülecektir. Ve söz gelimi böyle bir ayrışmada aynen Murat Karayalçın gibi, medyanın CHP genel başkanlığına pompalamaya çalıştığı Ertuğrul Günay gibi kişiler partinin en sağında yer alacaklardır. Ama zaten burada önemli olan çeşitli politik şahsiyetlerin parti içi mevzilenişleri değildir. CHP'de bu politik figürleri aşan bir bölünme yaşanıyor. Bu bölünmede katalizör vazifesi görecek olansa sosyalist hareketten başkası olamaz. Sosyalist hareketin bu politikasının ne olması gerektiğini yazının son bölümündeki politik hattı çizerken anlatacağım.

Halkın Demokrasi Partisi

HADEP bilindiği gibi 1995 seçimlerine "Emek-Barış-Demokrasi" sloganı altında sosyalistlerle oluşturduğu ittifakla katılmış ve oyların yüzde 4.16'sını almıştır. Bu kez 1999 seçimlerine tek başına katılan HADEP'in oyları son dönemde ortaya çıkan tüm olumsuz gelişmelere rağmen yüzde 4.75'e varmıştır. Böylelikle HADEP'in elde ettiği oy CHP'nin elde ettiğinin yarısından fazla olmuştur. Geçen seçimlerde olduğu gibi bu seçimlerde de Kürt illerinde rahatlıkla birinci parti konumuna yükselmiş, Adana'da CHP ile aynı oyu almış, Fikri Sağlar'ın Mersin'inde yüzde 12 oy alan CHP'yi yüzde 8'lik bir oranla izlemiş, gene Mersin'in il merkezinde

birinci parti olmuş, Kars'ta yüzde 17.67'lik ve Erzurum'da yüzde 6.07'lik skorlar elde ederek CHP'nin yüzde 8.2 ve 4.74'lük oy oranlarını fazlasıyla aşmıştır. Öte yandan HADEP'in İstanbul ve İzmir'de aldığı oy oranları ise şöyledir: İstanbul 1. Bölge yüzde 3.7, 2. Bölge yüzde 3.48 ve 3. Bölge yüzde 4.71. İzmir 1. Bölge yüzde 5.12 ve 2. Bölge yüzde 3.59'dur. ÖDP'nin aynı seçim çevrelerinde aldığı oylar ise şöyledir: İstanbul 1. Bölge yüzde 1.29, 2. Bölge yüzde 2.06 (ki bu oran ÖDP'nin Türkiye'de yüzde 2.16'lık Erzincan skorundan sonra elde ettiği en yüksek orandır) ve 3. Bölge yüzde 1.03. Gene İzmir 1. Bölgede yüzde 1.41 ve 2. Bölgede yüzde 1.52. Öte yandan Türkiye'nin en büyük işçi kentlerinden Kocaeli'nde HADEP yüzde 3.18, ÖDP 0.71, Zonguldak'ta HADEP yüzde 1.19, ÖDP yüzde 0.87 oy almışlardır. Ordu'da HADEP yüzde 1.63, ÖDP yüzde 0.66, Samsun'da HADEP yüzde 0.99, ÖDP yüzde 0.66, Muğla'da HADEP yüzde 1.58, ÖDP yüzde 0.87, Uşak'ta HADEP yüzde 1.32, ÖDP yüzde 1.07'lik oy oranları tutturmuşlardır. Buna karşılık HADEP Edirne'de yüzde 0.91'lik bir oy yüzdesine ulaşırken ÖDP yüzde 1.21'e ve en nihayet Artvin'de HADEP yüzde 1.28'de kalırken ÖDP yüzde 1.81'e ulaşmıştır. Nihayet yerel seçim sonuçlarına bakıldığında HADEP'in Kürt illerinde mutlak bir hakimiyeti yakaladığı gözlemlenmektedir. Nitekim elde ettiği belediye başkanlıklarının yanı sıra bu kez Iğdır ve Mersin belediye başkanlıklarını kazandığı halde, bunlar seçim sonuçlarıyla sayımlar sırasında oynanması sonucu gerçekte seçimleri kazanamayan partilere teslim edilmiştir. Bu tablodan çıkan sonuç HADEP'in geçen seçimlere göre kitlesel desteğini yaygınlaştırarak artırdığı şeklindedir.

Anavatan Partisi ile Doğru Yol Partisi

Bir önceki seçimlerde bu iki parti toplam oyların yaklaşık yüzde 40 kadarını elde etmişlerdi. Bu kez ikisinin toplamı yüzde 25-26 dolayında kaldı. Aslında 18 Nisan seçimlerinde gerçek hezimeti bu ikiz kardeşler yaşadı. Önümüzdeki dönemde Tansu Çiller'in devre dışı bırakılmasıyla bir ANAP-DYP-DTP birleşmesinin büyük bir olasılıkla gündeme gelebileceği düşünülebilir. Şu an MHP'ye muhtaç kalan büyük sermayenin, medyası aracılığıyla bu operasyonu kolaylıkla gerçekleştirebileceği kanısındayım. Kenan Evren'in partiler modeline göre merkez sağda böyle bir bü-

tünleşmeye ihtiyaç vardır ve bu ihtiyaç yerine getirilecektir. Bu iki parti hakkında şimdilik daha fazla söz söylemeye gerek olmadığını sanıyorum.

Ve Ecevit Partisi

Demokratik Sol Parti'nin "parti olmayan partiler" kategorisine girdiğini daha önce söylemiştim. Tabii parti ne kadar parti olmazsa iç demokrasisi de o kadar olmayacaktır. Nitekim DSP bu anlamda benzerine az rastlanır bir "tek şef" oluşumudur. Büyük Türk milliyetçisi Ecevit selefi İsmet İnönü'den milli şefliği devralmış, fakat bunu, arkasına bir örgüt katmadan sürdürmeyi yeğlemiştir. Çünkü Ecevit'in paranoyasının herhangi bir örgüte tahammülü yoktur. Önümüzdeki dönemde, yani Ecevit sonrasında DSP diye bir oluşuma yer olmayacağını söylemek kahinlik olmasa gerek. Bu geçici oluşumu Türk siyaset tarihinin bir orijinalitesi olarak görmek gerekir. Zaten aynı zamanda hem işçilerden ve hem de büyük burjuvalardan en fazla oy almayı başarmış bir oluşumu daha fazla ciddiye almanın önemli olmadığı kanısındayım.

Sonuç

ÖDP seçimlere girerken kendisine hedef olarak 1965 seçimlerinde TİP'in aldığı yüzde 3'lük oy oranını yakalamayı seçmişti. Ancak 1965 seçimlerinde TİP'in elde ettiği bu oranın yüzeysel bir analizi bile şimdi sanıldığından farklı bir şekilde şu bileşenlerin ürünüydü:

1) Bu yüzde 3'lük oranın yarısı o tarihte iyice tutuculaşıp kendini yenileyememiş olan İsmet İnönü CHP'sinden devşirilen oylardı. Zaten bu seçimlerden hemen bir ya da iki yıl sonra esasen TİP'in yükselişinin önünü kesmek için CHP içinde "Ortanın Solu" hareketi başlatılmış ve bu sancılı "aşılama" operasyonunun başarılmasıyla daha sonraki yıllarda Ecevit iktidar koltuğuna oturmuş ve TİP de 12 Mart müdahalesiyle devre dışı bırakılmıştı.

2) Gene bu yüzde 3'lük TİP oylarının en az dörtte biri Kürt illerinden gelen oylardı. Nitekim TİP'ten 1965 seçimlerinde Diyarbekir'den milletvekili seçilen Tarık Ziya Ekinci salt Lice'nin 6500 seçmeninin 6000'den fazlasının oylarını alarak meclise girmişti.

3) Geriye yüzde 3'lük oy oranının dörtte birinden biraz azı kalmaktaydı ki, bunlar da sosyalist ve komünist oylardı. Öte yandan hesaba katılması gereken bir diğer nokta da şuydu: TİP, Kürt illerinin de desteğiyle ülke çapında yüzde 3 dolayında oy alma başarısını gösterirken, bunu ancak İstanbul'da yüzde 8'in üzerinde oy toplayarak sağlayabilmişti. Diğer bir deyişle HADEP'le seçim ittifakı yapmaksızın ülke genelinde yüzde 3 oy oranını yakalayabilmeniz için İstanbul'daki oy oranınızın yüzde 10'un üzerine çıkması gerektiğini hesaplamanız gerekirdi. Önümüzdeki dönemde Türkiye Sosyalist Hareketinin bir biçimde TİP deneyimini orijinalitesine sahip çıkarak yeniden yaşaması gerektiğini düşünüyorum. Bu, bir birleşik emek cephesiyle ezilen Kürtlerin birleştirilmesi projesinden başka birşey demek değildir. Ve bu projenin bir cephede değil, bir siyasi parti çatısı altında gerçekleştirilmesi zorunludur. Böyle bir partinin inşasına soyunmak sosyalist hareketin temel görevi olarak önümüzde duruyor. ÖDP, gelişimini sadece lineer (doğrusal) bir büyümeyle yürütecek bir proje olarak düşünülmemişti. Konjonktürel fırsatlar doğduğunda kendinden çok daha geniş bir kitleselliğe ulaşmanın yollarını sonuna kadar açık tutma projesiydi. İşte bugün böyle bir fırsatla karşı karşıya bulunmaktayız. Bu, ilk elde CHP'nin sol ve emekçi kitlesiyle HADEP kitlesini aynı çatı altında buluşturmaktan geçer. Bu açılımı gerçekleştirdikten sonraysa, DSP ve FP'nin çekim alanı içinde kalmış emekçi ve ezilenleri de saflara çekmek kolaylaşacaktır. Genel olarak sosyalist hareket ve ÖDP 18 Nisan seçimlerini esas olarak CHP'yi böyle bir ayrışma noktasına getirmek için kullanmış ve bunda da başarılı olmuştur. Şu anda sosyalist hareketin politik taktikleri CHP içindeki ayrışmanın üzerine hızla yürünmesini gerekli kılmaktadır. CHP içindeki emekçiler yanlısı ve Kürtlere şoven yargılarla bakmayan kesimler HADEP kitlesiyle birlikte yeni bir çatı altında buluşturulmalıdır. Bu çatı altında ÖDP, diğer sosyalist parti ve odaklar, CHP kitlesinin önemli bir bölümü ile HADEP kitlesinin büyük bir kesimi yer alabilecektir. Bu bileşim daha başından söz gelimi İstanbul'da mevcut CHP oyunun en azından yarısı, yani yüzde 6, HADEP oyunun kendisi, yani yüzde 4 ve yüzde 2'lik sosyalist oyları biraraya getirerek yüzde 12 oranına ulaşabilecektir. Bu birlikteliğin yaratacağı moral etkiyi de düşündüğünüzde henüz daha ileriye yönelik ciddi bir adım bile atmadan yüzde 15'lik bir orana ulaşırsınız. Bu MHP'nin İstanbul'daki gücünün çok üstündedir. Bu tablo

başka il ve bölgelerde de benzer sonuçlar verecektir. Ama burada titizlikle üstünde durulması gereken husus hayali bir anti-faşist cephe edebiyatıyla sosyalistleri ve HADEP'i mevcut, yani parçalanmamış, yani bağrında her türlü şovenizmi ve serbest piyasa özlemlerini taşıyan CHP ile biraraya getirmektir. Bu, açıkçası sosyalistler açısından bir intihardır ve böyle bir adım atmaktansa hiç adım atmamak daha iyidir. Yukarıda açıkladığımız proje gerçekleştiği taktirde CHP'den gelen emekçiler kanalıyla DSP'li emekçilere uzanmak ve gene HADEP'li kitleyle özellikle metropollerde bugüne kadar HADEP'in toparlamakta son derece yetersiz kaldığı Kürt emekçileri yakalamak mümkün olacaktır. Ama bütün bunlar son derece net bir anti-kapitalist ve anti-şovenist programın hayata geçirilmesini gerekli kılmaktadır. İşte devrimci Marksistlerin görevi bu programı uygulamaya sokmaktır.

Kuşkusuz böyle bir örgütsel yönelişe haklı gözükebilecek çeşitli itirazlar yöneltilebilir. Bunları kabaca şu şekilde sıralamak mümkündür:

a) CHP "solu" diye adlandırılan kesim CHP'den kolay kolay kopamaz. (Özellikle kendisinin solunda bir devrimci odak ortaya çıkmadığı takdirde.)

b) CHP'de "sol" olarak adlandırılabilecek kanat ideolojik olarak sol Kemalizmden başka bir yere açılamaz: yani İlhan Selçuk-Mümtaz Soysal çizgisini aşamaz. O zaman da anti-şovenist olmaz. Ya da anti-şovenist olma potansiyeli taşır (Ercan Karakaş-Aydın Güven Gürkan) ama globalisttir.

c) Kürt hareketi "Demokratik Cumhuriyet" şiarıyla ÖDP yönetiminin **özgürlükçü demokratik cumhuriyet** yoluna girmiştir.

Bu itirazlardan hareketle yukarıda çizdiğimiz örgütsel yönelişin anlamsız olacağı, daha doğrusu gerçekleştiğinde de (ki bu da hayaldir) ancak daha büyük bir sosyal demokrat partiye dönüşeceği görülmelidir.

Bence tüm bu itirazlar ilk bakışta haklıdır. Ancak örgütsel yönelişin hareket ettiği alanı doğru saptamak koşuluyla.

Öncelikle ÖDP'nin mevcut durumunu belirlemek gerekir. Şöyle ki; ÖDP yönetiminin politikaları şu an için esas olarak emekçi sınıfların çıkarlarına öncelikli olarak sahip çıkmayan, özellikle orta sınıflara seslenmeyi ön planda tutan, sol liberal politikalardır. Ama bu, ÖDP'nin tabanda faaliyet gösteren militanlarının da bu politikaları içselleştirip, savundukla-

rı anlamına gelmiyor. Tam tersine meseleye ÖDP'nin üst yönetimi içinde yer alan "oligarşi"den farklı olarak baktıkları kesin. Bu durumda yukarıda izah etmeye çalıştığım örgütsel yönelişin gerçekleşebilmesi için ilk elde bu "oligarşik" yönetimin değiştirilmesi gerekir. Benzer durum daha geniş ölçekte CHP "sol"u ve HADEP için de sözkonusudur. Kuşkusuz CHP'ye oy veren emekçi kitleler bir ölçüde partinin "sol kanadı"nda yer alan "figürler"e bakıyorlar. Ama bu kesimlerin maddi çıkarları hem iktisat politikalarında (özelleştirme politikalarının olumsuz sonuçlarını onlar yaşıyor) hem Kürt meselesinde (günlük hayatta Kürtlerle birçok bölgede onlar yanyana duruyorlar) bu figürlerin etkisini aşar. Yine aynı şekilde yoksul Kürt halkının çıkarları da kimi liberal HADEP yöneticisinin niyetleriyle çatışır.

Türkiye'de mevcut koşullarda faşizme karşı mücadeleyi birleştirip, örgütleyebilecek işçi örgütleri ya hiç yok ya da çok cılızlar. Bu mücadele ister istemez siyasi partilerin öncülüğünde gerçekleşecek. Bir başka ifadeyle, faşizme karşı mücadele cephesi başlangıçta bir siyasi partinin çatısı altında yürüyecektir.

Yukarıda çizdiğimiz parti projesinde ÖDP'ye kilit bir rol düşmektedir. ÖDP'nin tavrı bu cephenin bir işçi-emekçi ve ezilenler cephesi ya da burjuva karakterli bir halk cephesi olmasına yol açacaktır. ÖDP içindeki mücadele burada tayin edici bir öneme sahiptir. İşçilerin, emekçilerin ve ezilenlerin cephesi için mücadelenin kısa vadede ana bileşenlerini sunduğum parti projesinden farklı bir proje olması mümkün değil gibi gözüküyor. Kuşkusuz riskler taşıyan bir proje bu, ama risksiz politika da ne yazık ki yok!

15 Mayıs 1999

Seçimler sonrasında siyasal durum ve görevlerimiz

Salih GÜLER

18 Nisan seçimlerinin ortaya çıkardığı siyasal tablo, mücadele halindeki siyasal güçlerin siyasal etki ve ağırlıklarının, aralarındaki kuvvet dengesinin yeniden biçimlendiğini ortaya koymaktadır.

18 Nisan seçimlerinden en fazla güçlenerek çıkan parti MHP'dir. MHP'nin geçen seçimlere kıyasla oylarını % 120 artırdığı, DSP'nin artış oranının % 50, HADEP'in ise % 15 olduğu dikkate alınırsa, MHP'nin hem artış oranı yönünden, hem de siyasal sahnenin baş aktörlerinden birisi haline gelmesi nedeniyle, en fazla güç kazanan parti olduğu tartışmasız hale gelmektedir.

MHP, DSP ve HADEP'in yükseldiği koşullarda, FP 1/4, DYP ve ANAP 1/3, CHP 1/5 oranında oy kaybetmiş, seçimlere katılan diğer partiler, özellikle de sosyalist partiler önemli bir varlık gösterememişlerdir.

Siyasal tercihlerdeki değişim dikkate alındığında, RP'den MHP ve kısmen HADEP'e, DYP'den MHP ve kısmen DSP'ye, ANAP'tan DSP ve MHP'ye, CHP'den DSP'ye yönelen bir oy kaymasıyla karşı karşıya olduğumuz ortaya çıkmaktadır.

Oyların coğrafi dağılımını dikkate aldığımızda ise MHP'nin Kürt nüfusun yaşadığı iller dışında hemen her yerde güç kazandığını, özellikle orta Anadolu, iç-batı Anadolu ve Karadeniz Bölgesinin iç kesimleri ile Güney Anadolu'da en güçlü parti durumuna geldiğini tespit ediyoruz. Kürtlerin yaşadığı illerin sınır bölgelerinde de bu gelişmeyi gözlemek müm-

kündür. DSP, büyük şehirler ile Trakya ve Batı Anadolu ile Karadeniz'in kimi sahil bölgelerinde güçlenmiş görünmektedir. HADEP ise mücadele ve baskının en yoğun olduğu Kürt yaşadığı iller ile, fazlaca göç alan büyük şehirlerin toplu göç alan bölgelerinde gücünü arttırmıştır. HADEP üzerinde yoğunlaşan ağır baskılar, seçimler sırasında bu partiye yönelik oyun ve sahtekarlıklar, oy artışının gerçek boyutlarını ölçmemize izin vermese de, sonuçlar yeterli bir veri oluşturmaktadır.

Bu tespitler biraz daha geliştirilerek, partilerin hangi sınıf ve tabakalardan oy aldığını belirginleştirmeye çalışmak, hem mevcut durumu kavramak, hem de önümüzdeki dönemin siyasal çizgisini oluşturmak yönünden büyük önem taşımaktadır.

MHP yönünden önce şu noktayı tespit etmek gereklidir; MHP daha önce önemli bir varlığa sahip olduğu yerlerde birinci parti durumuna gelirken, daha önce güçsüz olduğu bölgelerde ön sıralara çıkmasa bile önemli bir gelişme göstermiş, ciddi bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Örnek vermek gerekirse, İstanbul'da oylarını 3 misli artırarak %10 düzeyine yükseltmesine rağmen, büyüklük sıralamasında 4. parti olarak kalmıştır. Dolayısıyla MHP'nin yalnızca daha güçlü olduğu Orta Anadolu vb. bölgelerin kırsal yöreleri ve çoğunlukla küçük ve orta büyüklükteki şehirlerdeki desteğinin artışı üzerinde durmak yetersiz kalacaktır. Türkiye'de siyasetin lokomotifi olan büyük şehirlerdeki gelişmeyi de değerlendirmemiz gerekmektedir.

MHP'nin ilk sıraları aldığı bölgelerin küçük üretim ve ticaretin ağırlıkta olduğu bölgeler olduğunu tespit ediyoruz. Buna orta ölçekli sanayi ve ticaretin etkin olduğu bazı büyük merkezler ile pek az sayıda nispeten büyük üretimin var olduğu kent merkezlerini de eklememiz gerekir. Büyük şehirlerde ise MHP asıl gelişmesini kent yoksullarının yaşadığı yerlerde gerçekleştirmiş görünmektedir. Buna MHP'nin büyük ölçüde genç seçmenin desteğini sağladığı tespitini eklersek daha sağlıklı bir değerlendirme yapmamız mümkün olacaktır.

Seçimler, ekonomik krizin geniş emekçi kitlelerini derinden etkilediği, yüz binlerce işçinin işten çıkartıldığı, milyonlarca işsizin -özellikle genç işsizin- iş bulmak bir yana iş bulma şansının azaldığı, küçük ve orta ölçekte bir çok sınai ve ticari işletmenin kapandığı bir zaman diliminde gerçekleştirildi. Ekonomik yıkıma uğrayan, ya da bu yıkımın eşiğinde bulunan

kent ve kır küçük burjuvazisi ile şehirlerdeki işsizler ve sınıf dışı unsurlar (lümpen proletarya) ile kısmen işçiler mevcut düzenin merkez sağ olarak nitelendirilen ve başarısızlıkları yakın geçmişteki tecrübeyle kanıtlanan partilerden umudu keserek bir başka siyasal arayışa yönelmişlerdir. Bu arayış sırasında zirveye tırmanan egemen şoven dalga ve devletin egemen güçleri tarafından hırpalanan FP'nin aldatıcı adil düzen "radikal" söylemini terk etmiş oluşu, yukarıda saydığımız ekonomik ve sosyal zemin dikkate alınmak kaydıyla etkili olmuştur. Burada FP'nin Kürtleri yaşadığı illeri dışta tutarsak güçlü olduğu diğer bölge ve büyük şehirlerde gücünü bir ölçüde yitirmesine rağmen önemli ölçüde koruduğunu tespit etmek ve yaklaşık % 10'luk sağlam kitle desteği dışında, önceki dönemde sağladığı oyların yarısını kaybettiğini (ya da yarısını muhafaza ettiğini) tespit etmeliyiz. FP'nin bu % 5'lik oyunun ağırlıkla kent ve bir ölçüde kır yoksullarından sağladığı açıktır. Büyük burjuvazinin önemli desteği ile seçimlere giren DSP'nin özellikle büyük şehirler ve gelişmiş bölgelerdeki işçilerin, kent ve kır küçük burjuvazisi ile kent ve kır yoksullarının, bir ölçüde de kent ve kır orta burjuvazisinin desteğini aldığı görülmektedir.

MHP için bu destek, büyük ölçüde kent ve kır küçük burjuvazisi ile şehirlerdeki işsiz gençlerden ve diğer sınıf dışı unsurlardan, kısmen işçiler ve kent yoksulları ile orta burjuvaziden sağlanmaktadır.

Seçim kampanyası sırasında şoven dalgayı arkasına alan bu iki parti, işsizlik ve yoksulluk propagandasını da etkili bir biçimde kullanmış, benzer temalar işleyen diğer partilerden farklı oldukları, söylediklerinin arkasında kararlı biçimde durabilecekleri imajını yaratmışlardır.

Ancak burada, bu söylemlerine rağmen, 1970'li yıllarda Ecevit'in estirdiği umut rüzgarları türünden büyük beklentileri doğuracak çapta bir siyasal etkinin oluşmadığı, siyasal söylemin de o günün söylemlerine ve sloganlarına kıyasla daha sönük ve iddiasız olduğunu eklemek gerekmektedir. Şoven dalganın bu alanda en kararlı siyasal partiler olarak öne çıkan bu iki partinin yükselmesinde önemli bir etken olması ve bir bütün olarak diğerlerinden daha farklı algılandığı için desteklenmesinde, denenmesinde yarar görüldüğü için seçmen tercihinin bu iki partiyi ilk sıralara yerleştirmesi söz konusu olmuştur.

Seçim sürecinde ortaya çıkan bir başka gerçek demokrasi talep ve söyleminin hemen hiç etkili olmadığı, laiklik ve "temiz siyaset" talep ve söy-

leminin ise ikinci dereceden ve farklı bir tarzda algılanarak etki yarattığıdır.

Demokrasi ve "temiz siyaset" temalarına en fazla vurgu yapan ÖDP'nin başarısızlığı, laiklik konusunda en kararlı duruşu gösterdiği imajını yaratan ve demokrasi-temiz siyaset temalarını işleyen CHP'nin gerilemesi bunun kanıtlarıdır. Emperyalizme karşı olmak propagandası İP ve SİP dışında hemen hiç benimsenmemiş ve etkili olmamış, barış sorunu ise HADEP dışında gündeme taşınmamış ve şoven dalganın altında kalınmıştır. "Temiz siyaset" çalıp çırpmama, yolsuzluklara bulaşmama olarak algılanmış ve bu konuda toplum nezdinde en fazla puana sahip bulunan Ecevit'in şahsında DSP'nin yükselmesinde etkili olmuştur. Bu konuda sabıka dosyası kabarık bulunan ve kirli ilişkilerin merkezinde yer alan MHP'nin yükselmesi, "temiz siyaset"in etkisi ve algılanış biçimi hakkında fikir vermektedir.

MHP'nin siyasal güçlenişinin ayırıcı özellikleri nelerdir?

Seçimler, siyasal alandaki güçler dengesinde önemli değişikliklere yol açtı. Ekonomik kriz geniş emekçi yığınlarını derinden etkilemesine rağmen, kitle mücadelesinde bir süredir gözlenen durgunluk eğilimi, nispeten ileri ve mücadeleci bir azınlığın özellikle son bir yıldır daha yoğun bir baskıya maruz kalmasıyla daha da belirginleşmiştir. Kürtlere yönelik ağır saldırı, Öcalan'ın ABD-İsrail tarafından teslimi ile yeni bir aşamaya ulaşan mücadele sürecinde, bu en kitlesel devrimci güce önemli darbeler indirmesine rağmen, kitle desteğinde önemli bir daralmaya yol açmamıştır. Kürt hareketi, ağır baskı altında bazı önemli mevzilerini yitirirken, bir bütün olarak devrimci hareket gelişme gösterememiş ve nispeten zayıflamıştır.

Kriz koşulları ve Kürt hareketine saldırı sürecinde zirveye ulaşan şovenizm, faşist MHP'nin çiddi bir kitle desteği sağlayarak, siyasal sahnenin önemli aktörleri arasında yer almasına yol açmıştır. Artık düzenin hakim siyasal güçleri arasındaki çatışmada MHP'de vardır. Ve bu faşist partiye dikkatle eğilmek gerekmektedir.

Öncelikle bu gelişmeyi faşist hareketin daha önceki dönemlerdeki gelişmesinden ayıran özel koşulları tespit etmeliyiz. Faşist hareket 1940'lı yıllardaki ilk çıkışında dünya savaşının Alman faşizmi lehine gelişen ilk

evresinde, dönemin iktidarının Almanya'ya yakınlaştığı aşamadaki hoşgörü ve desteğiyle kısmi bir gelişme göstermiş, savaşın seyri Almanya aleyhine döndüğünde ise geriletilmiştir. 1969-1980 arasındaki ikinci gelişme evresinde ise 1969-71 döneminde üniversitelerde, 1974-80 döneminde ise üniversitelerden yerleşim bölgeleri ve işyerlerine kadar uzanan çok geniş bir alanda yükselen (yükselmenin 77'den sonra devam etmemesi ancak devrimci güçlerin siyasal mücadelede aktif biçimde yer alması hatırda tutulmalıdır) devrimci mücadelenin karşısında yer alarak güç kazanmıştır. Bu dönem "devrim, güçlü ve birleşmiş bir karşı-devrim yaratarak ilerler" sözünün doğrulanışının kanıtını sunmuştur. Devrimci mücadelede 71-73 dönemindeki kesintiyi bir yana bırakırsak, özellikle 74-80 arasında MHP'nin komando kampları ve Ülkü Ocakları'nda somutlanan askeri hazırlığı ve yarı askeri örgütlenmesi dikkat çekicidir. Faşist örgütlenmenin bu döneme özgü bir başka yönü de, MHP'nin devrimci-demokrat örgütlülüklerin karşısına aynı alanda kurulan faşist kitle örgütlenmeleriyle çıkmaya çalışmasıdır. DİSK'in karşısında MİSK, Pol-Der'in karşısında Pol-Bir, Öğretmenlerin, memurların, teknik elemanların örgütlülüklerinin karşısında aynı alanda yer alan faşist dernekler yer almıştır. 12 Eylül darbesi devrimci örgütlülükleri ezerken, faşist örgütlenmeyi de dağıtmış, diğer partilerle birlikte MHP'yi de kapatarak siyasal tekelini kurmuştur. Ancak MHP'nin devlet içindeki kadroları bu dönemde de yerlerini korumuşlardır.

1980 sonrası faşist hareketin gelişme sürecinde MHP ve Ülkü Ocakları dışında, önemli ve etkili bağımsız bir örgütlü gücünden bahsedilemez. Ülkücü İşçiler Derneği, Türk Ocakları vb. örgütler var olmasına rağmen, bunlar ciddi bir güç oluşturmaktan uzaktır. Buna karşılık MHP'nin devlet içindeki kadroları, siyasal iktidara uzak olduğu bu dönemde büyük bir artış göstermiştir. Bazı Bakanlıklar, kimi belediyeler, diğer devlet daireleri, özellikle polis ve özel tim içinde MHP ciddi bir kadro oluşturmuştur. Buna ordunun orta ve alt kademelerindeki MHP kadro ve sempatizanlarını da eklemek gerekir.

MHP'nin özellikle son dönemdeki yükselişine paralel olarak başta Türk-İş olmak üzere işçi sendikaları içerisindeki gücü ve etkisi de artmıştır. KESK'e karşı kurulan Kamu-Sen de MHP'nin etkisi altındadır. Benzer biçimde özellikle mühendis-mimar odalarında devrimci-demokrat güçle-

rin karşısında yer alan en önemli güç MHP dir. Buna MHP kontrolündeki bazı vakıflar ile yaygın fakat etkisiz faşist medyayı da eklemek gerekir.

1969-80 döneminde devrimci mücadele karşısında faşist terör yoluyla güçlenen MHP'nin o dönemde hem güçleniş yöntemi, hem de örgütlülüğü dikkate alındığında, daha istikrarlı bir kitle desteği oluşturduğu söylenebilir.

Son dönemde ise üniversiteler ve bazı şehirlerle sınırlı kalan ve boyutları geçmişe kıyasla çok düşük düzeyde olan faşist saldırganlık, devrimci mücadelenin zayıflığı nedeniyle büyük bir yükseliş gösterememiştir. Kürtlere karşı mücadelede ise polis, özel tim ve ordu içindeki faşistler önemli bir rol oynamış olsalar bile, MHP bu mücadelenin doğrudan bir tarafı olmamış, devletin kararlı destekleyiciliğiyle yetinmiştir. Askere uğurlamalar, cenazeler, futbol maçlarındaki gösteriler, özellikle HADEP'lilere yönelik saldırılar, gelişen şoven dalganın elverişli ortamındaki gösteriler MHP'nin bu alandaki rolünün devlet destekleyiciliği olduğu gerçeğinin kanıtlarıdır. Çünkü bütün bunlar, devlet güçlerinin yürüttüğü ve yönlendirdiği bir mücadelenin desteklenmesi niteliğindedir.

Buradan çıkartmamız gereken sonuç şu olmalıdır: MHP'nin sağladığı ve seçimlerde açığa çıkan kitle desteği bu aşamada geçmişte olduğu kadar örgütlü ve istikrarlı değildir. Bu desteğin örgütlülüğe dönüşmesi ve istikrar kazanması önümüzdeki dönemdeki siyasal mücadele sürecinde MHP'nin hedefidir; ancak, bunun önünde önemli engeller mevcuttur.

Bu engeller ve elverişlilikleri değerlendirmek için gereken tespitler sorununu iki bölümde ele almak gerekecektir. Önce MHP'nin yükselişine yol açan konjönktürel etkenleri, ve sonra da faşizmin stratejik hedeflerini ele almak yerinde olacaktır.

MHP'nin yükselişine imkan hazırlayan koşullar içinde üç etken özellikle önemlidir. Bunlardan ilki, ekonomik krizin emekçi kitleler başta gelmek üzere geniş kitlelerin yaşamında yol açtığı kötüleşmedir. İkincisi, Kürt hareketine yönelik saldırı ve bu saldırı sürecinde egemen sınıfların var güçleri ile pompaladıkları, sonuçlarından sadece Kürt hareketine karşı mücadele yönünden değil, Orta Doğu, Balkanlar, Kafkasya, ve Orta-Asya'daki politik çıkarları için de menfaat bekledikleri şoven dalgadır. Üçüncüsü ise, düzenin has partilerinin (merkez partileri olarak adlandırılan batıcı büyük burjuva partileri) güç kaybetmesi, büyük sermaye ve or-

ta burjuvazinin bir bölümüne dayanan İslami hareketteki gelişme sonrası ortaya çıkan güç ilişkilerinin yarattığı siyasal istikrarsızlık koşulları ile bu koşullarda devrimci güçlerin bir alternatif oluşturacak gelişme gösterememiş oluşlarıdır.

Faşist hareketin tarihsel tecrübesi, bu hareketin üç temel hedefini göz önünde tutmamızı gerektirmektedir. Faşizm önce, işçi sınıfının siyasal, ekonomik, toplumsal alanlarda yer alan bütün örgütlülüklerinin tasfiyesini hedefler; bu faşizmi diğer gerici siyasal güçlerden ayıran temel özelliktir. İkincisi, faşizm siyasal iktidar tekeli kurmayı hedefler. Bu tekel olmaksızın faşizm amaçlarına bütünüyle ulaşamaz. Üçüncüsü, faşizm, korporatist anlayışlarına uygun olarak toplumda sınıf çatışması yerine sınıflar arası uyumu vaaz ederek, her alanda kitlesel örgütlülüklerini yaratarak toplumsal tabanını geniş ve örgütlü hale getirmeye çalışır. Bu konuda siyasal iktidarı elinde tutması belirleyici önemdedir. Süreç, bu örgütleri bürokratlaştırma ve devlet cihazına entegre etme yönünde ilerler.

Bütün söylediklerimizi dikkate alarak siyasal gelişmenin muhtemel seyrini, ulusal alanda çatışan güçlerin güç ilişkilerini ve izleyecekleri politik çizgi ve taktiklerin ana eğilimlerini, bölgede ve dünyada uluslararası alanda yaşanan ve bazen belirleyici önem kazanan gelişme ve değişmelerin etkilerini nihayet devrimci güçlerin izlemeleri gereken siyasal çizginin temel doğrultusunu ortaya koymak gerekmektedir ve bu konuda devrimci Marksistlere ağır bir sorumluluk düşmektedir. Sorunun değişik boyutlarıyla tartışılarak oluşturulacak siyasi çizginin hayata geçirilmesi çabası, dönemin zor –ve daha da zorlaşacak– koşulları dikkate alındığında büyük emek ve fedakarlıkları gerektirmektedir. Ve mücadelenin gelişmesi açısından belirleyici önemdedir.

Siyasal alanda yer alan güçler ve politik doğrultuları

18 Nisan seçimleri sonrası, siyasal alanda güç ilişkileri değişikliğe uğramış bulunmaktadır. Devrimci güçlerle, karşı-devrimci siyasal güçler arasındaki ilişkide zaten zayıf durumda bulunan devrimci siyasal güçler, biraz daha gerilemiş, gericilik daha da güçlenmiş gözükmektedir. Kitlelerin eyleminde kısa sürede büyük bir yükseliş ihtimali zayıftır; güçsüz ve dağınık devrimci güçlerin doğru bir politika etrafında önemli ölçüde birleş-

meleri halinde bile, siyasal mücadele alanında etkin bir güç oluşturmaları orta vadede mümkün görünmektedir. Buradan, devrimci güçlerin kısa vadede siyasal sahnenin esas aktörlerinden biri olamayacağı, bağımsız tutum almaları ve ortak mücadele zemininde buluşmaları halinde bile, ikinci dereceden bir rolle yetinmek zorunda kalacakları sonucuna varabiliriz. Ancak, özellikle öne çıkan anti-faşist görevler yönünden devrimci güçler önemli bir rol oynayabilir ve faşizmin geriletilmesinde büyük ölçüde etkili olabilirler. Bu konuyu ileride ele almak üzere egemen siyasal kamptaki güç ilişkileri üzerinde duralım.

Politik alanda egemen sınıflar açısından en önemli güç, hâlâ batıcı büyük sermaye-TSK ittifakıdır. 28 Şubat muhtırası ile önemli bir çıkış yapan ve siyasal rejimin çerçevesini, önceliklerini Milli Güvenlik Siyaset Belgesi ile çizen bu ittifak, seçimlerden istediği sonuçları tam olarak alamamış olsa bile, en güçlü mihrak olma özelliğini korumaktadır. Seçimlerden DSP-ANAP koalisyonu ile çıkmayı hedefleyen bu mihrak, ANAP'ın başarısızlığıyla bu hedefine ulaşamamış, ancak FP'yi hizaya sokma ve geriletme konusunda önemli bir başarı sağlamıştır. Benzer bir başarıyı Kürt hareketinin siyasal güçlerini tecrit etme ve önemli bir kayıp verdirme konusunda da gerçekleştirmiştir.

Sermayenin hemen tümü seçim sonuçlarından rahatsız görünmemektedir. Seçimler sonrasında Batıcı büyük sermaye-TSK ittifakı DSP-MHP-ANAP hükümetine oynamaktadır. TÜSİAD bunu açıkça dillendirmiş, Mustafa Koç MHP ile ilgili olumlu tespit ve beklentilerini belirtmiştir. DSP ve ANAP ile aralarında ikinci dereceden sorunlar bulunan bu ittifakın asıl hedefi, bu partilerden farklı nitelikteki faşist MHP'yi kendi çizdiği siyasal çerçeve içine yerleştirmektir. Bu konuda ciddi sorunlar mevcuttur.

Her şeyden önce faşizmin siyasal tekel kurma eğilimi, MHP için de geçerlidir, bu da MHP'nin karşısındaki güç odaklarını dağıtma, ele geçirme veya kendine tabi kılma stratejisini izlemesini gerektirmektedir. Fakat MHP, bu alanda yoğun bir atılım yapabilecek güç, etki ve örgütlülükte değildir. Bu nedenle, mevzi kazanmak, kitle desteğini sağlamlaştırmak, kadrolaşmasını ve örgütlenmesini geliştirmek zorundadır. Böyle bir politik çizginin, hükümet ve devlet içinde sorunlar yaratması kaçınılmazdır. Buna MHP'ye destek olan yoksul emekçi ve işsizlerin beklentilerini,

MHP'nin ne kadar zorlarsa zorlasın siyasal tekel oluşturamadığı koşullarda özellikle işsizlerin taleplerini devlet olanaklarıyla büyük ölçüde karşılamasının imkansızlığı eklendiğinde, MHP etrafında oluşan kitle desteğinin zayıflaması kaçınılmaz görünmektedir. Önümüzdeki günlerde gündeme gelecek, IMF ile anlaşma, sosyal güvenlik "reformu" özelleştirmeler, yeni zam sağanağı, kamu emekçilerinin ücret artışı gibi bir dizi sorun, MHP'nin zaten sınırlı olan hareket alanını daha da daraltacaktır. Ekonominin krizde, borcun gırtlakta olduğu Türkiye'de hakim sınıfların "popülist" politikalara tahammülü yoktur.

MHP'nin kitle desteğini koruması ve örgütlülüğünü geliştirmesi için egemen siyasal mihrakla tamamen olmasa bile, önemli ölçüde mutabık olduğu politikalara ağırlık vermesi muhtemel gözükmektedir. Bunlardan ilki, Kürt hareketine karşı saldırının artırılarak devam ettirilmesidir. İkincisi, ABD güdümünde bir dış politikada daha etkin biçimde yer almasıdır. Üçüncüsü, Özellikle KESK ve Türk-İş'e yönelik bir operasyonla, KESK'in güçten düşürülmesi,Türk-İş'in ele geçirilmesidir. KESK'in üyelerinin devlet memuru oluşları, devletin öteden beri KAMU-SEN'i muhatap alma tutumunda olması, özellikle, ceza-sürgün, memuriyetten ihraç gibi baskılarla KESK'in etkisizleştirilmesinin nispeten kolay oluşu bu politikanın başarı şansını yükseltmektedir. Mecliste, kamu emekçilerinin güçlü direnişiyle karşılaştığı için bekletilen kamu çalışanlarının sendikalaşması ile ilgili yasanın öteden beri taraftarı olan ANAP, DSP, DYP desteğiyle geçirilmesi bu alanda ilk önemli adım olacak ve yolu MHP etkinliğindeki KAMU-SEN'e açacaktır. Benzer bir gelişme, üyeleri çok büyük ölçüde devlete ait işyerlerinde çalışan Türk-İş içinde MHP etkisinin artması biçiminde de yaşanabilir. Siyasal iktidara ortak olmanın verdiği güçle MHP'nin devlet gücünü kullanarak bu alanda başarı sağlaması ve etkin bir güç oluşturması mümkündür.

Bütün bunlar dikkate alındığında, önümüzdeki dönemde bir yandan emekçilere yönelik saldırı hattının sürdürüleceğini, buna sendikal örgütlerdeki operasyonların da ekleneceğini söyleyebiliriz. Bunun yol açacağı tepkileri etkisizleştirmek için, özellikle Öcalan duruşması, HADEP'in kapatılması sürecinde etkili bir şoven kampanyanın sürdürülmesi, dış politikada şovenizmi yükseltecek bir çizgiye ağırlık verilerek bu kampanyanın değişik bir siyasal boyutta güçlendirilmesi gündeme gelecektir. Kısacası

emekçilere saldırı ve şoven ideolojik ve siyasal saldırı çizgisi yıl boyunca etkili bir biçimde yürütülecektir.

Bu politikalar ABD emperyalizminin Türkiye'ye biçtiği rol ve izlenmesi gereken politik hat ile uyumludur. ABD ile Kafkasya, Balkanlar ve Orta Asya politikalarında var olan paralellik, kısmen Orta Doğu özellikle Kıbrıs ve Yunanistan politikalarında yerini ciddi çelişkilere bırakmaktadır. Güneyde yer alacak "Özerk Kürt Devleti"nin yolu adım adım döşenmektedir. Orta Doğu bölgesinde ABD-İsrail-Türkiye ittifakının en zayıf halkası buradadır. Önümüzdeki günler bu konuda ve Kıbrıs-Yunanistan konusundaki çelişmelerin keskinleşmesine gebedir. (Bu arada A.Türkeş'in 20 yıl öncesinden Orta Doğu'da ABD-İsrail-Türkiye ittifakını savunduğunu belirtelim.)

Büyük burjuvazi-TSK mihrakı bir yandan MHP'ye yol açarken diğer yandan MHP'den beklentilerini uygun bir dille ortaya koymuştur. Demirel'in MHP'nin yasal sınırlar içinde hareket etmesi uyarısı çeşitli burjuva çevre ve örgütlerin, tabanında kontrol sağlaması talebi ve devlet kurumlarında yoğun bir kadrolaşmasına karşı uyarı ve açıklamaları bunun işaretlereni vermiştir. Burjuvazi ve TSK MHP'nin denetlenebilir bir siyasal kuvvet olarak iktidara ortak olmasına hoşgörüyle bakmaktadır. Yakın bir emekçi tehdidinin bulunmadığı koşullarda, politik güç ve etkisini koruyan egemen siyasal mihrakın, MHP'ye teslimiyet çizgisini benimsemesi beklenemez. MHP'nin de bu mihrakı ezecek bir güç ve örgütlülüğü bulunmadığından, çelişki ve çatışmalarla dolu bir uzlaşma sürecinden geçmeyi uygun gördüğü anlaşılmaktadır.

Seçimlerden güçlenerek 1. parti olarak çıkan DSP, Batıcı büyük burjuvazi-TSK ittifakının en fazla desteklediği siyasal parti durumundadır. DSP'nin Ecevit'in kişisel otoritesine ve prestijine dayanan neredeyse örgütsüz bir parti olması, bu mihrak açısından hem önemli bir avantaj yaratmakta, hem de orta vadede ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Yaşlı ve sağlık sorunları olan Ecevit'in siyasal sahneden çekilmesi böyle bir partinin istikrarlı bir siyasal kuvvet olmasını imkansız kılmaktadır. Partide hiç kimse Ecevit'in otorite ve prestiji ile kıyaslanacak bir güce sahip değildir. Ecevit'in siyasal sahneden çekilmesi ihtimali, günün koşullarında elverişli bir siyasal güç olan DSP'nin, orta ve uzun vadede bel bağlanabilir bir parti olmasını mümkün kılmamaktadır.

İşin bir diğer yanı, MHP için söylediklerimizin bazı yönlerden fazlasıyla DSP içinde geçerli olmasıdır. DSP istikrarlı bir kitle desteğine ve örgütlülüğe sahip olmadığından, emekçi kitlelere yönelik saldırı politikasından büyük ölçüde etkilenecek ve desteğini yitirecektir. O da MHP'nin tuttuğu siyasal çizgiye eğilim göstermek, Kürt hareketine saldırı, ABD'nin güdümünde saldırgan dış politikaya güçlü katılım gibi politikaları sürdürerek şoven dalgadan nasibini almaya bel bağlamak zorundadır. MHP'ye kıyasla siyasal islama karşı doğrultuda politikalara ağırlık vererek kitle desteğini korumaya çalışması mümkündür.

ANAP ve DYP önemli bir güç kaybına uğramışlardır. ANAP batıcı büyük burjuvazi-TSK ittifakından destek aldığı koşullarda güç yitirirken, DYP bu mihrak tarafından dışlandığı koşullarda güç yitirmiştir. Her iki parti içinde ciddi huzursuzluklar uç vermiştir ve ikisi de siyasal iktidara zayıf bir ortak hüviyetiyle de olsa tutunarak ayakta kalmaya çalışmaktadırlar. Bu konuda ANAP avantajlı durumda olmasına rağmen, durumunun parlak olduğu söylenemez. Muhtemelen, egemen mihrak ANAP ve DYP üzerinde gerçekleştireceği bir operasyonla bu partilerden birini öne çıkarmak (veya birleştirmek) ve kendi doğrultusunda bir güç merkezi haline getirmek istemektedir. Bu partiler içinde önemli sayıda MHP'ye yakın unsurun yer alması da parti yönetimleri açısından ciddi bir sorun yaratmaktadır. MHP'nin gelişim doğrultusu da bu partileri önemli ölçüde etkileyecektir. Kısa vadede etkili bir siyasal güç oluşturmaları mümkün olmayan bu iki partiden birisinin, orta vadede göstereceği değişime bağlı olarak güç kazanması, büyük ölçüde aynı sosyal tabana dayanan diğerinin marjinalleşmesi ihtimali yüksektir.

FP mevcut düzen partileri içerisinde en güçlü örgütlenmeye sahip olmasına rağmen, kitle desteğinde ciddi bir gerilemeyle karşılaşmıştır. Batıcı büyük sermeye-TSK ittifakının baskısına karşı, kısmi tavizler vererek direnmeye çalışan FP yine de gücünü ve örgütlülüğünü büyük ölçüde muhafaza etmektedir. Bir yandan "adil düzen" söylemiyle yoksullara yönelik propagandasının önemli bir unsurunu terk eden FP, diğer yandan, "özgürlük ve demokrasi" söylemi etrafında güç toplamaya çalışmıştır. "Milli sanayi hamlesi" ve faizciliğe karşı söylemler de terk edilenler arasındadır. Demokrasi ve özgürlükleri "başörtüsü" 8 yıllık eğitim ve MGK'nın siyasal pozisyonuna karşı çıkma noktasında yorumlayıp yoğunlaştıran FP'nin

bu politikaları gücünü korumaya, umduğu başarıyı sağlamaya yetmemiştir. Parti içinde uç veren mücadele dikkate alınırsa, önümüzdeki dönemde kendisine muhalefet partisi rolü biçilen FP'nin, iç sorunlarını güç yitirmeden çözmeyi ve etkili bir muhalefet yürüterek yeniden güçlenmeyi hedeflediği söylenebilir. FP'nin şoven dalgaya karşı durmak yerine, daha zayıf biçimde de olsa katılmak durumunda olması da önümüzdeki döneme dair siyasetleri hakkında fikir vermektedir. Kısa vadede güçlenmesi mümkün olmayan FP, bir yandan tepesinde sallanan tehdidi alt etmek, diğer yandan sorunlarını çözmek zorundadır. FP'nin güçlenmesi orta vadede mümkündür.

CHP seçimi kaybeden partiler arasında oy yitimi daha düşük düzeyde olsa bile barajın altında kaldığından, en büyük sıkıntıyı yaşamaktadır. Parti içinde baskıya uğrayan, muhalif sol unsurlar uzun süredir ilk kez bir çıkış yapma imkanına kavuşmuşlardır. Görünen odur ki; CHP'nin "yeni sol" söyleminin iflası, partiyi Kemalizm'in geleneksel çizgisine daha yakın, emekçiler ve ezilenler söyleminin daha etkili bir biçimde dillendirdiği bir siyasal çizgiye doğru geçişe zorlamaktadır. Bu da CHP'nin siyasal yönden Kürt hareketi dışındaki sol partiler ve sendikalarla daha yakın bir ilişki geliştirmeye yönelmesi ihtimalini güçlendirmektedir. Kısa sürede bunun işaretleri ortaya çıkmıştır. Laiklik CHP politikasının ana unsurlarından birisi olmaya devam ederken, Kürt sorununda egemen şovenizme karşı çıkmayan, daha alçak düzeyde, kısmi uzlaşmalara yer veren bir milliyetçi-şoven politikanın izlenmesi muhtemeldir. Benzer bir çizginin, ABD'ye mesafeli, eleştirel bir dış politika hattının izlenmesinde kendisini ortaya koyacağı söylenebilir.

Sol ve sosyalist güçlerin durumu üzerine

Seçim sonuçlarının sol ve devrimci güçlerin zayıflığını ve dağınıklığını kanıtladığını söyleyebiliriz. SİP dışındaki sosyalist partiler, "sosyalizm" sözcüğünü bile neredeyse telaffuz etmeyerek güç toplayabileceklerini ummuşlar, fakat HADEP dışındaki sol ve sosyalist partiler ağır bir yenilgi almışlardır. Kuşkusuz, emek vurgusu, sosyalizm vurgusu, ve anti-şoven vurgunun olması halinde önemli bir başarının çıkabileceğini ummak gerçekçi değildir. Ancak içinde bulunduğumuz koşullarda emek hattından geri

durarak, demokrasi, özgürlükler, temiz toplum söylemi ile önemli bir başarı sağlamanın mümkün olmadığı ortaya çıkmıştır.

Bu partilerden HADEP ve ÖDP üzerinde durmak önem taşımaktadır.

HADEP seçim kampanyası öncesinde, ve kampanya sırasında ağır bir saldırıya maruz kalmıştır. Partinin neredeyse tüm yönetim kadrosu, tutuklu ya da aranır duruma düşmüştür. Parti binaları basılmış, üyeleri saldırıya uğramış, bir çok üye ve sempatizan dövülmüş, tutuklanmış ve/veya tehdit edilmiştir. Partinin yönetici ve adaylarının bir çoğu seçim bölgelerine bile sokulmamış, parti miting ve toplantıları engellendiği gibi, saldırı vesilesi yapılmıştır. Parti hakkında kapatma davası açılmış, son hafta içinde bile, seçime girmesi engellenmeye çalışılmıştır. Medyaya yansımayan, özellikle kırsal bölgedeki baskıların ve tehdidin çok ağır olduğu tahmin edilebilir. Kürtlerin yaşadığı illerde seçimin oy kullanma ve sayım aşamasında da benzer tutumun devam ettiğini belirten işaretler medyaya yansımıştır. Iğdır'da ANAP'lı Adil Aşırım, HADEP'i engellemek amacıyla "açık oy gizli sayım" olarak nitelediği bir baskının varlığını açıklamıştır.

Bütün bunlara karşın, HADEP'in bölgede en güçlü parti olduğu teslim edilmiştir. Oylarını % 15 dolayında arttıran HADEP bir çok kent merkezinin belediye başkanlıklarını da kazanmıştır. Buradan HADEP'in kitle desteğini bütün olumsuzluklara rağmen koruduğu, bu desteğin bir miktar arttığı ve kararlı bir nitelik taşıdığı tespit edilebilir. Ancak, Türkiye sol ve sosyalist hareketinin HADEP ile dayanışması zayıflamış ve siyasal mesafe açılmıştır. HADEP içinde de bu etkenin ve son gelişmelerin etkisiyle, milliyetçiliğin yükselmesi ve güvensizliğin gelişmesi muhtemeldir.

ÖDP ise seçim sonrasında büyük hayal kırıklığı yaşamıştır. Sonuçlar, ortalama tahminin 1/3-1/4 üne tekabül eden bir oy desteğini ortaya çıkarmıştır. Üstelik genel bir demokrasi, özgürlükler, "temiz toplum", sol zamanı gibi söylemlerle sağlanacağı umulan destek gerçekleşmemiştir. Ciddi bir medya, sanatçı ve aydın desteğine rağmen olumsuz sonuç engellenememiştir. Esas itibarıyla, toplumun emek-sermaye çelişkisiyle bölünmüşlüğüne dayandırılması ve başta Kürtler olmak üzere tüm ezilenlerin taleplerini kapsaması gereken siyasal kampanya, sol ve sosyalist güçlerin seçim ortaklığı kurması taleplerinin dışlanmasıyla da hem bu güçlerden hem de siyasal çizgiye ve ittifaklar politikasına karşı olan parti üyelerinin bir bölümünün desteğinden yoksun olarak yürütüldü. Sonuç olarak da ola-

bileceğinden daha güçsüz ve etkisiz bir kampanya ortaya çıktı.

Emek-Barış-Özgürlük Blokunun kurulamadığı koşullarda doğru politikaların kampanya sırasında egemen olmasının sonuçları ciddi biçimde etkileyeceğini savunmak, bugünün şartlarında doğru olmaz. Ancak önemli olan partinin geniş emekçi yığınlarına ve onların sorunlarına eğilmesi, onları kazanamazsa bile etkilemesi ve üzerlerinde bu partinin emekçilerin, ezilenlerin çıkarlarını savunduğu yönünde bir iz bırakmasıdır. Toplumun ezici çoğunluğunu oluşturan emekçilerin desteğini almayan gerici ya da devrimci hiçbir partinin başarı şansı yoktur. Kitleleri seferber etmeyen ve desteğini almayan, yalnızca aydın desteği ile yetinen hiçbir devrimci parti ciddi başarı sağlayamaz.

Öne çıkan görev: Faşizme karşı mücadele

Buraya kadar söylenenlerden, izlenmesi gereken politik çizgiye ve politik taktiklere ilişkin sonuçlar çıkarmak mümkündür. Ekonomik koşulların elverişsizliği ve kısa dönemde çözüm bekleyen kitlelerin yaşamına dönük sorunların ağırlığı, hükümet edecek partilerin destek yitirmelerinin koşullarını oluşturmaktadır. Buna karşılık daha önce açıkladığımız nedenlerle kitlelerin dikkatini kendi sorunlarından uzaklaştırmak, şoven dalganın ideolojik etkisinden yararlanmak üzere şovenizmin bir süre daha pompalanması muhtemeldir. Egemen sınıfların ekonomik saldırısına, faşist MHP'nin katkısıyla, özellikle devrimciler ve Kürt siyasal hareketinin hedef alacak, bir bütün olarak emekçi kitle hareketini ezmeye yönelik baskılardaki yoğunlaşma eşlik edecektir. Seçim sonuçları zaten ağır olan gerici siyasal baskının daha da ağırlaşacağı bir döneme girmekte olduğumuzu işaret etmektedir.

Orta vadede ise siyasal gelişmenin sonucu olarak ortaya çıkabilecek siyasal istikrarsızlığa bağlı bir askeri müdahalenin koşulları doğabilir.

18 Nisan seçimleri sonucunda faşist MHP'nin güç kazanması ve faşizm tehdidinin artmasıyla, faşizme karşı mücadele öne çıkmaktadır. Ancak bu görevin gerçekleştirilmesi için kurulması gerekli birliktelik ciddi zorluklarla karşı karşıyadır.

Her şeyden önce faşizm hakim sınıfların siyasal güçleri arasındaki mücadeleyle yıkılmaz, hatta önemli bir siyasal güç olması bu çelişme ve ça-

tışmayla engellenemez. Faşizme karşı mücadelenin kalıcı başarısı işçi sınıfı içinde anti-faşist bir mücadele ortaklığının kurulmasına ve işçi sınıfı etrafında diğer emekçilerin önemli bir bölümünün yer almasına bağlıdır. Oysa, acı gerçek işçi sınıfı içinde anti-faşist güçlerin etki ve desteğinin sınırlı olduğudur. İşçi sınıfı büyük ölçüde gerici partilerin, kısmen de faşist MHP'nin etkisi altındadır. Aynı biçimde işçi sınıfı ve emekçiler şovenizmin etki alanı içindedirler ve bu konuda daha da olumsuz bir ortam mevcuttur.

Bu durumda anti-faşist bir birlikteliğin üç önemli siyaset etrafında örülmesi gereklidir. Bunlardan ilki başta işçi sınıfı olmak üzere geniş emekçi kitlelerin sorunlarıdır. Bu konuda oluşturulacak siyasal çizgi bu birlikteliğin en önemli ayağıdır. İkincisi, şovenizme karşı halkların kardeşliğini savunan enternasyonalist çizgidir. Bu konuda hem Kürt sorununu hem de egemen sınıfların, dışarıya yönelik saldırganlığını dikkate alan bir çizgi şekillendirilmeli, ancak böyle bir birlikteliğin içinde yer alabilecek güçler dikkate alınarak dikkatli bir formülasyon gerçekleştirilmelidir. Üçüncüsü, faşizme karşı mücadelenin özel taleplerini de konu alan özellikle faşist örgütlülüğün dağıtılması ve demokratikleşmeyi içeren siyasal taleplerdir. Elbette bu faşizmin ve gericiliğin yaygın bir teşhiriyle birlikte yürütülmelidir.

Bugün politik alanda etkin rol oynayabilecek üç siyasal mihrakın varlığı tespit edilmelidir. Batıcı büyük burjuvazi büyük sermaye ittifakı 28 Şubat sürecinde şekillenmiştir ve en etkin siyasal güç konumundadır. Bu mihrakın siyasal partiler alanında özellikle DSP ve ANAP'ı, kısmen de CHP'yi -yer yer farklılık ve gelişmeler olsa bile- etki alanında tuttuğu hatırlanmalıdır. DYP de bu mihrakın potansiyel etki alanı içindedir. FP'de somutlaşan siyasal İslam ikinci önemli politik gücü oluşturmaktadır. MHP ise bunlardan sonra yer alan politik güç durumundadır. Faşizme karşı mücadelede diğer iki siyasal mihrakın destekçisi ya da yedeği durumuna düşmemek, egemen sınıfların bütün politik güçlerinden bağımsız bir siyasi çizgi izlemek son derece kritik, ilkesel bir sorundur.

Faşizme karşı mücadele birlikteliği esası itibarıyla bir eylem birliği ve dayanışma üzerinden kurulabilir. Dolayısıyla, herkesin kendi bağımsız faaliyetini özgürce sürdürebileceği, ancak ortak eylemin gerektirdiği bir örgütlülüğe ve mücadelenin koordinasyonuna ihtiyaç vardır.

Böyle bir birliktelik kendi örgütlenmesini ve araçlarını mücadelenin ihtiyaçlarına göre yaratacaktır. Başlangıçta bunu kesin bir biçim saptamak anlamlı değildir. Bir başka gerçek faşizme karşı birlikteliğin siyasal savunma ile yetinemeyeceğidir. Buna fiili saldırılara karşı ortak direniş örgütlenmesini de eklemek, siyasal savunmaya, siyasal karşı taaruzu da ilave etmek gerekir.

Faşizme karşı mücadelenin olanak ve sorunları

Mevcut tablo faşizme karşı mücadele potansiyeli taşıyan güçlerle ilgili iyimser bir değerlendirme yapmamıza imkan vermiyor. Başta siyasal partiler olmak üzere, sosyalist örgütlülükler dağınık ve güçsüz durumdadırlar. Sosyalistlerin işçi sınıfı ve kent yoksulları başta olmak üzere emekçiler arasındaki etki ve örgütlülükleri cılızdır. İşçi sendikaları, değişik siyasi eğilimlerdeki, ağırlıkla gerici sendika bürokratlarının kontrolü altındadır. Diğer mesleki örgütlülüklerden bir bölümü gericilerin denetimindedir. Mühendis-mimar-tabip odaları ve barolar gibi meslek örgütlerinde ve KESK içinde, devrimci-demokrat unsurlar etkin olmakla birlikte, bu örgütlerin tabanında yer alan bir çok insan örgütlerine ilgisiz durumdadırlar.

Ancak mücadele başlangıçta bu örgütlerdeki anti-faşist güçleri birleştirerek yaygınlaştırılmak ve özellikle emekçi kitleleri etkilemeyi hedeflemek zorundadır. İlk aşamada bu güçleri birleştirme çabasına paralel olarak faşizm konusunda uyanıklığı körelten bir kısım anti-faşisti de etkilemiş görünen "koşullar değişti MHP de değişti, ehlileşti" anlayışına karşı, kabil olduğunca etkili bir siyasal kampanyayla karşılık vermek gereklidir.

Faşizme karşı ortak mücadelede yer alması mümkün hiçbir gücü dışlamayan bir anlayışla yola çıkılması zorunludur. Bu güçlerden bir kısmıyla buluşulmayabilir, bir kısmıyla buluşma ihtimali bir hayli zayıftır. Yine de tek tek eylemlerde ve yerel ölçekte beraber olunabileceği dikkate alınmalıdır.

Böyle bir birlikteliğin siyasal örgütlülüklerin girişimiyle oluşturulması ve daha sonra başta sendikalar olmak üzere odalar, dernekler, vakıflar vb. içine alacak şekilde genişletmeye çalışılması gerekir.

Somutlarsak, ÖDP, SİP, EMEP, HADEP, DBP gibi partilerle, dergiler etrafında örgütlü siyasal çevreleri bir araya getirmek, sonra da, diğer sol

siyasal güçlere çağrıda bulunmak gerekir. Bu konuda ciddi bir sorunun (bazı sosyalist çevreleri dikkate almazsak) ÖDP içinde yaşanacağı anlaşılmaktadır. Seçim sonrası görülen manzara ÖDP merkez grubunun, soluna ve HADEP'e yönelmek yerine sağına yönelmeye eğilimli olduğudur. HADEP'i ve militan devrimci unsurları dışlayan bir anti-faşist yaklaşımın şansı yok denecek düzeydedir. Ne yazık ki bazı ÖDP'li arkadaşlar bu konuda olumsuz bir tutum takınacaklarını gösteren tespit ve davranışlar ortaya koymuşlardır. Kendilerini düzenin ezmeye çalıştığı güçlerden ayırarak başarı sağlayabileceği yanılsaması içindedirler. Seçim sonuçlarından yanılgılarını pekiştirecek bir sonuç çıkarma eğilimindedirler. ÖDP içindeki bu eğilimlere karşı mücadele önemli bir görevdir. Bu mücadele sırasında bütün yanılgılarına rağmen bu arkadaşlarımızın anti-faşist mücadelede önemli bir gücü oluşturdukları bilinciyle hareket etmek, eleştiriyi ikna amacıyla gerçekleştirmeye çalışmak gerekir. Unutulmamalıdır ki; ÖDP'nin baştan itibaren izlediği çizgi, yeni kazandığı üyelerin ve kitle desteğinin oluşmasında belirleyici olmuştur. Ve ne yazık ki bu insanlar büyük ölçüde işçi sınıfı, kent ve kır yoksulları arasından değil, kafa emekçileri ve şehir küçük burjuvazisinin aydın unsurlarından gelmektedir.

Muhtemeldir ki, ÖDP merkez grubu HADEP ve militan devrimcilere olduğu kadar, özellikle CHP'yi dışlayacağı gerekçesiyle şovenizme karşı taleplere vurgu yapılmasına karşı çıkacaktır. Emek hattı konusunda itiraz etmese de öne çıkarılan bir siyasal pratiğe fiilen karşı durarak, genel demokrasi taleplerini ön plana çıkarmaya çalışacaktır. Bu konuda ÖDP'nin solunda yer alan unsurların ortak mücadelesi önemlidir ve uygun bir mücadele biçimi geliştirilmesi şartıyla başarı şansı mevcuttur.

CHP için böyle bir birlikteliğe katılma ihtimali zayıftır. Ancak, özellikle CHP içinden, bu birlikteliğin oluşumu halinde önemli bir gücü etki alanına çekmek, hiç değilse yer yer ortak eylem ve dayanışma gerçekleştirmek mümkündür. CHP'nin sol kanadında yer alan çok sayıda insan böyle bir birliktelikten etkilenebilir ve parti içinde basınç uygulayabilir.

Sendikalar açısından anti-faşist birlikteliğe katılabilecek güçler öncelikle KESK, sonra da DİSK içinde önemli bir yer tutmaktadır. Türk-İş içinde de bazı sendikalar böyle bir birlik içinde yer alabilirler. Mühendis-mimar odaları, tabipler birliği, eczacılar birliği gibi meslek örgütleri de bu birlikteliğin içinde yer almaya uygun bir durumdadır. Daha sonra çeşitli

vakıf, dernek, kooperatif ve çevreye uzanmayı hedeflemek gerekmektedir.

Burada şu gerçekleri vurgulamakta yarar var. Mevcut güç ilişkileri dikkate alındığında bu kapsamda bir anti-faşist birlikteliğin ortaya çıkması çok güçtür. Ortaya çıkması halinde bile tayin edici olan işçi sınıfı ve emekçi kitlelerin tutumudur. Emekçi kitleler içinde ciddi bir güç oluşturmayan anti-faşist mücadelenin başarı şansı yoktur. Böyle bir başarı şansının, sınıf mücadelesinin yükselmesine ve bu mücadele içinde yer alan devrimci güçlerin etki ve örgütlülüklerini adım adım geliştirmelerine bağlı olduğu hatırda tutulmalıdır. Ancak unutulmamalıdır ki, MHP faşizmi de çok güçlü, ileri düzeyde örgütlü ve büyük ölçüde etkili değildir. Kendisini kuşatan siyasal güçlerin baskısı, sözüyle eylemi arasındaki çelişki, parti içindeki farklı eğilimlerin mücadelesi gibi nedenlerle bir çok zaaf taşımaktadır. Burada önemli olan az da olsa başarı şansı bulunan bir birlikteliği gerçekleştirme mücadelesini yürütmek, bu süreçte hiç değilse bu düşüncelerin etki alanını genişleterek karşı tavır alan yönelimlere karşı baskıyı geliştirerek, bazı devrimci-demokrat güçlerle daha yakın ilişki kurarak ortak mücadele ve dayanışmayı güçlendirmektir. Ama her halükarda, emekçi sınıflar içerisinde devrimci politikaların yaygınlaşmasına hizmet etmek belirleyici önemdedir. İleri atılan her adım, bunu sağladığı ölçüde anlam taşıyacak ve devrimci Marksist güçlerin birliğine de dolaylı katkı sağlayacaktır.

Unutulmamalıdır ki, faşizmi doğuran kapitalizmdir ve faşizme karşı yürütülen mücadelede, anti-kapitalist bir perspektife sahip olmadığında kalıcı, hatta ciddi bir başarı elde etme şansı yoktur. Aynı şekilde, kazanılmış hak ve mevzilerin korunması, faşizme karşı mücadelenin önemli bir parçası olmasına rağmen, anti-faşist mücadele bununla sınırlanamaz. Burjuva demokratik hak ve özgürlüklerin faşizme ve gericiliğe karşı savunulmasının, burjuva demokrasisini onaylamamızı ve yüceltmemizi gerektirmediği açıktır. Faşizme karşı mücadelenin, özü itibariyle emek ve sermaye arasında bir mücadele olduğunu, bu mücadelede kilit sorunun siyasi iktidar olduğunu "unutan" bir yaklaşımın, iddiası ne olursa olsun devrimci nitelemesiyle anılmayı hak etmediğini akıldan çıkarmamalıyız.

Diğer yandan, faşizme karşı mücadelenin, anti kapitalist bir yönelime sahip olması, bu mücadelenin kendine özgü niteliklerini gözden kaçırmaya yol açmamalıdır. "Özünde" kavramı "bütünüyle" kavramından farklı-

dır. Bu farkın unutulması değişik türden bir ikameciliğe yol açma tehlikesini barındırır.

Sonuç olarak ne anti faşist mücadelenin özünü, ne de bu mücadeleyi özgül kılan yolları, nitelikleri unutmayan bir yaklaşıma, bunu tartışıp geliştirmeye ihtiyacımız vardır.

Kürt hareketinde sol liberalizm

Can ILGIN

Türkiye solu, sol liberalizmle 1980'li yılların ortasında tanıştı. 1984 yılında yayınlanmaya başlayan **Yeni Gündem** adlı haftalık dergi, o zamanlar daha yaygın kullanılan, hâlâ da kullanımda olan deyimle söylersek sivil toplumculuğun, bizim tercih ettiğimiz deyimle sol liberalizmin Türkiye'deki ilk sözcüsüydü. Bu dergi daha sonra yayınını durdurdu, ama elhak büyük bir misyonu yerine getirdi: sadece sol aydınlar arasında değil, Türkiye sosyalizminin genel alanında yer alan birçok hareket içinde de sol liberalizmin hayat bulmasına giden yolda ilk tohumu atmış oldu. Türkiye sol liberalizmi bir ikinci atağı 1988-89 yıllarında Türkiye Komünist Partisi'nin, Sovyetler Birliği'ndeki Gorbaçov yönelişinin etkisi altında, liberalizme intisap etmesiyle yaptı. 90'lı yıllarda ise sol liberalizm Türkiye solunun, parti ve örgütleri kesen en önemli ideolojik akımı haline gelecekti.

Aslında sol liberalizm uluslararası bir olgudur elbette. Kökenleri, İtalyan Komünist Partisi'nin bazı teorisyenlerinin 70'li yıllarda Gramsci'nin belirli tez ve kavramlarını partinin İtalyan burjuvazisiyle kurmayı hedeflediği "Tarihsel Uzlaşma"yı temellendirmek amacıyla çarpıtmasında ve Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da gelişmekte olan "piyasa sosyalizmi" okulunda yatar. Ama esas atılımını burjuva yeni-liberalizminin 80'li yılların başında Thatcher ve Reagan'la başlayan taarruzu döneminde yapmıştır. 1999'dan geri bakıldığında, sol liberalizmin tarihsel işlevinin, bürokratik işçi devletlerini, işçi hareketini ve (ulusal kurtuluş hareketleri de dahil olmak üzere) her türlü solu ideolojik planda burjuva yeni-liberalizmine adapte etmek olduğu kolayca söylenebilir. Bu bakımdan sivil toplumculuğun ya da sol liberalizmin solun saflarında yarattığı yeni tipe en arı örnek

Tony Blair'dir.

Kürt hareketinde sol liberalizmin izleri hep varolmuştu. Sonuç olarak, hareketin yükseldiği ve kitleselleştiği 80'li yıllarda rüzgar bütünüyle sol liberalizmden yana esmekteydi. Rüzgarın etkileri Kürt hareketini en zayıf noktasından vuruyordu: Türkiye tarihinin yorumu. Sol liberalizm Avrupa'da sivil toplumun erkenden gelişmesi dolayısıyla demokrasinin yerleştiğini, Türkiye'de ise ceberrut Osmanlı geleneğini devam ettiren Kemalist devletin hem sivil toplumun, hem de demokrasinin gelişmesini engellediğini ileri sürüyordu. Bu yorum Kürt hareketine görünürdeki anti-Kemalist yönelişi dolayısıyla çekici geliyordu. Nihayet, Türkiye solu Kemalizmden kopuşa temel olacak bir teori geliştirebilmişti! Burada sorun Kemalizm eleştirisinin aslında sadece görünüm düzeyinde işlediği idi. Çünkü aynen Kemalizm gibi sol liberalizm ya da sivil toplumculuk da esas işlevi olarak hakim sınıfları Türkiye'yi Batılılaştırmaya ikna görevini üstlenmişti. Sadece iki ayrı dönemin, dolayısıyla farklı nesnel ihtiyaçların ürünüydüler. Bu yüzden de sivil toplumculuğun benimsenmesi yoluyla Kemalizmin sınırlarının ötesine geçilmesi mümkün değildi.

Kürt hareketinin ideolojik oluşumunun bu yönüne dikkati çekenler de olmadı değil. Örneğin kendisi sivil toplumculuğa sempati duyan gazeteci Ragıp Duran, bir defasında "devrimci sivil toplumcu" kavramını kullanmıştı. Cemil Gündoğan, Kürt hareketi içinde Türkiye tarihinin bu yorumuna yaslanan eğilimi "Demokrat Parti solculuğu" olarak kavramlaştırmıştı.

Ne var ki, devrimci mücadele içindeki bir harekette sol liberal damarlar olması mümkündü, ama sol liberalizmin **hakim eğilim** haline gelmesi mümkün değildi. Son aylardaki gelişmelerle birlikte sol liberalizm Kürt hareketi içinde adım adım hakim eğilim konumuna yükselmektedir. Yukarıda Kürt hareketinde Türkiye tarihinin yorumu açısından uzun süredir bir sol liberal damar olduğunu söylemiştik. Bugünkü sol liberalizm ise, eskisine ek olarak, yepyeni temalar etrafında gelişmektedir. Bireyin önemi, "Batılı anlamda demokrasi" gibi sol liberalizmin 80'li yıllardan kalan temalarının yanısıra, ulusal sorunu önüne baş hedef olarak koymuş bir hareket için en çarpıcı olan gelişme, hareketin **globalizmi** benimsemesidir!

Bu yazıda Kürt hareketinde sol liberalizmin yükselişinin hızla artan belirtilerine işaret edeceğiz ve ileri sürülen görüşleri eleştirel biçimde tartışacağız. Elbette, bu görüşlerin her birine Kürt hareketinin içinde herke-

sin katıldığını iddia etmiyoruz. Hatta bazılarına hareketin çoğunluğu katılmıyor olabilir. Ama şimdilik, Kürt hareketinin açılımları incelendiğinde, Kürt basını dikkatle okunduğunda, verilen demeçler, yazılan yazılar, yükselen eğilimin sol liberalizm olduğunu açıkça gösteriyor. Eğer Kürt hareketi içinde sol liberalizmin karşısında olanlar hâlâ çoğunlukta ise, bu çoğunluğun da bu yazıyı bir uyarı olarak okuması önerilebilir.

Esas konuya geçmeden bir noktayı açık biçimde vurgulayalım. Kürt hareketinin son dönemdeki açılımını bütünüyle destekleyenler, meseleyi bir **taktik** düzeyinde tartışıyor ve savunuyorlar. Oysa ilgili metinleri dikkatlice okusalar, burada sözkonusu olanın **"dar bir taktik yaklaşım olmadığını"**, tartışılan şeyin Kürt hareketinin bir **"program ve ideoloji"** değişikliği yaşaması olduğunu görürlerdi. Dolayısıyla, sosyalist solda bu sorunları mutlaka tartışmak gerekiyor.

"Dünyada demokrasinin zaferi"

Marksistler açısından sivil toplumculuğun belirleyici ve nihai tezi, devrimlerin geçersizliğini ilan etmesidir.

Devrimlere ilişkin bu yaklaşımın birkaç boyutundan söz edilebilir: devrimleri toplumsal gelişmenin bir uğrağında patlak veren toplumsal olaylar olarak değil, bir siyasi önderliğin mühendisliğiyle gerçekleşen salt politik olaylar olarak algılamak; buna bütünüyle bağlı biçimde, devrimlerin tarihsel gelişmeyi zorladığı, doğal evrimini bozduğu ve böylece diktatörlüklerle sonuçlandığı iddiası; devrim ile demokrasiyi karşı karşıya getirmek. Bu genel ve tarihsel tezlere, 1980'li yılların sonundan itibaren, Doğu Avrupa ve Sovyet rejimlerinin çöküşüyle birlikte, yeni bir tez eklenmiştir: Ekim devrimiyle başlayan devrimler zinciri yenilgiye uğramış, devrimler çağı kapanmış, yüzyılın mücadelesi demokrasinin tek yol olduğunu göstermiştir.

Son aylarda Kürt hareketinde ileri sürülen işte bu son iddiadır. Hareketin yeni taktik yönelişi bir **dönem analizi** üzerine yerleştirilmektedir. Buna göre Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte demokrasi zafer kazanmış ve devrimci atılıma dayanan program ve stratejiler "ütopik", "ideolojik", "dogmatik" hale gelmiştir. Yeni dönemde bütün dünyada sorunlar demokratik olarak çözülmektedir ve çözülecektir.

Bu saptamanın baştan aşağı yanlış olduğunu kanıtlamak için çok çeşitli noktalara değinilebilir. Devrimlerin insanlığın ileriye doğru atılımlar yapabilmesi ve ezilenlerin kurtuluşu açısından vazgeçilmez olduğunu çeşitli yönleriyle anlatmak mümkün. Biz bu yazı çerçevesinde sadece dönemin karakterine ilişkin gözlemlerle yetinelim.

İleri sürülen dönem analizinin birinci sorunu dar anlamda 1989-91 olaylarını (yani Doğu Avrupa rejimlerinin ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünü) yanlış okumasıdır. Kürt hareketinde benimsenen yoruma göre bu çöküş beraberinde demokrasinin büyük bir atılımını getirmiş, Doğu Avrupa'da demokrasi yerleşmiş, Türki dünyada (yani Kafkaslar ve Orta Asya'da) da son derece olumlu gelişmeler olmuştur. Hatta Sovyetler Birliği'nin çözülüşü, demokratik etkileri açısından, Fransız Devrimi'yle (1789) karşılaştırılmaktadır.

20. yüzyıl boyunca sadece Rusya ve çeperinin değil, bütün dünyanın tarihine yön vermiş olan Ekim devriminin ürünü Sovyet devleti, bürokratik olarak yozlaştıktan sonra dahi, bir işçi devleti karakteriyle dünya çapındaki sınıf mücadelesi açısından proletarya ve ezilenler için bir koz olarak kalmıştı. Bu, Stalinist bürokrasinin dünya devriminin önünde bir engel olarak yükselen politikasına **rağmen,** salt devrimin kazanımları ve güçlü bir işçi devletinin varlığı dolayısıyla gerçekleşiyordu.

Ekim devriminin 20. yüzyıl boyunca yarattığı olumlu sonuçları tartışmak için bütün bir yazı gerekir. Özetlersek şu unsurlar öne çıkacaktır: devrim sonrası toplumlarda bürokratik olarak çarpılmış da olsa merkezi planlamaya dayalı ve işsizlik ve benzeri kapitalist illetlerin ortadan kalktığı bir ekonomiyi yaratması; emperyalist ülkelerde "sosyal devlet" adıyla anılan kamu hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına yol açması; sömürge dünyasında ulusal kurtuluş hareketlerine emperyalizm karşısında bir manevra alanı sağlayarak ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının önünü açması. Nitekim, Sovyetler Birliği'nin çözülüşüyle birlikte, bu olumlu eğilimler tersine dönmüştür: bürokratik işçi devletlerinde kapitalizmin restorasyonu, bütün sorunlarıyla birlikte hızla gelişiyor; emperyalist ülkelerde "sosyal devlet" ve işçilerin öteki kazanımları köklü biçimde sorgulanıyor; ulusal kurtuluş hareketleri ve kır temelli askeri devrimci hareketler emperyalizm karşısındaki manevra yeteneklerini büyük ölçüde yitirdikleri için ya Kosova Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun yaptığı gibi emperyalizmin silahlı gücü hali-

ne geliyorlar, ya da ABD mühendisliğiyle gerçekleştirilen bir dizi gerici anlaşmaya razı oluyorlar: Güney Afrika'da, Filistin'de, Salvador'da, Guatemala'da gerçekleşen budur. Bu tür anlaşmalar arasında niteliği henüz tam belirlenmemiş olan iki süreç İrlanda ve Kolombiya'da yaşananlardır.

Özgül olarak Doğu Avrupa'ya ve Türki cumhuriyetlere bakıldığında, tablo yine iç açıcı değildir. Rusya'nın, Ukrayna'nın, Beyaz Rusya'nın ve Doğu Avrupa'nın işçileri ve emekçileri, en azından yarım yüzyıldır tanımadıkları ağır sorunlarla boğuşmaktadırlar. Zengin Almanya tarafından yutulan Doğu Almanya dahil olmak üzere, bu ülkelerde kitlesel işsizlik, yoksulluk, ücretsiz çalışma, toplumsal güvence yokluğu, mafyanın hakimiyeti (Rusya, Arnavutluk vb.), etnik savaşlar (en başta Yugoslavya), fuhuş ve her tür toplumsal kokuşma yeni rejimin temel özellikleridir. Türki dünya daha iyi durumda değildir. İki yüzyıllık Rus hakimiyetinden kurtulma ve daha eşit ilişkiler kurma umudu, emperyalizmin bu bölgenin doğal kaynaklarına göz koyması sonucunda bambaşka bir köleliğin ufukta görünmesi dolayısıyla anlamsız hale gelmektedir. Burada da, etnik ve iç savaşlar (Çeçenistan, Gürcistan, Dağlık Karabağ), İslami köktendinciliğin yükselişi (Tacikistan, Özbekistan), darbeler (Azerbaycan, Özbekistan) ve dünyanın ve Asya'nın bütün büyük ve orta boy güçlerinin bölgenin içişlerine parmak sokması, Rusya ve Doğu Avrupa için sözü edilen problemlere eklenmektedir.

En önemlisi ise şudur: insanlığın 20. yüzyılın başında Ekim devrimi ile birlikte yaptığı büyük atılım geçici bir yenilgiye uğramış, kapitalist sınıf toplumuna bir alternatif yaratılabileceği fikri gerek kitleler nezdinde, gerekse sosyalist hareket içinde büyük bir darbe yemiştir. Uzun vadede Stalinist bürokrasinin çöküşünün dünya devrimci hareketine yarar getireceği tartışmasızdır ama, **bugün dönemin analizi açısından bakıldığında,** 1989-91'in nesnel etkileri bunlardır. Sorun böyle ele alındığında, 1989-91'i ezilenler açısından olumlu bir gelişme olarak yorumlamak, kaçınılmaz olarak sınıf perspektifinin ve ezen/ezilen mücadeleleleri diyalektiğinin yerine soyut bir burjuva demokrasisi anlayışını yerleştirmek demektir.

1989-91 olaylarını yalıtarak, kendi içinde ele aldığımızda durum budur. Kamerayı geri çekerek daha geniş bir görüntü aldığımızda, yani sorunu dönemin bütününün özellikleri içinde görmeye çalıştığımızda bu saptamaları doğrulayan, hatta derinleştiren bir tablo ile karşılaşırız. Sovyetler

Birliği'nin çözülüşüyle birlikte dünya bir demokrasi ve barış dönemine değil, tam tersine, bir bütün olarak alındığında, bir altüst oluş dönemine, şiddetli bir sarsıntı sürecine girmiştir. Bu dönemde uluslararası savaşlar, etnik savaşlar, iç savaşlar, darbeler, karşı devrimler ve (koşullar olgunlaştığında) devrimler giderek dünya politikasının esas ekseni olacaktır. Bunun temelinde, Sovyetler Birliği'nin çözülüşünün, dünya kapitalizminin yaklaşık çeyrek yüzyıldır süregiden genel ekonomik kriziyle üstüste gelmesi yatar. Bu iki faktorün birleşmesi, dünyayı büyük bir sarsıntıya doğru sürükleyen bir dinamik yaratır. Bunun somut kanalları kısaca özetlenecek olursa, şu unsurlar ön plana çıkar: dağılan bürokratik işçi devletlerinin paylaşılması; emperyalistler arasında paylaşım mücadelesinin kriz içinde keskinleşmesi; kapitalizmin yeni uluslararasılaşma atılımının (yaygın adıyla "küreselleşme"nin) üstyapısı olarak Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde ABD'nin (şimdilik NATO kisvesi altında) kendini dünya jandarması olarak ilan etmesi; yeniden paylaşım mücadeleleri içinde emperyalizme bağımlı ulus ve devletlerin de kendilerine genişleme payı araması; sermayenin krizi çözmek üzere geliştirdiği yeni-liberal taarruzun doğurduğu çelişkiler vb. vb. Bütün bunların ortak paydası kısaca şöyle özetlenebilir: kapitalizmin uzun genel krizi ve bürokratik işçi devletlerinin çöküşü, bütün sınıfları ve ulusal birimleri tampon mekanizmalarının ortadan kalktığı çıplak bir mücadelenin içine itmiştir. Bundan dolayı içine girdiğimiz dönemde emperyalizmin azgın saldırısı, şiddeti politikada giderek artan biçimde eksen haline getirecektir.

Devrimci Marksist bir perspektiften yapılan bu tahlilin gerçek dünyada somut gelişmeler aracılığıyla her geçen gün doğrulandığını söyleyebiliriz. Körfez savaşı ile açılan ve Kosova Savaşı ile kapanmakta olan 90'lı yıllar, daha şimdiden dünya haritasının yeniden çizilmeye başlandığını açıkça göstermektedir. Emperyalizm Ekim devriminden bu yana görülmemiş bir cüretle bağımlı ezilen dünyaya taarruz etmekte, hakimiyetinin adını açıkça telaffuz etmekten çekinmemektedir. Elbette, bu, **süreç bir bütün olarak ele alındığında** döneme damgasını vuran eğilimdir. Hiç kuşku yok, gelişmenin farklı aşamalarında bu genel eğilimin tersine bir dizi gelişme ortaya çıkacaktır, çıkmaktadır. Bir ulusal hareket elbette kendini içinde bulduğu koşullar çerçevesinde belirli geri adımlar atabilir. Ama bu geri adımlara çağın karakterinin değiştiğine ilişkin kılıflar bulunmaya baş-

ladığında, sorun farklı bir özellik kazanmaya başlar. Bunun anlamı, koşullar değiştiğinde, hareketin toplumsal gelişmelerin gerisinde kalacağı ihtimalinin doğmasıdır. Değişimin "dar bir taktik yaklaşım" olmayıp "ideolojik ve programatik" olması da bu söylenenleri pekiştirir niteliktedir.

Kürt hareketi geçmiş sosyalist devrimlerin sonunda sosyalizmin kuruluşunda neden başarısızlığa uğradığı sorunuyla ilgili bir hesaplaşmayı hiçbir zaman tam olarak yaşayamadı. Sosyalizmin bürokratik karikatürü, özellikle tek ülkede sosyalizm tezi, hareketin saflarında sorgulandı, ama bürokrasinin maddi temellerine ve karşı devrimci karakterine hiçbir zaman ulaşılamadı. Bugün, geçmişin devrimleri değerlendirilirken hareketin önderleri geçmiş devrimlerin "insanın ruhuna değil midesine hitap ettiği" gibi idealist yorumlar yapabiliyor. Oysa Berlin duvarı yıkılınca Batı'ya geçen Doğu Alman vatandaşları kendilerine bedava verilen muzları yokluktan çıkmış gibi yemişlerdi! Bu "sosyalizm"in insanların midesine ne kadar hitap ettiği bu örnekten anlaşılıyor. Sosyalizmin bürokratik yozlaşması her alana yayılır: örneğin Sovyetler Birliği'nde Büyük Rus hakimiyeti II. Dünya Savaşı içinde tekrar kuruldu ve 1991'e dek devam ettiyse, bunun temelinde bürokrasinin ayrıcalıklı bir katman olarak kendi çıkarlarını savunması yatmaktadır. Bürokrasinin sosyalizme getirdiği yozlaşmayı eleştiremeyen hareketlerde çoğu zaman görüldüğü gibi, Kürt hareketi de devrimi ve sosyalizmi toptan reddetmeye doğru adımını atmıştır.

"Batılı anlamda demokrasi"

Batı'nın burjuva demokrasisi Kürt hareketi içinde her zaman bir ölçüde yüceltildi. Bunun elbette Kürt hareketinin yukarıda sözü edilen sivil toplumcu damarı ile yakından bağı vardı. Çünkü sivil toplumcu teori, Türkiye tarihini bir Batı/Türkiye karşıtlığı içinde okuyor, bu karşıtlık içinde, gelişmiş sivil toplumu ve demokrasisi ile Batı olumlu kutpu temsil ediyordu. Bu yorumdan etkilenen Kürt hareketinde de Batı konusunda kısmi bir yanılsama olması anlaşılabilir birşeydir. Ancak hemen eklemek gerekiyor: bu yanılsama hareketin daha çok çeperinde mevcuttu. Hatta bu eğilimde olanlar belirli dönemeçlerde hareketin esas gövdesiyle karşı karşıya geliyorlardı. Şimdi ise Batı demokrasisini yüceltme hareketin bütününe yayılma istidadını göstermektedir.

Burada "Batı demokrasisi" olarak anılan siyasi rejimin genel bir Marksist eleştirisini yapmaya kalkışmayacağız. Yalnızca Kürt hareketinin bugünkü ve yakın gelecekteki yönelişi açısından birkaç noktaya değineceğiz. Birincisi, "Batılı anlamda demokrasi" savunusu, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte demokrasinin zafer kazanmış olduğu teziyle birleştirildiğinde, Kürt hareketinin, bütün sınıfsal perspektifini bazı demokratik haklara kurban etmenin eşiğine geldiği ortaya çıkıyor. Burada sorun, hareketin yalnızca ulusal taleplerin bir bölümünün karşılanması halinde sınıfsal bir dizi talebi öne sürmekten geri çekilmesiyle ilgili değil. Sorun, bugün Türkiye'de bir burjuva demokrasisi kurulması halinde Kürtlerin konumunun ileriye doğru gelişeceğinin yadsınmasıyla da ilgili değil. Sorun bu soyut demokrasi yüceltmesiyle birlikte, sınıf perspektifinin **uzun vade açısından** yitirilmesiyle ilgili. Bunu bir savaşın bitirilmesi açısından anlamlı bir slogan olan "barış" kavramının yerine hareketin çeşitli sözcülerince ikame edilen "toplumsal barış" kavramında da buluyoruz. Aslında mücadelenin araçlarının yerine siyasi mücadelenin araçlarını geçirmek bakımından arı anlamda **siyasi** bir faaliyet olan "barış"tan farklı olarak, **toplumsal barış,** toplumu oluşturan sınıflar arasındaki mücadelenin durdurulması, yani sınıf savaşına son verilmesi anlamına gelir. Kavramın Kürt hareketince bu klasik anlamının dışında kullanılmasının masum olduğu kanısında değiliz. Hareket, devletin atacağı adıma karşılık, o kadar çok şey vaad etmektedir ki, bunların ancak burjuvazinin taleplerinin hiç mücadelesiz kabul edilmesi (yani "iş barışı"nın sağlanması) anlamında bir toplumsal barış içinde gerçeklesebileceği açıktır. Nihayet, son günlerde kullanıma sokulan **"demokratik sosyalizm"** kavramını da bu bağlamda ele almak gerekiyor. Bu kavram "reel sosyalizm" olarak anılan bürokratik işçi devletlerinin "bürokratik sosyalizm" deneyimine ve yönelişine karşıtlığı içinde tasvir ediliyor. "Tasvir" diyoruz çünkü kavramın bir tanımı yok. Oysa "bürokratik sosyalizm" olarak anılan Stalinizmden iki tür kopuş biçimi vardır. Devrimci kopuş, bürokratik diktatörlüğü reddederken burjuva demokrasisine geri dönmez; her ikisinin de karşısına işçi demokrasisini koyar. Oysa bürokrasinin çöküşü sosyalist hareket içinde burjuva demokrasisini yücelten bir başka yaklaşımı da canlandırmıştır. "Demokratik sosyalizm" uluslararası planda bu yaklaşımı benimseyen akımın kendine uygun gördüğü ad olarak sivriliyor. Bütün bunların birleşmesi, Kürt hareketinin

bugünün ihtiyaçlarına cevap vermenin ötesinde ufkunu burjuva demokrasisi ile sınırlamaya yöneldiğini gösteriyor. Yani yeniden bir **taktik** mesele karşısında değiliz; **programatik** bir değişim süreci ile karşı karşıyayız.

Bu uzun vadeli sorunun yanına üç kısa vadeli sorunu eklemek gerekiyor. Bir bakıma bunlar uzun vadeli perspektif ve program değişikliğinin kısa vadeli bedelleri olarak ortaya çıkmaktadır. Birincisi, Kürt hareketinde burjuva demokrasisi konusunda aşırı bir yanılsama mevcuttur. "Batı demokrasisi" çerçevesinde yalnızca ulusal sorunu ele alacak olsak bile ortada güçlü bir yanılsama olduğunu görebiliriz. Bugün "Batılı anlamda demokrasi"yi savunanlar, İrlanda ve Bask sorunlarının birer istisnâ olduğunu ileri sürüyorlar. Bunu söyleyenler bir kere İrlanda ve Bask sorunlarıyla benzerlikler taşıyan başka bazı sorunları unutuyorlar. Bugün varolan Korsika, İskoçya, Galler gibi sorunlara yarın yenilerinin ekleneceğinden kimsenin kuşkusu olmasın. Fransa daha bu Haziran ayı içinde Avrupa Azınlıklar Sözleşmesi'nin dillere ilişkin hükümlerini uygulamama yönünde bir mahkeme kararıyla çalkalandı. Bir başka burjuva demokrasisi olan ABD'nin yerleşik ırkçılığına ise girmek bile gereksiz. Ama esas olan işin bu yönü değil. Daha önemli olan göçmen nüfusun hakları ve karşı karşıya kaldığı muamele. Avrupa'nın çeşitli ülkelerindeki göçmenlerin (İngiltere'de Hint altkıtası ve Karayipler'den gelenler, Fransa'da Mağripliler ve kara Afrika kökenliler, Almanya'da en başta Türkler ve Kürtler olmak üzere çeşitli etnik topluluklar) gerek hukuki, gerek politik planda nasıl bir muameleyle karşı karşıya olduğunu en iyi bilmesi gerekenlerden birisi de (Avrupa'daki milyonluk Kürt diasporasi göz önüne alınırsa) Kürt hareketidir. Nihayet, Avrupa demokrasinin hücrelerinde yükselmekte olan ırkçılığın ve neo-Nazi hareketlerin bu ülkelerin politik rejimlerinden bütünüyle kopuk olduğunu düşünmek biraz saflık olur. Elbette, burjuva demokrasisinin çerçevesi içinde daha çok açılım mümkündür. Almanya'da göçmen topluluklarının bir bölümüne yeni vatandaşlık hakları tanınmıştır. Britanya'da, İskoçya ve Galler için yerel parlamentolar oluşturulmuştur. Belçika'da federal bir sisteme geçilmiştir. Bu ülkelerde ayrılma açık açık savunulabilmektedir. Ama bu avantajları görmek başka, burjuva demokrasisini yüceltmek başkadır.

Kısa vadeli ikinci sorun şudur: burjuva demokrasisi, emekçi sınıflar ve ezilenler açısından elbette burjuva hakimiyetinin öteki biçimlerine göre

avantajlar taşır. Ama kalıcı bir biçimde yerleşmesi, belirli koşullara bağlıdır. Bu koşullardan en önemlisi, işçi sınıfı, emekçiler ve ezilenlerin uzun tarihsel mücadelesidir. Batı ülkelerinde demokrasi kanlı ve fedakar mücadelelerden sonra, nice militanın hayatı pahasına elde edilmiş bir rejimdir. Bunu burjuvazinin kültüründen, gelişkinliğinden ya da karşılıklı uzlaşmadan beklemek, koşullar değişir değişmez hayal kırıklığına uğramak demektir. İkinci koşul ise burjuvazinin gerek dünya sistemi içindeki konumu, gerekse ülke içindeki güç dengeleri açısından, hakimiyetine bir tehdit oluşmaksızın burjuva demokratik biçimlere razı olabilmesidir. (Zaten bu iki koşulun bir araya gelmesi zorunluluğudur ki demokrasinin temelinde mücadele yerine bir "uzlaşma"nın, bir "toplumsal sözleşme"nin var olduğu izlenimini yaratır.) Bu ikincisi, Batı'da emperyalizmin getirdiği aşırı kâr ve ek artı-değer sayesinde gerçeklik kazanabilmektedir. Yani "Batı demokrasisi" bir **emperyalist demokrasidir.** Bir bakıma, burjuva demokrasisi, emperyalist burjuvazinin işçi aristokrasisine verdiği en önemli tavizdir. Emperyalist aşırı kâr ve artı-değer transferinin ters yönde işlediği Türkiye gibi ülkeler, istisnai dönemler ve koşullar dışında bu tür bir demokrasiyi kolay kolay yaşatamazlar. "Batılı anlamda demokrasi"ye duyulan aşırı güven, hareketin bu tür sarsıntılara hazır olma içgüdüsünü köreltece-ği için zararını burada gösterir.

Nihayet, Türkiye'nin somutuyla ilgili bir soruna geliyoruz. Kürt hareketinin sözcüleri, Türkiye'de burjuva demokrasisinin, Kürtlere ilişkin bazı yasal değişiklikler yapılarak yerleştirilebileceği yanılsamasını yayıyorlar. Oysa, hareketin içinden gelen teorisyenlerin yıllar boyunca doğru biçimde belirttikleri gibi, Türkiye devleti, yaygın olarak "derin devlet" adıyla anılan bir çelik çekirdeğin etrafında örgütlenmiş bir yapıya sahiptir. Bu çelik çekirdek dağıtılarak devlet yeniden örgütlenmedikçe, yani onyıllardır süregiden kontrgerilla hakimiyeti politik ve hukuki düzeylerde kırılmadıkça, Türkiye'de burjuva demokrasisinin kalıcı biçimde yerleşmesi mümkün değildir.

"Demokratik devrim" mi?

Tam bu noktada bir yanyola ayrılarak, Kürt hareketinin yeni yönelişini Marksist terimlerle savunan bazı sözcülerin bir iddiasına kısaca değinmek

gerekiyor. Bu sözcülerin iddiasına göre, bugün savunulmakta olan "demokratik cumhuriyet", demokratik devrimin ta kendisidir. Bu sözcülerden bazıları, Türkiye'de sosyalist devrimin zaten sözkonusu olamayacağını da bu iddiaya ekliyorlar.

Türkiye'nin Misak-ı Milli sınırları çerçevesinde var olan devrim dinamiklerini ve bu dinamikler temelinde bu toprakların önündeki devrimin programının ne olacağını tartışmak bu yazının sınırlarını aşar. Bizim inancımız, bu toprakları bekleyen bileşik devrimler silsilesinin mantığının, bir sürekli devrim karakteri taşıdığı, yani bir demokratik devrim aşamasında durmayı gerekli kılmadığıdır. Ama bugün önerilen şeyin "demokratik devrimin kendisi" olduğu tezine itirazımızı bu temelde yapmayacağız. Yani gerekli olan sosyalist devrimdir, demokratik devrimde durmak yanlıştır gibi genel bir eleştiriyle yetinmeyeceğiz. Kürt hareketinin bugün kendini içinde bulduğu durumda, bunun doktriner bir tarzda ahkam kesmekten başka bir şey olmayacağının farkındayız.

Hayır, bu bağlamda sorun bugün demokratik devrimin doğru olup olmadığı değildir; sorun, önerilen "demokratik cumhuriyet"in bir demokratik devrim olup olmadığıdır. Burada bir dizi ince soruna girilebilir, ama biz işin özüne değinmekle yetinelim. **Devrim herşeyden önce bir iktidar sorunudur.** Her devrim, ne kadar kısıtlı olursa olsun, kendi programını uygulayacak olan bir gücün (sınıfsal, ulusal vb.) siyasi iktidarı ele geçirmesiyle başlar. "Demokratik cumhuriyet" önerisi ise bugün iktidarda olan Türkiye burjuvazisinin (ya da başka birinin iktidarda olduğu hayal ediliyorsa onun), yeni bir rejim kurmaya çağırılmasından ibarettir. Bu kuruluşun ayrıcalıklı aracı da hukuktur. Bu anlamıyla, "demokratik cumhuriyet" önerisini "demokratik devrimin kendisi" olarak sunmak kimseye hizmet etmez. Daha doğrusu, devrim olmayan bir şeyi kitlelere devrim olarak sunmakla onların evcilleşmesine katkıda bulunacağı için, hakim sınıflara ve ezen ulus milliyetçiliğine hizmet eder. Burada (doğru ya da yanlış) taktik olarak sunulması gereken bir adımın teorileştirildiğini görüyoruz.

Oysa "demokratik cumhuriyet" iktidar yapısında hiçbir değişiklik olmaksızın salt hukuk reformları yoluyla bir demokrasinin kurulmasını öngördüğü ölçüde, bir devrim olmak bir yana, ÖDP içinde bazı eğilimlerce bir süre savunulan ama sonra geri çekilen "Özgürlükçü Demokratik Cumhuriyet"in tıpatıp aynısı bir öneridir. O tartışmada da belirtmiştik: bu tür

yaklaşımların, aşamalı devrim tartışmasıyla hiç mi hiç ilişkisi yoktur, çünkü bu tür tartışmaların devrim tartışmasıyla ilişkisi yoktur!

Küreselleşme ve ulus devlet

Sol liberallerin, bütünüyle globalizmin ayak izinde, kapitalizmin yeni evresinde (yani onların kullandığı terimle "küreselleşme çağı"nda) ulus devletin ömrünü doldurduğu tezine sıkı sıkıya sarıldığı biliniyor. Bu tezin, ulusal kurtuluş hareketleri ve ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı konularında da sosyalist hareketin günümüze kadar genel kabul gören bazı temel görüşlerinin gözden geçirilmesine yol açacağı açıktır. Eğer zaten kurulmuş olan ulus devletlerin ömrü dolduysa, var olanlar çözülüyorsa, yenisine ne gerek olsun ki? Ulusal kurtuluş hareketleri anlamsız bir hedefin peşinde koşmaktadır. Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı artık geçerliliğini yitirmiştir. Sol liberaller Türkiye sosyalizminin Kürt sorunu üzerinde yaptığı tartışmalarda bu görüşleri utangaç biçimde savunmuşlardır. Ama aynı görüşlerin Kürt hareketinde dile getirilmesi, sol liberalizmin hareket içinde ne kadar geliştiğini açıkça gösteriyor. Unutmayalım, bu alan Kürt hareketinin neredeyse varlık nedenidir. Dolayısıyla, bu konuda Kürt hareketinin sol liberalizmin görüşlerini benimsemesi çok daha dolaysız sonuçlar yaratacaktır.

Kapitalizmin tarihsel gelişmesi içinde ulus devletin feodalizm tarafından bölünmüş dar ve yerel pazarları çok daha büyük bir birimin bağrında topladığı ve o bölgenin yeni yükselmekte olan burjuva sınıfının mali, askeri, ekonomik ve politik bir dizi ihtiyacını karşıladığı doğrudur. Kapitalizmin belirli bir aşamasından sonra üretici güçlerin ulusal sınırlarla çelişkiye girdiği, artık uluslararası arenada gelişmeye başladığı da doğrudur. Bu genel anlamda ulus devlet artık kapitalizmin önünde bir ayakbağı haline gelmeye başlamıştır. Ama, birincisi, bu bugünün, yani sözde "küreselleşme" çağının değil, onu da kapsayan ve bütün 20. yüzyıl boyunca süren emperyalizm çağının bir özelliğidir. Dolayısıyla bunu bugün keşfetmek biraz yanlıştır. İkincisi, bütün baskı organlarına da sahip bir dünya devleti kurulmadıkça, kapitalizm, burjuvazinin sınıf hakimiyetinin güvencesi olan ulus devletten vazgeçemez. Üçüncüsü, bu dünya devletinin kuruluşu çeşitli ülkelerin sermayesinin rekabet halinde olması dolayısıyla imkansız

değilse bile çok zordur; bu olana kadar da ulus devletler her bir ulusal sermayenin rekabet araçları olarak ek bir işlev taşıyacaktır. Dördüncüsü, sermayenin gelişiminin ulus devleti hem bir ayak bağı haline getirmiş olması ama hem de ona ihtiyaç doğurması, kapitalizmin nesnel bir çelişkisidir. Nihayet, ulus devletler dünya pazarındaki bağımlı ezilen ülkelerin kendi ekonomik gelişmelerini emperyalizmin mantığından göreli olarak yalıtabilmeleri için birer tampon mekanizması olarak işlev gördükleri ölçüde ekonomik planda bile bir işleve sahiptirler.

Ama bütün bunlar ekonominin alanına giren şeylerdir. Bir an ulus devletin ekonomik bakımdan artık hiçbir şey ifade etmediğini kabul etsek dahi, buradan ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının (UKKTH) artık geçerliliğini yitirdiği sonucuna ulaşmak, ekonomi ile politikayı birbirine karıştırmaktır. Çünkü UKKTH politik bir haktır: bir ulusun hangi politik düzenleme altında, hangi devletin sınırları içinde ve yönetiminde yaşayacağına kendisinin karar vermesinden başka birşey değildir. Ekonomik koşullar ne olursa olsun, **bunun** anlamsız hale geldiği söylenemez. Demin ulus devletin kapitalizmin gelişmesi açısından çelişik bir konuma düşmesinin yeni olmadığını, emperyalist çağla birlikte başladığını söylemiştim. Tam da aynı gerekçelerle, emperyalizm çağında UKKTH'nin olanaksız hale geldiği I. Dünya Savaşı sırasında Bolşeviklerden Radek ve Buharin tarafından ileri sürülmüş, Lenin bu iddiayı politikayı ekonomiye **indirgediğini** göstererek çürütmüş, bu yaklaşıma "emperyalist ekonomizm" adını takmıştır!

İnsan bu tartışmayı yaparken hicap duyuyor. Kürt hareketinin UKKTH'yi anlamsız ilan etmesi halinde geriye nesi kalır ki!

Yeni Dünya Düzeni karşısında tavır

Sosyalist hareket içinde, teorik ve programatik meselelere işaret edildiğinde, "bunlar gevezelik, yarın ne olacağını sonra konuşuruz, işimize bakalım" gibi sözde gerçekçi, aslında pragmatik ve ampirist bir yaklaşım benimseyen çevreler vardır. Buraya kadar değinilen teorik ve programatik meselelerin nasıl dolaysız etkileri olduğunu ortaya koymak, tartışmanın önemini belki böyle çevrelere de gösterebilir.

Uluslararası sermayenin "küreselleşme" mantığı bir kez kabul edildi

mi, her ulusal devlete ve ulusal harekete kalan alan, "küreselleşme"nin ve onun üstyapısını oluşturan Yeni Dünya Düzeni'nin (YDD) rekabete dayanan girdabı içinde mümkün olan en iyi konumu nasıl elde edeceğini hesaplamaya başlamaktır. Böyle bir seçişle birlikte, emperyalizme karşı mücadelenin bütün ilkeleri ortadan kalkar, taktik arayışları herşeyin mübah hale geldiği bir satranç oyununa dönüşür. Kürt hareketinin başına gelen de budur.

Amerikan emperyalizminin YDD'yi adım adım inşa etme çabası içinde Ortadoğu'da güçlüklerle karşılaştığı biliniyor. Kürt hareketi, Amerika'nın bu bölgede kendi çıkarlarına uygun bir yapılanmayı yaratmak istediğinin gayet iyi farkındadır. Böyle bir yapılanmanın en önemli unsurlarından birinin de Irak'ın kuzeyinde Türkiye'nin himayesi altında bir Kürt devleti kurulması olduğu tekrar tekrar söylenmektedir. Böyle bir Kürt devletinin ne emperyalizmden, ne de bölge devletlerinin hakimiyetinden kurtulmak anlamına gelmediği açık olduğu halde Kürt hareketinin sözcüleri son zamanlarda bu plana yeşil ışık yakan bir tutum içine girmeye başlamışlardır. Kürt hareketi Amerikan planlarını kabul edebileceğini açık açık beyan etmeye başlamıştır. Bu aynı zamanda belirli politikalarını değiştirdiği takdirde İsrail'le de bir yakınlaşmanın mümkün olduğuna dair açılımlarla pekiştirilmektedir.

Bu yaklaşımın bugüne kadar taktik manevralar bir yana anti-emperyalist bir konumu muhafaza etmiş bir hareket açısından çok ciddi bir dönüşüm olduğu açıktır. Kosova sorunu konusunda verilen demeçler bu durumu ağırlaştırıyor. Bilindiği gibi, Kürt hareketi Yugoslavya'nın bombalanması sırasında anti-emperyalist bir tutum takınarak NATO müdahalesine karşı çıkmıştı. Ama şimdi hareketin sözcüleri, Kosova sorununa bir çözüm bulunduğunu, istenirse Kürt sorununa da bir çözüm bulunabileceğini söylüyorlar. Bunun ne anlama geldiği açıktır: Kosova'da yapılan operasyon bir ulusal soruna çözüm olarak görülebilmektedir! Bu tür yaklaşımlar Kürt hareketi içinde anti-emperyalist refleksleri tümüyle ortadan kaldırma istidadı taşımaktadır.

"Adriyatik'ten Çin Seddi'ne..."

Adriyatik kıyılarında olan bitenlere ilişkin bu yargı, yankısını Türkiye

burjuvazisinin yayılmacı politikasına verilen örtülü destekte buluyor. "Demokratik cumhuriyet", Türkiye'nin yeni yüzyıla Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya'da elde etmeye hazırlandığı liderlik konumunu kazanmak bakımından bir avantaj olarak sunuluyor.

Türkiye burjuvazisinin başta Kafkaslar'daki ve Orta Asya'daki Türki halklar üzerinde olmak üzere, sayılan bütün bölgelerde bir hakimiyet sağlamaya dönük bir politikayı 90'lı yılların başından beri geliştirmeye çalıştığı biliniyor. Bu politika YDD'nin asli özellikleri içine bütünüyle yerleşen bir yönelişi temsil eder. Her kim ki, Türkiye'nin nüfuz alanını bu biçimde genişletmesinin hayırlı bir şey olduğunu düşünüyorsa, büyük bir yanılgı içindedir. Türki cumhuriyetler emperyalizm tarafından yarın aynen Kosova'nın Yugoslavya'ya karşı kullanıldığı gibi Rusya'ya karşı kullanılacaktır. Türkiye'nin planları hem emperyalizmle iç içe gelişecektir, hem de mutlaka savaşlar, darbeler ve karşı devrimler içerecektir. Bu planların önünün açılmasına yardım etmek, Kürt ve Türk emekçilerin Enver Paşa'nın macerasında olduğu gibi Orta Asya savaşlarında kırılmasına yeşil ışık yakmaktır.

Sonuç

Kürt hareketinin çok zor bir dönemden geçmekte olduğuna kuşku yok. Durumun buraya gelmesinin sorumluluğunun sadece Kürt hareketinde olmadığı, büyük ölçüde Türkiye sosyalist ve işçi hareketinde olduğu kolayca söylenebilir. Ezilenlerin bir hareketi olarak, Kürt hareketi ne uluslararası planda, ne de Türkiye'de soldan ve işçi sınıfı hareketinden hak ettiği desteği alamamış, yalnız bırakılmıştır. Bu meseleler ileride, bugünkü belirsizlikler ortadan kalktığında daha ayrıntılı olarak kuşkusuz tartışılacak.

Bugün Kürtlerin haklarının teslim edilmesi ve barışın sağlanması için mücadele etmek, dünden de daha fazla her sosyalistin görevidir. Türkiye devletinin derin toplumsal kökleri olan bir siyasi sorunu bir kez daha idamla çözmeye çalışmasına karşı bütün toplum büyük bir sınav verecektir. Bu mücadelede yerimizin ne olduğu bellidir. İdamı engellemek basit bir insanlik görevidir herşeyden önce. Bunun da ötesinde, Kürt hareketinin bugün ileri sürmekte olduğu barış koşulları son derece sınırlı olmakla birlikte ezilen bir halkın en doğal haklarını (dil ve kültür hakları, Kürt

kimliği altında politika yapma özgürlüğü vb.) dile getirdiği için hiç tereddütsüz desteklenmelidir.

Ama bugün elde edilmeye çalışılan barışın gelecekte emekçilerin ve ezilenlerin aleyhine sonuçlar doğurması ihtimaline karşı uyarıda ve eleştiride bulunmak da sosyalistlerin vazgeçemeyeceği bir görevdir. Eğer barış kurulabilirse ve Kürt hareketi bugünkü tavrını sürdürecek olursa, yarın emperyalizme karşı görevlerinde ve emekçilerin mücadelesini desteklemekte büyük zaaflar göstereceği kesindir. İki örnekle bitirelim. Kürt hareketi bu programatik ve ideolojik yönelişle yarın Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini destekleyecek, böylece anti-emperyalist bir görevden yan çizmiş olacaktır. Yine bu yönelişle hareket kendisini özelleştirmelere karşı mücadele etmenin gerekçelerinden yoksun kılacak ve bu hayati mücadelede emekçi sınıfların yanında yer alamayacaktır.

"Düğün ve cenaze"*

Cenk ÖTKÜNÇ

1989 ve 1991 yılları hemen hemen bütün dünyayı sarsan yıllar olarak belirdi. Bu sürece dünyanın en büyük bürokratik işçi devleti olan SSCB'nin dağılması ve benzeri toplumsal formasyonların hakim olduğu kimi çevre ülkelerin rejimlerinin, kitlesel muhalefet hareketleri ile yıkılması damgasını vurdu. Bu ülkeler hızlı bir kapitalist restorasyon hamlesi ile dünya pazarına eklemlendiler. Siyasi, ekonomik, kültürel düzeylerde her şeyin yeniden tanımlanmaya çalışıldığı bu dönemdeki gelişmeler, devrimci Marksist gelenek açısından sürpriz bir nitelik taşımadı. Devrimci Marksist önder Lev Trotskiy yaklaşık yarım yüzyıl önce bu süreci berrak bir biçimde öngörüyordu:

> ... bir burjuva partisi şu anda iktidarda olan Sovyet kastını devirecek olursa, şimdiki bürokratlar, yöneticiler, teknisyenler, parti sekreterleri ve genel olarak ayrıcalıklı üst çevreler arasında çok sayıda hazır uşak bulacaktır. Devlet aygıtında bir temizlik, doğal olarak bu durumda da gerekli olacaktır. Ama bir burjuva restorasyonunun bir devrimci partiye göre daha az sayıda insan temizlemesi olasıdır. Yeni iktidarın başlıca işi üretim araçlarında özel mülkiyeti geri getirmek olacaktır.[1]

Bu dönüşüm elbette yumuşak ve sancısız bir biçimde yaşanmadı, yaşanmıyor. Bir dizi siyasi, ekonomik, kültürel etki üzerine şekillenen etnik ve sınıfsal çatışmalar, **çöküşlerin** hemen ardından gelen **milliyetçilik** ma-

* Bu yazı NATO müdahalesi ikinci ayına girerken kaleme alınmıştır. Okuyucu doğal olarak bu süreçten sonra yaşanan bir dizi önemli gelişmeyi yazı kapsamında göremeyecektir.

1. Lev Trotskiy; **İhanete Uğrayan Devrim**, çev. A. Ortaç, Yazın Yay., İst., 1991, s. 171.

yası ile tutturulmuş **özgürlük ve bağımsızlık** hareketinin yerini aldı. Balkanların coşkulu, eğlenceli **düğünleri** şimdilerde yerini kitlesel soykırımlara, açlığa, sefalete ve **cenazelere** terketmiş durumda. Bütünleşmenin yerini parçalanmanın, sevginin yerini nefretin, dayanışmanın yerini barbarlığın ve düğünlerin yerini cenazelerin aldığı bu "politik ve kültürel iklim"de hayatınızı sürdürebilmek için sizden olmayana yaşayabilme hakkı dahi tanımamak zorundasınız. Reel-politik düzey bu sürecin yaşandığı coğrafyalarda size bunu dayatıyor. Buna mahkum olup olmadığımızı ise bir analiz sürecinden sonra cevaplamaya çalışacağız.

Yöntem üzerine kısa bir not

Bu çalışma 1989 ve 1991 yıllarında bürokratik işçi devletlerinin yıkılması ile başlayan süreçte Balkanlarda ve esas olarak da Yugoslavya'da yaşanan ve gelinen süreci anlamaya çalışmak ve belirli bir politik pozisyon belirtmek için kaleme alındı.

Çalışmamız Yugoslavya coğrafyasının analizi ile başlayacak. (Yugoslavya coğrafyasının analizi derken İkinci Dünya Savaşı sonu ile 1992 yılları arasında yaşayan ikinci Yugoslavya sınırları kastedilmektedir.) Bu çalışma, Balkanlarda bugün yaşanan gelişmeleri anlayabilmek için tarihsel bir arka plan perspektifi rotasında ilerlemeyi, bunu somut istatistiki bilgiler ışığında geliştirmeyi temel alıyor. Bu çözümleme daha sonra geliştirilecek olan politik hat konusunda ciddi ipuçları oluşturacaktır. Çalışma boyunca iç dinamiklerin belirli bir konjonktürel analiz süreci ile ön plana çıktığının farkındayım. Bunun nedeni, politik bir pozisyon geliştirmenin, bölgenin özgüllüğünden kaynaklanan nedenlerden ötürü, ciddi bir "zemin temizliği" üzerine inşa edilmesi gerektiğini düşünmemden kaynaklanmaktadır.

Yugoslavya coğrafyasının analizi

Tarihsel kökenler ve birinci Yugoslavya

Yugoslavya'da yüzyıllardır hakim etnik yapı **slav halkları** olmuştur. (Slav kavramı Orta ve Doğu Avrupa'daki en büyük halk ve dil grubunun adıdır.

Güney Slavlarını: Slovenler, Hırvatlar, Sırplar, Bulgarlar, Makedonlar; Batı Slavlarını: Polonyalılar, Çekler, Slovaklar, Soroblar; Doğu Slavlarını ise Ruslar, Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar oluşturmaktadır.) **Yugoslav** kavramı Sırbo-Hırvatça'da "Güney Slavları" anlamına gelmektedir. Yüzyıllar öncesinde başlayan (kimi tarihçiler bu süreyi 4. yüzyıl sonlarına dek götürüyorlar) Slav halklarının göç dalgası bu toplumun Trakya, Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan ve Dalmaçya'ya yerleşmesiyle noktalandı. Bundan sonra çeşitli iç karışıklıkların yaşandığı bu bölge 15. ve 16. yüzyıllardan 19. yüzyıl sonuna dek dönemin iki büyük imparatorluğu arasında (Avusturya-Macaristan ile Osmanlı İmparatorlukları) paylaşıldı. 19. yüzyıl sonunda bir taraftan hızla gelişen **uluslaşma** süreci, diğer yandan ise Osmanlı İmparatorluğunun gittikçe zayıflaması ve **1877-1878**'de Rusya ile yapılan savaşı kaybetmesi sonucu imzalanan **Berlin Antlaşması** ile Sırbistan ve Karadağ bağımsızlığını kazanıyordu. Sonraları bu süreç Güney Slavları arasında ciddi bir hegemonya aracı olarak, Slavları bir bütün haline getirme misyonunun Sırplarda olması gerektiği gibi yaygın bir kanının doğmasına yol açtı.

> 1910'lara giderken Sırbistan devletlileri ve entelijensiyası, 'Güney Slavlarının Prusyası' gibi gördükleri Sırbistan'a, bütün Güney Slav milletlerini birleştirme misyonunu biçiyorlardı... 19. yüzyılın son 10 yılından itibaren epey serbest bir basının ve muhalefetin yönetim değişiklerinden etkilenmeden varolabildiği, Avrupa'nın bütün fikir akımlarının izlenebildiği bir merkez haline gelen Belgrad, bütün Güney Slav dünyasının başkenti havasındaydı.[2]

Balkan Savaşları sırasında Bulgaristan ile Sırbistan bölgede topraklarını artırmak ve hakimiyeti ellerine almak istiyorlardı. 1912-1913 yıllarında yaşanan Balkan Savaşlarında Sırbistan etkinliğini ve siyasi nüfuzunu artırmıştır. Bu arada geçerken Yugoslavya'nın iki kurucu unsuru olan Hırvatistan ve Slovenya'nın Birinci Dünya Savaşı'na kadar Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna bağlı olduklarını ve Hırvatistan-Slovenya olarak tanındıklarını belirtelim. Ayrıca bu savaşlar bir Arnavutluk devletinin kurulmasını da sağlamıştır. Bütün bu dönemde burjuva partilerinin hemen hepsinin programında **Büyük Sırbistan** yöneliminin olduğu söylenebilir. Bu düşünce köklerini geçmişten alan fakat geleceğe uzanan bir projeksi-

2. Tanıl Bora; **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, Birikim Yayınları, İst., 1991, s. 26-27.

yonu içeriyordu: Güney Slavlarının hepsini Sırbistan öncülüğünde birleştirmek. Fiili olarak ise bu düşünce hayata, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1918 yılı sonunda kurulan Yugoslavya devleti ile geçebilmiştir. Görünürde "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı" olarak kurulan Yugoslavya devleti içinde Sırplar eşitler arasında birinciydi. Ivo Banac'ın bu konudaki saptamasını dinleyelim:

> Sırp merkezli Yugoslavyacılık ve bunun Sırp ulusal ideolojileri ile karşılıklı ilişkisi sorunu 1918 yılında Yugoslavya devletinin kurulmasından sonra açıklık kazanmıştır... İktidarda bulunan Nikola Pasic'in Radikal Partisi başta gelmek üzere Sırplar için Yugoslavya yeni bir devlet değil, tüm Sırpların tek bir devlet çatısı altında birleşmesi için Sırbistan'ın verdiği savaşların (1912-1918) bir ürünüydü.[3]

Aynı kökenden gelmelerine rağmen Avusturya-Macaristan imparatorluğunun bünyesinde sınırlı kalmış Sırp olmayan bir grup olan Hırvatlar, Sırpların bu devlet projesine karşı diğer farklı etnik kimliklerinde önderi konumuna geldiler. Kurulan bu ilk Yugoslavya içindeki etnik kimliklerin oranı ise şu şekildedir:

> Sırplar (% 43), Hırvatlar (% 23), Slovenler (% 8.5), Boşnak Müslümanlar (% 6), Makedonyalılar (% 5), Arnavutlar (% 3.6), Almanlar, Macarlar, Ulahlar, Yahudiler, Çingeneler (toplam % 14).[4]

1929 yılında Kral Alexander ülkedeki iç karışıklığı öne sürerek anayasayı, parlamentoyu ve siyasi partileri askıya aldı ve kişisel egemenliğini ilan etti. Kral yetkiyi eline aldıktan sonra Yugoslav devletini Sırplaştırmak için elinden geleni yaptı. Bu sürede Yugoslavcı ünitercilik, Sırp kimliğinin hegemonik etkisi altında farklı halkları baskı altında tutma işlevini eksiksiz yerine getirdi. Bu halklardan sayıca ve ekonomik olarak en güçlüsü olan Hırvatların bu Sırplaştırma hareketine karşı öne çıkacağını belirtmiştik. Hareketin önderliğini ise Hitler'in yardımıyla bağımsız bir Hırvat devleti kurmayı uman **Ustasa** (İsyancılar) örgütü yaptı. Bu hareketin lideri ise faşist Hırvat milliyetçisi **Ante Pavelic**'tir (1889-1959). Hareketin en çok

3. Ivo Banac; "Sırbistan'da Milliyetçilik", çev. Gencer Özkan, **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, Yayına hazırlayanlar: Kemali Saybaşlı-Gencer Özcan, Bağlam Yay., İst. 1997, s. 98.

4. Aktaran, Tanıl Bora, a.g.e., s. 39.

ses getiren eylemi ise Kral Alexander'ın 1934 Ekimi'nde Ustasa örgütü tarafından tutulmuş Makedonyalı biri tarafından Marsilya'da öldürülmesidir.

İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) savaşan tarafların gözlerini daha en başından Yugoslavya'ya çevirmelerine yol açmıştı. 1941 yılında **Mihver** devletleri tarafından (Almanya, İtalya, Macaristan, Bulgaristan) işgal edilen Yugoslavya toprakları bu ülkeler tarafından paylaşıldı. İşgalci güçler, **Yugoslavcı üniterciliğini**, dolayısıyla Sırp rejiminin varlığını yıkarak yerine kendi uydu hükümetlerini ve rejimlerini ikame etmeye çalıştılar. Bu süreç elbette demokratik bir biçimde gelişmedi, binlerce insanın hayatı ile ödediği bu mücadelede **Ustasa** örgütüne sadakatinden dolayı "bağımsız Hırvat Devleti" hediye edildi. **Bu devletin** kimlere hizmet ettiğini vurgulamaya gerek yok sanırım. **Bugün dahi** belleklerde derin izler bırakan faşizan uygulamalar, işgal altındaki bir toplumun vereceği direniş hareketini ve kazanılan bağımsızlığı ise engelleyemedi.

İkinci Yugoslavya'nın kuruluşu ve Tito

İkinci Yugoslavya'nın kuruluşunda bir dizi etkisiz grubu saymazsak iki hareketin göze çarptığını görüyoruz. Bunlardan birincisi **Draja Mihaylo-viç** önderliğindeki Yugoslav üniterciliği dönemine (dolayısıyla da Sırp milliyetçiliğine) özlem duyan **Çetnik** (Çeteci) örgütüdür. **Çetnikler** bir taraftan Sırp krallığını savunurken, yalnızca Sırpları gözeten anti-Nazi bir mücadele yürütüyorlardı. Elbette ki bu hareket komünist partizanlara da karşıydı. Kurtuluş ise Josip Broz (kod adı Tito) önderliğindeki Komünist Partinin yürüttüğü **partizan** savaşı ile geldi. Bu dönemde 6.600 üye ve 17.800 kişilik bir gençlik örgütü olmasına karşın, hareketli ve militan bir örgüt yapısına sahip olan Tito'nun partisinin programatik yöneliminin temelini ise Sovyet tipi bir federal devlet oluşturuyordu. Banac'a kulak verelim:

> Tito'ya göre, Yugoslavya'nın kurtuluşu ancak içinde barındırdığı tüm halkların ayrı varlıklar halinde kurtuluşuyla gerçekleşebilirdi. Bu yüzden, Tito Sovyet tipi federal bir devlet içinde "Hırvatların, Slovenlerin, Sırpların, Makedonyalıların, Arnavutların, Müslümanların, v.d kurtuluşu fikrini –gerçi tartışmalı biçimde eşitsiz olarak vurgulamaya karar verdi. Komünist

program, kısaca, iki savaş arasında kalan döneme damgasını vurmuş iki ideolojik akımın olumsuzlanmasına dayanıyordu.[5]

1945 yılında yapılan seçimlerde oyların yaklaşık % 90'nını alan Halk Cephesi Yugoslavya'da iktidara geldi. Aynı yılın kasım ayında yapılan seçimler sonucunda Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edildi.

Şüphesiz Tito Yugoslavya'sı, Sovyet Birliği'nde egemen olan "milli komünizmin"den önemli farklılıklar gösteriyordu. Bu farklılıkları üç başlık altında özetlemek mümkün: (i) Uluslararası politika, (ii) Ekonomi, (iii) Milliyetler politikası. (Bu farklılıkları birazdan tartışmaya çalışacağız.) Fakat son kertede her iki ülkede de egemen "sosyalizm" anlayışının ekseni, "tek ülkede sosyalizm teorisi"dir. Dolayısıyla bu ülkelerde kurulan işçi devletleri tedricen yozlaşarak bürokratik birer aygıt haline geldiğinde, "işçi sınıfının iradesinin yerini partinin, partinin yerini merkez komitesinin, merkez komitesinin yerini ise genel sekreter" almıştır.

İkinci Dünya Savaşı bitip malum **Soğuk Savaş** dönemi başlayınca Stalin ve Sovyet bürokrasisi Yugoslavya'yı bir uydu devlet yapmak için harekete geçti. İlk önerilen şey ise zaten kendi etkisi altında olan Bulgaristan ile Yugoslavya'nın **Güney Slav Birliğini** oluşturmalarıydı. Bu önerinin amacı tarihsel kökenler bakımından da aralarında fark olmayan bu iki ülkeden, -bir türlü etki altına alamadığı- Yugoslavya'yı etki altına almak ve Sovyet bürokrasisinin dış temsilciliği gibi çalışan bir aygıt haline getirerek, yeryüzündeki bütün sosyalist hareketlerin kendine kayıtsız, şartsız olarak biat etmesini sağlamaktı. Böylelikle ayrıcalıklı konumunu korumak için farklı ülkeleri siper yapabilecekti. Yugoslavya için bu sürecin hemen hiçbir dönem başarıya ulaştığı söylenemez. Sovyetler Birliği'nin etki alanına girmemek için direnen Yugoslavya, ülkesi içinde Sovyet yanlısı kadroları tasfiye etti. (Bu dönemde yaklaşık olarak 15 bin Sovyet yanlısı kadronun tasfiye edildiği söyleniyor.) Buna karşılık ise Sovyet bürokrasisi dünya çapında bir Yugoslav aleyhtarlığı başlattı. Yugoslav Komünist Partisi önderliğini "İngiliz ve Amerikan ajanlığı" ile suçlayan SBKP önderliğindeki **Kominform** aynı zamanda Yugoslavya'ya ekonomik ambargo uygulamaya başladı. Bütün bu taarruza karşı direnen Yugoslavya yöneti-

5. Ivo Banac; a.g.m., s. 103-104.

mi dış politikada bir manevra yaparak **Bağlantısızlar Hareketi**ni kurmaya yöneldi. İki farklı kutup içinde farklı nedenlerden de olsa yer alamayan Yugoslavya bu durumda olan ülkelere önderlik ederek kendine yer açmaya çalıştı. 1955 yılında Endonezya'nın **Bandung** kentinde yapılan konferansla başlayan süreç, 1961 yılında Belgrad'da yapılan uluslararası konferansla Bağlantısızlar Hareketinin resmen kurumsallaşması ile sona erdi. Böylelikle Yugoslavya Sovyetler Birliği'nin çizdiği hat dışında yepyeni bir rota oluşturmuş oldu.

Ülke içinde ise Tito, dış politikada eleştirdiği Sovyetler Birliği'nin yapısını yeniden eleştirerek işe başladı. SSCB'de devlet ve parti denetiminde olan üretim araçları üzerinde bürokrasiden başka kimsenin söz sahibi olmadığını tespit eden Tito, mülkiyetin toplumsallaştırılmadığını söyledi. Bunu kırmak için ise 1950 sonrasında işletmelerde işçi özyönetimini önererek, merkezi planlamanın gevşetilmesi talimatını verdi. **Özyönetim** kavramı ve politikaları, merkezi bir planlama ışığında her işletmenin işçilerinin söz, yetki, karar süreçlerinde etkin ve yetkili olmalarını içeriyordu. Fakat süreç bu şekilde işlemedi. Merkezi planlama, bir süre sonra merkez bürokrasisinin ihtiyaçlarına göre işlemeye başladı. Demokratik bir biçimde ülke çapında yapılacak bir merkezi planlamanın yerini, ayrıcalıklı konumlarını korumak için bir dizi irrasyonal düzenlemeyi devreye sokan iktidar kliğinin uygulamaları aldı. Sonuçta Yugoslavya'da işçiler iktisadi alanı belirleyebilme iradesinden yoksun bırakıldılar. İktisadi boyutta **"Özyönetim"** kavramı ve uygulamaları, Yugosyav bürokrasisinin Sovyet bürokrasisinden "görüntü" düzeyindeki farkına işaret ediyordu. Siyasi bağlama gelince ise iktisadi alandaki bu işleyişin dışında farklı bir tutum görülmedi. Yine herşey merkezi Yugoslav bürokrasisinin denetimi altında idi. Gizli Polis Şefi ve İçişleri Bakanı **Rankoviç**'in uygulamaları, Sovyet GPU'sunu aratmayacak nitelikteydi. Bu dönemde bir çok rejim muhalifi sosyalist ortadan kayboldu, cezaevine gönderildi. Böylelikle **demokratik sosyalizm** diye tanıtılan "Yugoslav sosyalizmi"nin yüzündeki maske düşmüş oldu. Ne iktisadi ne de siyasi düzeyde **sosyalist demokrasi** anlayışına sahip olmayan sözde "Yugoslavya sosyalizmi" esas olarak ülke yöneticilerinin ayrıcalıklı konumlarını koruma aracı haline dönüştü. Tito'nun anti-Stalinizmi enternasyonalist bir çizginin ürünü değildi. Tito asıl olarak Sovyet bürokrasisinin kendi ülkesi üzerindeki hegemonyasına karşıydı.

Bürokrasinin iktisadi ve siyasi düzeylerde işçi sınıfının her türlü iradesini ortadan kaldırması ve sosyalizmi tek bir ülkenin sınırları içine hapseden **milli komünizm** anlayışı, esas olarak çeşitli özgüllükler içerse de bal gibi Stalinizmdi.

Yugoslavya 1960'lardan itibaren içine düştüğü mali bunalımı aşmak için uluslararası mali sermayeye açıldı. IMF, Dünya Bankası, ve ABD'den yüklüce borç alan Yugoslavya yönetimi artan fiyat artışlarının önüne geçemedi ve ülke enflasyonla tanıştı. Bu dönemden sonra yavaş yavaş kitlelerde rejime karşı güvensizlik oluştu. Ülkede ard arda iş bırakmalar ve işçi direnişleri görülmeye başlandı. Bunun üzerine parti bürokrasisi içinde iktisadi ve siyasi hayattaki sorunların merkezileştirme ile değil bir çeşit liberalizm ile çözülebileceğini düşünen bir anlayış gelişti. Bu anlayışın partiye hakim olmasından sonra (bu hakimiyette, partinin Hırvat önderlerinden **Bakariç**, Sloven önder **Kardelj**'in ve nihayet Tito'nun desteği belirleyici olmuştur) parti ve devlet içerisinde her şeyin eski usüllerle çözülmesi gerektiğini düşünen anlayışın ortadan kaldırılması gerekiyordu. Bu akımın sembol ismi **Rankoviç** tasfiye edildi. Bu noktada hammadde fiyatlarının serbest bırakılması ve işletmelerin yatırım kararlarını kendilerinin alması gibi özyönetimi piyasacılık yönünde deforme eden çeşitli uygulamalara gidildi. Bununla birlikte piyasalarda bir dizi canlanma ve ekonomik büyüme yaşayan Yugoslavya bunun hemen sonrasında piyasa egemenliğinin acılı sonuçları ile karşılaştı. Yukarıda belirtildiği gibi fiyatlar genel düzeyinin ve ücretlerin artışı sonucu ülke enflasyonla tanıştı, işsizlik hızla arttı. Federasyon ciddi bir ekonomik kriz içine girdi. 1980 yılına gelindiğinde Yugoslavya'nın dış borcu 20 milyar doları bulmuş, enflasyon % 40'a, işsizlik oranı ise % 20'ye yükselmiştir. Bu tarihte Yugoslavya'daki bütün halkları bir tutkal gibi birbirine bağlayan Tito gibi **karizmatik** bir liderin ölümü ise sonun başlangıcını oluşturacaktı.

* * *

Şimdiye kadar ikinci Yugoslavya'nın SSCB'den farkları olarak işaret ettiğimiz üç noktadan iki tanesi üzerinde durmuş olduk. Bu farkların aynı zamanda kendi içinde çeşitli benzerlikler taşıdığı da gösterilmeye çalışıldı. Üçüncü nokta olan milliyetler sorunu ve uygulamalarını ise, bütünleş-

me ve parçalanma bağlamı içinde, bu federasyonda bulunan çeşitli cumhuriyetlerin sosyo-ekonomik durumlarına yönelik bir tarama ile sürdüreceğiz.[6]

Bütünleşme ve parçalanma

Bir dağılma süreci yaşayan ikinci Yugoslavya altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşuyordu. Bunlar Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Makedonya cumhuriyetleri ile bu cumhuriyetlerden Sırbistan'a bağlı olan Voyvadina ile Kosova özerk bölgeleridir. Ülkede sözü edilen toplam sekiz bölgenin içinde yaşayan halkların çeşitliliği ve birbirleri içine bu kadar nüfuz edişleri, Balkanların mozaiğini gözler önüne sermekle birlikte, bu bölgeyi azınlıklar ve milliyetçilikler bakımından da tam bir **labaratuvar** haline getirmektedir. Tito döneminin önemli icraatlarından birinin herhangi bir ulusun milliyetçiliğine prim vermemek olduğu biliniyor. Ayrıca bu dönemin bir başka uygulaması da bölgeleri birbirlerine muhtaç hale getirerek **zorunlu bir bütünleşmenin** önünü açmaktı. Örneğin ağır sanayi yatırımları ülkenin bir yanına yönelirken, dış ticaret, bankacılık gibi sektörler ülkenin başka bir yanında birikiyordu. Bu işleyiş başlangıçta bir çeşit korporasyon sağlasa da, ülkenin genel ekonomisinin kötüye gitmeye başladığı 1960'lı yıllardan sonra, bölgeler arasında zaten var olan eşitsizliklerin büsbütün büyümesine yol açtı. Fiili olarak ise **zengin kuzey** ile **yoksul güney** ister istemez çatışacaktı. Fakat sonradan detaylandırmak üzere hemen şunu belirtelim; bu çatışmalar başlangıçta **zengin** cumhuriyetlerin ayrılma taleplerine bir karşı tepkiyi taşısa da, daha sonra köklerini yukarıda anlatmaya çalıştığımız etnik temellerdeki çeşitli yönelimlerle, **yoksul** cumhuriyetlerinde birbirlerine karşı gösterecekleri çeşitli tepkilere, iç ve dış çatışmalara oradan da parçalanmaya uzanacaktı.[7] Dolayısıyla Balkanlardaki süreci salt bir emek-sermaye çatışması ile çözümlemeye çalışmak gerçekliğin farklı veçhelerini görebilmemizi engelleyebilir. Süreç ve yaşananlar çok yönlü ve karmaşıktır. Bunu çözüm-

6. Bu bölümde kullanılacak olan bir dizi istatistiki veri için bkz., Hugh Poulton; **Balkanlar - Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yay., İst., 1993 ve Catherine Samary, **Parçalanan Yugoslavya Bosna'da Etnik Savaş**, çev. Bülent Tanatar, Yazın Yay., İst., 1995.

7. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sungur Savran; "Bankalar ve Bayraklar: Uluslararasılaşma Çağında Milliyetçilik", **Sınıf Bilinci** 12. sayı içinde, Mart 1993, s. 7-38.

leyebilmek, içsel ve dışsal faktörlerin analizini belirli bir tarihsel perspektif ışığında ve konjonktürel gelişmeleri dikkate alan bir yerden mümkün olabilir. Bu bölümün başlığına uygun olarak içsel faktörler üzerinde durmayı sürdürüyorum ve cumhuriyetlerin ve milliyetlerin durumuna geçiyorum.

Slovenya

Federasyonun en kuzeyinde yer alan Slovenya'nın % 87.6'sını Slovenler, % 2.7'sini Hırvatlar, % 2.5'unu Sırplar, % 1.4'ünü Müslümanlar ve % 5.9'unu ise diğerler unsurlar oluşturmaktadır. Slovenya, içinde azınlıkların marjinal olarak yaşadığı tek cumhuriyetti. Bu cumhuriyet başından beri ülkenin ekonomik açıdan en gelişmiş bölgesini oluşturmaktaydı. Ayrıca bunun izlerini tarihsel süreç içerisinde bulmak olanaklıdır. Örneğin 1900 yılında yapılan resmi bir anketin sonuçları şöyledir:

> ...Slovenlerin % 75.4'ü tarımda, % 13.4'ü sanayide, % 7.7'si bürokraside çalışmaktaydı.[8]

Bundan yaklaşık yüzyıl önce başlayan bu gelenek hep sürdü. İkinci Dünya Savaşı ertesinde kurulan ikinci Yugoslavya'da ise Slovenya'nın derdi, bu üretkenliğine karşın kendisinden çok daha yoksul bölgelerle aynı havuz içerisinde yer alması, bürokratik merkezi planlamanın bütün külfetini kendisinin çektiğine inanması idi. 1960'lardan sonra artan ekonomik sıkıntı ve federasyonun yaşadığı kriz bu süreci hızlandırıyordu. Bu dönemde Slovenya, Almanya ve İtalya ile iktisadi ve kültürel ilişkilerini geliştiriyordu. 1968 yılının rüzgarı Yugoslav Federasyonu içinde de esti. Slovenya'da entellektüel faaliyetin ilgi alanı "ortodoks Marksist" metinlerden Nietzsche, Lacan, Althusser, Foucault gibi düşünürlere kaydı. Bundan da anlaşılacağı gibi merkezi bürokrasiyi eleştiri, **devrimci marksist** bir yöntem olan **sürekli devrim** anlayışı ile değil, sivil toplumcu bir özgürleşme projesi olarak gelişecekti. Buna paralel olarak 1980'lerin ortalarında Slovenya'da **yeni toplumsal hareketler**in ortaya çıkarak güç kazandığını görüyoruz. Siyasi düzeyde ise Sloven yönetimi iktisadi ve kültürel

8. Aktaran, Tanıl Bora, a.g.e., s. 28

düzeydeki liberal havanın etkisi altında idi. Parti önderi **Milan Kuçan** göreli bir düşünce özgürlüğü ortamına olanak tanıdı. Bu hızla cumhuriyet içinde faklı düzeylerde tartışmaların yayılmasına yol açtı. Bu tartışmaların sonucunda ise 1980'lerin sonlarında Slovenya tam bağımsızlığa doğru yol alacaktı. 1989 yılında yapılan Yugoslavya Federasyonu merkez komitesi toplantısında Kuçan "çağdaş, Avrupalı, demokratik, ve federalist bir Yugoslavya'da yaşayabileceklerini" söylediğinde ise uzunca bir süredir devam eden bu **mutsuz evliliği** bitirebileceği mesajını açıkça veriyordu.

Hırvatistan

Yugoslavya Federasyonu içerisinde Sırplardan sonra en geniş etnik kimliğin devleti olan Hırvatistan'da % 77.9 Hırvat, % 12.2 Sırp, % 9.9 oranında ise diğer unsurlar yaşamaktadır. Daha önce belirtildiği gibi kurulan birinci Yugoslavya'da Sırp hegemonyasına karşı lider ülke olan Hırvatistan Hitler'in **Ustasa** hareketine kurdurttuğu uydu devletin merkeziydi. Bu dönemde **Ustasa** yönetiminin uygulamaları, nefret tohumlarını başta Sırplar olmak üzere diğer halkların üzerine serpmişti. Bu tohumların yeşermesine Tito'nun Yugoslavyasında fırsat verilmediyse de Federasyonun yaşadığı ekonomik ve sosyal sorunlar 1980'li yıllardan itibaren Hırvat milliyetçiliğinin gelişmesinin önünü açtı. Şimdi bu noktada biraz duralım ve siyasi düzeydeki gelişmelere yeniden dönmek üzere bu cumhuriyetin ekonomik durumuna kısaca bir göz atalım.

Hırvatistan Slovenya'dan sonra ekonomik olarak en gelişmiş cumhuriyet olarak karşımıza çıkmakta buna paralel olarak da eğitim düzeyi çok yüksek bir cumhuriyet olarak belirmektedir.[9] Üretim kapasitesi ve yetişmiş işgücü fazlalığı Hırvatistan'ın gelişiminin çekirdeğini oluşturmaktadır. Dikkat edilirse bu cumhuriyet içerisinde Sırp nüfusunun % 12'lere varan ciddi bir oran teşkil ettiği görülecektir. Bu nüfusun bir bölümünün yaşadığı yer ise Hırvatistan'ın güneyinde Bosna-Hersek ile Dalmaçya sahili arasında yer alan, **Krajina** adı verilen yerdir. Burada yaşayan Sırplar, Sırbis-

9. "1991 rakamlarıyla Hırvatistan'ın GSMH'sı 26.3 milyar dolar, kişi başına düşen pay ise 5.600 dolardır. 1991,'e göre eğitim oranı da % 96'dır." (**World Almanac**, 1994, Aktanan, Burak Gülboy; "Eski Yugoslavya'nın Dağılmasının Ardından Ortaya Çıkan Yeni Cumhuriyetin Bugünkü Siyasal, Askeri ve Ekonomik Durumuna Genel Bir Bakış", **Uluslararası İlişkiler Yıllığı**, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, İst., 1997, sayı 1, s. 85.

tan ile birleşmek istiyorlardı. Bölgedeki Çetnik hareketinin önderi **Seşelj**'e göre "Hırvatistan'a, Zagrep katedrallerinin kulelerinden görülebilecek kadar toprak yeter de artar"dı.

Bu soruna yeniden dönmek üzere şimdi bıraktığımız yerden bir de siyasi gelişmelere göz atalım. Tıpkı Slovenya'da olduğu gibi Hırvatistan'da da 1980'ler milliyetçi muhalif seslerin yükselmesini doğurdu. İkinci Dünya Savaşında bir partizan generali olan **Franjo Tudjman** bu fikirleri teorik temelleri ile savunmuş, hatta bu yüzden çeşitli defalar da hapis cezaları almıştı. 1980'lerin sonuna gelindiğinde ise artık federal yönetimin çözülmeye başlamasıyla **Tudjman**'ın fikirleri geniş bir destek bulmaya başladı. Tudjman ise muzaffer bir komutan edasıyla bu hareketin önderliğine soyundu.

Bosna-Hersek

Yugoslavya içerisinde üç farklı etnik kimliğin cumhuriyeti olarak görülen Bosna-Hersek'in % 43.7'sini Müslüman Boşnaklar, % 31.3'ünü Sırplar, % 17.3'ünü Hırvatlar, % 7.7'sini ise diğer unsurlar oluşturmaktadır. Bosna-Hersek ağırlıklı olarak Yugoslavya'nın sanayi yatırımlarının yapıldığı ve bilinçli bir tercihle oluşturulmuş bir bölgeydi. Tito, Rusya'dan gelecek bir tehdide karşı Sırplara tam olarak güvenemediği için Bosna'yı siper olarak kullanmayı planlamıştı. Sanayi yatırımlarının yönlendirildiği bölge olmasına karşın Bosna-Hersek Federasyonun en fakir cumhuriyetlerinden biri oldu. 1989 yılında ortalama yıllık gelir 2.100 dolardı. Bu oran federasyonun **zengin** cumhuriyetlerinin çok gerisindedir.

1980'ler Bosna-Hersek'te de yönetime karşı muhalefetin gelişmeye başladığı yıllardır. Müslüman Boşnak kesiminde İslami düşünce öne çıkıyor, bu da Yugoslav yönetimini endişelendiriyordu. Bu endişenin gelişmesinde Boşnakların devlet bürokrasisindeki ağırlıklı rolünün de payı vardı.

> İkinci Yugoslavya döneminde, birkaç on yıl zarfında, toplumsal mesafeler daraldı. Müslümanlar yönetici personel ve cumhuriyetin intelligentsiyası içindeki ağırlıklarını güçlendirdiler: 1981'de siyasal örgütler, yasama organları ve işletmeler içindeki kadroların yaklaşık % 30'unu oluşturuyorlardı.[10]

10. Cathenine Samary; a.g.e., s. 81.

Ayrıca Hitlerin Boşnaklardan bir Nazi birliği kurmuş olması da sonraları yaşanacak çatışmada sık sık hatırlanacak bir öğe idi. Bu gerilim içten içe yaşanırken ülkenin en büyük gıda kompleksi olan **Agrokomerc**'te yaşanan büyük çaplı yolsuzluk (mali çapı yaklaşık 500 milyon dolar olan) bu ölçekte kalmayarak bütün ülkeyi saran bir skandala dönüştü. Yolsuzluğa karışan çok sayıda devlet görevlisi tutuklandı ve görevlerine son verildi. Bu noktadan itibaren ise cumhuriyet içindeki Sırplar, Sırbistan destekli gösterilere başladılar. Ülke 1990'lı yıllara ciddi iç karışıklıklara gebe bir biçimde girdi.

Makedonya

Bosna-Hersek gibi farklı etnik kimlikleri bünyesinde barındıran Makedonya'nın % 67'sini Makedonlar, % 25'ini Arnavutlar, % 3'ünü Türkler, % 2'sini Sırplar, geriye kalan %3'lük kesimini ise Ulahlar, Rumlar, Bulgarlar, Boşnaklar ve Pomaklar oluşturuyordu. Ekonomik olarak federasyonun geri kalmış bölgelerinden biri olan Makedonya'da 1980'lerin sonuna gerilimli bir biçimde girmiştir. 1989 yılında Makedon Anayasasında geçen cumhuriyetin Makedon, Arnavut, Türklerin yurdu olduğu ibaresinin kaldırılarak yerine Makedonlar ve diğer halklar ibaresinin konulması gerginliği artırmıştır. Bu dönemde yeniden alevlenen **Büyük Makedonya** projesi bu yeni cumhuriyet lehine Yunanistan ile Bulgaristan'dan toprak talebini gündeme getiriyordu. Ekonomik geri kalmışlık ve başta siyasi olarak Yunanistan ve Bulgaristan ile yaşanabilecek sorunlar yüzünden Makedonyalılar tam bağımsızlık konusunda ciddi bir tereddüt içindeydiler.

Karadağ

Federasyonun 600 bin nüfuslu bu küçük cumhuriyetinde % 68.1 Karadağlı, % 14.6 Müslüman, % 9.3 Sırp, % 6.6 Arnavut yaşamaktadır. Ekonomik açıdan karşılaştırmalı olarak geri kalmış olan bu cumhuriyetin gayri safi milli hasıla içindeki payı % 2 düzeyindedir. Ayrıca nüfusunun büyük bir kısmı da tarımda çalışmaktadır. Siyasi olarak Karadağ yönetimi Sırp yönetiminin gölgesi gibi hareket etmektedir. (Mart ayı sonlarında başlayan

savaşla birlikte bu durum değişmeye başlamıştır.) Geçerken bir ek bilgi olarak Karadağ'da Partizan gazi ve emeklilerinin yoğunluklu olarak bulunduğunu ve başkentinin adının Titograd olduğunu belirtelim.

Sırbistan[11]

Yugoslavya içinde hem nüfus olarak hem de coğrafi bakımından en geniş yere sahip olan Sırplar ve Sırbistan bu durumdan ötürü bir çok farklı cumhuriyetin temel sorunu haline gelmişti.

> 1981 sayım sonuçlarına göre Bosna-Hersek'te % 32.2, Hırvatistan'da % 11.5, Karadağ'da % 3.3, Makedonya'da % 2.3, Slovenya'da % 2.2, Kosova'da % 14.9, Voyvodina'da % 55.8'dir.[12]

Temel sorun tek başına Sırpların sayıca fazlalığından kaynaklanmıyordu. Bunun yanı sıra bir dizi ekonomik ve siyasi sorunda gerek Sırbistan içinde gerekse başka cumhuriyetlerde varlığını artırarak hissettiriyordu. İktisadi olarak Slovenya ve Hırvatistan'dan daha geri olan Sırbistan ülkenin içine girdiği ekonomik buhrandan nasibini aldı. Bu durum her cumhuriyette olduğu gibi Sırbistanda da, diğerlerinin kendilerine kıyasla merkezi mekanizmadan daha fazla pay aldığı düşüncesiyle ve gücünü tarihsel kökenlerden alarak bir **milli benliğe** dönüşe doğru evriliyordu. 1980'lerde Sırbistan Komünistler Birliği sekreteri olan **Stamboliç** Yugoslav Federasyonu içinde Sırbistan'ı **eşitler arasında birinci** yapmak için harekete geçti. Ülkenin ordusunu (JNA) oluşturan profesyonel subayların % 70'inin Sırp olması da işleri kolaylaştırıyordu. 1981 yılında 1974 Anayasası ile özerkliğinin altı kalın çizgilerle çizilen Kosova'daki ayrılıkçı harekete oldukça sert bir biçimde müdahale edildi. Daha sonra bu hareketin liderleri ile geçici bir uzlaşma sağlandı. (Kosova'ya ilişkin ayrıntılara birazdan değineceğiz.) 1987 yılında etnik kimliği en çok vurgulayan ve bunu devlet bürokrasisinin ayrıcalıklı yönetimi ile bezemeye çalışan **Miloseviç** iktidara geldi. Bu yılın sonunda parti içinde ve cumhuriyetin fark-

11. Bu altbaşlıkta verilecek olan istatistikler Sırbistan'ın iki özerk bölgesi olan Kosova ve Voyvodina'yı kapsamamaktadır. Bu iki bölge ayrı altbaşlıklarla değerlendirilecektir.
12. Aktaran, Tanıl Bora, a.g.e., s. 108. (Burada verilen istatistiklerin yukarıda verilenler ile benzerlik göstermemesinde iki neden vardır: i) Bu istatistiklerin 1981 yılına ait olması, ii) Daha önce ismi belirtilen iki metinden farklı bir metinden alınmış olmasıdır.)

lı noktalarında "temizlik" başladı. Miloseviç'in politik yönelimini birinci Yugoslavya'ya benzer bir doğrultu oluşturuyordu: Federasyon'un "gevşek" yapısını Slav üst kimliği içinde, Sırp hegemonyasına dayalı üniter bir devlet yapısına dönüştürmek.

> Türdeşleştirme fikrini eleştirenlere soruyorum: Eğer adalet, insanlık ve ilerici fikirleri temel alıyorsa ve başkasına zarar vermeksizin ama insanların kendi çıkarına olacak şekilde yürütülüyorsa, halkların ve genel olarak insanların türdeşleştirilmesi sizi neden rahatsız ediyor? Zaten insanlığın hep ulaşmayı arzuladığı değer ve amaç bu değil midir? Arzuları ilerici ve insanca olduğu durumda bile, insan topluluğunun ortak kanısının türdeş olmayan ve bölünmüş bir duruma düşmemek olduğundan kuşku duyulabilir mi?[13]

Bu eşitlik ve kardeşlik söyleminin desteği ise Miloseviç'i destekleyen kitlelerin sloganlarında açıklık kazanıyordu. "Slobodan bize ne zaman mermiler gibi uçacağımızı söyle!" 1990'lı yıllara Sırbistan ve Sırplar bu şekilde giriyordu. Şimdi de bu cumhuriyetin 1974-1989 yıllarında görece gelişmiş özerkliği içinde yaşayan iki bölgesine bakalım.

Voyvodina

1974 Anayasası, ekonomik ve siyasi kriz yaşayan Yugoslavya için geçici de olsa iyi bir ilaçtı. Federasyonun yukarıda sözü edilen altı cumhuriyeti ile neredeyse birer cumhuriyet gibi yetkilendirilmiş iki özerk bölgesinden (bu iki özerk bölgeye bağımsızlık verilmeyişinin nedeni, burada önemli miktarda yaşayan etnik kimliklerin, yakınlarında ayrı birer devleti olmasıdır. Voyvodina'da Macarlar, Kosova'da ise Arnavutlar) biri olan Voyvodina da % 57.3 Sırplar, % 25 Macarlar bunun dışında Hırvatlar, Slovaklar, Karadağlılar, Romenler, Çingeneler yaşamaktaydı. Voyvadina'da tarım çok yoğun bir şekilde yapılmış, coğrafi şartlarında getirdiği bir şekilde bu bölge, cumhuriyetin ve federasyonun tahıl ambarı haline gelmişti. Birinci Dünya Savaşı sonucu Macaristan'a değil Yugoslavya'ya bağlanan Voyvodina ile Macar hükümeti arasında doğal bir yakınlığın olduğu ve bunun da Sırp yönetimini endişelendirdiği söylenebilir.

13. Slobodan Miloseviç; **Godine Raspleta**, (Belgrad 1989), s. 334, Aktaran, Ivo Banac, a.g.m., s. 111.

Kosova

Balkanlarda geçmişten bugüne içinde en çok karışıklığın yaşandığı bölge olan Kosova'nın çelişkisi, başta Sırp Çetnik hareketi olmak üzere bütün Sırpların bu bölgeyi eski Sırbistan olarak görmeleridir. Ayrıca Büyük Sırbistan projesi içinde Kosova, hem dini hem de coğrafi olarak önemli bir merkezdi. Fakat sözü edilen çelişki, Sırpların bu bölgede hedeflerini gerçekleştirecek nüfusu olmamasından, ayrıca bölge nüfusunun % 90'a yakınının Arnavut olmasından kaynaklanmaktaydı. Ayrıca Kosova Arnavutları, tarihin hiçbir döneminde kendi dilleri olan Arnavutçayı konuşmaktan, farklı düzeydeki baskılara rağmen vazgeçmemişlerdi. Sırp nüfusunun yalnızca % 7 oluşu Sırbistan açısından işleri çok zorlaştırıyordu. 1974 Anayasası'nın "göreli özgürlük" ortamında okullarda Arnavutça eğitim yapılabiliyordu. Fakat bu ortam ekonomik refahın gelişmesini sağlamıyordu. Federasyonun en fakir bölgelerinden biri olan Kosova'da krizle birlikte işsizlik oranı hızla artarak % 60'ları buluyordu. 1981 yılındaki ayaklanmaya sert bir biçimde müdahale eden ordu bu yolla aslında sorunları gideremediği gibi, kısa sürede iyice artmasına yol açtı. Daha sonra yaşanan geçici yumuşama, 1987 yılında Miloseviç'in iktidara gelişinin ardından yerini "Sırbistan ya birleşecek ya da yok olacaktır!" sloganı ile baskı ve şiddete bıraktı. Bunun hukuki zemini ise Voyvodina ve Kosova'ya 1974 Anayasası ile verilen hakların 1989 yılında bir anayasa değişikliği ortadan kaldırılması ile sağlandı. Bundan sonraki gelişmeler için Şule Kut'u dinleyelim:

> Arnavut milliyetçilerinin daha Tito dönemindeki bağımsız Kosova hayalleri bir yana bırakılsa bile, Kosova nüfusunun % 90'ını oluşturan Arnavutlar, en azından Yugoslavya bunalımının başından itibaren, federasyonun bir gün dağılması durumunda Kosova'nın bağımsızlığını düşlüyorlardı. Oysa daha 1989'da Arnavutlar, değil bağımsız devletlerine kavuşmak, 15 yıldır kullana geldikleri tüm anayasal hakları da yitirerek, Sırbistan'ın sıradan bir azınlığı haline dönüştürüldüler. Belgrad, Kosova'daki Arnavutlar üzerinde kapsamlı bir baskı kurdu. Arnavutça eğitim yapan Priştine üniversitesi kapatıldı, okullarda Arnavutça eğitime son verildi, Arnavutlar işten çıkarıldı, Kosova bir polis devletine dönüştürüldü.[14]

14. Şule Kut; "Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü", **Foreign Policy**, Türkiye Baskısı - İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İst., Güz 1998, sayı. 3, s. 57-58.

Kosovalıların buna verdiği yanıt ise 1990 yılında kapatılmış olan parlamentolarını canlandırmak, daha doğrusu bu parlamentonun milletvekillerini bir toplantıya çağırıp bağımsızlıklarını ilan etmek ve İbrahim Rugova'yı devlet başkanlığına seçmek oldu.

Parçalanma, savaş ve "barış"

General Göring'in ünlü sözü
Topun tereyağından önemli olduğu,
Doğrudur şu ölçüde:
Ne kadar az tereyağı varsa,
O kadar top gerekir devlete,
Çünkü düşman sayısı artar tereyağı azaldıkça.
Üstelik eklemek gerek,
Aç karnına top,
Uymaz her halkın damak zevkine.
Derler ki kuru kuruya gaz yutmak
Gidermez susuzluğu,
Ve de yün donu olmayınca,
Cesurdur asker, kimbilir, yazın yalnızca.
Tükendi mi topçunun cephanesi,
Cephedeki subayların sırtında
Delikler görülmeye başlar.

Bertolt BRECHT

1990'lı yıllar, General Göring'in "Topun tereyağından önemli olduğu" düşüncesinin Federasyonun içindeki bütün cumhuriyetlerin temel şiarı haline geldiği yıllar olmuştur. Artan ekonomik ve siyasi olumsuzluklar, devrimci Marksist bir işçi partisinin olmayışından ötürü, kökleri çok derinlerde bulunan milliyetçiliğin geniş kitleler tarafından kurtuluşun anahtarı gibi görülmeye başlamasına yol açtı. Bir dönemin övünç kaynağı olan Yugoslav üst kimliğinin yerini her cumhuriyetin, her bölgenin, kendi kimliği alıyordu. Bu coğrafyanın adeta fışkırırcasına yeniden ortaya çıkan bu kimlikleri yaşanan süreç içindeki olumsuzlukların kaynağını geçmiş dönemin efsanevi ismine ve onun ekonomi-politik uygulamalarına bağlıyorlardı.

Bir zamanların " İ po Tito Tito! " (Tito'dan sonra yeniden Tito) söylemi hızla ve bir daha hatırlanmamak üzere terk ediliyordu.

Fakat sanıldığı kadar kolay olmadı. Bu mutsuz evliliğin boşanma davası tek celsede bitmedi. Bunun nedenlerinden biri, tarafların birbirlerinden kopma konusunda o kadar da samimi olmamalarıydı. Hırvatistan ve Slovenya, Avrupa emperyalizmi ile kurdukları ilişkiler sayesinde (özellikle Almanya ile kurulan ve birazdan sözünü edeceğimiz bir dizi ekonomik ve siyasi ilişkiden söz edilebilir) ve yukarıda sözü edilen içsel bir dizi sebepten ötürü, Federasyonun yapısının gevşetilmesini, merkezi yapının iyiden iyiye törpülenmesini isterken, Sırbistan ve Karadağ eski yapının gevşetilmesi bir yana, rejimin üniter bir temelde yeniden tanımlanması gerektiğinde ısrar ediyorlardı. Ayrıca ekonomik durumu kötü olan Bosna-Hersek de bağımsızlıktan yana değildi. Fakat ciddi bir devrimci önderlik bunalımı yaşayan kitleler, kurtuluşun kendi milli benliklerine dönmekte olduğunda ısrarlı idiler. Örneğin Slovenya'da 1990 yılında yapılan bir referandumda % 90'a yakın bağımsızlık için evet oyu çıkmıştı. Hırvatistan'da ise 1990'da yapılan seçimlerde Tudjman'ın partisi (Hırvat Demokratik Birliği) % 60'a yakın oy almıştı. Sadece bu iki cumhuriyette değil, diğer cumhuriyetlerde de ayrılarak bağımsız bir devlet kurmak, parti programlarının, seçim vaadlerinin, temeli haline gelmişti. 1990-91 yılları özellikle Hırvatistan ve Slovenya'da hemen her ay (kimi zaman daha sık biçimde) bağımsızlık yanlısı sokak gösterilerine sahne oluyordu. Bu süreç Balkanlarda "katı olan her şeyin buharlaştığı" fakat bunun yerini daha da katı olan şeylerin alacağı bir dönem olarak şekillenmekteydi.

Beklenen gelişmeler 1991 yazı başında yaşanmaya başladı. 26 Haziran 1991'de Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan ettiler. Yugoslav merkezi ordusu hemen bir hamle göstererek Slovenya'ya doğru harekete geçti. Fakat kendi ülkesini iyi tanıyan ve kimi Avrupa devletlerinden yardım alan Slovenya teslim olmadı. Federal ordu iyi bir sınav verememişti. Bağımsızlık kararını üstü kapalı biçimde ifade eden Hırvatistan ise federal ordunun bu dağınık halini görünce kararını daha net bir biçimde ortaya koymaya başladı. Miloseviç'in buna verdiği yanıt ise sorunun nereden patlak vereceğini açıkça gösteriyordu.

Hırvatistan'ın bağımsızlığına hiçbir diyeceğimiz yok. Sırp halkını be-

raberinde götürmeye kalkmadığı sürece. Çünkü Sırp halkı Yugoslavya'dan ayrılmak istemiyor.[15]

Daha önce Hırvatistan içinde % 12'lik bir Sırp nüfusun varlığından ve burada güçlü bir Çetnik hareketinden söz etmiştik. Miloseviç'in bu açıklamaları ilk önce Krajina bölgesinde yankı buldu. Fakat bu bölgenin Sırp etki sahasından uzaklığından ötürü Voyvodina'nın batı kesiminde yer alan Slavonya bölgesi kaynamaya başladı. Çatışmalar Hırvat nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bir şehir olan Osijek'de şiddetlendi ve Slavonya'dan Krajina'ya doğru yayıldı. Yugoslav federal ordusu ise Sırp güçlerine lojistik destek veriyor kimi zaman da fiili olarak devreye giriyordu. Hırvat güçlerinin federal ordu karşısında dayanacak güçleri yoktu, sorun içinden çıkılamaz bir hale dönüşeceği bir noktada ise BM duruma el koydu. BM'in uyguladığı silah ambargosu yüzünden, topraklarındaki Sırplar üzerinde bir denetim kurumayan Hırvatistan, bu denetimi ancak Ocak 1992'de bölgeye yerleşen BM koruma gücünün (UNPROFOR) 1995 yılında bölgeden çekilmesi ile sağladı.

Hırvatistan'da çatışmaların devam ettiği yıllarda 15 Ekim 1991'de Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan etti. Federal ordu bu sefer de Bosna-Hersek'in **Bosanski Brod** kentini 1992 ilkbaharında bombalamaya başladı. Bu tarihten sonra üç farklı etnik grubun devleti olan Bosna-Hersek, kendini yaklaşık üç buçuk yıl sürecek bir iç savaşın içinde buldu. Bosna'da iç savaş bir çok insanlık suçunun dünya kamuoyunun gözleri önünde işlendiği trajik bir film gibi yaşandı. Bu insanlık suçlarından biri de Bosnalı kadınlara yapılanlardır:

> ... bu savaşın kadınlar açısından bir farklılığı var. tecavüz, bütün savaşlarda kullanılan bir savaş yöntemidir. ama bosna'da savaşın amacı bir "etnik temizlik" sağlamak. bunun bir yolu da onüç-kırk yaş arasındaki bütün kadınları sırp çocuklarını hamile bırakmak. sırpların eline düşen bütün boşnak kadınlar günlerce, bazen aylarca hamile kalana kadar tecavüze uğruyorlar. çünkü savaş, bu tecavüzleri gerçekleştirmek için sürüyor. çeşitli kaynaklar en az yirmi bin kadına tecavüz edildiğini aktarıyor. o yılları bosna'da geçirmiş türk gazeteci şerif turgut bu sayının en az elli bin olduğunu söyledi.[16]

15. Tanıl Bora; a.g.e., s. 211.
16. Ayşe Düzkan; "bosna'da iç savaş", **Sınıf Bilinci** içinde 12. sayı, Yaz 1998, s. 131.

Bosna'daki iç savaş boyunca sanayinin % 65'i, karayolları, yerleşim yerleri, tarihi köprüler harap olmuş, ülke en baştan inşa edilme durumu ile karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca başta Boşnak Müslümanlar olmak üzere farklı etnik kökenden ve dinden binlerce insan hayatını kaybetmiş binlercesi ise sakat kalmıştır.

Bosna'da iç savaşı bitiren süreç ise 1995 yılının sonunda dünyanın en büyük emperyalist gücünün sürece el koyması ile şimdilik çözümlendi. 21 Kasım 1995'te **Dayton**'da ve daha sonra 14 Aralık 1995'te **Paris Barış Antlaşması** ile sağlanan yeni gelişme ise Bosna-Hersek cumhuriyetinin toprak bütünlüğü altında iki cumhuriyetin oluşturulmasıdır.[17] Bosna-Hersek cumhuriyetinin topraklarının % 49'u Sırp bölgesi olurken, Hırvat-Boşnak bölgesi ise ülke topraklarının % 51'ine sahip olmuştur. Bu paylaşım yapıldıktan sonra, gerek Sırpların kontrol altında tuttuğu toprakları vermek istememeleri, gerekse de ortak bir yönetim oluşturan Hırvatlar ile Boşnaklar arasında çeşitli sorunlar yaşanması sonucunda Dayton antlaşmasının nihai bir barış sağlayamayacağı ortaya çıkmıştır. 1996 yılı Eylül ayında yapılan seçimleri ise Boşnak aday İzzetbegoviç, Sırp adayı çok az bir farkla geride bırakarak kazanmıştır. İzzetbegoviç'in bu seçimlerde öne çıkardığı İslam teması onun nasıl bir politik yönelim içine gireceğinin mesajını vermektedir. Diğer yanda ise seçimi çok az bir oy farkıyla kaybeden Sırp aday **Krajinsk**'in de sertlik yanlısı bir lider olduğunu belirtelim. (Bu bölümün başındaki barış kavramının neden tırnak içinde gösterildiği de böylelikle açığa çıkmaktadır.)

Yugoslavya'nın parçalanması, sırasıyla Slovenya'da, Hırvatistan'da ve Bosna-Hersek'te kitlesel çatışmalara, soykırımlara, tecavüzlere yol açmış cenaze alayları toplumsal gerçekliğin vazgeçilmez görüntüleri haline gelmişti. Bu süreçte bir bütün olarak Yugoslavya'dan söz etmek imkansızlaşmış, bölge yakın zamanlarda yaşanabilecek küçük ya da büyük çaptaki savaşlar için ideal bir hale gelmiştir. Dolayısıyla Yugoslavya gibi farklı kültürlerin çeşitliliğinin adeta bir "prototipini" oluşturan böyle bir bölgede, farklı milliyetlerin gönüllü birlikteliği temelinde yaratılacak geniş bir federasyon en doğru çerçevedir. Bunun dışındaki her çözüm, emperyalizmin çeşitli versiyonlarından birine tabi olmayı getirecek ve aşırı milliyetçi po-

17. Dayton Antlaşmasının politik sonuçlarının analizi için Sungur Savran'ın bu sayıdaki yazısına bakınız.

litikalar sonucunda kitleler kan ve gözyaşına boğulacaktır.

Parçalanan Yugoslavya ve devrimci Marksist tutum

Üçüncü Yugoslavya ve diğerleri

> HEGEL, bir yerde şöyle bir gözlemde bulunur: bütün tarihsel büyük olaylar ve kişiler, hemen hemen iki kez yinelenir. Hegel eklemeyi unutmuş: birinci kez trajedi olarak, ikinci kez komedi olarak. Danton'a göre Caussidière, Robespierre'e göre Louis Blanc, 1793-1795'in Montagne'ına göre 1848-1851'in Montagne'ı, amcasına göre yeğeni. Ve, 18 Brumaire'in ikinci baskısının yayınlandığı koşullarda gene aynı karikatürü görüyoruz.[18]

1990'larda ise birinci Yugolavya kralı Alexander yerine Slobodan Miloseviç.

Üçüncü Yugoslavya ya da diğer adıyla Sırbistan ile Karadağ'ın oluşturduğu yeni "Yugoslavya Federal Cumhuriyeti" 27 Nisan 1992'de ilan edildi. Bu gelişme fiilen sona ermiş olan birlikteliğin son olarak Sırbistan ve Karadağ tarafından da teyid edildiği anlamına gelmekteydi. Bilindiği gibi tarihsel bir özet verirken birinci Yugoslavya'nın asıl olarak Sırp etnik temeli üzerinde yükselen, üniter bir yapı içerdiğinden söz etmiştik. Oluşan bu yeni Yugoslavya'da hegenomik gücün iktisadi, siyasi ve askeri düzeyde yine Sırplar da olduğunu görüyoruz. "Tarihsel materyalizmin izindeki" bir okuma sürecinin, çözümleme sürecindeki avantajları bir kez daha ortaya çıkıyor. Birinci Yugoslavya içindeki Sırp merkezli üniterci yapının bir benzerinin milliyetçilik mayası ile yeniden tutturulmak istenmesi, yeni Yugoslavya'nın politikalarının özünü oluşturmaktadır. Bunun birinci Yugoslavya'dan farkını ise farklı etnik kimliklerin bu "federasyonda"ki dağılımı oluşturmaktadır. Sırpların yoğun olarak yaşadığı yerlerde bir sorun yoktur. Alternatif bir devrimci önderlik olmadığından kitleler eskinin milli komünisti, şimdilerin milliyetçisi Miloseviç'in izinden gitmektedirler. Sırpların yoğun olarak yaşamadığı yerlerde ise, durumun bundan farklı olduğunu belirtmek gerekir. 1974-1989 yılları arasında, '74 Anayasası'nın getirdiği rahatlık ortamında kendi dillerini konuşabilen, eğitimleri-

18. Karl Marx; **Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i**, çev. Sevim Belli, Sol Yay., Ankara, Haziran 1990, s. 13.

ni yapabilen iki özerk bölgenin durumlarından daha önce söz etmiştik. Yeni Yugoslavya yönetimi, 1989 yılında Anayasa'daki ilgili maddelerin değiştirilmesinden aldığı güç ile Voyvodina'ya ve Kosova'ya yüklenmeye başlamış, bu bölgelerin statülerinde meydana gelen hukuki değişiklikleri, yeni Yugoslavya'nın milliyetçi ve üniterci manifestosunun özüne uydurma çabasına oldukça istekli bir biçimde girişmişti. Baskılar her düzeyde artırıldı. Diğer yanda ise yıllarca göreli bir rahatlık ortamında yaşayan Voyvodina'daki Macarlar ile Kosova'daki Arnavutlar arasında merkezi politikalara karşı tepkiler oluşmaya başladı. Miloseviç her seferinde bu tepkilere sert uygulamalarla cevap verdi. Yeni Yugoslavya yönetimine göre ülke Sırpların ülkesiydi. Bu uygulamalara karşı özellikle Kosova içten içe kaynamaya başladı. Bundan rahatsız olan Sırp Milliyetçileri ise o bilindik sloganlarını tekrarlıyorlardı: "Miloseviç bize ne zaman mermiler gibi uçacağımızı söyle!"

Son durum ve Kosova sorunu

Kosova'nın Sırplaştırılmasının yaklaşık 10 yıldır süren merkezi bir politikanın nedeni olduğunu belirtmiştik. Yine daha önce parlamentoları fesh edilen Kosovalıların İbrahim Rugova'yı başkan seçtikleri de belirtilmişti. Rugova Kosova içinde sertlik yanlısı olmayan görüşleri ile tanınıyor ve bir tür pasif direniş ile sonuca gidileceğine inanıyordu. Ancak merkezi Sırp politikalarındaki baskının pasif direniş ile kırılamayacağını düşünen kimi Arnavutlar ise farklı bir mücadele yöntemi uygulamaya karar verdiler. 1997 yılında ortaya çıkan Kosova Kurtuluş Ordusu (yaygın olarak bilinen adıyla UÇK), yeni Yugoslav yönetimi ile bir uzlaşma ile değil silahlı mücadele yoluyla sonuca gidilebileceğine inanıyordu. 28 Şubat 1997 yılında Sırp devriyelerine ateş açılması fitili ateşledi. Dünya'ya UÇK'yı ayrılıkçı bir terör örgütü olarak tanıtan federasyon yönetimi, içten içe bu örgüte destek verdiğini iddia ettiği Kosova Arnavutlarının üzerindeki baskıyı şiddetlendirdi ve bölgede zaten devam eden etnik temizlik operasyonuna daha da hız kazandırdı. Sırp asker ve polis saldırıları sonucu yüzbinlerce Arnavut başta Makedonya ve Arnavutluk olmak üzere çeşitli ülkere göç etti.

Bilindiği gibi gelişmeler bu şekilde sürerken Yeni Dünya Düzeninin jandarması NATO devreye girmeye başladı. NATO 13 Ekim 1998'de

Belgrad yönetimine 96 saat içinde Kosova'dan çekilmesi gerektiğini aksi halde bir hava harekatı düzenleyeceğini duyurdu. NATO Genel Sekreteri Javier Solana bu sırada yaptığı bir basın açıklamasında NATO'nun Yugoslavya'ya müdahale edebilmesi için BM Güvenlik Konseyi'nin onayını almasına gerek olmadığını söylüyordu. NATO'nun tehditi ilk elde işe yaradı ve Yugoslav güçleri ağır ağır çekilmeye başladılar. Ayrıca Miloseviç BM kararına uygun olarak, Sırp birliklerinin Kosova'dan çekilmelerini ve evlerini terk eden mültecilerin dönüşlerinin izlenmesini de kabul etti. Fakat bu göstermelik bir geri adımdan ibaretti. Miloseviç gibi iktidarının çimentosunda Büyük Sırbistan emeli olan bir liderin ülke toprakları içindeki bir bölge olan Kosova'yı bile denetleyememesi milliyetçilik ile kendine bağladığı kitleleri üzerinde derin güvensizlik yaratabilirdi. Yeni Yugoslavya'nın Ankara Büyükelçisi Darko Tanaskoviç Kosova'nın kendileri için önemini şu şekilde özetliyor:

> ...Biz bağımsız yaşamak istiyoruz. Kosova'da bizim beşiğimiz. Devletimizin kurulduğu yer. Dini olarak önem verdiğimiz manastırlar var.[19]

Dolayısıyla Yugoslav yönetimi, hem tarihi bağlarından ötürü hem de Büyük Sırbistan'a giden yolda önemli bir kavşak noktası olan Kosova'yı bırakma niyetinde değildi. ABD gözetiminde uygulanan ateşkes, 15 Ocak 1999'da 45 Arnavut'un öldürülmesi ile bozulur gibi oldu, fakat 6-7 Şubat tarihlerinde Kosova Arnavutları ile yeni Yugoslavya yönetimi, batılı devletler ve ABD gözetiminde ilk kez bir araya geldi. Sonuç olarak Rambouillet Antlaşması olarak ortaya çıkan metinde şu üç nokta göze çarpıyordu: i) Kosova 3 yıl otonom kaldıktan sonra bir referandumla bağımsızlığını kazanabilecekti, ii) Bu sürede Kosova'da güvenlik NATO önderliğinde bir barış gücü tarafından sağlanacaktı, iii) Bu barış gücü yalnız Kosova'da değil, tüm Yugoslavya topraklarının hava ve kara sahanlığı üzerinde istediği gibi hareket edebilecekti. Ayrıca bu anlaşma, Yugoslavya'nın tüm ulaşım, iletişim sisteminden NATO'nun ücretsiz olarak yararlanmasını şart koşuyor ve NATO personelini her türlü cezai ve idari suçlara ilişkin soruşturmadan uzak tutuyordu. Avrupalı ülkeler ve ABD Yugoslavya yönetimini, metne imzaya zorladılarsa da, yeni Yugoslavya yönetimi ülkesi-

19. **Cumhuriyet**, 28 Mart 1999.

ni fiilen NATO işgali altına sokacak bu sömürgeci anlaşmayı imzalamayarak görüşmelerden çekildi. (Bu görüşmeler sırasında Yugoslavya yönetiminin Kosova Arnavutları ile herşeye rağmen masaya oturması dikkate değer olumlu bir tutumdur.) 24 Mart tarihinde ise NATO, Sırp hedeflerine karşı hava operasyonu başlattı. (Bu yazı tamamlandığında "Kararlı Güç" adı verilen operasyon 61. gününe girmişti ve bütün şiddetiyle devam ediyordu.)

Operasyonun ayrıntılarına geçmeden önce ABD ve bazı Batı Avrupalı kapitalist ülkelerin bu soruna ilişkin neden bu kadar duyarlı olduklarını anlamaya çalışalım. Zira bu konuda "NATO sürmekte olan vahşeti bitirecek, Arnavut halkını kurtaracak" gibi operasyonu haklı gösteren bir dizi tepkinin sol çevrelerde bile sık sık telaffuz edildiğini duyuyoruz.

Bölgede üç farklı güç ön plana çıkmaktadır. Bunlar Rusya Federasyonu, Almanya ve ABD'dir. Rusya Federasyonu özellikle SSCB ve Yugoslavya Federasyonu dağıldıktan sonra bölge ile Sırbistan üzerinden ilgilenmiş, Sırbistan ile bir dizi askeri, ekonomik anlaşma imzalamıştı. Almanya ise federasyon daha dağılmadan önce Slovenya ve Hırvatistan ile arasındaki bağı kuvvetlendirmiş, federasyonun dağılma aşamasında kilit rol oynamış, sonrasında ise bu iki ülkenin Avrupa ile entegrasyonunda en ısrarlı Batı Avrupa ülkesi olmuştur. ABD'nin ise 1980 sonrası teorik olarak, SSCB ve Doğu Bloku'nun çökmesi ile de pratik olarak hayata geçirdiği "dünyaya yeniden yön verme", bilinen adıyla "Yeni Dünya Düzeni" projesi ekseninde Balkanlara müdahalesi Rusya ve Almanya'nın ardından olmuştur. Çeşitli bölgeleri güç kullanarak kendi ekonomik ve siyasi isteklerine göre yeniden yapılandıran ABD emperyalizmi, bölge üzerinde bu konuda sorun yaratabilecek gücün Sırp hegemonyası altındaki yeni Yugoslavya federasyonu olduğunun farkındaydı. Üzerine oynayabileceği bölgeler sınırlı ve sorunluydu. Arnavutluk, Bosna-Hersek, Makedonya ve hem federasyon yönetimini baskı altında tutabileceği hem de Balkanlarda ekonomik ve siyasi çıkarlarını geliştirebileceği Kosova. BM'in Güvenlik Konseyinin kilitlendiği bir konuda, ABD hegemonyası altındaki NATO'nun bir "barış" jandarması olarak ortaya çıkışı, bu denli sorunlu bir noktada herhangi bir şüpheye yer bırakmayacak ölçüde bölge üzerinde hakimiyet kurmak istemesinden ve buna yukarıda anlatılan gerekçelerden ötürü direnebilecek bir güç olarak gördüğü Sırp yönetimini değiştirmek is-

temesinden kaynaklanmaktadır. Bire bir benzemese de Körfez Savaşı döneminde Irak ile Kuveyt arasındaki soruna müdahalenin bir benzeri bugün NATO şemsiyesi altında yeni Yugoslavya'ya yapılmaktadır.[20] Operasyonun bir BM kararı olarak çıkarılamamasında Güvenlik Konseyinin daimi üyelerinden Rusya Federasyonu ve Çin'in kesin tavrı vardı. Ayrıca İran, Hindistan, Brezilya, Irak, Kuzey Kore, Japonya, Kırgızistan müdahaleye açıktan karşı çıkarak tavır koydular. Fakat NATO, yeni genişleme stratejisi doğrultusunda ortaya çıkan bu durumun bulunmaz bir fırsat yaratacağını düşünerek, ne kadar karşı konulamaz bir güç olduğunu ispatlayabilecekti.

NATO planı başlangıçta üç aşamalı idi: 1) Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin hava savunma sisteminin çökertilmesi, 2) Hava saldırılarının özellikle federasyonun güney bölgelerinde şiddetlendirilerek Kosova ile Belgrad arasındaki iletişim de dahil olmak üzere askeri teçhizata darbe vurulması, 3) Bütün Yugoslavya'daki askeri güçlerin vurulması.

NATO güçleri, şu an yaklaşık iki aydır süren savaşın, planın 3. aşaması devreye girmeden son bulacağını ve Miloseviç'in teslim olacağını düşünüyorlardı. Fakat Miloseviç teslim olmak bir yana ülke içinde çatlak ses çıkaran ya da çıkarabilecek olan güçleri savaşı bahane ederek bir bir tasfiye etti. Bu konuda atılan adımlardan en önemlisi ise bir dönemlerin hızlı muhalifi, sonrasının ise başkan yardımcısı Sırp milliyetçisi Vuk Draskoviç'in görevinden alınmasıdır. Savaş, Sırp halkına ABD gibi bir dünya devine karşı Miloseviç'in boyun eğmediğini gösterdi. Miloseviç "emperyalizme karşı direnen, onun isteklerine boyun eğmeyen kahraman bir lider" olarak görülmeye başlandı ve dolayısıyla yerini sağlamlaştırmış oldu.

> ABD'nin özgür düşünceye sahip Yugoslavya'ya saldırısı tüm dünya barışı ve özgürlüğüne karşı yapılmıştır. BM'ler sistemini tahrip eden, 2. Dünya Savaşından bu yana uluslararası barış ve güvenliğe en büyük tehdidi oluşturan ABD'nin, bu saldırısına karşı durmak bütün özgür ülkelerin görevidir.[21]

Fakat bunun ne kadar süreceği, herhangi bir gücün Sırp yönetimini devirip devirmeyeceği konusu belirsizliğini korumaktadır.

20. Bir bütün olarak sözü edilen ülkelerin ve diğer bazı ülkelerin Balkanlar ve Yugoslavya politikası için Sungur Savran'ın bu sayıdaki yazısı son derece açıklayıcıdır.
21. **Cumhuriyet**, 28 Mart 1999.

İç politikada önemli bir sorun alanı olarak beliren bir başka nokta ise Karadağ'dır. Karadağ bilindiği gibi geçmişten bugüne Sırp yönetiminin gölgesi gibi hareket etmiş yeni Yugoslavya'yı oluşturan iki cumhuriyetten biri. Karadağ devlet başkanı Milo Cukanoviç, Miloseviç'e "dünyaya meydan okuma politikasını" bırakma çağrısı yaptı. Bundan rahatsız olan Miloseviç'in, Cukanoviç'i devirmek için bir darbe planladığı iddia edilmektedir. Buna karşı NATO güçleri Karadağ devlet başkanının yanında olduklarını açıklamışlardır.

Sırp yönetimi dış politikada ise rotasını Rusya Federasyonu ile ittifaka çevirmiştir. Miloseviç'in ilk hamlesi Rusya Federasyonu ile Beyaz Rusya arasında kurulan birlikteliğe katılmak istediğini belirtmesiydi. Ayrıca 2 Nisan'da Beyaz Rusya ve Rusya Federasyonu parlamenterlerini kabul eden Miloseviç: "NATO saldırılarına karşı ülkemizi daha kolay savunabilmek için Rusya'dan askeri yardım istiyoruz"[22] demiştir. Buna karşı çok ciddi bir ekonomik krizden geçmekte olan Rusya ise savaşa karşı tavrını çeşitli şekillerde dile getirmiştir. **Yeltsin** "ABD yönetimi bunun hesabını vermelidir" derken Dışişleri Bakanı **İgor İvanov** "NATO'nun saldırılarının devam etmesi halinde, kendisini savunmaya çalışan bağımsız bir devlete yardım etmenin yollarını yeniden gözden geçirmeye hakkımız var"[23] diye konuşmuştur.

NATO müdahalesi devam ederken, olan Kosova Arnavutlarına ve Sırp halkına olmaktadır. Bir sonraki bölümde bu konudaki tavrımızı ortaya koyacağız. Fakat tam bu noktada şunu açıkça belirtmekte yarar var. Biz sorunun başlangıç noktası olarak belirtilen Ramboulliet Antlaşmasının önerdiği şeyin, bölgeye Kosova sorunu bahane edilerek emperyalist ülkelerin yerleşme projesi olduğunu düşünüyoruz. Bu anlamda bu antlaşmanın bölge barışına değil, emperyalizmin uzun vadeli çıkarlarına hizmet edeceği kanısındayız. Bunun sonucunda gelişen savaşın ise sözü edilen çıkarların güvence altına alınmasına hizmet ettiği açıktır. Bu **Sınıf Bilinci**'nde daha önce dile getirilmişti:

> Bir NATO saldırısı bölgede yaşayan bütün halklara ayrımsız büyük zararlar verecek. Böyle bir saldırı Sırplar için olduğu kadar Arnavutlar için de son derece yıkıcı olacak ne yazık ki. Kosova ile ilgili ABD hassasiyeti-

22. **Cumhuriyet**, 3 Nisan 1999.
23. **Cumhuriyet**, 26 Mart 1999.

ne gelince; Albright ve diğerlerinin konuyla ilgili yaptığı açıklamalar Yugoslavya'ya yönelik bir askeri saldırının meşruluğunu sağlamaya yönelik bir propaganda oyunudur sadece.

İster NATO örtüsü altında isterse BM adına yapılsın ABD işgalinin her türüne karşı çıkmak bütün enternasyonalistlerin ve anti-emperyalistlerin yakıcı görevleri arasında yer alıyor.[24]

"Kosova Tartışması" üzerine

Sürekli okurlarımız hatırlayacaktır. **Sınıf Bilinci**'nin 22. Sayısında Ayşe Düzkan'ın "maalesef" başlıklı bir yazısı yayınlandı. Yazı esas olarak bizden bir dizi soruya ilişkin cevaplar da beklediği için tartışmamızın bu son bölümünde "daha da geç olmadan" bunları yanıtlamak gerektiğini düşünüyoruz. Fakat bunun öncesinde bir yanlış anlamayı hızla düzeltelim.

Bizler bürokratik olarak yozlaşmış dahi olsa kapitalist üretim ilişkilerini aşmış, bu anlamda farklı bir formasyonu içeren ülkelerde, işçi sınıfının bir "politik devrim" gerçekleştirerek iktidarı kendisinden gaspetmiş olan bürokrasiden geri alabileceğini, bunun ardından bir "sürekli devrim" perspektifi ile "enternasyonalizm"e yönelebileceklerini, bunun gerçekleşmemesi durumunda ise bu ülkelerin eninde sonunda kapitalist restorasyona doğru yol alacaklarını düşünüyoruz. Bu saptama bilindiği gibi geleneğimizin taşıyıcıları tarafından 1989-1991 yılları süresince yaşanan gelişmeler ışığında değil, bunun çok öncesinde yapılmıştı.[25] Bizim için bu ülkelerde yönetici kast, bir çeşit "milli komünizm" anlayışı ile kendi bürokratik ayrıcalıklarını korumak için "enternasyonalizm"e sırtını dönmüş ve dünya devrimine ihanet etmiş olsa da, **emperyalizme karşı savunulması** gereken yerlerdir. Ayşe Düzkan ikinci Yugoslavya'nın bölünmesini ve kapitalist restorasyona yönelmesini yanlış bulduğuna göre burada sorun yok. "yugoslavya'nın bölünmesinden hoşnut olduğum sonucu çıkaracak hiçbir ifadeye rastlamadım."[26]

Bilindiği gibi Bosna-Hersek'in federasyondan ayrılması Hırvatistan ve Slovenya'dan sonradır. Bosna-Hersek bağımsızlığa karar verdiği zaman federasyon fiili olarak zaten dağılmıştı. Dolayısıyla böyle bir noktada es-

24. "Büyük Serkeş'in Balkan Maceraları"; **Sınıf Bilinci** içinde 21. sayı, Kardelen Yay., İst., Yaz 1998, s. 45.
25. Bkz. Lev Trotskiy; a.g.e.
26. Ayşe Düzkan; a.g.m., s. 123.

ki "Yugolavya Federasyonu" varmış gibi davranmak hayalcilik olurdu. Bizler biraz önce sözü edilen nedenden ötürü "Yugoslav Federasyonunun" dağılmasını yanlış bulurken gelinen bu noktada (yani 26 Haziran 1991 sonrasında), elbette eski Yugoslavya varmış gibi hareket edemeyiz. Fakat biz, eski Yugoslavya dağıldıktan sonra ortaya çıkan beş farklı kapitalist ulus devlete karşı eşit mesafedeyiz. Bir taraftan Miloseviç yönetiminin Kosovalı Arnavutlara yaptıklarına ve ülkesinin bütününü Sırplaştırmak isteğine karşı çıkarken, diğer taraftan Hırvat devletinin ve Tudjman yönetiminin ülkesi içindeki Sırp azınlığa yaptıklarına, Boşnak lider İzzetbegoviç'in İslami-şeriat programına da karşı çıkıyoruz. Ayşe Düzkan ise bütün bunlar arasında Sırp yönetimini ayrıştırarak diğerlerini neredeyse görmezden geliyor. **Ezen ulus milliyetçiliğinin her türlüsünün bir felaket getireceğini** özellikle de Balkanlar coğrafyasında göremiyor. Evet biz, Boşnak, Sırp, Hırvat vs. milliyetçilikleri arasında simetri kuruyoruz. Bunlar arasında kategorik bir ayrım olduğunu da düşünmüyoruz.

Diğer bir nokta ise **Sınıf Bilinci**'nin Kosova'dan söz ederken "Yugoslavya" ifadesini kullanması ile ilgili. Bu her şeyden önce bir olguya işaret ediyor. 1992 yılında Karadağ ve Sırbistan cumhuriyetlerinin ortak olarak kurdukları devletin adı "Yugoslavya Federal Cumhuriyeti"dir. Bunun bir önceki Yugoslavya'dan farkını yazının çeşitli yerlerinde defalarca vurguladığımız için tekrarlamaya gerek duymuyoruz. Kapitalist bir ulus devlete doğru evrilen ve yönetimindeki aşırı milliyetçi karakteri dolayısıyla savunulabilecek hiçbir yanı olmayan bu federasyon ile "Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti" arasında bir benzerlik söz konusu değildir. Dolayısıyla bizler YFC içindeki Arnavut halkının verdiği özgürlük mücadelesini destekliyoruz. Buradaki sorun karşısında hiçbir şekilde tarafsız değiliz. Miloseviç'in yönetim politikalarının savunulabilecek bir yanı olduğunu da düşünmüyoruz. Fakat bu destek NATO operasyonu aracılığıyla emperyalist ABD'nin bölgeye yerleşmesine imkan sağlayacak bir mecrada gelişiyorsa, işte tam bu noktada, her şeyden önce bu müdahaleye karşı çıkmak gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü herhangi bir bölgeye müdahale eden emperyalist güçlerin kendi çıkarlarını korumak ya da kollamak dışında başka bir niyetlerinin olmadığını çeşitli deneyimlerle öğrenmiş bulunmaktayız.[27]

27. Müdahalenin ABD'ye maliyeti ortada. "NATO operasyonunun ABD'ye daha şimdiden 500 milyon dolara (yaklaşık 200 trilyon TL) mal olduğu bildirildi. ABD Uluslararası ve Stratejik İncelemeler Enstitüsü Müdürü David Goure, bir gazeteye verdiği demeçte, 'Hayalet

Bu müdahaleye şu ya da bu şekilde karşı çıkanlar biz değiliz sadece. Kosova'daki Arnavut lider İbrahim Rugova'da saldırıya karşı olanlar arasında. Rugova Rusya Federasyonu'nun Belgrad Büyükelçisiyle yaptığı bir görüşmede "Kosova'daki duruma bir son verilmeli ve gözlem çalışmaları başlatılmalı"[28] demiştir.

Bununla birlikte devrimci Marksizmin soruna ilişkin tavrı açıktır. Biz bütün ezilen ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını ön koşulsuz olarak destekliyoruz. Ama savaşın bugün sürdüğü ve önümüzdeki dönemde bürünebileceği çeşitli biçimleri göz önünde bulundurduğumuzda, Sırp halkının emperyalist NATO müdahalesine karşı, gösterdiği direnişin -Miloseviç rejiminin karakterinden bağımsız olarak- sonuna kadar desteklenmesinden yanayız. Hatta daha da ileri giderek söyleyelim, biz bu savaşta emperyalistlerin kesin yenilgisinden yanayız. Ancak görünen o ki, Miloşeviç yönetimi Arnavut halkına karşı sürdürdüğü soykırıma devam ettiği sürece emperyalizme karşı bir başarı şansının olabileceğini de düşünmüyoruz. Balkanlardaki mücadeleyi emperyalizme karşı topyekün bir savaşa dönüştürmenin yolu, tam da buradan geçmektedir. Bu topyekün savaşın kanalları açılamadığı takdirde ABD emperyalizminin yıllarca SSCB'ye karşı yürüttüğü askeri çökertme politikasının farklı bir etabı Balkanlarda gündeme getirilmiş olacaktır. Tam da bu noktada biz aynı zamanda NATO gibi sömürgeci, işgalci bir gücün yenilgisinin ardından, Balkanlardan koşulsuz olarak çekilmesi gerektiğini de düşünüyoruz.

Son olarak Türkiye'li bir devrimci Marksist olarak ülkemizin Kosova sorununa ilişkin yaklaşımını değerlendirmemiz gerekiyor. Yukarıda uzun bir biçimde anlatılan genel tezlerin ışığında, Türkiye'nin bölgede uyguladığı politikaların ne emperyalist bomba sağnağı altındaki Sırplara, ne de bu sağnağın yanı sıra Sırp merkezi yönetimi tarafından ezilen Arnavutların yararına bir hat içermediği açıktır. Aslında Türkiye'nin bölgede kendine özgü bir politikası olduğundan söz etmek bile yanlıştır. Türkiye özellikle Öcalan'ın yakalanmasından sonra ABD'ye Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya'da yüklü miktarda diyet ödemek zorunda kalmıştır ve önümüz-

uçak adı verilen F-117'nin kaybedilmesini yakıt masraflarına, asker ve subaylara ödenen paralara ve nakliye masraflarına eklerseniz ortaya yaklaşık olarak 500 milyon dolar çıkar" (**Cumhuriyet**, 5 Nisan, 1999.) ABD'nin bu operasyondan doğacak zararı kat kat çıkaracağından kimsenin kuşkusu var mı? (Ayrıca yazı kaleme alınırken bu verilerin üzerinden yaklaşık olarak 1.5 aylık bir süre geçtiğini hatırlatalım.)

28. **Cumhuriyet**, 6 Nisan, 1999.

deki günlerde de fatura yeni diyet kalemlerinin eklenmesiyle kabaracaktır. İşin dikkat çekici yanı Türkiye'yi yönetenler kendilerine biçilen misyondan rahatsız olmamaktadırlar. Bir Truva Atı görüntüsü veren Türkiye'nin gelecekte de bu rolü son derece benimseyerek, eksiksiz icra edeceği kanısındayım. NATO planına bağlı olarak Yugoslavya'ya saldırı için NATO güçlerinin kullanımına açılan çeşitli üsler son derece stratejik ve işlevsel bir nitelik kazanmıştır. "İncirlik Üssü" ABD emperyalizminin Ortadoğu açılan pencerisi işlevini görürken, şimdi aynı süreç Balkanlar için gündeme getirilmek istenmektedir. Çeşitli üsler aracılığıyla Balkanlarda "Yeni Dünya Düzeni" stratejisini tehlikeye düşürecek gelişmelere karşı yapılacak askeri müdahalelerin alt yapısı hazırlanmaktadır.[29]

"Enternasyonalle Kurtulur İnsanlık"

Tartışmayı, reel-politik alandan olması gereken hatta doğru çektiğimizde ise Ayşe Düzkan'ın en son sorduğu soruyu - biraz değiştirerek- (değişmeyen kısmını yukarıda yanıtladığımızı düşünüyor ve bu "zorlayıcı sorulara" ilişkin yanıtlarını bekliyoruz!) bizler açısından gerçekten müdahale etmesi gereken gücün ne olduğunu yanıtlayarak ve son kertede nasıl bir Balkanlar istediğimizi ortaya koyarak bitireceğiz.

Bugün için her türden ezen ulus milliyetçiliği Balkanlarda bir kördüğüm yaratmıştır. Yazının başında da belirtildiği gibi "kendinden olmayanı sindir ve yok et, 'ya sev ya terket'" politikası, Balkanlarda hakim söylem haline gelmiş ve milliyetçi önderlikler hegemonyalarını bunun üzerine inşa etmişlerdir. Bunun faturası ise bu coğrafyada, oldukça ağır bir biçimde ödenmektedir. Yüzbinlerce insan oturdukları yerden göç etmiş, soykırıma tabi tutulmuş ve canlarından olmuşlardır. İnsanlık, bin yılın eşiğinde, kapitalist restorasyona doğru koşarcasına adım atan bu bölge ülkelerinin içindeki trajedilere ibretle şahit olmuştur.

Devrimci Marksist politika bu ülkelerin içinde yaşanan "ulusal" ölçekteki mücadeleleri önderliklerinden bağımsız olarak desteklemeyi gerektirir. Fakat bu politika, tek tek bölge ülkelerinin içinde Devrimci-Marksist

29. ÖDP'nin (ve kuşkusuz bütün sosyalist hareketin) bu konuda başlıca talebi uzunca bir süredir "53. Eyalet" görüntüsü veren Türkiye'nin buna bir son vermesi olmalıdır. Elbette bu talebi NATO üslerinin derhal kapatılması, Türkiye'nin aktif ya da pasif olarak bu türden savaşlara emperyalizmin yanında dahil olmaması gibi talepler izlemelidir.

işçi partileri öncülüğünde bir toplumsal devrim yaşanması için çaba göstermeyi perdelemeyecektir. Örneğin Sırbistanlı devrimci Marksistler, bir yandan kendi ülkelerindeki Sırbistan rejimini devirmeye çalışırken, diğer yandan ise ezilen Kosovalı Arnavutlara ilkesel ve pratik düzeyde destek vermek durumundadırlar. Bu diğer ülkeler için de geçerlidir. Fakat bu ülkelerin tek tek verecekleri mücadele tek başına başarıya ulaşsa da yeterli olmaz. Yetmediği yaşanan "tek ülkede sosyalizm" deneyimlerinden anlaşılmıştır. Mücadele, "Sosyalist Balkan Ülkeleri Federasyonu"nun kurulmasına oradan da "enternasyonalist dünya devrimine" yayılmadığı sürece başarısızlığa mahkumdur.

Bunu gerçekleştirecek olan "dünya partisini" yeniden örgütlemek sosyalistlerin acil görevleri arasındadır. Bu güç oluştuğu taktirde, emperyalizmin dünyanın farklı bölgelerine yönelik keyfi müdahalelerinin karşısına uluslararası ölçekte birlik, dayanışma, kardeşlik için örülen direniş hatları çıkacaktır. Kosova halkının şu dönemde beklediği yardım ancak ve ancak her düzeyde "uluslararası işçilerin birliği ve dayanışması" adına, Sırp ve Arnavut halklarının kardeşliği temelinde yapılacaktır.

Bu ne bir rüya ne de bir hayaldir. Başta işçi sınıfının, ezilen halkların ve nihayet bütün insanlığın kurtuluşu "Enternasyonalist Dünya Devrimi"ne bağlıdır.

İkinci Kosova Savaşı

Sungur SAVRAN

Eski "sosyalist" İsmail Cem, emperyalizmin Balkanlara el koymasının ekonomik cephesini örmek üzere ortaya atılan "Güneydoğu Avrupa'da İstikrar Paktı" toplantısına giderken yaptığı açıklamada, "Türkiye'nin yüzlerce yıllık deneyimiyle Balkanlarda istikrarın sağlanmasına büyük katkısı olacağını" ileri sürüyor. Cem'in sözünü ettiği "yüzlerce yıllık deneyim"in ne olduğunu biliyoruz: Osmanlı sömürgeciliği! Türkiye'nin hakim sınıfları, "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar" uzanan bir dünyaya göz koyalı beri artık hiç utanma falan hissetmiyorlar. Bugünlerde yaşadığımız Kosova savaşı tarihin İkinci Kosova Savaşı'dır. İlkinin 1389'da Osmanlı ordusuyla Sırplar arasında yapıldığını biliyoruz. Osmanlı sömürgeciliğinin Balkanlara yerleşmesinin belirleyici bir anıydı o savaş. Türkiye Cumhuriyeti'nin dışişleri bakanının, bugün yaşanan İkinci Kosova Savaşı'ndan sonra Osmanlı sömürgeciliğinin deneyimine gönderme yapması tek kelimeyle ayıptır! Osmanlı devletinin kuruluşunun 700. yıldönümü kutlamalarına bir eski "sosyalist"ten güzel bir katkı! Türkiye'nin (eğer Osmanlı mirasına böyle sahip çıkıyorsa) Balkanlarda istikrar sağlama deneyiminin ne olduğunu da iyi biliyoruz: Kazıklı Voyvoda yöntemleri! Öyleyse Türkiye'nin sosyalistlerinin Balkanlarda oynanmakta olan oyuna ve Türkiye'nin bu oyunda üstlendiği role çok dikkat etmesi gerekiyor.

Bu rolün bir boyutuna, NATO'nun Yugoslavya'ya saldırısının başlamasından hemen sonra bir İngiliz generali değindi. Ecevit'in, NATO kara savaşına karar verdiği takdirde gönderilecek Türk birliğinin hazır olduğu-

nu açıkladığı günlerdi. Sözkonusu İngiliz general, Türk ordusunun kara harekatında ve gerilla savaşına karşı son yıllarda büyük deneyim kazanmış olduğunu, NATO'nun bu deneyimden özel olarak yararlanması gerektiğini söylüyordu. Gurkalar gibi! Gençlerin bir bölümü bilmeyebilir: "Gurka", Güneydoğu Asya'da yer alan, eski Burma, yeni Myanmar'da bir aşiretin adı. Bu aşiret savaşçılığıyla meşhur. Dolayısıyla sömürgeci İngilizler, bu aşiretin savaşçılarını II. Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde kullanmıştı. "Mıştı"? İngiliz generalin bu sözlerini duyduğumda kendi kendime "Gurkalar bitti, şimdi de Türk askerine el atıyorlar" diye söylenmiştim. Ama bu satırları yazmaya oturmadan hemen önce televizyonda Kosova'ya girmekte olan sözde "Barış Gücü" KFOR'a ilişkin haberleri izlerken ne göreyim? Kosova'ya da bir Gurka birliği yollanmış! Demek İngiltere hala yararlanıyor Gurkalardan.

Bu da bizi başka bir noktaya getiriyor. Kosova savaşının görünürdeki nedeni (ve gerçekte de bir boyutu) Kosova Arnavutlarının Sırp ulusçuluğunun yönetimindeki Yugoslav devleti tarafından maruz bırakıldığı ezilme. Ortada, haklarını talep eden farklı bir etnik grup, bir gerilla örgütü (UÇK) ve evlerinden barklarından edilen bir halk var. Bu tablo Türkiye'de bize yabancı gelmese gerek. Burjuva basını sabah akşam Kosovalılar için ağlarken, Türkiye Kürtlere karşı azgın bir şovenizmin pençesinde kıvranıyor. Dünyada, sadece solda değil, sağda da birçok yazar Kürt sorunu ile Kosova sorunu arasında sürekli paraleller çiziyor. Öyleyse bu bakımdan da Balkanlarda olup bitenler Türkiye'nin insanlarını ve en fazla da sosyalist solunu yakından ilgilendiriyor.

Ama bütün bunların ötesinde, NATO'nun Kosova sorunu gerekçesiyle Yugoslavya'ya yaptığı saldırı, dünyanın bugün içinde bulunduğu durumu, emperyalizmin, özellikle ABD emperyalizminin içinde bulunduğu yönelişi, yakın geleceğin taşıdığı potansiyelleri ortaya koymak bakımından son derece önemli bir politik olay. Şöyle diyebiliriz: Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde bürokratik işçi devletlerinin çözülmesi ve kapitalist restorasyonun başlaması ile aynı zaman dilimine rastlayan Körfez Savaşı'ndan bu yana Kosova Savaşı dünya politikasında yaşanan en önemli ve anlamlı olaydır. Körfez Savaşı'na yaptığım gönderme boşuna değil: aşağıda göreceğimiz gibi, Kosova Savaşı, ilk kez Körfez Savaşı ile ortaya çıkan yeni eğilimlerin (belirli önemli değişikliklerle de olsa) daha ileri, daha olgunlaşmış bir evreye sıçraması anlamına geliyor. Kosova Savaşı, Ye-

ni Dünya Düzeni'nin yeni bir evresine girişinin habercisidir.

Yugoslavya sorununa standart bakış

Kosova Savaşı tartışılırken yapılan birinci yanlış, bu olayı yalıtarak kendi içinde ele almak, Sırplarla Kosova Arnavutları arasındaki mücadelede ortaya çıkan vahim gelişmelere "Batı"nın müdahalesi olarak bakmak, bu temelde tahliller yapmak ve politik bir tavır almaktır. Bu, uluslararası solda son derece yaygın bir yaklaşımdır. Özellikle Marksistlerin böylesine durağan bir yaklaşımı benimsemesinin nedenlerine girmeksizin, bu yazıda benimsenecek yöntemin farklı olacağını belirtelim: Kosova Savaşı, birincisi, 1991-1999 arasında sekiz yıldır sürmekte olan Yugoslavya savaşlarından (en önemlisi Bosna Savaşı'ndan) ve, ikincisi, bürokratik işçi devletlerinin çöküşü sonrasında emperyalizmin yeni stratejisinden bağımsız olarak ele alınamaz. Elbette, Yugoslavya'nın dünya durumunun bütününe göre, Kosova'nın da Yugoslavya'nın geri kalanına göre özgül yanları vardır. Bu yazıda bunları da ele almaya çalışacağız. Ama her durumda Kosova Savaşı'nı 1990'lı yılların geniş dünya ve Yugoslavya bağlamlarına yerleştirmeyen hiçbir tahlilin olan bitenden birşey anlayamayacağını vurgulamakla başlayalım.

Demek ki tartışmayı üç ölçekte yürütmek zorundayız. En geniş ölçekte dünya, orta ölçekte Yugoslavya, en küçük ölçekte ise Kosova. Hem somuttan başlayabilmek, hem de her üç ölçek arasındaki bağıntıları daha baştan ortaya koyabilmek için en doğrusu orta ölçekten başlamak. Ama burada karşımıza derhal büyük bir önyargılar ve yanılsamalar yığını çıkıyor. 90'lı yılların tamamı boyunca eski Yugoslavya bölünürken ve farklı etnik gruplar birbirinin boğazına sarılırken, standart bir açıklama ve politik tavır, sadece hakim sınıfların yayın organlarında değil, solun saflarında da yayıldı. Türkiye'de solun önemli bir bölümünün de bu standart açıklama ve tavrın etkisi altında kaldığını biliyoruz. Bu yazıda, istesek de istemesek de bu standart açıklamayla tartışıyor olacağız. Öyleyse, tartışmanın selameti açısından, bu açıklamayı kavrayabildiğimiz kadarıyla daha baştan özetlemekte yarar var.

Yugoslavya'nın bölünmesini ve yaşanan savaşları açıklamanın en basit ve kolaycı yolu, özellikle emperyalist Batı'da yaygın olarak ortaya atılan bir çeşit oryantalist tezdir: Balkan halkları bunu hep yaparlar. Avrupa

kıtasında 20. yüzyılın Balkan Savaşlarıyla (1912-13) açılması ve I. Dünya Savaşı'nın Saraybosna'daki bir suikast üzerine başlamış olması gerçeğiyle yüzyılın sonunda Balkanların yine milliyet savaşlarına sahne olması arasındaki çarpıcı paralellik bu kolaycı yaklaşıma aldatıcı bir güç kazandırır. Bu açıklamaya göre, Balkanlardaki milliyet savaşlarının ardında halklar arasındaki kadim düşmanlık vardır. Özellikle Güney Slavlarının en kalabalık iki halkı olan Hırvatlarla Sırplar arasında, tarihin derinliklerinden, ta Roma İmparatorluğu'nun Batı ve Doğu olarak ikiye bölünmesinden kaynaklanan etnik, dinsel ve kültürel karşıtlık belirleyicidir. Hırvatlar Katoliktir, Habsburg İmparatorluğunun kültürel mirasçısıdır, dolayısıyla Avrupa'nın Batısının bir uzantısıdır. Sırplar ise Ortodokstur, Osmanlı hakimiyetinden gelmektedir ve Avrupa'da Doğuyu temsil eder. Bu iki halk ve temsil ettikleri dinsel ve kültürel dünyalar Balkanlarda hep çatışmıştır.

Halklara özsel bazı nitelikler atfeden, yani değişmezliği postüle eden bu tür açıklamalarla çok fazla tartışmak bile anlamlı değil. Yugoslavya savaşlarında her iki tarafın da tarihe bol bol gönderme yapmasını bu tezin kanıtı olarak kullanmak gülünç olur, çünkü bütün milliyetçilikler işin doğası gereği ulusun tarihsel oluşumunu ve mücadelelerini yüceltirler, birliği sağlayacak bir ideolojik unsur olarak yüceltmek zorundadırlar. Aslında bütünüyle **güncel** nedenlerle ortaya çıkan ulusal karşıtlıklar, bu **tarihsel** mücadeleleri kendi amaçları için sömürmektedirler. Olan biten bundan ibarettir. Tarihsel değişmezlik teorisinin yanlışlığı ise kolayca gösterilebilir. Birincisi, Güney Slav halkları 20. yüzyılın çok büyük bölümünü aynı devletin çatısı altında geçirebilmişlerdir. (Güney Slavlarının, yani Yugoslavya'nın 20. yüzyıl boyunca yaşadığı serüveni okuyucu Cenk Ötkünç'ün **Sınıf Bilinci**'nin bu sayısında yer alan yazısında bulacaktır.) Aslında yüz yıl boyunca düşmanlık ve çatışma istisnadır: esas olarak Nazi işgali dönemine ve 90'lı yıllara özgüdür. Evet, birinci Yugoslavya Sırp hakimiyet çabası dolayısıyla gerilimli bir ortam olmuştur, ama hatırlatmak gerekir ki Güney Slavlarının birliği fikri, hakim ulus Sırplardan kaynaklanmamış, 19. yüzyıl boyunca Hırvat aydınları tarafından geliştirilmiştir.[1] Hırvatlar Sırplara bu kadar düşmansa bu fikir nasıl hakim eğilim haline gelmiştir? İkincisi, II. Dünya Savaşı sırasında Nazi müttefiki Hırvat Ustase hükümeti, Yahudiler ve Romanlarla birlikte Sırpları toplama kamplarında tutarken, Sırp

1. Bk. Diana Johnstone, "Seeing Yugoslavia Through a Dark Glass: Politics, Media and the Ideology of Globalization", **CovertAction Quarterly**, 65, Sonbahar 1998, s. 10.

kralcı Çetnikleriyle ölümüne bir savaşa girmişken, Tito'nun partizanlarının saflarında birleşen ve o büyük ulusal boğazlaşmadan kardeşce gönüllü bir federasyon çıkaran yine bu uluslar değil midir? Ve en önemlisi, ikinci Yugoslavya'da neredeyse yarım yüzyıl boyunca eşitlik ve kardeşlik içinde yaşıyan, azınlık da olsa bir bölümü nüfus sayımlarında, etnik aidiyetleri sorulduğunda, kendilerine Hırvat, Sloven, Sırp ya da Müslüman değil "Yugoslav" diyen yine bu uluslar değil midir? Kadim düşmanlık teorisini ciddiye bile almak için fazla neden yoktur. İş ki milliyetçiliğin bu tuzağı, Batı'nın oryantalist prizmasında çarpılmış bir biçimde etki yaratmasın.

Bir kez bu "teori" bir kenara bırakıldığında, Yugoslavya'nın bölünmesi konusunda yaygın yaklaşım ile karşı karşıya kalırız. Kısaca ele alındığında, bu yaklaşım üç temel unsur içerir:

• Eski Yugoslavya'nın bölünmesinin tek sorumlusu Sırp milliyetçiliğidir. Özellikle Miloseviç'in başa gelmesi (1987) ve Kosova'nın 1974 anayasasına dayanan özerkliğini kaldırması (1989) ile birlikte, farklı ulusların bir arada yaşamasının olanağı ortadan kalkmıştır. İşte bu şoven, hatta faşizan milliyetçiliktir ki, Yugoslavya savaşlarının, özellikle Bosna savaşının bu derece barbar olmasına yol açmıştır. Halklar arasında düşmanlık tohumlarını attığı ve bu denli mezalime yol açtığı için Yugoslavya'daki gerici güç Miloseviç'tir. (Tabii Batı basını Saddam'dan sonra Miloseviç'i de Hitler ilan etmekten kaçınmamıştır. Bunun öyküsüne aşağıda döneceğiz.) Öteki halklar, özellikle Bosna'nın Müslümanları mağdur durumdadır.

• Saldırgan Sırp şovenizminin ürünü olan bölünme ve savaşlar karşısında Batı (ya da burjuvazinin sevdiği deyimle "uluslararası topluluk") yeterince kararlı ve aktif olamamış, her zaman Miloseviç ile uzlaşmanın yolunu aramıştır. Solun çok büyük bir bölümü de dahil olmak üzere "Batı"ya (yani açık konuşacak olursak ABD ve Avrupa emperyalist devletlerine) yöneltilen bu eleştirinin elbette bir de varsayımı vardır. "Batı" Yugoslavya'da esas olarak tarafsız bir hakem konumundadır. Çıkarı, en fazladan, Avrupa'da istikrarsızlık doğmasını engellemekte yatar. Ama bunu yapmakta da gecikmiş ve beceriksiz davranmıştır.

• Yugoslavya'nın ve Batı'nın politik durumunun bu tahlilinden çıkacak politik tavır açıktır. Yugoslavya'nın bölünmesi desteklenmelidir. Madem öteki uluslar Sırpların şovenizminin mağduru durumundadırlar, o zaman ayrılmaları anlayışla karşılanmalı, hatta savunulmalıdır. Bu tabii Bosna-Hersek için de geçerlidir: Bosna'nın Yugoslavya'dan ayrılmasını savun-

mak, buna karşılık Bosna Sırplarının bu yeni bağımsız devletten kopmasına karşı çıkmak gerekir. Sırpların kopma eğilimi Sırp şovenizminin programı olan "Büyük Sırbistan" düşünün gerçekleştirmenin bir aracı olarak gündeme gelmiştir. Etnik bir temele dayanacak böyle bir devlete karşıt olarak Bosna "çok kültürlü" bir devlet ve toplum yaşamının mükemmel bir örneği olabilir. Dolayısıyla savunulmalıdır.

Bu bakışaçısı, bütün tahlilin hem temeli, hem de sonucu olarak, Yugoslavya savaşlarında bütün mezalimin (etnik temizlik, toplama kampları, sistematik tecavüz vb.) Sırplar tarafından yapıldığına inanır. Bu da "uluslararası topluluğun" Sırp tarafının karşısında ve öteki ulusal grupların yanında yer alması için önemli bir ek nedendir.

Kosova sorunu geçen yıl güncelleşmeden ve son aylarda yeni bir savaşa yol açmadan önce bu yaklaşım sağlam biçimde yerleşmişti. İşin tuhafı, bu konuda emperyalizmin resmi sözcüleri, ideologları ve medyası ile solun (buna uluslararası devrimci Marksist hareketin geniş kesimleri de dahildir) önemli bir bölümü arasında hemen hemen hiç fark yoktu. Eğer bir farktan söz edilecekse o fark da solun, genel çizgisinden farklı olarak, emperyalist devletleri Yugoslavya'ya yeterince kapsamlı ve kararlı biçimde müdahale etmemekle eleştirmesiydi. NATO'nun 1995 yılında Bosna Sırplarını bombalamaya başlamasıyla bu şikayetin de ortadan kalktığı söylenebilir. (Uluslararası devrimci Marksist hareket ise burada solun geri kalanından elbette ayrılıyor, NATO bombardımanına karşı çıkıyordu.) İşte dünya Kosova Savaşı'nı bu ruh durumuyla karşıladı. Demin de belirttiğim gibi, Kosova sorununun Yugoslavya bağlamında elbette belirli özgüllükleri vardır ama Kosova Savaşı'na verilen yaygın tepki yukarıda özetlenen yaklaşımın devamı olarak ele alınabilir. Kosova Savaşı'na ilişkin yaygın bir düşünce tam da bu çerçeveye yerleşiyor: Bunu da standart bakışa ekleyelim.

• NATO müdahalesi Kosova Arnavutlarının insani ve siyasi haklarını korumak için yapılmıştır ve bu yüzden desteklenmelidir. Bu görüş, "Batı"nın 90'lı yıllar boyunca Yugoslavya savaşları karşısındaki konumu üzerine geliştirilen genel bakışı varsayar. Kosova'da bir insan hakları sorunu olması, NATO'nun Yugoslavya'ya bu yüzden savaş açtığı anlamına gelmez. Ancak "Batı"nın Yugoslavya'da başka çıkarı olmadığını, sadece bu bölgenin istikrarını sağlamaya çalışan tarafsız bir hakem olduğunu kabul ederseniz, insan hakları savaşı tezini hiç sorgulamadan kabul edebilirsiniz. Aksi takdirde, insan hakları bir faktör olmuş olsa **bile,** en azından NA-

TO'nun başka ne amacı olduğu sorusunu sormak zorunda kalırsınız.

Böylece, Yugoslavya'nın bölünmesi ve savaşları konusunda ileri sürülen standart görüşü kısaca özetlemiş oluyoruz. Bu yaklaşımın önyargılar ve yanılsamalar üzerine yerleştiğini ortaya koymak bu yazının temel amaçlarından biri. Ancak bunu yapabilmek için gerçek dünyada ne olup bittiğini önyargısız biçimde soğukkanlı bir tahlile tabi tutmamız gerekiyor.

Yugoslavya neden bölündü?

Yugoslavya'nın 45 yıl süren başarılı bir federasyon deneyiminden sonra iki yıl içinde (1991-93) dağılmasını, sadece milliyetçilik ideolojisiyle (hele hele sadece Sırp milliyetçiliğiyle) açıklamaya çalışmak son derece yüzeysel bir yaklaşımdır. Milliyetçiliğin (ama göreceğimiz gibi sadece Sırpların milliyetçiliğinin değil) önemli bir rol oynadığı doğrudur, ama soru şudur: 45 yıl boyunca uyuyan bu milliyetçilik(ler), neden 90'lı yıllarda, uyanmak bir yana, böylesine azgınlaşmıştır? Bu soru bizi 90'lı yıllar Yugoslavyası'nın maddeci bir açıklamasına yönlendirir. Yugoslavya'nın parçalanması iç ve dış etkenlerin sadece yanyana gelmekle kalmadığı, iç içe geçtiği bir sürecin ürünüdür. Kolaylık bakımından bu süreci çeşitli unsurlarına ayrıştırarak ele alalım.

Bürokratik kapitalist restorasyonun biçimi olarak parçalanma

Yugoslavya'nın parçalanmasının arka planında derin bir ekonomik kriz, bu krizin kışkırttığı sınıf mücadeleleri ve bu mücadeleler içinde kapitalizmin restorasyonu için çalışan güçlerin zaferi yatar. Yugoslavya'nın bir geçiş ekonomisi olarak yaşadığı deneyimin, öteki bürokratik işçi devletlerinde yaşanandan belirli farklılıklar gösterdiği biliniyor.[2] Bu deneyimin bir yüzü "özyönetim" olarak anılan sistemse, öteki yüzü de Yugoslavya'nın "piyasa sosyalizmi"ne en erken geçen ülkelerden biri olmasıdır. İşte "piyasa sosyalizmi"nin çelişkileridir ki, 1980'li yılların sonuna gelindiğinde Yugoslavya'yı derin bir ekonomik krizle karşı karşıya bırakmıştır.

Kısaca özetlendiğinde, Yugoslavya büyük ölçüde dış borçlanmaya dayanarak ihracata dayalı bir gelişme yoluna girdikten sonra, dünya ekono-

2. Bu konuda Cenk Ötkünç'ün yazısına bakılabilir. Ayrıca bk. Sungur Savran, "Piyasa Sosyalizminin Yükselişi ve Düşüşü", **Onbirinci Tez**, 11, 1992.

misinin 1974-75 daralmasından itibaren karşılaştığı ekonomik kriz yüzünden bir tıkanıklık yaşamaya başlamıştır. 80'li yılların başından itibaren başlayan ciddi güçlükler sonunda ekonomi, 80'li yılların sonunda dış ödemeler darboğazı, enflasyon ve işsizlik türünden bir dizi sorunun keskinleştiği bir kriz ortamına girmiştir. Bu krize cevap olarak, Yugoslav bürokrasisi ağır bir kemer sıkma ve özelleştirme politikası başlatırken, bir yandan da 1990 Ocak ayında IMF ve Dünya Bankası ile birer anlaşma imzalamıştır. 1989 İşletmeler Yasası ile başlayan ve IMF'nin dayatmalarıyla derinleşen bir süreç içinde, iki yıl gibi kısa bir süre zarfında 2,7 milyon sanayi işçisinden 600 bini işinden olmuştur. Geri kalan fabrikaların önemli bir bölümü de aylarca işçilerinin ücretlerini ödemeyerek ayakta kalabilmiştir. Bankalar Yasası ile kamu bankaları sistemi tasfiye edilmiştir. Bunlara paralel olarak ücretler düşmüş, toplumsal hizmetler büyük darbeler almıştır.[3]

Yugoslav işçi sınıfının ekonomik krize ve kemer sıkma programına tepkisi başlangıçta sınıf mücadelesi yöntemlerine başvurmak olmuştur. 80'li yıllarda grevlerin sayısı her yıl artmıştır. 1980 ile 1985 arasında iki katından fazlaya çıkmış (235'den 696'ya), 1986'de 851'e, 1987'de ise 1685'e ulaşmıştır. Bu mücadelenin doruğu bölünmenin resmen başladığı tarihten iki ay önce, Sırbistan'da 650 bin işçinin greve gitmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu hareket onbinleriyle sık sık greve çıkan öteki cumhuriyetlerden işçilerden de destek görmüştür.[4]

Bu tür bir gelişmenin bürokrasinin IMF ve Dünya Bankası ile anlaşma içinde kemer sıkma programını uygulama ve kolektif ekonomiyi tasfiye etme yönelişinin önünde büyük bir engel oluşturacağı açıktır. Yugoslav işçi sınıfının ulusal farklılıkların ötesinde toplu halde mücadeleye girmesi bürokrasi için elbette büyük tehlikeler taşıyacaktır. Bu aşamada bürokrasinin ulusal kanatları, 80'li yıllar boyunca sinsi biçimde gelişmekte olan milliyetçi ideolojileri, Yugoslav işçi sınıfını bölmek ve her biri kendi işçi sınıfıyla ulusal bir temelde birlik sağlamak yolunda kullanmışlardır. Elbette kemer sıkma programı federasyon düzeyinde merkezi hükümet tarafından uygulanmakta olduğundan, cumhuriyet bürokrasileri kendilerini bu

3. Ekonomik krizin Yugoslavya'nın bölünmesindeki rolünü en fazla Michel Chossudovsky vurgulamıştır. Yazarın şu yazılarına bakılabilir: "Dismantling Yugoslavia, Colonizing Bosnia", **NATO in Balkans**, International Action Center, New York, 1998 içinde [ilk yayınlanışı 1996'da **CovertAction Quarterly**'de] ve "Dismantling Former Yugoslavia, Recolonizing Bosnia", **Capital and Class**, 62, Yaz 1997. Ayrıca bk. Peter Gowan, "The NATO Powers and the Balkan Strategy", **New Left Review**, 234, Mart/Nisan 1999.

4. Branka Magas, **The Destruction of Yugoslavia**, Verso, Londra, 1993, s. 278.

programdan ayırarak hareket etmişler, işçileri bir kez milliyetçi çizgilerine kazandıktan sonra kendileri aynı yola girmişlerdir. Ekonomik krizin doruğuna çıktığı ve işçi mücadelelerin yükseldigi 1989-90 yıllarını 1991 ortasında Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya'nın üstüste bağımsızlıklarını ilan etmesi izlemiştir. (Onları hemen arkadan Bosna-Hersek izleyecektir.) Böylece toplumsal gündem bütünüyle değişmekte, Yugoslav işçi sınıfı bir bütün olarak mücadeleden koparak bürokrasiyle ulusal birlik halinde öteki uluslardan işçilerle karşı karşıya kalmaktadır. Milliyetçilik restorasyonizmin silahı haline gelmiştir.

Ulusal bencillik olarak milliyetçilik

Yugoslavya'nın bölünmesinde 90'lı yılların milliyetçi yükselişinin bazı tipik özellikleri de güçlü bir rol oynamıştır.[5] Bunların başında "zengin milliyetçiliği" gelir. Başka ülkelerde olduğu gibi, Yugoslavya'da da cumhuriyetler arasında ciddi bir gelir eşitsizliği sözkonusudur. Bu eşitsizliğin bir yönüyle tarihsel ve coğrafi faktörlere bağlı olduğu doğrudur, ama Yugoslavya'nın erkenden girdiği "piyasa sosyalizmi" yolunun da daha önceki dönemde geriletilen eşitsizlikleri yeniden keskinleştirdiğinin belirtilmesi gerekir. Nedenleri ne olursa olsun, 80'li yılların sonuna gelindiğinde kişi başına ulusal gelir Slovenya'da 9500, Hırvatistan'da 7000 dolar iken, Sırbistan'da 3500, Kosova'da ise 1500 dolar civarındadır.[6] Eşitsizlik bütün göstergelerde berrak biçimde görülmektedir. Örneğin, 80'li yılların sonu yaklaşırken farklı cumhuriyetlerdeki işsizlik oranına bakalım: bu oran Kosova'da başdöndürücü düzeylere varırken (%56) ve Makedonya'da %27 iken, Hırvatistan'da % 7,7'ye, Slovenya'da ise % 1,7'ye düşmektedir.[7] Elbette ekonomi canlı biçimde büyürken, büyük ekonomik birimin avantajlarından bütün taraflar yararlanmakta olduğu için, bu farklılıklar bir ayrılma nedeni olmaz. Ama ekonomik büyüme yavaşladığı, hele Yugoslavya'nın 80'li yılların sonunda yaşadığı türden bir kriz başladığı takdirde, zengin bölge ya da cumhuriyetler yoksul bölge ve cumhuriyetlerin yükünü neden paylaşmak zorunda olduklarını kendilerine sormaya başlarlar. Bu

5. Bu konuyu daha önce ayrıntılı olarak ele almış, uygun yerlerde Yugoslavya örneğine de işaret etmiştim. Bk. "Bankalar ve Bayraklar", **Sınıf Bilinci**, 12, 1992.
6. Ramsey Clark, "US and NATO Plans to Divide Yugoslavia", **NATO in the Balkans**, a.g.y., s. 16.
7. Magas, a.g.y., s. 191.

tür bir eğilim Baltık ülkelerinin SSCB'den ilk ayrılan cumhuriyetler olmasına, Çeklerin kendilerinden yoksul Slovaklardan boşanmasına yol açmış, en ileri ifadesini ise yoksul Güney İtalya'ya destek olmaktan kaçınma temelinde ayrılıkçılığa kalkışan İtalyan Kuzey Ligasında bulmuştur. İşte Yugoslavya'dan ilk ayrılan birimlerin en zengin iki cumhuriyet, yani Slovenya ve Hırvatistan olması da doğrudan doğruya bununla ilgilidir.

Yukarıda zengin milliyetçiliğinin canlanmasının koşulunun büyük ekonomik birimin (bu durumda Yugoslavya'nın) avantajlarının tükenmesine bağlı olduğunu belirtmiştik. Slovenya ve Hırvatistan sözkonusu olduğunda (aslında aynı şey yukarıda başka ülkelerden verdiğimiz örnekler için de geçerlidir), sadece eski büyük birim yararlarını tüketmiş gibi görünmekle kalmamakta, ondan çok daha büyük ve çok daha vaadkar bir birim ufukta bütün çekiciliği ile yükselmektedir: Avrupa Birliği. 90'lı yıllarda bütün Doğu Avrupa ve eski Sovyet cumhuriyetlerinde milliyetçiliğin yükselişinin AB'ye doğru bir yarışla dolaysız bağı vardır. Yugoslavya'nın bütününün ekonomik koşullarının AB'ye kabul edilmeye uygun olmadığının bilincinde olan Sloven ve Hırvat bürokrasisi, kapitalist restorasyonu ülkelerini AB'ye katarak güvence altına almak üzere Yugoslav federasyonundan ayrılmışlardır.

Nihayet, zengin bencilliği kapitalizmin restorasyonu ile de doğrudan bağlantılı biçimde Yugoslavya'nın bölünmesinde önemli bir rol oynamıştır. Farklı bürokratik işçi devletlerinde kapitalist restorasyonun başlaması ile sonuçlanan süreçlerin sosyo-politik dinamikleri ne kadar farklı olsun, bir nokta ortaktır: Kapitalistleşme esas olarak bürokrasinin, kolektif ekonominin parçası olan üretim ve dolaşım araçlarını kendi özel mülkiyetine geçirmesi yoluyla gerçekleşmektedir. 1990'lı yılların başına gelindiğinde aynı şey Yugoslavya için de geçerliydi. Ama burada bir sorun doğuyordu: Sloven ve Hırvat bürokrasileri kendi cumhuriyetlerinin gelişkin üretim ve dolaşım araçlarını neden Karadağ ya da Makedon bürokrasisi ile paylaşsınlar? Zengin cumhuriyet bürokrasisinin ulusal bencilliği bu alanda da parçalanma yönünde bir dinamiğin temeli olmuştur.

"Sırp sorunu"

Yugoslavya'nın bölünüşünde elbette zengin ulusların bencil milliyetçiliğinin yanısıra 1980'li yılların sonlarına doğru Sırbistan'ın ve bu cumhuriyet

dışında yaşayan Sırpların, Yugoslavya'nın içinden geçmekte olduğu kritik sürece verdiği tepkinin de önemli bir katkısı olmuştur. Bu tepkinin büyük ölçüde milliyetçilik biçimini aldığını söylemek mümkün. Ne var ki, aşağıda ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi, Yugoslavya'nın parçalanmasına ilişkin standart görüş, Sırp milliyetçiliğini herşeyden tek yanlı biçimde sorumlu tutmakla yanılır. Ama bunun da ötesinde "Sırp sorunu"nun aldığı karmaşık biçimler standart görüşün çerçevesi içinde kendine yer bulamaz.

Başlangıç noktası olarak bir eşitsiz gelişme olgusunu almak gerekiyor. Yugoslavya'da bürokratik işçi devletinin tasfiyesi süreci, farklı cumhuriyetlerde farklı biçimler almış, farklı tempolarda gelişmiştir. Örneğin, 1990 yılı içinde bütün cumhuriyetlerde ilk kez düzenlenen çok partili seçimlerde, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'da eski iktidar partisinin (Yugoslav Komünistler Ligası'nın) uzantısı olan partiler yenilgiye uğrar ve muhalefet kazanırken, Sırbistan ve Karadağ'da iktidar partileri seçimlerden büyük farkla üstün çıkmışlardır.[8] Kaldı ki, Yugoslav Komünistler Birliği'nin federal düzeyde 1990 yılında dağılmasından sonra, Slovenya ve Hırvatistan Komünist Partilerinin her ikisi de Demokratik Değişim Partisi adını almışlardır; buna karşılık Sırbistan'daki parti kendine Sosyalist Parti adını uygun görmüştür. Bu cumhuriyetlerde yaşanan pratik sürece bakıldığında da Slovenya ve Hırvatistan'da özelleştirmenin daha hızlı ilerlediği dikkati çekmektedir. Yani bu dönemde SSCB'de Gorbaçov'un perestroyka ve glasnost'u ile (1985-1991) hakim ulusun (Rusya'nın) bürokrasisinin bağrında yaşanan ayrışmalar ve çelişkiler, Yugoslavya'da farklı cumhuriyetlerin bürokrasileri arasında ayrışmalar ve çelişkiler biçimini almıştır. Bunun kuşkusuz çeşitli nedenleri vardır, Bunlardan biri, Sovyet sisteminden farklı olarak Yugoslavya'da bir hakim ulus (ezen ulus) olmayışıdır. Bürokratikleşme sürecinden sonra Sovyetler Birliği'nde herşey Rusya'da belirlenmeye başlamıştı. Yugoslavya'da ise ne Sırpların, ne Hırvatların, ne de ötekilerin böyle bir konumu yoktu. (Bu önemli noktaya aşağıda döneceğiz.) İkincisi ise zaten yukarıda değinilmiş olan bir noktadır. Slovenya ve Hırvatistan'ın kapitalist restorasyon yoluna daha hızlı girmeleri, bürokrasinin çok partili bir politik hayatı daha çabuk benimsemesi, bu iki cumhuriyetin (sadece coğrafi olarak değil, ekonomik, kültürel ve diplomatik olarak da) kapitalist Avrupa'ya daha yakın olmalarındandır.

Bir kez Sloven ve Hırvat bürokrasilerinin restorasyona yöneliş hızı

8. A.y., s. 287-88.

Sırbistan'ın önüne geçince bu iki kamp arasında kaçınılmaz gerilimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Hırvatistan ve Slovenya kısa sürede Makedonya'yı ve Bosna'nın Müslüman ve Hırvatlarını kendi yanlarına çekmeyi başarmışlar, bu son iki cumhuriyet daha temkinli tarzda da olsa Slovenya'nın ve Hırvatistan'ın açtığı yoldan yürümeye yönelmişlerdir. Bu kamplaşmada işin içine sorunları iyice karmaşıklaştıran bir faktör girmiştir: federal devletin tavrı. Yugoslavya'da federal devleti dört ana katman olarak ele almak gerekir. Yugoslav Komünistler Birliği cumhuriyet partilerinin bir birliği olduğu için, cumhuriyetler arası çelişkiler partiyi kısa sürede felç etmiş, parti yukarıda belirtildiği gibi 1990'da ardında cumhuriyet partilerini bırakarak dağılmıştır. Cumhurbaşkanlığı kolektif bir organdır (oluşumuna aşağıda başka bir bağlamda döneceğiz); dolayısıyla cumhuriyetlerin politikasından ayrı bir varlığı olamaz. Geriye federal hükümet, en başta federal başbakan ve ordu kalmaktadır. Bu iki gücün parçalanma öncesi oynadığı rol son derece çelişik olmuştur.

Bu dönemin başbakanı Ante Markovic, Yugoslavya'nın bütünlüğünü gözeten ama bütünüyle restorasyonist, IMF'ci ve Amerikan taraftarı bir politik çizginin sahibidir. Buna karşılık, Yugoslav Halk Ordusu, ayrışmanın başından itibaren restorasyonist kanadın karşısında yer almıştır. Restorasyonizm ve Avrupa'yla birleşme hevesine 1990 seçimlerinden sonra eski iktidar partisinin yerine kapitalizm yanlısı muhalif partilerin iktidarı eklenince Hırvatistan ve Slovenya eski Yugoslav federasyonunun çerçevesini bir cendere gibi yaşamaya başlamışlar ve bir egemen devletler konfederasyonu için basınç yapmaya başlamışlardır. İşte bu açılım, işçi devletini ve federasyonun birliğini koruma temelinde biçimlenmiş olan Yugoslav ordusunun ilk dört cumhuriyette iktidara gelen komünizm karşıtı partilere karşı sert bir tavır geliştirmesine ve kaderini Sırbistan'la paralel görmeye başlamasına yol açmıştır.[9] Böylece ortaya Sırbistan (ve yakın müttefiki Karadağ) ile ordunun federalist ittifakı çıkmış olmaktadır.

Ordunun durumu saydamdır. İlk anda anlaşılamayacak olan belki de Sırp bürokrasisinin tavrıdır. Sırbistan neden ötekilerden farklı bir tavır almıştır? Miloseviç yönetiminin kapitalist restorasyona bütünüyle karşı olduğunu iddia eden ender yorumlara rastlamak mümkündür. Oysa bu gerçek olmaktan uzaktır: Miloseviç IMF ve yabancı sermaye konusunda baş-

9. Yugoslav ordusu, Ocak 1991'de bunu ortaya koyan bir metin kabul etmiş, bu metin basına sızdırılmıştır. Bk. "The Generals' Manifesto", Magas, a.g.y. içinde, 266-74.

langıçta olumlu bir tavra sahipken zamanla tereddütler geçirmeye başlamıştır. Esas açıklama başka yerde yatmaktadır. Sırbistan'ın çıkarları federasyonun korunmasından yanadır. Restorasyonizmin bu cumhuriyette daha yavaş bir tempoda gelişmesinin nedeni budur. Federasyon yanlılığı ise Yugoslavya tarihinin bir ironisinden kaynaklanır. İki dünya savaşı arasındaki dönemde Sırplar hakim ulus olduğu için, bunun yeniden canlanmasını engellemek amacıyla, Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyetler Federasyonu kurulurken Sırpların yoğun olarak yaşadığı, hatta çoğunluk olduğu bazı topraklar diğer cumhuriyetlere verilmiştir. Federasyonun dağılması bu Sırp topluluklarının başka devletlerin vatandaşı haline gelmelerine ya da yüzlerce yıldır yaşadıkları topraklardan kopmalarına yol açabilecektir. Yani Sırp ulusal çıkarları federasyonun devamından yanadır.

Dolayısıyla Sırp milliyetçiliği (standart görüşün görmezlikten geldiği ya da anlayamadığı da budur) kaçınılmaz olarak federalist, "Yugoslavist" ya da Titocu diye anabileceğimiz bir biçime bürünür. Bugün bile Yugoslavya'yı en çok yücelten hâlâ Sırplardır. Ne var ki, ayrılıkçılık tehlikesi yükseldiği oranda Sırp milliyetçiliği federalizmin yerine "Sırpların birliği" ideolojisine sarılır. Bütün Sırpların tek bir devletin çatısı altında birleşmesi Sırp milliyetçiliğinin bazı kanatlarının hedefi haline gelir. Miloseviç'e ya da Sırp rejimine atfedilen "Büyük Sırbistan" ideali, işte Yugoslav federasyonunun bu karmaşık yapısına karşı Sırp milliyetçiliğinin bu tepkisinin ifadesidir. Ne var ki, standart görüş sorunu bu karmaşıklığı içinde kavramak yerine Sırp milliyetçiliğini homojen görmeyi, Miloseviç ve bir dizi başka gücün federalizmini basit bir "takiyye" gibi algılamayı tercih eder.

Nihayet, Sırp milliyetçiliğinin yükselişinde Kosova sorunu elbette önemli bir rol oynamıştır. Ama hemen belirtmek gerekir ki Sırbistan'ın bu konudaki sert politikası Yugoslavya'nın dağılmasında olsa olsa dolaylı, hatta marjinal bir rol oynamış olabilir. Çünkü öteki uluslar da Kosova Arnavutları'nın bir ittifak kurma konusundaki bütün çabalarına rağmen, Kosova'yı bütünüyle görmezlikten gelmişler, hatta bu konuda Sırbistan'la sessiz bir işbirliğine girmişlerdir.[10]

Emperyalist planlar (1): Almanya

Yugoslavya'nın bölünmesini Sırp milliyetçiliğiyle ya da "kadim etnik düş-

10. Bk. "The Kosovo Boomerang", Magas, a.g.y.. icinde, s. 291-96.

manlıklar"la açıklamaya çalışan teorilerin en tuhaf yanlarından birinin "Batı"ya yükledikleri tarafsız (ama kararsız ve beceriksiz) hakem rolü olduğunu yukarıda görmüştük. Oysa, Yugoslav trajedisinde belki de en büyük sorumluluk emperyalist güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda ülkeyi karıştırmalarında yatar.[11] Bu etkiyi iki aşamada incelemek gerekiyor.

İlk aşama 80'li yıllarda başlar ve 1992'ye kadar devam eder. Bu aşamada Yugoslavya'nın parçalanmasından özel bir çıkar uman başlıca ülkeler Almanya, Avusturya ve Vatikan'dır.[12] Sondan başlayalım. Vatikan'ın Polonya'da rejimin çözülmesi için 80'li yıllarda küçümsenmeyecek bir çaba gösterdiğini biliyoruz. "Sovyet bloku" içinde Polonya'yı tanımlayan özellik Yugoslavya'nın iki cumhuriyeti için de geçerliydi: Slovenya ve Hırvatistan halkları ağırlıkla Katolik bir kökene sahipti. 1989-90 dönemi geldiğinde Vatikan bu iki cumhuriyetin bağımsızlığını açıkca savunmaya başlamıştı. Avusturya ise bu iki cumhuriyetin topraklarını da kapsayan bölgede tarihsel sömürgeci güçtü. AB'nin eşiğinde olduğu bir dönemde, eski imparatorluk topraklarında (Almanya ile işbirliği içinde) özel bir etki aracılığıyla avantaj kazanma çabası içindeydi.

Ama asıl önemli olan, Avrupa'nın devi ve Avrupa Birliği'nin kalbi Almanya idi. Doğu Almanya ile birleşmenin yarattığı moral ve Doğu Avrupa'daki öteki bürokratik işçi devletlerinin çözülüşünün ortaya çıkardığı fırsatlar, Almanya'nın önüne II. Wilhelm ve Hitler'den sonra üçüncü kez bir **Ostpolitik** (Doğu politikası) olanağını getiriyordu. Almanya'nın orta ve doğu Avrupa'ya doğru etki alanını genişletmesi, Avrupa Birliği içindeki ortakları (Fransa, İtalya vb.) tarafından bile kaygıyla izlenir olmuştu. İşte bu politika çerçevesindedir ki Almanya parçalanmanın başından itibaren Slovenya ve Hırvatistanı cesaretlendirmekle kalmayacak, bu cumhuriyetlerin bağımsızlığını derhal tanıyarak sorunu Yugoslavya'nın bir iç meselesi olmaktan çıkarıp uluslararası bir mesele haline getirecektir. Almanya'nın teşviki ve açık desteği olmasa, Yugoslavya'nın (hiç olmazsa o aşamada) bölünmesi belki de mümkün olmazdı.

Emperyalist planlar (2): Amerika

Amerika 1991 yılında, Slovenya ve Hırvatistan'ın federasyondan ayrıldı-

11. Peter Gowan şöyle yazıyor: "Batılı büyük devletlerin Yugoslav tiyatrosundaki operasyonları, geçmişte Yugoslav insanlarının karşı karşıya kaldığı barbarlıkların birçoğunun temel bir nedeni (bazıları en temel nedeni derdi muhtemelen) olmuştur." A.g.m., s. 83.
12. D. Johnstone, a.g.m., s. 12; P. Gowan, a.g.m., s. 87.

ğı aşamada henüz Yugoslavya'yı bölme politikası gütmüyordu: aynen Gorbaçov'un Sovyetler Birliği ya da Yeltsin'in Rusyası için olduğu gibi restorasyonun birliği koruma temelinde merkezi devlet tarafından gerçekleştirilmesini tercih ediyordu.[13] Ancak Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını elde etmesiyle yaptığı başarılı atak, Amerika'ya bölgede Alman hakimiyetini kırmak gerektiği yönünde bir sinyal vermiş oldu. ABD'nin Yugoslavya işlerine karışmaya başlaması işte bu aşamada başlar ve o günden beri de artarak devam etmektedir.

Yukarıda gördüğümüz gibi, Yugoslavya konusundaki standart anlayışın sol versiyonu, "Batılı" devletleri yeterince kararlı davranarak savaşı bitirmeyi başaramadıkları için eleştirir. Şu soru hiçbir zaman sorulmaz: acaba emperyalist ülkeler Bosna Savaşı'nı kasıtlı olarak uzatmış olabilirler mi? Olan tam da budur: ABD Yugoslavya sorununa Mart 1992'de elini sokmuş, tam da Avrupa Birliği'nin aracılığıyla Bosna savaşını sona erdirecek Lizbon anlaşması imzalanacağı sırada Müslümanların önderi Alia İzzetbegovic'e İsviçre tipi kantonal bir konfederasyona razı olmamasını telkin etmiş, üniter bir devlet için vereceği mücadelenin destekleneceğini ima ederek anlaşmanın bozulmasına ve savaşın derinleşmesine yol açmıştır.[14] İngiltere'nin eski dışişleri bakanı David Owen ile ABD dışişlerinden Cyrus Vance'in çalışmaları sonucunda 1993 Mayıs ayında imzalanan ikinci bir anlaşma, yine ABD'nin kışkırtması ile bozulmuştur.[15] Böylece, Bosna'da üçbuçuk yıl boyunca süren (Mart 1992-Kasım 1995) savaşta işlenen cinayetlerden ve uygulanan mezalimden ABD'nin doğrudan doğruya sorumlu olduğu ortaya çıkıyor.

Peki ABD neden böyle bir politika izlemiştir? Bunu anlayabilmek için, emperyalizmin ve özellikle ABD emperyalizminin 1990'lı yıllarda Avrupa'nın bürokratik işçi devletlerinin çöküşünden sonra izleyegeldiği stratejiyi bir bütün olarak incelemek gerekiyor. Üç alanımızdan orta ölçekli sorunun (Yugoslavya) araştırılması bizi büyük ölçekli soruna sevketmiş bulunuyor. Öyleyse şimdi gözümüzü Yugoslavya özelinden dünya geneline

13. P.Gowan, a.g.m., s. 88 ve 93.

14. Sean Gervasi, "Why is NATO in Yugoslavia?", **NATO in the Balkans**, a.g.y., s. 23-24.

15. "Owen, anlaşmanın müzakereler yoluyla sonuçlanmasından sonra Washington tarafından sabote edildiğini kamu önünde açıklamıştır." Sara Flounders, "Introduction", **NATO in the Balkans**, a.g.y., s. 5. Diana Johnstone Dayton antlaşmasının mimarı Richard Holbrooke'un yeni çıkan kitabını ele aldığı yazısında David Owen'ın kitabına (**Balkan Odyssey**) atıfla aynı noktaya değiniyor. Bk. "To Use a War", **CovertAction Quarterly**, 66, Kis 1999, s. 50n. Amerika'nın savaşı kasten uzatarak kullandığı iddiası, Johnstone'un yazısının temel tezidir.

çevirmek zorundayız.

Yeni Dünya Düzeni içinde Yugoslavya

İçinde yasadığımız çağın "küreselleşme çağı" olduğunu sürekli duyuyoruz. Uluslararası burjuvazinin bir stratejisi ve ideolojisi olarak "küreselleşme"yi daha önce ayrıntısıyla ele almıştım.[16] Sermayenin dünya yüzünde hiçbir engelle karşılaşmadan dolaşımını sağlama stratejisi olarak "küreselleşme"ye, uluslararası politika alanında Yeni Dünya Düzeni'nin karşılık verdiğini biliyoruz. Yeni Dünya Düzeni (YDD), hatırlanacağı gibi, ilk kez, 1990 yılında, Körfez Savaşı'nın eşiğinde, o dönemin ABD Başkanı George Bush tarafından ortaya atılmış bir kavramdı. Zamanlama elbette bir raslantı değildi: Körfez Savaşı birkaç bakımdan, ABD emperyalizminin YDD başlığı altında özetlenen yeni stratejisinin koşullarına ve hedeflerine ışık tutuyordu. Birincisi, YDD Sovyetler Birliği'nin dağılmanın ve çöküntünün eşiğinde yaşadığı bir aşamada (bilindiği gibi nihai dağılma Aralık 1991'de gelecektir), yani Soğuk Savaş biterken dünya çapında güç dengelerini ve etki alanlarını yeniden düzenlemenin adıdır. Körfez Savaşı'nın konusu (bazı saf sosyalistlerin ve pasifistlerin sandığının tersine Kuveyt ya da Saddam değil) buydu.[17] İkincisi, YDD insan hakları ve uluslararası düzen adına "kabadayı devletler"in ABD ve müttefikleri tarafından cezalandırılabileceği, hatta bu politikaları güden yöneticilerin ABD tarafından devrilebileceği ilkesini bir teamül haline getirmeyi hedefliyordu. Irak'ın Kuveyt'i işgal ederek uluslararası düzeni bozduğu ve kuvözdeki bebekleri bile öldürerek (buna aşağıda yeniden döneceğiz!) insan haklarını ihlal ettiği, kısacası Saddam'ın bir "Hitler" gibi davrandığı gerekçesiyle ABD önderliğindeki uluslararası koalisyonun yapmayı hedeflediği tam da buydu. ABD hiç sıkılmadan egemen bir devletin yöneticisini devirmek istediğini belirtiyor, bunun için besleme muhalefetler yaratıyor, ülkeyi bölmeye yönelik adımlar atıyordu.[18] Bu da bizi üçüncü noktaya getiriyor: küresel-

16. Bk. "Küreselleşme mi, Uluslararasılaşma mı?", I ve II, **Sınıf Bilinci**, 16, Kasım 1996 ve 17, Nisan 1997.

17. **Sınıf Bilinci**'nde bu yeni durumu erkenden teşhis etmiştik. Bk. Sungur Savran, "Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa: Körfez Savaşı Aynasında Dünya Durumu", **Sınıf Bilinci**, 9-10, Temmmuz 1991.

18. Aslında egemen bir devletin yöneticisinin ABD tarafından demokratik biçimde (!) görevden alınmasının ilk örneği 1989 yılında Panama'nın ABD ordusu tarafından işgali sırasında CIA'nın eski ajanı Noriega'nın devrilmesi ve ABD'ye kaçırılarak hapse atılması sırasında yaşanmıştı. Korsanlık mı dediniz?

leşme ulus devletleri geçersiz kılıyorsa, ulusal egemenliğin hiçbir önemi kalmamış demektir. Bu durumda "uluslararası topluluk" ülkelerin egemenlik haklarını aşabilmeli, iç işlerine karışabilmelidir. Ekonomik alanda MAI ve uluslararası tahkimin yapmaya çalıştığını, politik alanda YDD yapacaktır: uluslararası hukukun kendisinin, egemenliği sınırlayan biçimde değiştirilmesi gerekmektedir.[19]

İşte YDD'nin temel unsurları: dünyanın yeniden paylaşımı ve sermayenin engelsiz dolaşımına açık hale getirilmesi; ulusal egemenliğin sınırlanması; bunların gerçekleştirilebilmesi için emperyalist devletlerin dünya jandarması olarak davranma özgürlüğü; bütün bunlarda ABD'nin önderliği. Şimdi bu çerçevede Yugoslavya'nın parçalanmasını ve savaşları inceleyebiliriz.

Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'nde sınıf mücadeleleri

Avrupa'nın bürokratik işçi devletlerinde kapitalist restorasyon kampı devlet iktidarını ele geçireli tam on yıl oluyor. Berlin Duvarı çöktüğünde burjuva dünyasında yaşanan (ve solun liberallerini de etkisine alan) sevinç, "tarihin sonu"nun geldiği, liberal demokrasinin artık ebediyen hakim olacağı tezleri (Fukuyama), dünyayı yeni bir barış ve refah döneminin beklediği hayalleri, belirli bir yaştan büyük olanların unutamayacağı kadar yeni. Ama bu on yıl içinde köprülerin altından çok sular aktı. Fukuyamalar kekelemeye başladı. Bunun bir nedeni, 1997'de Asya'da başlayıp 1998'de Rusya'ya, 1999'da da Latin Amerika'ya sıçrayan ekonomik kriz sonucunda "küreselleşme" stratejisinin bütünüyle çökmesi tehlikesi elbette. Ama uluslararası burjuvazi, devletleri ve ideologları, dev bir alanı kaplayan bürokratik işçi devletlerinde kapitalizmin restorasyonunun da çetin bir iş olduğunu çoktan kavramış durumdalar.

Kapitalist restorasyonun dümen suyunda bu toplumlara uzun onyıllar boyu görülmemiş illetler girdi. İşsizlik, açlık, evsizlik, güvencesizlik, fuhuş, mafya, sıradan gündelik şiddet, ulusal boğazlaşma... listeyi ayrıntıya meraklı olduğunuz kadar uzatabilirsiniz. Restorasyonun karşılaştığı ekonomik sorunlar bir yana, bu "geriye doğru büyük atılım"ın bu toplumlar-

19. Bu konuya daha önceki bir yazımda değinmiştim: "Küreselleşme, Milliyetçilik, Enternasyonalizm", **Onbirinci Tez,** 12, 1992. Ayrıca bk. Haluk Gerger, "Küreselleşme: Emperyalizmin En Yüksek Aşaması", **Sınıf Bilinci,** 16, Kasım 1996.

da (bu arada devlet iktidarının henüz bürokrasinin elinde olduğu ama kapitalistleşmenin hızla ilerlediği 1,1 milyarlık Çin'de de) dev toplumsal patlamalara yol açması ihtimali uluslararası burjuvazi için hâlâ bir kabus gibi varlığını koruyor. Bu on yıl içinde kitlelerin bu ülkelerin birçoğunda yüzünü yeniden eski partilere çevirmeye başladığı görülüyor. Sırbistan'dan Polonya'ya, Beyaz Rusya'dan Kazakistan'a bu partiler 1989-91 döneminin travmasını atlatarak yeniden canlanıyor. En çarpıcı gelişme elbette Rusya'da. Avrasya coğrafyasında her yönüyle belirleyici olan bu ülkede bugün en büyük ve belki de gerçekten örgütlü tek politik güç Rusya Federasyonu Komünist Partisi adını taşıyor. Elbette, bu partiler bürokrasinin eski partileri gibi işçi devletinin kazanımlarını (bürokrasinin çıkarları adına da olsa) kararlı biçimde savunmaktan uzak. Ama sosyal demokratlaşmış ya da "modernleşmiş" bile olsalar, bu partilerin yükselmesi **sonuçları değil nedenleri açısından** çok önemli bir gösterge değil mi?

Parti politikasından çok daha önemli olan belki de toplumsal mücadeleler. Rusya'da ya da Romanya'da madencilerin verdiği zorlu mücadeleyi önemsemeyebilirsiniz. Ama tam da Yugoslavya'nın komşusunda, Avrupa'nın eteğinde, Arnavutluk'ta doğan devrimci krizi görmezlikten gelebilir misiniz? 1997 baharında Arnavutluk'ta kapitalist restorasyonun gölgesinde ortaya çıkan bir banker çöküşü karşısında olan biteni **Sınıf Bilinci** şöyle tasvir etmişti: "Şu anda Arnavutluk'ta yaşanan açıkca bir **devrimci krizdir.** Resmi iktidarın silahlanma tekeline son veren büyük kitleler ülkenin bir bölümünde denetimi ele geçirmişler, başkente doğru yürümeye başlamışlardır. Ordu ve polis bölünmüş, hapisane kapıları açılmıştır."[20] Bu ayaklanmanın nasıl sona erdiği hatırlardadır: olayın önemi karşısında bütün emperyalist dünya harekete geçerek İtalya önderliğinde bir çokuluslu askeri gücü Arnavutluğa sokmuş, bir yandan askeri gücüyle, bir yandan da "dolar karşılığında Kalaşnikof" olarak nitelenebilecek bir programla halkı silahsızlandırmış ve devrimin ateşini söndürmüştür. Krizin gelişmesi, ayrıca, o zaman da işaret edildiği gibi, "emekçi kitlelerin devrimci kalkışma anlarında düzenin en önemli savunma aracının reformist, düzen içi sol partiler olduğu gerçeğini" tekrar kanıtlamıştır. Eski Arnavutluk Emek Partisinin nedamet getirmiş devamı olan Sosyalist Parti emperyalizmle işbirliği içinde devrimci krizin çözülmeye uğramasında en önemli rolü oyna-

20. "Arnavutluk: Avrupa'nın eteğinde devrimci kriz", "Sınıf Belleği", **Sınıf Bilinci,** 17, Nisan 1997, s.28.

mıştır. (Böylece, yukarıda bu coğrafyada eski resmi partilerin yeniden yükselişinin "sonuçları değil nedenleri açısından" önemli olduğunu söylememizin nedeni de anlaşılmaktadır.) Ama devrim devrimdir ve emperyalist burjuvaziye önemli işareti vermiştir. Bu alan istikrarsızlığa gebedir.

İşte emperyalizm, daha Rusya'daki ve Arnavutluk'taki gelişmeleri beklemeden, bunları öngörerek, yıllardır Doğu Avrupa'da istikrarı sağlamak üzere buraya yerleşmeye çalışmaktadır. Bu amacı emperyalizmin askeri gücü NATO'nun belgelerinden izlemek mümkün. Nato Genişlemesi Çalışma Grubu'nun, Eylül 1995'te yayınlanan nihai raporunda yer almamakla birlikte, taslak raporunda yer alan şu önerisi, duruma açıklık kazandırıyor:

> Batı Avrupa'ya dolaysız bir askeri güvenlik tehdidi bulunmamaktadır. Ancak, Orta ve Doğu Avrupa'da var olan politik istikrarsızlık ve güvensizlik NATO alanının güvenliğini büyük ölçüde etkilemektedir. NATO Orta ve Doğu Avrupa'nın güvenlik ve Batı'nın kurumlarıyla bütünleşme arzularını gerçekleştirmelerine yardımcı olmalı, böylelikle kendi üyelerinin istikrar konusundaki çıkarlarına hizmet etmelidir.[21]

Bu yüzdendir ki NATO, ilk elde Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'dan başlamak üzere Doğu Avrupa'ya doğru genişlemektedir. Bu yüzdendir ki, Amerika son yıllarda Doğu Avrupa'nın tam 13 ülkesiyle iki taraflı askeri programlar uygulamakta, Ortadoğu'dan sonra askeri teçhizat alımında en büyük finansman desteğini bu ülkelere sağlamaktadır.[22] Nihayet bu yüzdendir ki, ABD Bosna Savaşı'nı dikkatli bir planlamayla uzatmış ve sonunda bu ülkeye NATO öncülüğünde ve komutası altında 60 bin kişilik bir uluslararası gücün yerleşmesini sağlamıştır.

Bugün NATO'nun Bosna dışında Hırvatistan, Makedonya, Arnavutluk ve Macaristan'da birlikleri vardır. İtalya'daki Aviano üssü de hesaba katılırsa, NATO'nun Doğu Avrupa'ya derhal erişmek için seferber edeceği yaklaşık 150 bin kişilik bir gücü bölgeye yığılmıştır.[23] Kosova Savaşı'nı da ancak bu gelişmelerin ışığında ele alabileceğimizi aşağıda göreceğiz.

Amerika/Avrupa çelişkisi

Amerika'nın Yugoslavya'nın kapitalist restorasyonu birlik içinde yaşama-

21. Aktaran: Gervasi, a.g.m., s. 38.
22. Ellen Ray/Bill Schaap, "NATO and Beyond: The Wars of the Future", **CovertAction Quarterly**, 66, kış 1999, s. 7.
23. Gervasi, a.g.m., s. 20.

sını öngören bir politikadan Bosna Savaşı'nı kışkırtan ve uzamasına yol açan bir politikaya geçerek (moda askeri deyimle) Yugoslavya "tiyatrosu"nda baş aktör haline gelmesinin nedenine yukarıda kısaca değinmiştik. ABD, Almanya'nın Orta ve Doğu Avrupa'da oluşturmaya yöneldiği yeni etki alanını kendi özgül emperyalist amaçları için bir tehlike olarak görmüş ve bölgeye boylu boyunca girerek emperyalist politikanın yönetimini eline almıştır. Yugoslavya savaşlarının ardındaki bu dinamiği biraz daha ayrıntısıyla incelemek gerekiyor.

"Küreselleşme" ve Yeni Dünya Düzeni dönemi, emperyalistler arasındaki çelişkilerin Soğuk Savaş dönemindekine oranla keskinleşmeye başladığı bir dönemdir. Bunun temelinde yatan neden, elbette kapitalist dünya ekonomisinin 1974-75 daralmasından bu yana yaşadığı genel krizdir. Kapitalizmin bütün krizleri, farklı sermayelerin, farklı ülkelerin ve rekabet içindeki bütün aktörlerin, daralan olanaklar dolayısıyla eskisinden daha fazla rekabet içine girdiği bir dinamik yaratırlar. Kapitalizmin genel krizinin yarattığı bu dinamiğe ek olarak bugün iki etken emperyalistler arasındaki çelişkileri daha da gergin hale getirmektedir. Bunlardan biri, tarihsel olarak erkenden bütünleşmiş Amerikan sermayesi karşısında farklı ulusal devletlere bölündüğü için dezavantajlı durumda kalan Avrupa finans kapitalinin Avrupa Birliği aracılığıyla yaşamakta olduğu bütünleşme sürecidir. İkincisi ise, Yeni Dünya Düzeni'nin ta kendisidir: YDD, bir yanıyla, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra doğan boşlukta dünyanın bir yeniden paylaşımı olduğu için, bu paylaşım aynı zamanda emperyalistler arası bir paylaşım mücadelesine kaçınılmaz olarak yol açacaktır.

İşte bu koşullar altında Amerika öteki emperyalist ülkeler karşısında büyük bir koza sahiptir: askeri gücü, ötekilere göre karşılaştırma dahi kabul etmeyecek kadar üstündür. Rekabetin ekonomik, finansal, nüfus, coğrafya, tarihsel bağlar vb. vb. boyutlarında her üç emperyalist odağın da (ABD, Japonya, Avrupa) farklı üstünlükleri olabilir, ama askeri alanda (dolayısıyla uluslararası politikada) öteki odaklar şimdilik ABD ile yarışmayı hayal bile edemezler. İşte ABD emperyalistler arası ilişkilerde bu durumun böyle kalmasını sağlamak zorundadır. Askeri alandaki politikasının belirleyenlerinden biri budur.

Sovyetler Birligi'nin dağılmasının hemen ardından ABD gazetelerine sızan bir belge bunun ABD için ne kadar önemli olduğuna tanıklık ediyor. Pentagon (ABD Savunma Bakanlığı) tarafından hazırlanan bu belge, bi-

zim ünlü Milli Savunma Siyaseti Belgesi türünden bir şey. Başlığı "Savunma Planlama Rehberi". Belgeden bazı bölümler **New York Times** gazetesinde yayınlandığı halde hiçbir zaman yalanlanmamış. Okuyalım.

> İlk hedefimiz yeni bir rakibin ortaya çıkmasını engellemektir (...) İleri sanayi ülkelerinin çıkarlarını yeterince göz önüne almalıyız ki, onları bizim önderliğimize kafa tutmaktan ya da kurulu politik ve ekonomik düzeni devirme arayışına girmekten caydırabilelim. Nihayet, potansiyel rakiplerimizin daha geniş bir bölgesel ya da küresel rol oynamayı ümit bile etmesini engelleyebilecek mekanizmayı ayakta tutmamız gerekir.[24]

Bu genel perspektif, ABD ile Avrupa arasındaki ilişki sözkonusu olunca NATO'nun sadece dünya jandarması olarak değil, aynı zamanda Avrupa'yı ABD hegemonyası altında tutmanın bir aracı olarak da ayakta tutulması için çaba gösterilmesi anlamına geliyor.

> NATO'yu hem Batı savunma ve güvenliğinin temel aracı olarak, hem de Avrupa'nın güvenlik işlerine ABD etkisinin ve katılımının bir kanalı olarak muhafaza etmek hayati önem taşıyor. (...) NATO'nun altını oyacak, sadece Avrupa'yı kapsayan güvenlik düzenlemelerinin ortaya çıkmasını önlemek için çaba göstermeliyiz.[25]

ABD'nin Avrupa karşısındaki politikası burada bütün çıplaklığıyla ortaya çıkıyor. Uygun sonucu çıkaralım. 90'lı yılların başındaki Körfez Savaşı ve 1995'te Bosna Savaşı sırasında NATO'nun Bosnalı Sırpları bombalaması örneklerinde olduğu gibi, Kosova Savaşı'nın da amaçlarından biri, ABD'nin emperyalist ittifakı kendi önderliğinde toplama çabasıdır. Emperyalistler arası çelişkilere hiçbir biçimde öncelik ve belirleyicilik verilmemelidir. Böyle bir yaklaşım gerçekliği yanlış okuduğu gibi, politik olarak da Avrupa emperyalizmini ABD emperyalizmine karşı koruma sonucunu verebilir. Buna karşılık emperyalistler arası çelişkinin etkisinin ve ABD'nin bu çelişkilere hakim olabilmek için geliştirdiği stratejinin bilincinde olmak gerekir. ABD'nin stratejisinin tam anlamıyla tutmadığı ve Kosova Savaşı'nın bu bakımdan tam tersi yönde bir gelişmeye de sahne olduğu noktalarına aşağıda dönecegiz.

---

24. **The New York Times**, 8 Mart 1992. Aktaran Sara Flounders, "Introduction", a.g.m., s. 3-4.
25. Aynı yerde.

Dünya jandarması olarak NATO

Emperyalistler arası çelişkiyi birinci plana çıkarmanın "gerçekliği yanlış okuduğu" nu söylemiştim. Buradaki yanlışlık şudur: NATO yalnızca ya da esas olarak Amerika ile Avrupa arasındaki güç mücadelesinin bir aracı olarak kavranırsa, dünya çapında üstlenmeye başladığı yeni rolü anlamak mümkün olmaktan çıkar. Aynı zamanda Kosova Savaşı'nı neden NATO'nun yürüttüğü, BM'in neden dışlanmaya çalışıldığı, sözde Barış Gücü'nün (KFOR) komutasının NATO'da olması için neden bu kadar ısrar edildiği de anlaşılamaz şeyler haline gelir. İşin kısası şudur: NATO bütün dünyada asayişi Amerika'nın çıkarları doğrultusunda sağlayacak bir uluslararası polis rolünü üstleniyor.

ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın ifadesiyle, NATO "tercih ettiğimiz kurum"dur. "Komünizm" tehdidi bittiyse, "bölgesel istikrarsızlık", "kitle imha silahları", "kabadayı devletler", "terorizm", hatta İslami köktendincilik gibi yeni tehdit unsurları vardır.[26] Kısacası, NATO, bir burjuva gazetesinin ifadesiyle, "Amerikan ve Avrupa çıkarlarına yönelik tehditlere karşı küresel bir vurucu güce" dönüştürülmektedir.[27] NATO'nun 50 yıllık tarihinde ilk savaşlarını Bosna'da ve Kosova'da, yani teknik jargonda geçen deyimle "alan dışı"nda yapmış olması bu bakımdan son derece anlamlıdır.

Nitekim NATO'nun 50. yılını kutlamak için Nisan sonunda Washington'da bir araya gelen üye devlet yöneticileri NATO için yeni bir "misyon" tanımlamışlardır. NATO'nun yeni konsepti, "kriz yönetimi" ve "NATO üyesi olmayanlarla işbirliği" ayakları üzerinde yükseliyor. Eskiden amaç bildirgesinde var olan şu cümle belgelerden çıkarılıyor: "İttifak amaçları bakımından sadece savunmayı hedefler: silahlarından hiçbiri özsavunma dışında hiçbir zaman kullanılmayacaktır."[28] Rusya ile ilişkileri düzenleyen Sürekli Ortak Konsey askıya alınmıştır; bugün önem kazanan organ ise, 25 üye-olmayan ülkeyi NATO etrafında kümelendirmeye ve bir bekleme odası işlevi görmeye yarayan Barış İçin Ortaklık (BIO) anlaşmasının yürütme organı Euro-Atlantik Ortaklık Konseyi'dir.[29] Amerikan em-

26. Bu unsurları (İslami hareket hariç) ABD'nin NATO nezdindeki temsilcisi Alexander Vershbow sayıyor. Aktaran: Ray/Schaap, a.g.m., s. 6, dn. 15.
27. **The New York Times**'in 7 Aralık 1998 tarihli başyazısından aktaran Ray/Schaap, s. 6.
28. **The New York Times**, 22 Nisan 1999.
29. Aynı yerde.

peryalizminin görüşlerini en iyi temsil eden gazetelerden birinin bu konudaki başyazısı, NATO'nun yeni karakterini gayet iyi özetliyor:

> Balkanlarda en azından 100.000 askerlik bir ordunun toparlanmasının gerektireceği uzun zaman dilimi, NATO'nun daha çevik bir savaş gücüne ihtiyacı olduğunu gösteriyor. (...) Bölgesel ve yerel çatışmaların damga vurduğu bir dönemde gücün büyüklüğü ve ateş kapasitesi, süratten ve manevra kabiliyetinden daha az önemli olabilir. Başkan Clinton ve NATO'daki meslektaşları NATO'nun Yugoslavya gibi bir ülkeye müdahale etmesinin ne zaman uygun olacağı hassas sorununu da tartışmalılar. Bir saldırgan sınırlar ötesinden vurursa, özellikle bir NATO üyesini vurursa, askeri bir tepki vermeyi savunmak gerektiği genellikle açıktır. Ama Kosova vakası öyle gösteriyor ki bir despot kendi halkına soykırıma yönelik bir saldırı emri verir ya da yüzbinlerce vatandaşını yurtlarından sürerse, müdahale yine haklı olabilir.[30]

Kısacası, NATO'nun yeni yönelişi açıkça bütün dünyanın jandarması olma yönündedir. Hem Bosna, hem de Kosova savaşları bu yeni rolün bir denemesi, bir alıştırması olmuştur.

Helsinki'den Kosova'ya

Bu aşamada şöyle bir soruyu kendimize sormakta yarar var: NATO Doğu'ya doğru genişlemekle birlikte neden Rusya'yı da içine almıyor? Bunun cevabı açıktır: Avrasya bölgesinde tarihsel, coğrafi, ekonomik, askeri ve kültürel nedenlerle emperyalist düzene meydan okuyabilecek, kapitalist restorasyonun geriye çevrilmesinde öncü rolü oynayabilecek tek güç Rusya'dır da ondan. Elbette Yeltsin'in yönetimindeki Rusya değil. Ama bu ülkedeki son gelişmeler emperyalistlerin korkularının boşa olmadığını, Rusya'nın yeniden emperyalist düzene karşı bir tehdit oluşturabileceğini ortaya koymuştur.

Emperyalizmin Rusya ile ilişkilerinin son dönemdeki gelişimini iki açıdan ele almak mümkün. **Kurumsal düzeyde,** 1975 Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasıyla başlayan süreç, 1990'da Paris'te Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK -- daha sonra Teşkilat haline gelecek ve bugünkü AGİT adını alacaktır) oluşmasıyla sonuçlanacaktır. Sovyet bürokrasisinin "barış içinde bir arada yaşama" ilkesi temelinde Brej-

30. **The New York Times**'in 23 Nisan 1999 tarihli başyazısı.

nev döneminde başlattığı ve restorasyonist kampın devam ettirmeye çalıştığı bu politika, Avrupa kıtasında güvenliğin, kurallara bağlı biçimde, ABD'nin de işin içinde olduğu ama esas olarak Batı Avrupa ile Rusya'nın askeri güçlerine yaslanan bir düzen içinde sağlanacağı bir modeli öngörüyordu. G-7'nin G-8 haline gelmesini de, Yugoslavya savaşları sırasında kurulmuş olan Temas Grubu'nu da bu çerçeve içinde görmek mümkün.

Politikalar düzeyinde ise, Rusya'nın emperyalizmin politik yönelişlerine karşı tavrının gelişimini ele almak gerekiyor. Gorbaçov yönetimindeki Sovyetler Birliği (1985-1991), dış politikasını adım adım emperyalizmin çıkarlarıyla uyumlaştırdıktan sonra, nihayet 1990-91 dönemecinde, yani YDD dönemi açılırken, Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'nda, veto hakkına sahip olduğu halde bu kurumun emperyalizmin savaşına onay vermesine engel olmayarak tam anlamıyla YDD önünde diz çökmüştü. Körfez Savaşı ile Kosova Savaşı arasındaki en önemli farklardan biri burada ortaya çıkıyor: Rusya'daki yeni güçler dengesi dolayısıyla ABD ve emperyalist müttefikleri Yugoslavya'nın bombalanması kararını BM'e getir(e)memişlerdir. Bu yüzden savaş açıkça uluslararası hukukun çiğnenmesiymiş, zarar yok. Bu yüzden de emperyalist ülkeler (bu arada tabii Türkiye de) onbir hafta boyunca savaş ilan etmeksizin bir ülkeyi bombalamak gibi hukuki tuhaflıklara kalkışmışlar, zarar yok. Hukuksal incelikler, Rusya'nın (ve belki de Çin'in) BM Güvenlik Kurulu'nda Yugoslavya'ya saldırıyı veto ederek engellemelerinden daha az önemlidir! Ama bu yaklaşımla birlikte, emperyalist kampın Helsinki, AGİT ve her tür kolektif güvenlik anlayışını terketmeye yöneldiği de böylece ortaya çıkmaktadır.

Yugoslavya'nın parçalanması ve bunu izleyen savaşlar, emperyalizmin Helsinki/AGİT çerçevesini adım adım terkettiğini gösteriyor. Birincisi, Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ı telaş içinde bağımsız birer ülke olarak tanıması Helsinki Nihai Senedi'nin açıkça çiğnenmesidir, çünkü bu antlaşma Avrupa'da sınırların değiştirilmesini bütünüyle dışlamaktadır.[31] İkincisi, Bosna Savaşı sırasında NATO'nun Bosna Sırplarını bombalaması tek yanlılığıyla Kosova Savaşı'nın bir ön habercisi olmuştur. Nihayet, en önemlisi, Kosova sorununun ele alınışında Temas Grubu bir rol oynamış olsa bile, NATO hem BM'i, hem AGİT'i, hem de Temas Grubu'nu yani Rusya'yı görmezlikten gelerek kendi başına Yugoslavya'ya savaş açmış

31. D. Johnstone, "Seeing Yugoslavia...", a.g.m., s. 12, dn. 6.

ve böylelikle Helsinki anlayışını bütünüyle terketmiş olmaktadır.[32] Rusya'nın daha sonra işin içine sokulmasının bütünüyle NATO'nun kendini içinde bulduğu çelişkili konumdan, yani çaresizlikten kaynaklandığını aşağıda göreceğiz.

Helsinki anlayışının emperyalizm tarafından terkedildiğinin saptanması, devrimci Marksist bir anlayış açısından yalnızca iki bakımdan önemlidir. Birincisi, uluslararası politikadaki biçimlenmelerin ve güç dengelerinin değiştiğini saptamak gelecekte sosyalist politikalar belirlenirken önem taşır. İkincisi, Sovyet bürokrasisinin onlarca yıldır gönül verdiği "barış içinde bir arada yaşama" ve detant politikasının hali pür melalini ortaya koyar bu gelişme. Helsinki Nihai Senedi'ni göklere çıkaranlar, emperyalizmin esas olarak dostluk senetleriyle değil, ancak proletaryanın uluslararası seferberliğiyle geriletilebileceği gerçeğini, şimdi somut dünyadaki pratik gelişmelerle öğrenmektedirler.

Avrasya'da "Büyük Satranç Tahtası"

Peki, emperyalizm 90'lı yılların başında alayu vala ile ilan ettiği AGİT'i bugün neden terkediyor? Burada Yugoslavya savaşlarının ve en önemlisi Kosova Savaşı'nın özüne ilişkin bir soru ile karşı karşıyayız. Bunu kavrayabilmek için önce, Doğu Avrupa'nın ve Sovyetler Birliği'nin çözülüşünden sonra Avrasya coğrafyasının durumuna bakmak gerekiyor. Bu konu Türkiye'yi de doğrudan ilgilendirdiği için bizim açımızdan çok önemlidir.

"Avrasya" aslında, kelimenin yapısının da ortaya koyduğu gibi, Avrupa ile Asya kıtalarının oluşturduğu tek ve birleşik kara parçasına verilen addır. (Dikkat edilirse, bu iki kıtayı, İstanbul Boğazı dışında hiçbir deniz ya da okyanus ayırmamaktadır. Bu yüzden Avrupa ile Asya arasındaki sınırın nerede başlayıp nerede bittiği genellikle belirsizdir. Örneğin hepimizin geleneksel olarak "Asya" diye algıladığımız Kafkas ülkeleri şimdi Avrupa Konseyi'ne üye veya aday olmaktadırlar.) Ancak son dönemde Avrasya kavramı Rusya ve Balkanlar'dan başlayarak Ortadoğu ve Kafkasları içine alacak biçimde Doğu'da Orta Asya'nın Türki ve Farsi dünyasına kadar uzanan bir coğrafyayı tasvir etmek için kullanılıyor. Biz de bu kullanıma uyalım.

32. Bu Tarık Ali'nin Kosova Savaşı'ndan çıkarttığı en önemli sonuçlardan biridir. Bk. "Springtime for NATO", **New Left Review**, 234, Mart/Nisan 1999, s. 65 ve 72. Ayrıca bk. Tariq Ali, "NATO's Balkan Adventure", **Monthly Review**, c. 51 (2), Haziran 1999.

Sözü edilen bölgede üç unsur temeldir. Birincisi, bu bölge dünyanın enerji deposu olacak kadar bol petrol ve doğal gaz rezervlerine sahiptir. Eskiden Ortadoğu, petrol yatakları dolayısıyla, emperyalizm için neyse, şimdi Kafkasya ve Orta Asya da hem petrol hem de doğal gaz rezervleri (Azeri, Türkmen, Kazak petrol ve doğal gazı) sayesinde benzer bir gelecek vaad etmektedir. İkincisi, dünyanın en büyük iki ülkesinin (Çin ve Hindistan), askeri bakımdan gerilemekle birlikte en büyük ikinci nükleer gücünün (Rusya) ve ikinci büyük ekonomisinin (Japonya) dev güçler olarak yer aldıkları Asya kıtası açısından Orta Asya ve ona açılan kapı olarak Kafkasya, büyük bir jeostratejik önem taşımaktadır. Üçüncüsü, Balkanlardan Orta Asya'ya dek iki büyük etnik grup (Slavlar ve Türkiler) ve iki din (başlıca Ortodoks olmak üzere Hıristiyanlık ve İslam) bütün tarih boyunca içiçe geçmiş ve karşı karşıya gelmişlerdir. Burada patlayıcı bir karışım ile karşı karşıyayız.

İşte böyle bir bölgede 1991'den beri ortaya yeni bir tablo çıkmıştır. 19. yüzyılın başından itibaren çarlık Rusyası'nın hakimiyeti altına aldığı, Ekim devrimi ile birlikte kaderini sovyetik Rusya ile birleştiren Türki alem, Sovyetlerin dağılması ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulması ile birlikte, bütün dünyanın ilgisini çeken, en başta da emperyalizmin iştahını kabartan bir bölge haline gelmiştir. Önümüzdeki dönemin en büyük jeopolitik ve ekonomik mücadelelerinin bu bölge üzerinde verileceğini söylemek için kahin olmaya gerek yok.

İşte başta Amerika olmak üzere emperyalizmin Balkanlar macerası aynı zamanda bu sorunla ilgidir. ABD, Gorbaçov (1985-91) ve Yeltsin (1991'den günümüze) dönemlerinde, önce Sovyetler Birliği'nin, daha sonra da Bağımsız Devletler Topluluğu'nun iç işlerine karışmamaya, kapitalist restorasyon çizgisini benimseyen ve kendisiyle uyumlu bir uluslararası politika yürüten bu önderlerin işini kolaylaştırmaya çaba göstermiştir. Ama 1998 Ağustos ekonomik iflası bir dönüm noktası olabilir. Rusya eğer yeniden sosyalizm yoluna girer ya da Rus milliyetçiliği ekseninde Batı'ya cidđi biçimde kafa tutmaya başlarsa, Amerika ve genel olarak emperyalizm aynen Yugoslavya'ya yaptığı gibi bir parçalama operasyonuna girişebilir. **Kosova Savaşı Rusya'ya bir ihtardır; aynı zamanda, gelecekte Rusya'ya karşı düzenlenebilecek bir saldırının provasıdır.** Eğer Rusya emperyalizmin dümen suyundan bütünüyle ayrılırsa, Kafkas ve Orta Asya cumhuriyetlerini Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan, hatta Müs-

lüman cumhuriyet ve özerk bölgeleri Rusya Federasyonu'ndan koparmak için Kosova savaşı ideal bir model ve emsal değil midir?

Bakın Amerikan emperyalizminin ideologlarından biri, daha Kosova Savaşı patlak vermeden, ABD'nin Kosova sorununa yalnızca görüşmeler düzeyinde karışmakta olduğu bir aşamada sorunu nasıl görüyor:

> Ekim ayında Kosova konusunda varılan Holbrooke-Miloseviç anlaşmasını Richard Holbrooke gayet doğru olarak emsali görülmemiş bir olay diye tanımlıyor. NATO kendi üyesi olmayan egemen bir devletin iç ihtilafına, kendi üyelerini korumak için değil, o öteki devleti, isyan halinde bir etnik azınlığa uyguladığı baskıyı durdurmaya zorlamak için müdahale etmiş oluyordu (...) Washington bunu Avrupa içinde ve dışında var olan ve gelecekte ortaya çıkacak olan farklı türden sorunlarla başa çıkacak yeni bir NATO için bir emsal olarak görüyor. Bu, Balkanlardaki huzursuzlukların ötesinde, Irak'ta, İran'da ve Güney Asya'da olduğu gibi kitle imha silahlarının yayılmasına, "kabadayı devletler"in yarattığı başka tür sorunlara, uluslararası terorizme, hatta uyuşturucu ticaretine kadar uzanıyor (...) Zbigniew Brzezinski son kitabında (The Grand Chessboard – Büyük Satranç Tahtası), ittifakı "Avrasya'nın bütünü için entegre, kapsayıcı ve uzun dönemli bir strateji"nin bir aracı gibi görüyor. Bu çerçevede NATO nihai olarak Asya'ya erişecek, burada Amerika'nın önderliğinde bir başka ittifak, Pasifik ve Güneydoğu Asya devletlerini birbirine bağlayacaktır."[33]

Bütün bu stratejide elbette Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren çok önemli bir yer vardır. ABD, geleceğin güvenlik ağını oluşturmak için Avrupa'da Balkanlardan başlayarak, Ortadoğu'dan ve Kafkaslardan geçerek, Orta Asya'da sona erecek bir Müslüman devletler zincirini oluşturmaya şimdiden başlamıştır. Elbette, demin belirttiğimiz gibi henüz Rusya'nın "arka bahçesi"ne doğrudan el atmamıştır. Ama Balkanlarda ve Ortadoğu'da ittifaklar zinciri genişlemektedir. Bu zincirde "Türkiye...yeni yükselen blokta merkezi bir öneme sahiptir."[34] **Bosna ve Kosova bu zincirin Balkanlardaki ayaklarıdır.** (Her iki savaşın da Müslüman nüfuslara destek olmak üzere yapılması bir raslantı olmasa gerek.) Arnavutluk (belki de yarın Kosova ile birleştirilecek bir Büyük Arnavutluk) Balkanlardaki üçüncü adaydır. Bu ittifakın Ortadoğu'daki belkemiği İsrail-Türkiye eksenidir. Başta Ürdün olmak üzere bir dizi Arap ülkesi bu yeni oluşumun adaylarıdır. Ama Türkiye açısından en önemlisi Kafkasya ve Orta Asya ile ilişkisidir. Bu alanda ise

33. William Pfaff, "Washington's New Vision for NATO Could Be Divisive", **International Herald Tribune**, 5 Aralık 1998. Aktaran: Johnstone, "To Use a War", a.g.m., s. 50, dn. 2.
34. Servasi, a.g.m., s. 31.

1990'dan bu yana Türkiye hakim sınıflarının bütün güçlerini (ve maalesef solun da önemli bir bölümünü) pan-Türkizm, Enverizm, dış Türkler histerisinin sarmış olduğu, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve ECO gibi uluslararası kuruluşların bu yaklaşımın bir ürünü olduğu hepimizin malumudur.

İşte Kosova Savaşı Türkiye için bundan dolayı bu kadar önemlidir. **Kosova Avrasya'nın geleceğine ışık tutuyor.** Türkiye'nin sosyalistleri Kosova Savaşı'nın dinamiklerini bu yüzden derinlemesine incelemek ve gelecek konusunda sonuçlar çıkarmak ihtiyacındadırlar.

Dayton Anlaşması: Küresel Sömürgecilik

Şu ana kadar yaptığımız tartışma şunu ortaya koyuyor: Yugoslavya'da oynanan oyun, YDD'nin inşası sürecinin çarpıcı bir sahnesidir.

Bu görüşün sağlamasını yapmak için (kelimeyi aritmetikteki anlamıyla kullanıyorum) elimizde çok önemli bir veri var: Bosna Savaşı'nı bitiren Kasım 1995 tarihli Dayton anlaşması. Eğer Marksistlerin sık sık tekrarladıkları gibi, "savaş politikanın başka araçlarla sürdürülmesi" ise, barış da savaşın hangi amaçlarla yapıldığına ışık tutan bir süreçtir. Savaşın yerini politikanın çıplak biçimde aldığı andır. Bu açıdan bakıldığında, Dayton barışı (eğer bu derece kırılgan bir anlaşma için bu adı kullanmak mümkünse), Bosna Savaşı'nın bütün anlamını ele vermektedir. Çünkü Dayton barışı Bosna'da, bildiğimiz anlamda bir egemen devlet değil, bir **uluslararası sömürge** kurmuştur.

Dayton'da kurulan "devlet"in en tepesinde (BM Genel Sekreteri tarafından atanan) bir Yüksek Temsilci yer alır. Yüksek Temsilci, bir sömürge idaresinin başındaki Genel Vali'nin yetkilerine sahiptir: askeri konuların dışındaki bütün konularda son karar hakkı (yani veto hakkı) vardır. Yani Bosna devletini oluşturan iki hükümetin (Hırvatların ve Müslümanların ortak federasyonunun ve **Republika Srpska** olarak anılan Bosna Sırplarının hükümetinin) bütün kararlarını iptal edebilir ve seçimler dahil birçok işlemi de iptal etmiştir. Yüksek Temsilci'ye bağlı bir "Komiser", yabancı ülkelerden devşirilmiş bir polis gücünü yönetir. Askeri olarak Bosna NATO işgali altındadır. NATO dışı ülkelerden de birliklerin yer aldığı 60 bin kişilik bir "Barış Gücü" NATO'nun birleşik komutası altındadır.

Ne var ki, uluslararası sömürgecilik yönetim ve güvenlik alanlarıyla sınırlı değildir. Ekonomi alanı da emperyalizmin uluslararası kuruluşlarının yönetimine verilmiştir. Bosna'nın Merkez Bankası'nın guvernörü IMF ta-

rafından atanmaktadır. Aynen Yüksek Temsilci gibi, Merkez Bankası guvernörünün de "Bosna-Hersek'in ya da komşu bir devletin vatandaşı olamayacağı" hükme bağlanmıştır. Anlıyorsunuz ya, bu Balkan insanları "piyasa ekonomisi"ne alışık olmadıkları için ekonomilerine yabancıların bakması gerekiyor! Üstelik Merkez Bankası bir merkez bankasının işlev ve yetkilerinden de yoksun kılınmıştır. Dünya ekonomisini izleyenler "Para Kurulu" uygulamasının vatanı olarak Arjantin'i bilirler. Sonuç olarak ulusal parayı zorunlu biçimde dolara bağlayan bu kurumlaşmaya karar veren, Arjantin'in kendi burjuvazisi olmuştur. Ama Para Kurulu, Bosna'ya dayatılmıştır: Dayton anlaşmasına göre, Merkez Bankası, "ilk altı yıl boyunca (...) para yaratma yoluyla kredi sağlayamaz; bu açıdan sadece bir para kurulu gibi davranabilir."

Nihayet bir işçi devleti tarihinden gelen Bosna'nın geniş kamu sektörünün yönetimi ve "yeniden yapılandırılması", yani özelleştirilmesi, Kamu İşletmeleri Komisyonu'na verilmiştir. Bu komisyonun çalışmalarını Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) yönlendirecek, başkanını da bu kurum atayacaktır.

Dayton anlaşması, aynı zamanda, gayet demokratik bir biçimde, Bosna halklarına en ufak bir danışma bile olmaksızın, Bosna'ya bir de anayasa hediye etmiştir![35]

İşte, barbarca bir savaşı sona erdirdiği için bütün dünyanın memnuniyetle karşıladığı Dayton anlaşması! Amerika'nın savaşı neden derinleştirmek istediğini anlamak çok zor olmasa gerek! Dayton anlaşmasından doğan uluslararası sömürgenin karakterini kavramak iki bakımdan çok önemli. Birincisi, bu, geleceğin modeli olmaya adaydır. Aşağıda göreceğimiz gibi, daha şimdiden Kosova sorununun çözümü için savaştan önce toplanmış olan Rambouillet konferansına emperyalistlerin getirdiği anlaşmaya örnek olmuştur. Emperyalizm yeni bir sömürgecilik geliştiriyor: **çok-taraflı sömürgecilik.** 19. yüzyıl sonu, tekil emperyalist devletlerin, biribirleriyle yarış içinde, dünyanın çeşitli bölgelerinde kendilerine bağlı sömürge idareleri kurmalarına tanık olmuştu. 20. yüzyıl sonunun "küreselleşme" çağı da kendine uygun bir sömürgecilik türü yaratıyor: emperyalist devletlerin hep birlikte yönetecekleri sömürgeler. Bosna bu yeni sömürgenin ilk örneği olmaya adaydır.

35. Dayton anlaşmasıyla kurulan "devlet"in gerçekte bir sömürge olduğunun vurgulanmasını Chossudovsky'ye borçluyuz. Bk. "Dismantling Yugoslavia, Colonizing Bosnia", a.g.m., s. 80-81.

İkincisi, ulusal kurtuluşları için emperyalizme bel bağlayan halklar için burada muazzam bir ders yatıyor. Dün Bosna'nın Müslümanları, bugün Kosova'nın Arnavutları ulusal bağımsızlığın kendilerine emperyalizm tarafından hediye edileceği umuduna kapıldılar. Sonuca bakın: **elde ettikleri bağımsız bir devlet değil, bir sömürgedir.** Dünyanın her yanındaki ulusal hareketlerin ibretle incelemesi gereken bir örnekle karşı karşıyayız!

Yugoslavya'da ulusal sorun

Yukarıda sergilenen tahlilin, Yugoslavya savaşları konusunda var olan konsensusun bir noktasını çökertmiş olduğunu umuyorum: emperyalizm Yugoslavya savaşlarında, "yaramaz" ya da "kötücül" Balkan halklarıyla başa çıkamayan tarafsız bir hakem değil, kendine özgü çıkarları dolayısıyla Yugoslavya'nın bölünmesini kışkırtan, sonra da savaşı derinleştirmek için çaba gösteren bir aktör (ya da bir dizi aktör) konumundadır. İyi tanımlanmış bir stratejiyi adım adım uygulama amacıyla hareket etmiştir.

Bunu saptamak önemli, ama Yugoslavya savaşlarının tek boyutu bu değil elbette. Sorunun yukarıda gördüğümüz gibi bir de Yugoslavya'nın kendi iç ilişkilerine özgü boyutları var. Şimdi uzun bir dünya turundan sonra yine orta ölçekli analizimize dönerek Yugoslavya'da farklı uluslar arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin savaşlar aracılığıyla ifade ediliş biçimini ele alalım. Bu konuya girerken, bir noktayı hatırlamamız gerekiyor: standart görüş, (halklar arasında kadim düşmanlık teorisi bir yana bırakılırsa) Yugoslavya'nın bölünmesinin ardında hep Sırp milliyetçiliğini ve Miloseviç'i görmüştür. Yukarıda bu konuyu tartışırken, bölünmede emperyalizmin (özellikle Almanya ve ABD'nin) ne denli büyük bir rolü olduğunu gördük. Böylece, standart görüş bir yara almış oldu. Ama iş bununla bitmiyor: aynı zamanda Yugoslavya'nın kendi içinde taşıdığı dinamikleri (ekonomik kriz ve kapitalist restorasyon, zengin ulusçuluğu, Avrupa Birliği vb.) de ortaya koymuş bulunuyoruz. Eğer bunlar doğruysa, en azından, standart görüşün aşırı derecede indirgemeci olduğunu, birçok faktörün rol oynadığı tarihsel önemi haiz bir toplumsal olayda tek bir faktörü ötekilerden yalıtarak öne çıkarttığını söyleme hakkına sahibiz. Ama sorun burada da kalmıyor. Standart görüş bölünmenin ve savaşın sorumluluğunu yine de Sırp milliyetçiliğine atfetmeye devam edebilir; yani, öteki koşullar doğru olsa bile, azgın, şoven, faşizan milliyetçiliğiyle, savaşta-

ki mezalimiyle, bölünmeye Sırp unsuru neden oldu diye ısrar edebilir. Bu da yanlıştır. Sırp milliyetçiliği hiçbir biçimde Yugoslavya'nın bölünmesinden ya da savaşlardan **tek başına** sorumlu tutulamaz.

Bu tartışmayı yapmak aynı zamanda eski Yugoslavya'da ulusal sorunu ve çözümünü tartışmak anlamına geliyor. Sorunu üç temel nokta etrafında odaklaştırabiliriz. Çünkü standart görüş, herşeyin sorumlusu olarak Sırp milliyetçiliğini gösterirken bu üç noktaya yaslanmaktadır: Sırpların (ve Miloseviç'in) faşizan milliyetçiliği; Sırpların savaş mezalimi; Sırpların ezen ulus olarak sorumluluğu. Tartışmaya girmeden önce, bir soyutlama yapalım: Sırp/Kosova çelişkisini bu aşamada bir kenara koyarak, sorunu genelliği içinde inceleyelim; bu genel incelemeden sonra Kosova sorununu özgül boyutlarla tartışmaya katabiliriz. Çünkü Kosova sorunu bazı bakımlardan (bunların ne olduğunu aşağıda göreceğiz) eski Yugoslavya'nın öteki ulusal sorunlarından farklılıklar göstermektedir.

"Faşizan" Sırp milliyetçiliği

Önce Sırp milliyetçiliğinin azgın, şoven, hatta faşizan karakteri sorununu ele alalım. Konuyu izleyenlerin bildiği gibi, yaygın iddia, Miloseviç'in Sırp Komünist Partisi'nin başına gelmesinden (1987) sonra Sırp milliyetçiliğini kışkırttığı, 1989 yılında Kosova'nın 1974 anayasasıyla garanti altına alınmış özerkliğini tek yanlı olarak ortadan kaldırdığı, aynı yıl Osmanlıların Sırpları yenilgiye uğratmış olduğu tarihi Kosova Savaşı'nın 600. yıldönümünde son derece tahrik edici ve şoven bir konuşma yaparak Sırp milliyetçiliğinin zembereğinden boşanmasına yol açtığı, bütün bunların amacının Yugoslavya'nın çeşitli cumhuriyetlerine dağılmış Sırpları bir Büyük Sırbistan'da birleştirme hedefini güttüğü yolundadır. Buna Miloseviç'in bir diktatör olduğu ve rakiplerine karşı amansız, acımasız baskı yaptığı yolundaki tezi de eklemek gerekiyor.

Miloseviç'in Sırp milliyetçiliğini suistimal ettiği kuşku götürmez. Sırbistan'da ve eski Yugoslavya'ya dağılmış Sırp topluluklarında milliyetçiliğin ağır bir etkisi olduğu da yadsınamaz. Ancak bunları söylemek ve eleştirmekle Yugoslavya trajedisinin bütün, hatta esas sorumluluğunu Miloseviç ve Sırp milliyetçiliğinin hanesine yazmak arasında dağlar kadar fark vardır. Bugün Batı ülkelerinde var olan ve bütün bir ulusu suçlu göstermeye yönelik "Sırplar zalim, vahşi ve şovendir" türü psiko-ideolojik

gerici yaklaşımları bir kenara bırakalım. Bir politik akım olarak Sırp milliyetçiliğinin herşeyin sorumlusu olduğu da, Sırbistan ve yeni Yugoslavya rejimlerinin birer diktatörlük olduğu da doğru değildir.

Yukarıda "Sırp sorunu" başlığı altında tartıştığımız gibi, Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyetler Federasyonu'nun kuruluşu sırasında Sırpların önemli bir bölümünün yaşadığı toprakların öteki cumhuriyetlerin sınırları içinde bırakılmış olması, federasyonun dağılması ihtimali doğduğunda patlamalı bir çelişkiye yol açıyordu. Bir bakıma herşey federasyonun varlığını sürdüreceği varsayımı üzerine inşa edilmişti. Bu varlık tartışma masasına gelince Sırplar ya federalist bir tavır alıyorlardı, ya da bütün Sırpları tek bir devlet çatısı altında birleştirme projesi güç kazanıyordu. Bu tartışmada Sırpların bir "Büyük Sırbistan" için mücadele ettiği tezi, standart bir suçlama haline gelmiştir. O zaman şu soruyu sormalıyız: Hırvatistan'ın önderi Tudjman'ın Miloseviç'le anlaşma içinde Bosna'yı paylaşma planları yapması, Bosna'da yaşayan bütün Hırvatları Hırvatistan'a katma mücadelesi, onun da en azından pratikte bir "Büyük Hırvatistan" hedefi peşinde olduğunu göstermez mi? Daha ötede, Kosova sorununa sonra ayrıntısıyla dönmek üzere, Arnavutluk'un ve Kosova ve Makedonya Arnavutlarının birleşerek bir "Büyük Arnavutluk" kurma hülyasını besledikleri, kaynak vermeye gerek olmayacak kadar sıradan bir gerçekken, neden sadece Sırp milliyetçiliğini suçlamalı? Sırp milliyetçiliği de yayılmacılığı dolayısıyla suçludur ama ötekiler kadar!

İkinci nokta, sadece Sırpların değil, öteki ulusların da koyu bir milliyetçilik ve ayırımcılık akımına kapıldıklarıdır. Hatta birazdan göreceğimiz gibi, federalist tonları dolayısıyla, Sırp milliyetçiliği bazı bakımlardan ötekilere göre daha ilerici (ya da daha az gerici) bir nitelik taşır. Hırvatistan'da iktidar partisi, eski "komünist" general Franjo Tudjman ile II. Dünya Savaşı döneminin Nazi müttefiki faşist Ustase hareketinin diasporadaki döküntülerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Hırvatistan'ın başına 1990'da geçen Tudjman, Ustase'yi rehabilite etmiş, yeni Hırvat cumhuriyeti, faşist Ustase cumhuriyetinin sembollerini, ulusal marşını ve bayrağını devralmıştır. Tudjman koyu bir ırkçıdır. II. Dünya Savaşı'ndaki Yahudi katliamını reddedecek, kamu önünde "karımın ne Sırp, ne de Yahudi olmadığına çok memnunum" diyecek kadar ırkçı. Ve en önemlisi, Hırvatistan kurulduğu zaman (1991), o dönemde Sovyetler Birliği'nden kopan Baltık cumhuriyetlerinde de Ruslara yapıldığı gibi, topraklarında yaşayan oldukça

yüksek sayıda Sırp'a ve öteki Yugoslav milliyetlerinden insanlara vatandaşlık, nüfkiyet edinme, emeklilik vb. haklarını tanımamıştır. Batı'nın sevgilisi Hırvatistan ve önderi Tudjman böyle.

Bir de Miloseviç'in önderliğindeki yeni Yugoslavya'ya bakalım. Ama önce isimler üstüne bir not: Ayşe Düzkan dostumuz, **Sınıf Bilinci**'nin geçen sayısında bizi, resmi adı Yugoslavya Federal Cumhuriyeti olan yeni (yani parçalanma sonrası, yani bugünkü haliyle) Yugoslavya'dan "Yugoslavya" olarak söz ettiğimiz için uyarıyor. Batı ve Türk basınları da Sırbistan'a Yugoslavya diyormuş, bu NATO kaynaklıymış ve amacı "savaş suçlusu belgrat yönetimini meşrulaştırmak"mış.[36] **Sınıf Bilinci**'nin Düzkan'ın eleştirisinin yayınlandığı 22. sayısı Şubat 1999'da çıktı. O sırada Rambouillet görüşmeleri devam ediyordu. Ama bir ay sonrasından, tam olarak 24 Mart'tan itibaren, NATO üç aya yakın bir süre boyunca Belgrad'ı bombaladı. Düzkan'ın bilgisayarla yazdığını bilmesem "yazının mürekkebi henüz kurumamıştı" diyeceğim! Sanırım NATO Belgrad'ı "savaş suçlusu belgrat yönetimini meşrulaştırmak" için bombalamamıştır! Sorun şu: Düzkan Yugoslavya savaşlarının standart yorumundan etkilenmiştir; hatırlanacak olursa bu yorum emperyalistlerin başından beri Miloseviç'le uzlaştığını, hatta onu koruduğunu söylüyordu. Düzkan'ın bu kadar vahim bir öngörü hatasına düşmesinin gerisinde işte bu yanlış yargı yatıyor.

Biz bıraktığımız yerden devam edelim. Düzkan'ın **Sınıf Bilinci**'ni Yugoslavya'ya Yugoslavya dediği için eleştirmesi şaşırtıcı. Herşeyden önce basit bir sağduyu sorusu: Yugoslavya demiyeceğiz de ne diyeceğiz? Sözünü ettiğimiz devlet Sırbistan'dan ibaret değil ki! İçinde Karadağ var. Karadağlılar kendilerini ayrı bir ulus saydıklarına göre bunu görmezlikten gelip, onların içinde yaşadığı devlete Sırbistan demek ilericilik mi oluyor? Düzkan Yugoslavya'ya Yugoslavya demenin, "eski cumhuriyetler federasyonunun hâlâ yaşadığını varsayması anlamında utanmazca" olduğunu söylüyor ama bu pek doğru değil. Bu adın kullanılmasıyla iddia edilen, olsa olsa aynı ruhun yaşatıldığı olabilir. Ama tam da bu çaba, bu isim sembolizmi çok önemli değil mi? Bakın, o kadar şoven olduğu söylenen Sırplar, hâlâ kendi adlarıyla anılan bir cumhuriyet yerine halkların birliğinin bir sembolü olan Yugoslavya adını kullanıyorlar! Bugün Türkiye Cumhuriyeti adı mı daha ilericidir, yoksa örneğin bir Anadolu Federal Cumhuri-

36. ayşe düzkan, "maalesef...", **Sınıf Bilinci**, 22, Kış 1998-99, s. 124. (küçük harfler Ayşe Düzkan'a ait.)

yeti adı mı? Üstelik Yugoslavya adı hiç de sadece bir sembol değildir. Bugün Yugoslavya'nın iktidar partilerinden, Miloseviç'in karısı Mirjana Markoviç tarafından yönetilen JUL (Yugoslav Solunun Partisi) bütünüyle "çok kültürlü" bir Yugoslavya'yı savunmaktadır. Sözü Miloseviç'e en ufak bir sempati duymayan bir Yugoslavya uzmanına bırakıyorum:

> [JUL] "Yugoslavist", Titocu bir ideoloji adına Sırp milliyetçiliğine ve Bosna'daki suçlarına karşı açıktan açığa mücadele etmiştir. Bundan dolayıdır ki bu parti, çok kültürlülüğü savunan çevrelerde ve azınlık ulusları arasında o kadar etkilidir. Bu uluslar Yugoslavya'nın hâlâ % 40'ını oluşturuyor; buna karşılık Hırvatistan etnik bakımdan hemen hemen homojen hale gelmiştir.[37]

Miloseviç'in kendisi bile genellikle sanıldığından farklıdır. Örneğin Miloseviç'in Kosova'nın özerkliğini kaldırırken (halkların geleceği açısından cinayete yakın bir hata!), Arnavutların dilini bile yasakladığı efsanesi ortada dolaşmaktadır. Bunun gerçekliğine aşağıda döneceğiz ama bir de Miloseviç'in şovenizminin kanıtı olarak en sık sözü edilen ünlü Kosova Savaşı 600. yıl konuşmasından küçük bir pasaj okuyalım:

> Sırbistan'da beraberlik Sırp halkının, Sırbistan'ın ve **milliyetine ya da dinine bakılmaksızın** her bir vatandaşının refahına hizmet edecektir (...) Tarihinin hiçbir döneminde Sırbistan'da sadece Sırplar yaşamadı. Bugün, her zamankinden daha fazla, **başka milliyetlerden ve etnik gruplardan vatandaşlar yaşıyor aramızda. Bu, Sırbistan için bir dezavantaj değildir. Hatta, ben inanıyorum ki bir avantajdır.** Dünyanın bütün ülkelerinde, özellikle gelişmiş ülkelerde, ulusal yapının değişim yönü budur.[38]

İnsanın, "ne mozaiği, ulan?" diyeceği geliyor! Bu mu "faşizan" milliyetçilik? Elbette, Miloseviç Kosovalı Arnavutlara "bizimle kalacaksınız" demiş oluyor. Ama İspanyollar Basklara, İngilizler İrlandalılara, Fransızlar Korsikalılara aynı şeyi söylemiyorlar mı? Bütün bu durumlarda ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını savunabilirsiniz. Ötekileri olduğu gibi Miloseviç'i de eleştirebilirsiniz. Ama Miloseviç'e şoven deyip şeytanlaştırıp ötekileri bir kenara bırakamazsınız! Miloseviç başka milliyetlerin varlığını Sırbistan için bir avantaj olarak sunarken, Tudjman'in etnik olarak homojen bir Hırvatistan inşa etmeye çalıştığını biliyoruz!

Bir de Müslümanlara bakalım. Bir bakıma Bosna Müslümanlarının si-

37. Catherine Samary, "Une offensive incoherente et dangereuse", **Rouge,** 1 Nisan 1999, s. 3.
38. Aktaran: Johnstone, "To Use a War", a.g.m., s. 57. (Vurgular benim)

yasi önderliğinin nitelikleri bizim için daha önemli, çünkü Türkiye Cumhuriyeti Alia İzzetbegoviç ve hareketinin hamisi gibi davranmıştır. Türkiye'nin yüreği laiklik için çarpan bütün politik kadroları ve "laikliğin güvencesi" Türk Silahlı Kuvvetleri Bosna'da köktendinci bir önderliği savunmuştur! İzzetbegoviç'in 1970 yılında yayınlanan **İslami Beyanname** ve 1984'te yayınlanan **Doğu Batı Arasında İslam** başlıklı kitapları bunu açıklıkla ortaya koymaktadır.[39] İzzetbegoviç, **İslami Beyanname**'sinde açıkça İslami düzeni savunmaktadır:

> İslami hükümeti olmayan bir İslami cemaat eksiktir, iktidarsızdır (...) Umumi kaide olarak, bir Müslüman bir fert olarak mevcut olamaz (...) Bir Müslüman olarak mevcudiyetini idame ettirmek istiyorsa, bir vasat, bir cemaat, bir içtimai nizam yaratmalıdır. Tarih, aynı zamanda siyasi bir cereyan olmayan tek bir hakiki İslami hareket tanımamıştır.

Ya da

> Kendi alemini idare etme hakkına sahip olan İslam, kendi toprakları üzerinde yabancı bir ideolojinin tatbik edilmesi imkanını men etmekte haklıdır. Yanı laik hükümet etme prensibi yoktur; Devlet dinin ahlaki umdelerini ifade ve müdafaa etmelidir.

Bir de "diktator" Miloseviç'ten farklı olarak "demokrat" olan İzzetbegoviç'in basın özgürlüğü konusundaki görüşlerini alalım:

> Çoğu zaman olduğu gibi, medyanın, kendi hayatlarının gayesizliğini ve boşluğunu başkalarına aktaran sapık ve dejenere insanların eline düşmesine müsaade edilmemelidir. Eğer cami ile televizyon istasyonunun halka verdiği mesajlar çelişik olursa, ne bekleyebiliriz?

İşte Türkiye Cumhuriyeti'nin baş tacı ettiği politik önder! Tabii, İzzetbegoviç, köktendinciliği ile tutarlı olarak, cumhuriyet Türkiyesini küçümsemekte, Müslüman ülkelerin dinle bağları zayıfladığında nasıl gerileyeceğini kanıtlayan bir örnek olarak kullanmaktadır.

> Bir İslam ülkesi iken Türkiye cihana hükmediyordu. Avrupa'nın bir taklidi olarak Türkiye dünyada yüz tane misali bulunabilecek üçüncü sınıf bir memleket olmaktan ileri gidemez.

---

39. Bu kitaplar hakkındaki bilgiler şu kaynaktan derlenmiştir: Diana Johnstone, "Alia Izzetbegovic: Islamic Hero of the Western World", **CovertAction Quarterly**, 66, Kış 1999. İzzetbegoviç'ten alıntıların kaynağı da bu makaledir.

İzzetbegoviç'in hedefi çoğunluğu ele geçirip bir İslam devleti kurmaktır.

> İslami bir nizam sadece Müslümanların ekseriyet haline geldikleri memleketlerde muvaffak olabilir.

Böyle düşünen birinin etnik arındırma uygulayarak çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir toplum yaratmaya çalışması şaşırtıcı geliyor mu size? Bu durumda Sırpların ve Hırvatların İzzetbegoviç'in partisine direnmesini anlamak kolay değil mi? Bütün bunları gördükten sonra, bir başka Yugoslavya uzmanının şu yakınışına kulak vermemek mümkün mü?

> Aslında, Yugoslav trajedisi sözkonusu olduğunda, ironi şudur: "alternatif" ya da "sol" aktivistler ya da yazarlar Sırpları, yani çok kültürlü Yugoslavya'da yaşamaya devam etmeyi en çok isteyen halkı, Nazi ırkçılarına benzetme ve kendini etnik olarak tanımlamış ayrılıkçı hareketler adına askeri müdahaleye çağrı çıkartma konusunda çoğu zaman başı çekmişlerdir – bütün bunlar da güya "çok kültürlü Bosna" adına yapılmıştır...[40]

Geriye Miloseviç'in bir diktatör olduğu, Yugoslav ve Sırp rejimlerinin ağır baskı rejimleri olduğu iddiası kalıyor. Bu iddia aslında sadece Batı'nın bir propaganda aracı değil. Aynı zamanda şu imayı içeriyor: eğer Miloseviç bir diktatör olarak "demokrat" rakiplerini bastırmasa, "demokratlar" Sırp milliyetçiliğini sona erdirecekler. Bu iddiaya da kısaca değinelim.

Yugoslavya'da bir baskı rejiminin yaşandığı iddiası, esas olarak, 1996 yılında yapılan yerel seçimlerde muhalefetin kazandığı bazı şehirlerin iktidar partilerine verilmesi dolayısıyla muhalefet partisi taraftarlarının aylarca süren gösteriler yapmasına dayanır. Bürokrasinin diktatörlüğünden gelen bütün ülkelerde olduğu gibi, (emperyalistlerin dostu "demokrat" Yeltsin'in 1993'te parlamentoyu bombalamasını hatırlayın!) Miloseviç'in de bu olayda muhalefetin en önemli demokratik haklarını bastırmaya çalıştığı sanırım az çok belgelenmiştir. Ama şimdi herkes vicdanını eline koyup düşünsün: aylarca süren gösterileri polis hiçbir biçimde bastırmıyor, kimsenin burnu bile kanamıyor, sonunda muhalefeti kısmen tatmin eden bir çözüm bulunuyor, ve bu rejimin adı "diktatörlük" oluyor! Hayır, Miloseviç bugün ülkeyi bir koalisyon hükümetiyle yönetmektedir ve savaşa kadar bu koalisyonda hem Seselj'nin şoven milliyetçi partisi, hem de mu-

40. Johnstone, "Seeing Yugoslavia...", a.g.m., s. 10.

halefetin en önemli ismi Vuk Draskovic'in partisi vardı. Yani sokaklara çıkan muhalefet sonradan iktidarın ortağı olmuştur. Üstelik 1996 istisnadır. 1989'dan bu yana Sırbistan'da da, yeni Yugoslavya'nın bütününde de defalarca çok partili seçimler yapılmıştır. Miloseviç başa seçimle gelen bir yöneticidir.[41] Yugoslavya'da yaygın bir muhalefet basını vardır. Sadece Belgrad'da yayınlanan 14 gazeteden altısı devlet tarafından desteklenirken (toplam tiraj 180 bin), sekizi bağımsızdır (toplam tiraj 350 bin).[42] Kısacası, Yugoslavya ya da Sırbistan bir demokrasi cenneti değildir ama bölgeyi tanıyanların tanıklığı göstermektedir ki demokrasisinin birçok ülkeden, bu arada Hırvatistan'dan aşağı kalır yanı yoktur.

Bir de ünlü "demokratlar"ın bir iktidara gelseler Sırp milliyetçiliği sorununa son verecekleri ve herşeyin çözüme kavuşacağı hayaline değinelim. Bu konuda bölgenin bir sosyalistine söz vermekten daha iyi bir seçim olabilir mi? Hem de Miloseviç'e amansız biçimde düşman bir sosyalist yazara:

> ... "demokratik muhalefet"in büyük çoğunluğu Miloseviç'in Arnavut karşıtı milliyetçi gündemini koşulsuz olarak onaylamakta, hatta onu Batı ile uzlaşmalar yapmak ve Kosova'da Sırp ulusal çıkarlarına "ihanet etmek"le suçlamaktadırlar. 1996 kışında, Miloseviç yanlısı Sosyalist Parti'nin seçim sonuçlarını tahrif etmesine karşı düzenlenen öğrenci gösterilerinde, olayları yakından izleyen ve Sırbistan'da demokratik bir ruhun yeniden doğuşuna övgüler düzen Batı medyası, göstericilerin özel polise karşı düzenli olarak attığı sloganlardan birinin şu olduğundan pek ender söz ediyordu: "Bizi tekmelemeyin! Kosova'ya gidin, Arnavutların kıçına vurun tekmeyi!"[43]

"Demokrat" sözcüğünü neden tırnak içinde kullandığımı (yukarıdaki satırların yazarı da öyle yapıyor ya!) ve bu noktayı neden önemsediğimi anlatayım. Bugün, 1989'da yaşanan deneyimden sonra, Doğu Avrupa ve SSCB'deki "demokrat"ların tiyneti artık iyice ortaya çıkmışken, yani bu "demokrat"ların % 99'unun burjuva liberalizminin ve kapitalizmin taraftarı olduğu ortaya çıkmışken, bunlardan hâlâ medet uman, onlarda bir müttefik gören o kadar çok solcu var ki, bu burjuva akımlarının iş ezilenlerin haklarını savunmaya gelince nasıl çark ettiklerinin bir örneğini sunabilmek bana önemli görünüyor.

41. Samary, a.y.
42. Johnstone, a.g.m., s. 18.
43. Slavoj Zizek, "Against the Double Blackmail", **New Left Review**, 234, Mart/Nisan 1999, s. 81.

Sırp mezalimi

Yugoslavya savaşlarının sorumluluğunu Sırp tarafına yüklemenin gerekçelerinden biri de, özellikle Bosna Savaşı'nda Bosna Sırplarının ağır savaş suçları işledikleri, Müslümanlara tam bir mezalim uyguladıkları yolundaki yargıdır. Bosna Savaşı'nın insanlık suçlarıyla dolu olduğu galiba kimsenin reddedemediği bir olgudur. Ama insanın aklına (eğer iflah olmaz bir ırkçı değilse) neredeyse sağduyu düzeyinde bir soru geliyor: neden insanlık suçlarını sadece Sırplar işlemişlerdir? Miloseviç rejiminin kötü olduğunu ama faşist ya da diktatörlük diye anılamayacağını gördük. Öyleyse neden sadece Sırplar? Sırplar emperyalist Batı'da bazan söylendiği gibi yapısal olarak kötücül müdür yoksa? Batı medyasına safça inanmadan önce bir an durup düşünmekte yarar var.

Sırp mezalimi iddiasının farklı temelleri vardır. Şimdi bu temelleri teker teker inceleyelim.

• **Toplama kampları:** Bosna Savaşı'nın başlamasından sadece 5 ay sonra, dünya, Sırpların aynen Naziler gibi toplama kampları kurduğu ve öncelikle Müslümanları burada aç bilaç bıraktıkları, onlara zulmettikleri iddiasıyla çalkalanmıştı. İddiaya inanmamak zordu: iki İngiliz televizyoncusu dikenli tel örgü arkasında perişan durumdaki bir takım adamların filmini çekmişlerdi; kamera özellikle bunlardan birinin üzerinde duruyordu: adamcağız sanki II. Dünya Savaşı döneminde Nazi toplama kampları üzerine yapılan filmlerden çıkmıştı; kemiklerini saymak mümkündü, o kadar zayıftı. Trnopolje Kampı bütün burjuva basınının sevgilisi olmuştu! Ortada kanıt vardı. Sırplar Naziler gibi yürütüyorlardı savaşı. İnsanın aklına savaşın bu kadar başında böyle bir açlığın nasıl olmuş olabileceği gibi sorular geliyor, ama kanıt ortada! Ne var ki, bir Alman gazeteci, Thomas Deichmann, yaptığı araştırmalar sonucunda, buranın bir toplama kampı olmadığını, kameranın gösterdigi insanların oraya güvenlikleri için sığındıklarını, hareketlerinin sınırlanmış olmadığını, zaten kameranın arkasına yerleştirildiği dikenli tel örgünün o insanların bulunduğu yerin etrafını çevirmediğini, sadece bir okulun tel örgüsü olduğunu ve çok kısa olduğunu vb. vb. kanıtlamıştır! Filmi yapan gazeteciler ise şeflerinin kendilerine toplama kampları bulmaları için ne kadar baskı yaptığını anlatmış, daha sonra bu konuda konuştuklarında oranın bir toplama kampı olduğunu iddia edememişlerdir. Daha sonra Bosna Savaşı için kurulan Uluslararası

Savaş Suçları Mahkemesi'nde ilk sanık olarak yargılanan Bosnalı Sırp Dusko Tadic, Trnopolje toplama kampında mezalim yapmakla suçlanmıştır. Üstelik ortada Dragan Opacic adlı bir tanık da vardır. Ama tanık sonunda çökmüş ve yalancı tanıklık yaptığını, bunun kendisine Saraybosna polisi tarafından telkin edildiğini açıklamıştır.[44] Bütün bunlar Bosna savaşında korkunç kamplar olmadığını değil, Sırplar hakkında **tek yanlı** bir yalan propagandanın yapıldığını gösterir.[45]

• **Saraybosna'da sivillere katliam:** Bosna Savaşı'ndan "ölüm kampları"nın yanısıra akılda kalan en önemli televizyon görüntülerinden bir tanesi de Saraybosna'daki pazaryerine atılan ve 37 sivilin ölümüyle sonuçlanan bombadır. Bu bomba, deyim yerindeyse, tam zamanında gelmiştir. NATO Bosna Sırplarını bombalamayı kendi içinde tartışırken 28 Ağustos 1995'te bu katliam yapılmıştır: bombayı şehri kuşatan Sırplar atmıştır, cezalandırılmalıdırlar. Sırplar hemen bombayı kendilerinin atmadığına dair açıklama yaparlar. NATO uzmanları ihtilafa düşerler. BM Genel Sekreteri bir soruşturma açmayı önerir. Ama ABD soruşturmayı beklemeksizin Sırpları bombalamaya başlar. 4400 sorti yapılacaktır iki ay içinde. Oysa bombanın Sırplar tarafından atılmış olamayacağı daha sonra iki ayrı kaynak tarafından belgelenir. İngiliz muhafazakar **Sunday Times** gazetesinde yer alan bir haberde BM adına bölgede bulunan İngiliz muhimmat uzmanlarının bombayı Sırpların atmış olamayacağını belirttiği, Fransız uzmanların da aynı fikirde olduğu belirtilmektedir.[46] Daha da önemlisi, Amerikan **New York Times** gazetesi muhabiri, kendi gazetesinde değil **Nation** dergisinde (acaba neden?), bombayı Sırpların attığı iddiasına karşı çıkan dört askeri kaynaktan söz etmektedir: bunların biri Rus'tur (onun yalan söyleyeceği zaten açık!), biri Kanadalıdır, ama ikisi **Amerikan görevlileridir!**[47] Sırplar (aynen bu kaynakların söylediği gibi) kendilerine atfedilen üç büyük bombalı katliamın (27 Mayıs 1992 "ekmek kuyruğu katliamı", 5 Şubat 1994 ve

44. Thomas Deichmann, "The Picture That Fooled the World" ("Dünyayı Aldatan Resim"), **NATO in the Balkans,** a.g.y. icinde. (Yazı ilk kez 1997 başında Alman **Novo** dergisinde yayınlanmıştır.)

45. Johnstone hem Sırpların, hem de Müslümanların böyle kamplar kurduğunu, Müslüman kamplarının görmezlikten gelindiğini belirtiyor. "To Use a War", a.g.m., s. 55, dn. 13.

46. "Serbs 'Not Guilty' of Massacre: Experts Warned US That Mortar Was Bosnian" ("Sırplar Katliamdan Suçlu Değil: Uzmanlar ABD'yi Suçun Boşnaklarda Olduğu Konusunda Uyarmışlar"), **The Sunday Times,** 1 Ekim 1995. Aktaran: Johnstone, "To Use a War", a.g.m., s. 51-52.

47. David Binder, "Bosnia's Bombers", **The Nation,** 2 Ekim 1995. Aktaran: S. Flounders, "Bosnia Tragedy...", a.g.m., s. 66.

yukarıda sözü edilen 28 Ağustos 1995 pazaryeri patlamaları) İzzetbegoviç'in güçlerince yapıldığını sonuna kadar savunmuşlardır. Bugüne kadar beliren kanıtlar hep Sırpları doğrulamıştır. Örneğin yukarıda sözü edilen ve 68 kişinin hayatını yitirdiği ikinci katliam hakkında BM'in yaptığı analiz sorumlunun İzzetbegoviç güçleri olduğunu ortaya koymuştur.[48]

• **Güvenli bölgeler:** Bosna Savaşı boyunca burjuva basını "güvenli bölgeler" olarak anılan ve sivillerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere Sırpların uluslararası kuralları ihlal ederek askeri tacizde bulunduğu yolunda çok şey yazdı. Bu bölgeler, sivil nüfusun yoğun olarak yaşadığı Müslüman kentleriydi. Çevreleri ise Sırplar tarafından kontrol ediliyordu. BM buraları "güvenli bölge" olarak ilan etmiş ve askeri faaliyetleri yasaklamıştı. Ancak, bu bölgeler bu biçimde güvenceye alındığından Müslüman (Boşnak) hükümeti bunları askeri faaliyetin düzenlendiği yerler olarak kullanıyordu. Sonra da dönüp Sırpların BM kararlarını çiğnediğinden şikayet ediyordu. BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin bir raporu durumu açıklıkla ortaya koyuyor: "Son aylarda [Boşnak] hükümet güçleri çoğu güvenli bölgede ve çevresinde askeri faaliyetlerini arttırmışlardır; bu bölgelerin birçoğu, bu arada Saraybosna, Tuzla ve Bihac, hükümet tarafının askeri kampanyasının bütününe katılmıştır. (...) Hükümet Srebrenica'da önemli sayıda birlik bulundurmaktadır (bu askersizleştirme anlaşmasının bir ihlalidir); Gorazde ve Zepa'da da aynı durum geçerlidir. Saraybosna ise hükümet ordusunun genel karargahının ve başka askeri tesislerin bulunduğu yerdir. Burada ayrıca bir muhimmat fabrikası vardır. Bosna Sırplarının hükümet ordusunun güvenli bölgelerden başlattığı taarruzlara cevabı, genellikle bu bölgelerdeki **askeri hedeflere** saldırmak olmuştur."[49] Rapor açıktır: BM anlaşmalarını çiğneyen Müslüman tarafıdır. Sırp tarafı buna rağmen BM Genel Sekreteri'nin ifadesiyle yalnızca askeri hedeflere taarruz etmektedir. Ve burjuva basını Sırpların sürekli sivil halka saldırdığını yazmaktadır. Müslüman güçlerinin yaptığı, kalabalık bir sokakta silahsız halkın arasına saklanarak düşmanına ateş etmekten başka nasıl nitelenebilir?

• **Etnik arındırma:** Bosna Savaşı'nda etnik arındırmanın (bir bölgeyi ulusal ve etnik sorunları ortadan kaldıracak derecede etnik bakımdan homojen hale getirmek amacıyla, istenmeyen nüfusu sürmek) dev boyutlarda yaşandığına kuşku yok. Bugün verilen çeşitli sayılar arasında benim

48. A.g.m., s. 63.
49. 30 Mayıs 1995 tarihli BM belgesinden aktaran Flounders, a.g.m., s. 65. (Vurgu benim.)

duyduğum en yüksek sayı bütün Yugoslavya için 3,7 milyon insanın evlerinden, köylerinden sürülmüş olduğu. Bunlar ya mülteci olarak başka ülkelere göç etmişler ya da kendi memleketlerinde (yani cumhuriyetlerden birinde) yersiz yurtsuz insanlar olarak barınıyorlar. (3,7 milyon sayısına son Kosova Savaşı sırasında yerinden olanların sayısı dahil değil.) Parçalanmadan önce yaklaşık 24 milyonun yaşadığı bir ülke için bu sayı dehşet verici. (Tabii Türkiye'de biz 2 ya da 3 milyon Kürt'ün evinden ve köyünden koparıldığını bildiğimiz için 3,7 milyon sayısı bize başka iklimlerde yaşayan insanlara olacağı kadar çarpıcı gelmez.) Yani sorun "etnik arındırma yapıldı mı, yapılmadı mı" değil. Sorun şu: burjuva kaynakları neden etnik arındırmayı sadece Sırplar yapmış gibi davrandı ve davranıyor? Çünkü bunun gerçeklerle en ufak bir ilişkisi yok: etnik arındırmaya tabi tutulan Sırpların sayısı çeşitli kaynaklara göre değişiyor. Ama sadece Hırvatistan'dan 600 bin Sırp'ın sürüldüğü kesin. Bosna ve başka yerler hesaba katılınca bu sayı yaklaşık bir milyona yükseliyor. Bu kadar yüksek rakamlar sözkonusu olduğuna göre neden sadece Sırplar suçlanıyor? Sırpların da etnik arındırmaya maruz kaldığı konusunda başka kaynaklara inanmayanlar, Dayton anlaşmasının mimari ABD diplomatı Holbrooke'un kitabına başvurabilirler. Holbrooke, savaşın sadece son aylarında, Krajina'dan sürülen 200 bin dolayında Sırp'a ilave olarak, Amerikan bombardımanı sayesinde Bosna-Hırvat Federasyonu güçlerinin (yani paramilter güçler değil resmi ordu) Batı Bosna'dan "en az 100 bin Sırp'ı mülteci" haline getirdiğini açıkça yazıyor.[50] Kısacası, kamplar, sivillere yönelik katliamlar, sivil bölgelerde askeri faaliyet sorunlarında olduğu gibi, etnik arındırmada da bütün taraflar ağır savaş suçları işlemiş, mezalim yapmışlardır.

• **Sistematik tecavüz:** Geriye en hassas sorunlardan biri kalıyor: kadınlara uygulanan sistematik tecavüz. Bilindiği gibi, 1992 ortalarından itibaren bütün dünya, Bosna Sırplarının Müslüman kadınlara yönelik olarak, bazan aylarca süren, kadın hamile kalana kadar ardı arkası kesilmeyen sistematik bir tecavüz kampanyasına giriştiği haberleriyle sarsılmıştı. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 1992 yılı için hazırladığı insan hakları raporu ve Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi için 1993 başında hazırlanan bir rapor yaklaşık olarak aynı sonuca ulaşıyorlardı: Sırp güçleri en az 20 bin Müslüman kadına tecavüz etmişlerdi. Varılan sonuç ta aynıydı: Sırplar te-

50. Richard Holbrooke, **To End a War**, Random House, New York, 1999, s. 154. Aktaran: Johnstone, "To Use a War", a.g.m., s. 53.

cavüzü bir savaş silahı olarak kullanıyorlardı. Uluslararası Af Örgütü 1993 Ocak ayında yayınladığı bir raporda Sırp askerlerinin uyguladığı tecavüzü "organize ve sistematik" olarak niteliyordu.[51] Helsinki Watch raporu ise tecavüzün politik amaçları üzerinde duruyordu: "Bir kadın ister askerlerce evinde tecavüze uğrasın, isterse bir evde başka kadınlarla tutulsun ve tekrar ve tekrar tecavüze uğrasın, politik bir amaçla tecavüze uğramaktadır: amaç kadını ve onun çektiği acıdan etkilenen başka insanları korkutmak, aşağılamak, küçük düşürmektir. Tecavüzün etkisi çoğunlukla kadınların ve ailelerinin kaçmasının ve hiçbir zaman geri dönmemesinin güvence altına alınması olmaktadır."[52] Her ne kadar tecavüze uğrayan kadınların sayısı genellikle 20 bin olarak verilmiş olsa bile, bazı tahminler 50 bine kadar yükseliyordu.[53] Uluslararası feminist hareket bunu ciddi bir sorun haline getirmiş ve bu konuda kampanyalar düzenlemişti. Tarihteki hemen bütün savaşlarda tecavüz yaygın olarak görülen bir olay olduğu halde ilk kez tecavüzün bir savaş suçu olarak kabul edilmesi de bunun sayesinde gerçekleşmiştir. Savaşta ya da savaş dışında tecavüzün iğrenç bir insanlık suçu olduğu açıktır. Sırp askeri güçleri yaygın ve sistematik bir tecavüz politikası uyguladıysa bu, savaşta işledikleri en büyük suçlardan biridir. Ama bu iddianin kaynağı ne? 20 bin ya da 50 bin Müslüman kadına tecavüz edildiği sonucuna nasıl ulaşılmış? Ben maalesef bu rakamları veren kaynakların metodolojisini inceleme fırsatını bulabilmiş değilim. Ama günlük basına yansıyan bazı veriler bu metodolojinin epeyce kuşku çeken yanları olduğunu düşündürüyor. Örneğin, yukarıda sözü edilen, Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi'ne sunulan Warburton Raporu'nu hazırlayan komisyonun bir üyesinin raporun metodolojisine itiraz ettiği açıklanmış durumda. Sözkonusu komisyon üyesi öyle rastgele biri değil: Fransa'nın eski bir bakanı ve Avrupa Parlamentosu'nun eski bir başkanı. Kadın olması da herhalde bu bağlamda önem taşır. Adı Simone Veil. Veil'e göre 20 bin Müslüman kadına tecavüz edildiği tahminini yapan raporun hazırlanması sırasında sadece dört tanıkla görüşülmüştür. Warburton Raporu'nun 20 bin sayısı için ana kaynağı da Hırvatistan Sağlık Bakanlığı'dır.[54] Bir başka örnek: **Newsweek** dergisi tecavüz gören kadınların sayısını 50 bin olarak he-

51. **The Economist,** 23 Ocak 1993, s. 46.
52. War Crimes in Bosnia-Herzegovina, Human Rights Watch, New York, 1993, s. 21.
53. Ayşe Düzkan, dergimizde yayınlanan yazısında, Bosna'da savaş muhabirliği yapmış olan Şerif Turgut'un "en az elli bin" dediğini aktarıyor. Bk. "bosna'da iç savaş", **Sınıf Bilinci,** 21, Yaz 1998, s. 131.
54. **The New York Times,** 19 Ekim 1993. Aktaran Flounders, a.g.m., s. 57.

saplıyordu. Ama bu hesaplamanın temelinde yalnızca 28 kadınla görüşmenin yattığını haberi yapan muhabirlerden biri kendi açıklıyordu.[55] Eğer durum böyleyse verilen rakamlardan kuşkulanmak için epeyce neden var demektir. Şahsen ben bu sayılar çürütülmediği sürece susmayı tercih edeceğim. Sonuç olarak 20 bin de olsa 2 bin de, tecavüz bir suçtur ve şiddetle protesto edilmesi, tekrarlanmaması için mücadele edilmesi gerekir. Sayılar sadece Batı'nın propagandası açısından önemlidir. Bence önemli olan, bu yazının başından beri sorduğum sorudur: neden tek yanlı olarak Sırplar suçlanıyor? Neden erkek hakimiyetindeki bir toplumda kadına karşı işlenmiş bu belki de en ağır suçu Hırvat ya da Müslüman erkekler işlemiyorlar? Yukarıdan beri ortaya konan gerçekler (toplama kampları konusundaki yalanlar, Saraybosna katliamındaki yalanlar, güvenli bölgelerle ilgili etnik propaganda, etnik arındırmanın yalnızca Sırpların üstüne atılması) bütün bunlar göz önüne alınınca Hırvat ve Müslüman güçlerinin hiç de azizler gibi davranmadığı, ama başta emperyalist ülkelerin basını olmak üzere tüm burjuva basınının bu güçlerin günahlarını sakladığı ortaya çıkar. Öyleyse tecavüz sorununda da kuşkucu olmak, her söylenene inanmamak, karşı tarafın da aynı şeyleri yapmış olabileceğini hesaplamak gerekir. Yeri gelmişken, Ayşe Düzkan'ın **Sınıf Bilinci**'ne yönelttiği bir başka eleştirinin de bu konuyla ilgili olduğunu belirtelim.[56] Düzkan, **Sınıf Bilinci**'ne cevabında bu konuda Sırp ve Müslüman milliyetçileri arasında bir simetri kurulmasının yanlış olduğunu hatırlatıyor. (Bunun vesilesi derginin bu konuda bir tavır belirtmiş olması değil, başka kaynakların yanısıra **Sınıf Bilinci**'nin de yayınladığı bir feminist bildirinin böyle yapması.) "Neden yanlış?" diye sorarsanız bu cevapta sadece "işin kolayına **kaçmak**" gibi bir gerekçe var. Bu yine de bizi tarihsel olarak olguları kavrayabilmek açısından pek ileri götürmüyor. Öyleyse, Düzkan'ın bu konuda referans yaptığı orijinal yazısına dönüyoruz, yani **Sınıf Bilinci**'nde yayınlanan ilk yazısına.[57] Düzkan şöyle başlıyor: "burada kısa bir açıklama yapmak istiyorum." Ve konuya giriyor: "bosna'da boşnakların münferit tecavüzleri olmuştur, ama etnik temizlik maksadıyla toplu tecavüzler **işgalci**, saldırgan sırp ordusu tarafından gerçekleştirilmiş. (...), [geçmiste] iki taraftan da tecavüzlerin olduğu iddiası, sırp politikalarının üzerini örtmekte kullanılmış." Şimdi ben "açıklama" denince bir veri beklerdim. Düzkan Boşnakların te-

55. Flounders, aynı yerde.
56. Ayşe Düzkan, "maalesef...", a.g.m., s.124.
57 "bosna'da iç savaş", a.g.m., s. 133.

cavüzlerinin "münferit" olduğunu nereden biliyor? "Mişli geçmiş" konuştuğuna göre, bu yazıyı yazmadan önce gitmiş olduğu Bosna'da söylenmiş kendisine. Kim söylemiş? Cevap açık değil mi? Müslümanlar! Şimdi, Düzkan'ın, iki taraf arasında böylesine derin bir düşmanlığın doğmuş olduğu üç buçuk yıllık bir savaştan sonra taraflardan yalnızca biriyle konuşup sonra da bir "açıklama" yapmasında bir yöntem sorunu yok mu?

Sırp mezalimi üzerine bu bölümü bitirmeden önce, Sırpların dünya kamuoyuna yeni dönemin Nazileri olarak nasıl sunulduklarına ilişkin son bir noktaya değinmek istiyorum. Bilindiği gibi, II. Dünya Savaşı'nda Sırplar Nazi işgali altında en büyük acıyı çekmiş ve (bütün Yugoslav halklarını kucaklayan partizanların dışında) sağcı Çetnikleri dahi Nazilere karşı mücadele etmiş bir halktı. Buna karşılık, 90'lı yıllarda Sırpların karşısında yer alan halklardan Hırvatlar, II. Dünya Savaşı'nda faşist Ustase'nin yönetiminde Nazilerle işbirliği yapmışlardı. Naziler Bosna Müslümanları ve Kosova Arnavutları arasında da kendilerine epeyce taraftar devşirmişlerdi. Bosna Savaşı başladığında, özellikle ABD'deki güçlü Yahudi lobisini Sırpların kötü, ötekilerin iyi olduğuna ikna etmek gerekiyordu. Bu işi Ruder Finn Küresel Halkla İlişkiler adında bir Amerikan şirketi üstlenecekti. Fransız televizyonundan Jacques Merlino, bu şirketin sorumlusuyla bir röportaj yapmış ve sonra bunu kitabında yayınlamış. Şimdi şirketin sorumlusunu dinleyelim. Merlino en önemli başarılarının ne olduğunu soruyor, sorumlu cevap veriyor:

> Yahudi kamuoyunu kazanmaktı. Bu hassas bir meseleydi, çünkü bu açıdan bakıldığında dosya tehlikeliydi. Başkan Tudjman kitabında (**Tarihsel Gerçeğin Çorak Arazileri**) çok dikkatsiz bir dil kullanmış. Yazılarını okuyan biri kendisini anti-Semitizm'le suçlayabilirdi. Bosna'nın durumu daha iyi değildi: Başkan İzzetbegovic kitabında (**İslami Beyanname**) ısrarla köktendinci bir İslam devletinin yaratılmasını savunuyordu. Üstelik, Hırvatların ve Boşnakların geçmişinde de gerçek ve zalim bir anti-Semitizm vardı. Hırvat kamplarında onbinlerce Yahudi ölmüştü; yani aydınların ve Yahudilerin Hırvatlara ve Boşnaklara düşman olması için her türlü neden vardı. Karşımızdaki zorlu sorun bu tutumu tersine çevirmekti ve bunu ustalıkla başardık. 1992 Temmuzu başında **New York Newsday** gazetesi Sırp kampları konusundaki yazısını yayınladı. Derhal bu fırsatın üzerine atladık. (...)Yahudi örgütleri oyunun içine Boşnakların yanında girdiğinde, halkın kafasında derhal Sırpları Nazilerle eşitleyebilirdik. Yugoslavya'da olan biteni kimse anlamıyordu. Amerikalıların büyük çoğunluğu muhtemelen Bosna'nın hangi Afrika ülkesinde olduğunu merak ediyorlardı. Tek bir

> adımla basit bir iyi adamlar/kötü adamlar hikayesi yaratmayı başarmıştık; gerisi kendiliğinden gelecekti.

Merlino, bu kişiye, harekete geçip Yahudi örgütlerini kazandıklarında, söylediklerinin gerçek olup olmadığını bilmediklerini hatırlatınca, şirket sorumlusu cevap veriyor:

> Bizim işimiz bilgiyi doğrulamak değil. Böyle bir hazırlığımız yok. Bizim işimiz, akıllı biçimde seçilmiş hedefler gözeterek bizim lehimize olan bilginin dolaşımını hızlandırmak. Bosna'da ölüm kamplarının olup olmadığını doğrulamaya girişmedik, yalnızca **Newsday**'in iddiasını yaydık. (...) Biz profesyonel insanlarız. Yapılacak bir işimiz vardı ve bu işi yaptık. Sağa sola ahlak dersi vermek için para vermiyorlar bize.[58]

Ahlaksızlığın resmini çektikten sonra, Sırpların "ölüm kampları"nın Batı basınında ne tür bir ciddiyetle ele alındığına yukarıda değinmiş olduğumuzu hatırlatalım.

Sırplar ezen ulus muydu?

Bu aşamada Yugoslavya'da ulusal sorun konusunda yapmakta olduğumuz bu tartışmanın çerçevesini hatırlamamızda yarar var. Yugoslavya'nın parçalanması konusunda neredeyse evrensel bir önyargı haline gelmiş olan "Sırplar kötüdür, ötekiler iyidir" inancının nasıl imal edildiğini az önce gördük. Bu inancın temellerinin de çürük olduğunu ele aldığımız veriler gösteriyor. Dolayısıyla, standart görüşün Yugoslavya'ya ilişkin açıklamasının bu dayanağı da şimdiden çökmüş durumda. Ama geriye hâlâ bir sorun kalıyor. Devrimci Marksistler açısından, bütün milliyetçilikler aynı kefeye konulamaz. Ezen ulus milliyetçiliği ile ezilen ulus milliyetçiliği arasında mutlaka bir ayırım yapmak gerekir. Öyleyse, şimdi kendimize şu soruyu sormamız gerekiyor: eski Yugoslavya'da bir ezen ulus var mıydı? Daha doğrudan soralım: Sırplar Tito Yugoslavyasında ezen ulus muydu? Eğer böyleyse, yukarıda söylediklerimiz ne kadar doğru olursa olsun, Bosna Savaşı'nda devrimci Marksistlerin Müslümanların ve Hırvatların haklarını savunması gerekirdi. (Kosova ayrı bir mesele olduğu için henüz oraya girmiyorum.) O zaman bu soruya cevap vermemiz gerekiyor.

Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan kraliyet Yugoslavyası, her ne kadar

58. Aktaran: Flounders, a.g.m., s. 54-55.

gönüllü bir birlik idiyse de, kısa süre içinde Sırp hakimiyetine girmişti. Sırplar o dönemde açıkça ezen ulus konumundaydılar.[59] II. Dünya Savaşı'ndan çıkışta ise bambaşka bir ortam ve bambaşka bir güçler dengesi doğacaktır. Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyetler Federasyonu, anti-faşist bir direniş üzerinde yükselerek çıplak bir sürekli devrim dinamiği içinde bir işçi devletinin kuruluşuyla sonuçlanan sahici bir halk devriminin ürünüydü. Ama aynı zamanda tam anlamıyla bir **Balkan devrimiydi** bu devrim. Bununla şunu söylemek istiyorum: bir uluslar mozaiği olan Balkanlarda sosyalist devrimin belirleyici sorununun ulusal sorun olması neredeyse kaçınılmazdır. Yugoslav Federasyonu'nun yapısını da başından beri bu (ve ek bir faktör olarak Stalin yönetimiyle ilişkileri) belirleyecekti. Devrimin yükseliş dönemi, Yugoslavya'nın farklı uluslarının birbirini boğazlamasına tanık olmuştu: yalnızca komünist partizanlar bu büyük ulusal boğazlaşma şenliğinin karşısında durmuş ve çokuluslu bir gönüllü birlik programıyla Nazileri yenilgiye uğratarak işçi ve emekçi kitlelerin desteğini kazanmış ve iktidara gelmişlerdi. Devrimin geçtiği bu somut patika, ayakta kalacaksa ulusal sorunu doğru biçimde çözmesini hayati bir sorun haline getiriyordu. Devrim bu soruna, koşullar göz önüne alınırsa, olabildiğince doğru cevap vermiştir.

Birincisi, iki dünya savaşı arası dönemin hakim ulusu Sırpların ülkesi Sırbistan, toprak bakımından öteki uluslara büyük tavizler vermistir. Bunun sonucu neredeyse sadece Sırpların yaşadığı bazı bölgelerin öteki cumhuriyetlerin içinde kalması olmuştur. (Bugün yaşanan sorunların bir bölümünün buradan kaynaklandığını yukarıda gördük.) İkincisi, federasyon dillerin ve kültürlerin gelişimi açısından dünyada eşi görülmeyen bir ölçüde özgür ve demokratik bir ortam yaratmıştır. Federasyonun kendisinin dört resmi dili vardır. Ayrıca her ulusal grup (buna aşağıda göreceğimiz gibi Kosova Arnavutları da dahildir) kendi ana dilinde eğitim görmekte, kendi kültürünü geliştirebilmekte özgürdür; kendi basınına, radyosuna ve televizyonuna sahiptir. Üçüncüsü, ekonomik düzeyde, "özyönetim" olarak anılan sistem, kararların Sovyet tipi merkezi planlamaya göre bir ölçüde daha adem-i merkeziyetçi biçimde verilmesini sağlayarak cumhuriyetlere merkezi hükümet karşısında belirli bir güç kazandırmıştır. ("Özyönetim" olarak anılan sistemin bu boyutu genellikle atlanmaktadır. Oysa Yugoslavya'yı klasik Sovyet planlamasından ayrılmaya sevkeden ana nedenlerden

59. Bu noktayı bu sayıdaki yazısında Cenk Ötkünç açıklıkla ortaya koyuyor.

biri budur.) Nihayet, belki de en önemlisi, siyasi iktidarın uygulanışında farklı uluslara incelikle oluşturulmuş bir kota sistemi aracılığıyla hem hükümet düzeyinde, hem de silahlı kuvvetlerin komuta düzeyinde katılım olanakları sağlanmıştır. Ülkeyi yöneten ve ordunun yönetimi yetkisine sahip organ kolektif başkanlıktır. Kolektif başkanlık kurulu 1974'e kadar altı cumhuriyetin birer temsilcisinden, 1974 anayasasının kabulünden sonra ise bunların yanısıra iki özerk bölgenin (Kosova ve Voyvodina) eşit haklara sahip temsilcilerinden oluşur. Kolektif başkanlık kurulu kendi içinden her yıl rotasyonla yeni bir federasyon başkanı seçer. Bu başkan esas olarak temsili görevlere sahiptir ve sadece bir yıl görev yapar. Sırpların hakimiyeti sorunu açısından bakıldığında önemli olan bir başka noktayı da belirtelim: ülkeyi 1980'deki ölümüne kadar tek elden yöneten Tito'nun kendisi Hırvattır; sağ kolu olan Edvard Kardelj ise Sloven.

Ekonomik, politik, kültürel, coğrafi alanlardaki bütün veriler, eski Yugoslavya'da Sırpların hakim ulus olmadığını gösteriyor. Tam tersine, Yugoslav terminolojisine göre "kurucu uluslar" arasında bu denli büyük eşitlik muhtemelen tarih boyunca dünyanın başka hiçbir ülkesinde görülmemiştir. Soruna ciddi biçimde yaklaşan yazarlar, ister Marksist olsunlar, ister burjuva, Yugoslavya Federasyonu'nun bu yönünü vurgulu biçimde öne çıkarırlar.

> Ama Tito'nun Yugoslavyasında (...) artık Sırpların hakimiyeti yoktu; Yugoslavya, altı güney Slav "halk"ının ve çok sayıda "milliyet"in kimliğinin açıkça tanındığı altı üyeli (bu daha sonra sekize yükselecektir) bir federasyon haline gelmişti. 1974'ten itibaren, federasyonun sekiz bileşeni (altı "cumhuriyet" ve iki "özerk bölge") çok geniş yetkilere sahip olacaklar ve **bağımsız devletler gibi** işleyeceklerdir.[60]

Sırp düşmanlığının Batı'da evrensel hale geldiği bir dönemde bir burjuva profesörünün yazdığı bu satırlara bir sosyalistin kanısını ekleyelim:

> İkinci Dünya savaşı sonrası Yugoslav devleti, birçok bakımdan, çokuluslu bir devletin nasıl inşa edilmesi gerektiği konusunda örnek teşkil ediyordu...[61]

---

60. Paul Garde, "Depuis 1815, le Kosovo dans les Balkans", **Le Monde,** 31 Mart 1999, s. 14. (Vurgu benim.).

61. Peter Gowan, a.g.m., s. 84. Ayrıca bk. Tariq Ali, a.g.m., s.71: "Kendisi Hırvat kökenli bir Komünist olan Tito, kurucu milliyetler ve azınlıklar arasında örnek bir eşitliğe dayanan bir federasyon inşa etti..."

Bu durumda, 1991'de Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar ve Bosnalı Müslümanlar Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrılmaya kalktıklarında, Sırpların hakim ya da ezen ulus olduğunu söylemenin hiçbir temeli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Miloseviç'in (öteki halkların önderlerinden daha vahim olmadığını) gördüğümüz milliyetçi politikası başlayalı en fazla dört yıl olmuştur. Bir politika, Sırpları hakim ulus haline getirmez. Ezen ulus / ezilen ulus ilişkisi maddi dünyada belirli nesnel yapıların doğurduğu bir ilişkidir, politik deklarasyonların değil. 1989'da Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması elbette Kosovalı Arnavutlar karşısında böyle bir konumun gelişmekte olduğunu ortaya koymaktadır, ama bu Sırplarla Kosovalılar arasında bir ilişkidir. Öteki ulusal grupların Sırplara karşı verdiği mücadelenin hiçbir biçimde ezilen ulusun ezen ulusa karşı ayaklanması olarak yorumlanamayacağı ortadadır.

Kosova'nın özgüllüğü

Genel olarak bakıldığında, Yugoslavya savaşlarının, ezilen ulusların ezen ulusun boyunduruğundan kurtulmak için verilen savaşlar olmadığını saptamış bulunuyoruz. Kosova'nın durumunun göreli bir farklılık gösterdiğini başından beri belirtmiştik. Şimdi artık orta ölçekli tartışmamızdan küçük ölçekli tartışmaya geçmenin vakti geldi.

Günümüzde Kosova'nın nüfusunun % 90'ını Arnavutlar, % 10'unu da Sırplar oluşturuyor. Tarihsel olarak Kosova'nın Sırbistan'ın merkezi olduğuna ilişkin iddialar var. Sırpların bir dizi kutsal yerinin Kosova toprakları içinde olması, bunun Sırp milliyetçiliğinin bir efsanesi olmadığını gösteriyor. Osmanlı hakimiyetinde geçen yaklaşık 500 yıl boyunca, Arnavutların bir bölümünün Müslümanlığı kabul ederek merkezi devletle iyi ilişkiler kurduğu ve Sırplara karşı üstünlük elde ettiği de biliniyor. Ancak Balkan savaşlarının ve Nazi işgalinin sınırları yeniden ve yeniden çizdiği Balkanlarda, belirli bir toprak parçasının siyasi statüsü tartışılırken bölgenin nüfusunun ön planda ele alınması gerekeceği açık gibi görünüyor.

II. Dünya savaşı sonrasında kurulan Yugoslav Federasyonu içinde Kosova Arnavutlarının konumu bir ölçüde kuraldan sapan bir istisna gibi duruyor. Kosova başlangıçta doğrudan doğruya Sırbistan'ın bir parçası sayılmış. Bunu o dönemde esas amacın Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk arasında bir Balkan Federasyonu kurmak olmasına bağlayanlar var. Bu dü-

şünceye göre, Kosova'nın durumu bütünüyle geçicidir, Arnavutluk'la birleşme olur olmaz Kosovalıların statüsü de değişecektir. Stalin'le Tito'nun 1948'de kopuşu bu projeyi engellemiş olduğu için Kosova uzun süre Sırbistan'ın toprakları içinde kalmıştır.[62] Bu açıklamanın çok inandırıcı olmadığı kanısındayım. Aynı yazarın sunduğu bir başka açıklama çok daha inandırıcı: Kosova Sırplara, öteki cumhuriyetlerin lehine kaybetikleri topraklar karşılığında verilmiş gibi görünmektedir. Zaten hemen herkes, Kosova'nın Yugoslav federasyonu içinde bir istisna olduğunu kabul ediyor.[63]

Ne var ki 1974 anayasası Kosova'yı Sırbistan Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak tutmakla birlikte, bu topraklarda, bir yerel parlamentodan başlamak üzere çok geniş yetkilere sahip bir özerk bölge yaratmıştır. Kosova federal düzeyde tanınmış bir statüye sahip hale gelmiştir. Kosova temsilcisinin federal başkanlık kuruluna cumhuriyet temsilcileriyle eşit haklara sahip olarak katıldığını biraz önce gördük. Bölgede Arnavutca resmi dildir; eğitim üniversite dahil Arnavutca yapılmaktadır. Federal sistemlerde istisnasız merkezi hükümetin tekelinde olan bir alanda, dış politikada bile Kosova'nın kendi politikası vardır; elbette Arnavutluk'la da özel ilişkileri.[64]

Dolayısıyla Kosova sorunu da bir ölçüde Yugoslavya halkları arasındaki genel ilişkilerin doğasına yakın özellikler taşımaktadır. Ancak 1989'da Sırbistan'ın federal güvenceleri olması gereken "özerk bölge" statüsünü tek yanlı olarak ortadan kaldırması Kosova Arnavutlarını ezilen bir konuma doğru itmiştir. Bunu izleyen olayları ele almaya burada yer yok. Yine de şu noktanın altı çizilmeli: 1998 yılı içinde UÇK (Kosova Kurtuluş Ordusu) yönetiminde başlayan gerilla savaşı karşısında Miloseviç yönetiminin halk kitlelerini zorla göç ettirmeye yönelik tipik kontrgerilla yöntemlerini benimsemesi, Arnavut halkın ezilen bir halk haline gelmesinde önemli bir merhale olmuştur.

Ancak burada bir efsaneyi ortadan kaldırmak gerekiyor. Emperyalist Batı basını ve onun izleyicileri, 1989 sonrasında Arnavut halkın bütün haklarının elinden alındığını, artık Arnavutçanın konuşulmasının bile serbest olmadığını ileri sürebilmektedirler. Bu, gerçeğe tamamen aykırıdır. Arnavutlar bütün kamu kurumlarından kendileri geri çekilmişlerdir:

62. Gowan, a.g.m., s. 84.

63. Bk. Gowan, a.g.m., s. 84; Ali, a.g.m., s. 71.

64. Samary, a.g.m., s. 3. Yukarıda Paul Garde'in Yugoslavya'nın 8 kurucu bileşeninden söz ettiği ve bunların **bağımsız devletler gibi** işlediğinin altını çizdiği hatırlanacaktır. "Sekiz" sayısı elbette Kosova'yı da içeriyor.

1981'den beri resmi Yugoslav devleti kurumlarına karşı kitlesel bir boykot uygulamaktadırlar. Yoksa ne varlıkları inkar edilmektedir, ne de medeni ve sosyal hakları ellerinden alınmıştır.[65]

Kosova sorununu basit bir ulusal sorun olmaktan çıkartarak karmaşıklaştıran başka bir etken daha var: Arnavutluk faktörü. İki komşu devletten birinde ötekinin hakim etnik kimliğiyle aynı kökenden gelen bir grup insan yaşıyorsa, ulusal sorunu soyut olarak değil bu gerçeği göz önüne alarak tartışmak gerekir. Çünkü bu durumda sorun yalnızca bir grup insanın kendi kaderini tayin etme sorunu olmaktan çıkar, aynı zamanda iki devlet arasında bir ilişki (yani birinin öteki aleyhine genişlemesi) haline gelir. Genellikle böyle durumlarda "azınlık" hukuki kategorisi geçerlilik kazanır. Azınlıklar sorununun ele alınması ise, hiçbir devlete sahip olmayan halklar sorunundan daha karmaşık ve çetrefil bir iştir. Üstelik, yukarıda da belirttiğimiz gibi, bugün Kosova ve Makedonya Arnavutlarını da içine alacak bir "Büyük Arnavutluk" projesinden yaygın olarak söz edilmektedir. Kosova Savaşı'nda UÇK gerillalarının Arnavutlukta üslerinin olduğu, operasyonlarına buradan hareketle giriştikleri, kısacası Arnavutluk'tan destek aldıkları televizyon kanallarına bile yansımıştır. Kosova sorunu böylece basit bir "ezilen ulusun kurtuluşu" sorununa indirgenemeyecek karmaşıklıklar içermektedir.

Sorunun ikirciklilikleri ne olursa olsun, bugün Kosova Arnavutlarının çoğunun kendi kaderlerini tayin için ayağa kalkmış oldukları açıktır. NATO saldırısı sonrasında Kosova'da esas politik güç haline gelmis olan UÇK'nın baştan beri öne sürdüğü açık bağımsızlık talebi bir yana, 1991'deki kuruluşundan itibaren halkın büyük desteğini kazanan, UÇK'dan şiddete karşı olmasıyla ayrılan İbrahim Rugova yönetimindeki Kosova Demokratik Birliği de bağımsızlık şiarını benimsemektedir.[66] Bu durumda, bir halkın bir devletin sınırları içinde zorla tutulmasını kabul etmek mümkün değildir. Yani Kosova Arnavutlarının kendi kaderlerini tayin hakkını kullanmasına engel olan politikaların onaylanması sözkonusu olamaz. Ancak sorunu bütünlüğü içinde değerlendirebilmek için son yıl içinde ortaya çıkan politik gelişmeleri de ele almamız gerekiyor.

65. Johnstone, "Seeing Yugoslavia...", a.g.m., s. 18 ve 18n.
66. Bk. İbrahim Rugova ile görüşme, **Le Monde**, 31 Mart 1999, s. 15.

Ulusal sorun ve "insan hakları" emperyalizmi

Eğer bu yazının başından beri savunulan görüş doğruysa, yani önce Almanya, ardından ABD Yugoslavya'ya yönelik olarak bütün 90'lı yıllar boyunca kendi çıkarları doğrultusunda politikalar izledilerse, eğer Yugoslavya'nın parçalanmasını hedefledilerse, o zaman bu emperyalist devletlerin bir Kosova politikası olmadığını düşünmek mümkün değildir. Kosova gibi patlayıcı bir çelişkiye sahip, 1981'den itibaren çalkalanıp duran, Miloseviç'in ateşin üzerine benzinle giden 1989 kararından sonra başa çıkılamaz hale gelen bir bölgeye ilişkin bir politikanın emperyalist karargahlarda hazırlanmamış olması mümkün değildir.

Hazırlıkların ne olduğunu elbette bilmiyoruz. Ama 1998 yılından itibaren emperyalizmin Kosova politikası gün ışığına çıkmıştır. Bu politikanın ilk adı UÇK'dır. Bu örgütün Amerikan ve Alman devletlerince finanse edildiği, emperyalist basın dahil birçok kaynak tarafından defalarca açıklanmıştır.[67] Bu finansman anlaşılan sadece silah alımına yönelik değil, paralı askerler tutulmasını da kapsıyor. UÇK'nın komutanlarından biri olan Agim Ceku, Hırvat ordusunun bir generali iken 1995'de Krajina'dan 200 bin Sırp'ı etnik arındırmaya tabi tutmuş. Ceku Pentagon ile yakın ilişkileri olan Military Professional Resources Inc. şirketiyle yakın ilişki içinde. ABD ordusunun emekli generallerinin yönettiği bu şirket, yabancı ülkelere paralı askerler yolluyor![68] Ayrıca, UÇK'nın organize suç örgütleriyle ve uyuşturucu kaçakçılığıyla içiçe geliştiği konusunda da inandırıcı bulgular mevcuttur. 90'lı yılların başından bu yana İstanbul-Sofya-Belgrad güzergahı savaş dolayısıyla kesintiye uğradığı için, uyuşturucu trafiğinin Balkanların güneyine kaydığı ve Arnavut mafyasının eline geçtiği yolunda sağlam göstergeler vardır. Arnavutluk'ta patlak veren devrimci krize yol açan büyük sahtekarlıkların da o dönemin Arnavutluk cumhurbaşkanı Sali Berisa'nın koruması altında palazlanan Arnavut mafyasının işi olduğu bilinmektedir. Bu küçük ve yoksul ülkenin İtalya ile tarihsel bağları işin içine elbette Sicilya mafyasının da girmesi demektir. İşte UÇK aynı za-

67. **Sınıf Bilinci** bu olguya erkenden dikkati çekmiştir. Bk. "Büyük Serkeş'in Balkan Maceraları", Sınıf Belleği bölümü, **Sınıf Bilinci**, 21, Yaz 1998, s. 45.

68. Bu bağlar, kendi alanında güvenilir bilgiler veren bir güvenlik dergisi olan **Jane's Defense Weekly** tarafından teşhir edilmiş. Aktaran: Brian Becker, "Is the US/NATO Leadership Planning a Ground War", 18 Mayıs 1999, International Action Center yayını, New York, s. 5.

manda bütün bu kirli bağlantıların içinde serpilip büyüyen bir örgüttür.[69]

Emperyalizmin, özellikle ABD emperyalizminin UÇK'yı silahlandırarak Kosova'da gerilla savaşı başlatmasının ardında hangi niyetin yattığı bugün artık saydam. ABD Kosova'da Yugoslav yönetimini adım adım bir tuzağa sürüklemiştir. Bosna Savaşı'nın deneyimi, Miloseviç'in bir gerilla faaliyeti karşısında sivil halka saldırmaya başlayacağını, etnik arındırma hayaletini yeniden hortlatacağını ve böylece bölgede büyük bir insan hakları sorununun doğacağını gösteriyordu. Bu sorunun bir manivela olarak kullanılması emperyalizmin işin içine girmesi için uygun bir kanal olacaktı. Bundan sonra Miloseviç'i uzlaşmaz bir pozisyona iterek savaşın gerekçesini oluşturmak mümkündü.

Olan biten herşey bu planın uygulandığını gösteriyor. Planın kilit unsuru Rambouillet görüşmeleriydi. Miloseviç, aslında başından beri Kosova sorununda uzlaşmaz bir tavırdan uzak durmuştu. Gerilla güçleriyle masaya oturmaktan sonuna kadar kaçınan birçok yönetime (örneğin Türkiye'ye) karşıt olarak Arnavutların temsilcileriyle görüşmeyi defalarca kabul etmişti. Rambouillet, emperyalistlerin sözde arabuluculuğuyla, gerçekte hakimiyeti altında, bu görüşmeler dizisinin yeni bir evresi oluyordu. Aynı zamanda Miloseviç'e kurulmuş olan tuzağın son durağı. Çünkü emperyalistler Rambouillet'ye bir barış anlaşmasıyla değil, bir **diktat** metni ile gelmişlerdi. Bunu iyi anlamak gerekiyor. Solda dahi Rambouillet görüşmelerinin Miloseviç'in uzlaşmazlığı dolayısıyla kesildiği yolunda bir izlenim zaman zaman uç verebiliyor. Oysa Rambouillet, bir egemen devletin sınırları içinde iki ulusal grup arasında süren bir çatışmaya arabulucuların da katkısıyla bir çözüm bulmaya çalışan bir barış anlaşması değildir; **Rambouillet, Yugoslavya'nın egemenliğini ayaklar altına alan, Kosova sorununa sömürgeci bir çözüm öneren bir dayatma metnidir.**

Bunu anlayabilmek için Rambouillet'nin başlıca hükümlerini hızla gözden geçirmemiz gerekiyor.[70] Bu anlaşma imzalandığı takdirde, Yugoslavya'nın Kosova bölgesi bir "Genel Vali"nin yetkilerine benzer yetkilere sahip olacak bir yabancı yönetici tarafından yönetilmeye başlayacaktır.

---

69. Michel Chossudovsky, "Kosovo 'Freedom Fighters' Financed by Organized Crime", Internet: Chossudovsky@sprint.ca. ve Michael C. Ruppert, "The Drug Trade is Entrenched in NATO Politics", Internet: mruppert@copvcia.com. Bu iki yazarın kaynakları arasında Batı'nın büyük yayın organları var: İngiliz **The Times** ve **The Daily Telegraph**, Amerikan **The Christian Science Monitor** ve **International Herald Tribune**, Jane's Defense Weekly vb.

70. Bu özet bütünüyle şu kaynağa yaslanıyor: Richard Becker, "Rambouillet Appendix B", International Action Center yayını, New York, 1999.

"Uygulama Misyonu Şefi" olarak anılan ve Avrupa Birliği tarafından atanacak olan bu yönetici, "anlaşmanın bütün sivil boyutlarıyla ilgili olarak nihai otorite" ilan edilmekte ve "kararlarının bağlayıcı" olacağı açıkça belirtilmektedir. Askeri boyutlarla ilgili kelimesi kelimesine aynı yetkiler ("nihai otorite", "bağlayıcılık" vb.) ise KFOR (Kosova Barış Gücü) komutanına verilmektedir. Peki bu komutan kim olacaktır, KFOR nasıl oluşturulacaktır? Kosova Barış Gücü NATO'nun 30 bin askerinden oluşacak, komutan da elbette NATO tarafından atanacaktır. Bu kadarı, NATO'nun Kosova'yı işgal etmekte olduğunu söylemek için yeterlidir ama iş bununla bitmiyor. Rambouillet'nin Ek B bölümü, KFOR'a sadece Kosova'da değil bütün Yugoslavya topraklarında serbest dolaşım hakkı vermektedir. NATO "Barış Gücü" Yugoslavya'nın bütün kitle iletişim organlarından bedava olarak yararlanabilecek, yolları köprüleri, tünelleri istediği gibi değiştirme, geliştirme vb. yetkisine sahip olacaktır. Ve bütün bunlar yapılırken NATO personeli Yugoslavya yasalarından bütünüyle muaf olacaktır. Bu sömürgeciliğin ünlü "extra-territorialite" hükmüdür!

Görüldüğü gibi bu, sadece Kosova'yı değil Yugoslavya'nın bütününü kapsayan sömürgeci bir anlaşma metnidir. Bosna için imzalanan Dayton Anlaşması'yla paralellikler çarpıcıdır. Bu durumda Miloseviç'in bu metni imzalamaması değil, imzalaması eleştirilebilirdi ancak. Çünkü böyle bir anlaşmaya imza atmak, ilk kez Bosna'da uygulamaya konulmuş olan çoktaraflı sömürgeciliğe barışçıl bir biçimde boyun eğmek anlamına gelirdi. Miloseviç açısından, yönettiği ülkenin egemenliğini ayaklar altına almak, emperyalizm karşısında diz çökmek anlamına gelirdi.

"İkinci Kosova Savaşı" işte bu anlaşmanın uygulamaya konulması için yapılmıştır. Yani **NATO'nun Yugoslavya'ya saldırısı bir sömürgeleştirme savaşıdır.** Daha savaşın ilk günlerinden itibaren emperyalist basın üst düzey NATO yetkililerinin Kosova için çözümü, sömürgeciliğin tarihinden gelen "protektora" (korunan bölge) terimiyle ifade etmekte olduğunu aktarmaya başlamıştır. Bir gazete II. Dünya savaşı öncesinden beri kullanılmayan bu hortlak kavramı okuyucularının anlayamayacağını bildiği için bir tanım vermektedir. "...güvenliği uluslararası topluluk tarafından güvence altına alınan, ama statüsü bir devletin altında kalan bağımsız bir birim."[71] Elbette sömürgenin statüsü bir devletin altındadır!

Zaten NATO'nun savaşın sona ermesi için Yugoslavya'ya dayattığı

71. **International Herald Tribune**, 3-4 Nisan 1999.

koşullar da bunu gösteriyor. NATO onbir haftalık savaşın başından sonuna dek şu beş talep üzerinde ısrarlı olmuştur: (1) Yugoslav güçlerinin Kosova'daki askeri faaliyetini durdurması; (2) Kosova'daki bütün askeri, paramiliter ve polis gücünü çekmesi; (3) NATO komutasında bir uluslararası "barış" gücü; (4) yerinden yurdundan edilen Kosovalıların geri dönmesi; (5) Kosova'nın Rambouillet anlaşmaları temelinde bir siyasi çerçeveye kavuşturulması.[72]

Burada sadece iki tane kilit sözcük olduğu açıktır: NATO ve Rambouillet. Mültecilerin geri dönmesine ilişkin dördüncü talep zaten büyük bölümüyle NATO savaşının yarattığı bir sorunun ortadan kaldırılmasıyla ilgilidir. İlk iki nokta ise NATO "Barış Gücü" talebinin basit uzantıları. Miloseviç de zaten işin başından itibaren kendi ileri sürdüğü barış planlarında NATO üyesi olmayan ülkelerin askerlerinden oluşan bir barış gücü talebini merkezi talep olarak ileri sürmüştür.

Peki sorun nasıl çözülmüştür? Henüz çözülmemiştir! En azından bu satırlar yazılırken savaş (şimdilik?) bitmiştir, ama sorun çözülmeden kalmıştır. Tarihin en tuhaf diplomasi vakalarından biriyle karşı karşıyayız. NATO ülkeleriyle Miloseviç'in karşılıklı imzaladıkları barış planının ne olduğu belli değildir! Öteki maddeler önemli değildir. Önemli olan Kosova'nın askeri kontrolünün kimde olacağıdır. Bu konuda barış planı tam anlamıyla bir dizi cambazlıktan sonra BM Güvenlik Konseyinden belirsizlikle çıkmıştır. İşin sonunda nereye geleceği az çok bellidir ama önce bu belirsizliğin anlamı üzerinde biraz duralım.

Ortaya çıkan durum aslında Rusya'nın arabulucu olarak oynadığı ikircikli rolün bir ürünüdür. Yeltsin kendisine güvenen Slav kardeşlerine ihanet etmiş, ama Rusya içindeki yeni güçler dengesi, hiç olmazsa bir ilk aşamada bu ihanet metnini geri çevirmiştir. Mesele şudur: NATO Nisan ayının ortalarından itibaren Yugoslavya'nın beklendiği gibi kolayca teslim olmayacağını kavrayınca, soruna diplomatik bir çözüm bulmak için Rusya'ya başvurmuştur. O ana kadar "Üçüncü Dünya Savaşı" tehdidi bile savurmuş olan Rus yönetimi, emperyalist Batı'ya (en azından yaşadığı ekonomik iflas durumunu aşabilmek için gerekli fonlar bakımından) göbeğinden bağlı olduğundan, bu arabuluculuk rolüne derhal uyum sağlamıştır.[73]

72. **Financial Times,** 27 Mayıs 1999, s. 2.

73. "Başka ne yapabilirdi?" diye sorulabilir. Politik açıdan son derece ilginç bir tartışma konusu. Eğer Rusya'nın başında devrimci bir önderlik olsaydı, yapabileceği çok şey vardı. NATO savaşına sadece Çin karşı değildi. (Ama Çin Elçiliği'nin bombalanmasından sonra, kit-

Uzun süre Yugoslavya'ya paralel olarak NATO dışı bir barış gücünü savunan Rusya sonunda NATO çözümünü kabul etmiş, ama bunu Miloseviç'e (ve Rusya'daki muhalefete) kabul ettirebilmek için metinlere doğru dürüst geçirmemiştir. Örneğin Miloseviç'e imza için sunulan metin (değişik çeviriler değişik kelimeler içermekle birlikte) "BM himayesi altında" bir güçten söz etmekte, ama "önemli NATO katılımı"ndan söz etmektedir.[74] Tabii sorun komutanın kimde olacağındadır. NATO komutayı eline geçiremezse NATO katılımı tek tek NATO ülkelerinin bir BM barış gücüne katılımı haline gelir. Dolayısıyla, NATO, metni "önemli katılım komuta anlamına gelir" diye yorumlarken, Yugoslavya bir BM kararı çıkmadan askeri anlaşmayı imzalamayacağını ilan etmiştir. Sonunda olanlar biliniyor: BM Güvenlik Konseyi de kararı belirsiz bir dille kabul edince, Rusya'nın muhalif güçleri sorunu savaş alanında Kosova'ya NATO izni olmaksızın birlik sokarak çözmüşlerdir!

Bu eğlenceli hikayenin nasıl sona ereceği az çok bellidir. Rusya NATO komutasını kabul edecektir. Ama olayın kendisi çok önemlidir. NATO gücünden farklı olarak BM gücü demokratik bir çözüm olduğundan falan değil. BM (Çin'in de yüz kızartıcı çekimser oyuyla) NATO **diktat**'ini bir noter gibi onaylayarak, ilerici bir rolü olamayacağını bir daha kanıtlamıştır. Önemli olan şey, bu olayın, Rusya'daki gelişmelerin uluslararası sistemde nasıl bir karışıklığa yol açabileceğini göstermiş olmasıdır.

Biz işin özüne gelelim. Kosova Savaşı, Amerika'nın 70'li yılların sonundan bu yana sürdürdüğü "insan hakları" retoriğine dayalı emperyalist politikasının askerileşmiş doruğudur. Bu savaş **bütün** burjuva ideologlarınca "insan haklarının ulusal egemenlikten üstün tutulduğu" bir savaş olarak nitelenmiştir. İşin "insan hakları" yanına aşağıda döneceğiz. Bu formülde en önemlisi, emperyalizmin Yeni Dünya Düzeni politikasının kendi amacını hiç yüzü kızarmadan itiraf etmesidir. Yukarıda NATO'ya

leler yönetimin teşvikiyle de olsa sokaklara döküldüğünde, Rusya'nın önünde yeni olanaklar da açılmış demekti.) NATO taarruzuna başta Hindistan, Nijerya ve Arap dünyası olmak üzere büyük bir muhalefet vardı. Japonya bile tereddüt içindeydi. BM'de Rusya ve Çin'in vetosu da göz önüne alındığında diplomatik bir karşı taarruz için büyük olanaklar olduğu ortaya çıkıyor. Bugün Rusya'da Çernomirdin'in mimarı olduğu nihai anlaşma "yeni Münih" olarak anılıyorsa, bu, muhalefetin, Yeltsin'in saldırgan bir emperyalizmin önünü açtığını görmesindendir. İlk Münih'in faturası çok ağır olmuştu. Rusya bu yeni Münih'i çok pahalıya ödeyebilir! ("Münih", 1938'de Hitler'in Çekoslovakya'yı işgali karşısında, sözde yatıştırma politikası adına onu daha da cesaretlendiren Batılı önderlerin böylece Nazizmin ve II. Dünya Savaşı'nın önünü açmasına verilen addır.)

74. **The New York Times**, 4 Haziran 1999.

biçilen yeni rolün tam da bu olduğunu görmüştük. **YDD'nin özgüllüğü, emperyalizme, başka ülkelerin egemenliğini çiğneme hakkını sadece fiilen değil, hukuki düzeyde de tanımayı hedeflemesidir.** Kosova Savaşı bunun ilk **ari** örneğidir. Bu açıdan, Kosova Savaşı'na sözcüğün dar anlamıyla **YDD'nin ilk savaşı** diyebiliriz.

Peki bu koşullar altında Kosovalı Arnavutların ulusal haklarına nasıl bakmak gerekir? Sorunun cevabını bulmak için uzun teorik tartışmalara gerek yok: pratik hayat cevabı vermiştir. Kosova Arnavutları eğer bugüne kadar Sırplar tarafından ezilen bir halk ise, elbette kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olmaları gerekir. Ama kendi kaderini tayin demek, hele hele ayrılma ve bağımsızlık demek, kendi ülkesini uygun gördüğü biçimde yönetmek demektir. Oysa Kosova bugün, Bosna'ya benzer biçimde, çok-taraflı bir uluslararası sömürge haline gelmektedir (devletin altında bir statü nitelemesini hatırlayın). Kosova'yı yıllar boyunca, nasıl bir parlamenter cephe kurulursa kurulsun, gerçekte Avrupa Birliği'nin temsilcisi ile NATO yönetecektir. Yani, Kosova Arnavutları bir ulusal baskıdan kaçarken çok daha ağırıyla karşı karşıya kalmışlardır. Emperyalizmle işbirliği, hatta emperyalizme teslimiyet, ulusal hareketlerin sonunu buraya kadar getirir.

Arnavutlar bugünlerde Kosova'ya girmekte olan NATO birliklerini büyük sevinç gösterileriyle karşılıyorlar, "NATO, NATO!" diye bağırıyorlarmış. Gazeteler kutlamalarda, alnına NATO yazılmış bir çocuktan söz ediyor. Kosova Arnavutlarının alın yazısını bu çocuğun görünümü binlerce kelimeden daha iyi anlatıyor!

İkinci Kosova Savaşı'nın dersleri

Her ne kadar bu yazı yazılırken Rus ordusunun Kosova'daki rolü henüz açıklığa kavuşmamış olsa bile, İkinci Kosova Savaşı pratik olarak bitmiş ve yeni bir evre açılmıştır denebilir. Rusya'nın sonunda, epeyce yüklü bir rüşvet karşılığında NATO'ya boyun eğeceği varsayımı temelinde, Kosova Savaşı'ndan çıkarılması gereken dersleri kısaca özetleyelim.

• YDD, "küreselleşme" stratejisinin uluslararası politikası olarak, emperyalizmin politik/askeri stratejisinde yeni bir dönemin açılışını haber veriyor. On yıllık deneyim, bu stratejinin yeni ve özgül yönünün ulusal egemenliği bütünüyle ayaklar altına almaya hazır olması olduğunu gösteriyor.

Buradan birden fazla politik sonuç çıkarmak gerekiyor. Birincisi, ulusal kurtuluş mücadeleleri, kendi çıkarları ve insanlığın genel çıkarları açısından, önümüzdeki dönemde emperyalizmle ilişkileri bakımından eskisine göre çok daha büyük hassasiyet geliştirmek zorundalar. Aksi takdirde emperyalizmin elinde bir oyuncak haline gelmeleri ve sahte bir kurtuluşla yetinmeleri kaçınılmaz olacaktır. İkincisi, bu gidişe karşı şimdiden yalpalamasız bir mücadele verilmediği takdirde, geleceğin devrimlerini, Rus devriminden Nikaragua devrimine kadar geçmişin devrimlerinin yaşadığından kat kat ağır sorunlar bekleyecektir. Üçüncüsü, Marksistler açısından Kosova ve Yugoslavya uluslar politikasının çok daha hassas bir terazide tartılmasını sağlayacak bir programatik derinleştirmeye ihtiyaç duyuruyor.

• YDD'nin ulusal egemenlik karşısındaki hoyrat tavrı, kendini emperyalizmin geliştirmekte olduğu yeni sömürgecilik tarzında da gösteriyor. Bosna'da ortaya çıkan eğilim, Kosova'da teyid edilmiştir. Emperyalizm, YDD'ye uygun bir yeni "devlet-benzeri" yapıyı yavaş yavaş yerleştiriyor. Anayasası, parlamentosu, "özgür" seçimleri, hükümeti, yargısı olan, tek bir sömürgeci güce bağımlı olmayan bir sömürge: çok-taraflı sömürgecilik. Günümüz dünyasında ulusal egemenliğe dayanmayan hiçbir demokrasi olamayacağını, daha üst birliklere geçişin ancak ulusal iradenin özgürce karar vermesi durumunda demokratik bir nitelik taşıyabileceğini vurgulu biçimde yeniden ortaya koymak gerekiyor. Marksizmin ulusal hakların savunulmasından ve **enter**nasyonalizmden vazgeçmesi, **trans**nasyonal, yani uluslar**üstü** bir politik program ve örgütlenme modeli geliştirmesi gerektiğini söyleyenler, "küreselleşme" retoriğini ciddiye aldıkları, YDD'yi anlayamadıkları için emperyalizmin önündeki barikatların bir bölümünü kaldırmayı önermiş oluyorlar.[75]

• NATO Balkanlara yerleşmiştir. Bu, bütün bölgenin (Doğu Avrupa'nın, Balkanların ve Ortadoğu'nun), ama aynı zamanda Türkiye'nin devrimcilerini yakından ilgilendiriyor. Emperyalizmin Balkanlarda beceriksiz ama tarafsız bir hakem rolüne soyunduğunu varsayan naif düşünce sahipleri yanılıyor. Dayton Anlaşması imzalandığında Clinton ABD askerlerinin bir yıl içinde Bosna'dan çekileceğini söylüyordu. Aradan neredeyse dört yıl geçti, bu konuda en ufak bir hareketlenme yok. Daha Kosova Savaşı bitmek üzereyken, ABD'nin Yugoslavya'da görev yapmış olan

75. Bu aslında içten içe son derece yaygın bir eğilimdir. Yakın dönemden, tam da Kosova savaşıyla ilgili bir örnek için bk. Slavoj Zizek, a.g.m.

son büyükelçisi W. Zimmermann, hiç çekinmeden, "NATO o bölgede 20-30 yıl kalır" diye açıklama yapıyordu.[76] Zimmermann önemsiz biri değil; ABD'nin büyükelçi düzeyinde bir diplomatı. Ama daha önemli isimler de aynı şeyi söylüyor. Bosna'nın eski "Genel Valisi" İsveçli Carl Bildt de şöyle diyor: "Balkanlarda barışı güvence altına almayı amaçlayan bir uluslararası askeri mevcudiyet, **önümüzdeki onyıllar boyunca,** soğuk savaş yıllarında bölünmüş Almanya'da birlik bulundurmak kadar doğal birşey olarak görülmelidir."[77] "Onyıllar": Yugoslavya savaşlarının emperyalizmin Balkanlara ve Avrasya'ya yerleşmesi için yapıldığından kuşku duyanlar, emperyalizmin bu temsilcisine iyi kulak vermeliler!

• Körfez Savaşı ile karşılaştırıldığında, Kosova Savaşı'nda ortaya çıkan manzara, Rusya ve Çin'in Amerikan emperyalizminin dümen suyundan uzaklaşmakta olduğunu gösteriyor. Rusya, savaşın ilk günlerinde donanmasından bazı gemileri Akdeniz'e çıkaracak kadar savaşa muhalefet etti. İçerideki mücadelenin yansıması sonucunda Kosova'da 200 askerlik bir birlikle komuta ve görev bölgeleri sorununu tartışıyor olması da bu aşamada emperyalizme uysal biçimde boyun eğmeye niyeti olmadığını gösteriyor. Çin ise, bürokratik de olsa bir işçi devleti olarak, son BM Güvenlik Konseyi oylamasında yüz kızartıcı biçimde çekimser oy kullanmış olsa dahi, savaş boyunca aldığı tavırla emperyalizme hoşnutsuzluğunu açıkça ifade etti. Belgrad'daki Çin elçiliğinin bombalanması olayı esrarını koruyor. Belgrad telefon rehberinde bile adresi olan dev bir binanın[78] CIA tarafından keşfedilememiş olması, bir komedi unsuru olarak eğlenceli olabilir. Ama ABD'nin Çin elçiliğini kasıtlı olarak bombalamış olması olasılığı, hatırlattığı dünya savaşı manzaralarıyla daha çok bir korku filmi havası taşıyor. Çin'de bu olaya kitlelerin verdigi anti-emperyalist tepki, bu ülkenin de önümüzdeki dönemde uluslararası politikada 90'lı yıllardan farklı bir rol oynamaya aday olduğunu gösteriyor.

• NATO, 50 yıllık tarihinde ilk kez egemen bir devlete taarruz etmiştir. Bugün savaş bittikten sonra emperyalistler "zafer"den söz etmektedirler, ama başta Amerikan yöneticileri olmak üzere emperyalist hükümetler onbir hafta boyunca ecel terleri dökmüşlerdir. Savaştan hedeflerine yakın sonuçlar elde ederek çıkmış olsa bile, NATO'nun ve emperyalizmin gücünü kesinlikle abartmamak gerekir. Birincisi, bu savaş NATO ülkelerinin çok

76. **Le Monde,** 5-6 Haziran 1999.
77. **The New York Times,** 15 Haziran 1999. (Vurgu benim).
78. **Le Monde,** 16 Haziran 1999.

zayıf bir yanını ortaya koydu. Vietnam Savaşı'nın travmasını hâlâ üzerinden atamamış olan emperyalizm kara savaşını göze alamadı. Orduların profesyonelliştiği bir çağda buna rağmen ortaya çıkan bu tahdit, emperyalizmin dünya jandarmalığı projesinin ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğunu gösteriyor. Yerden 5000 metre yükseklikten atılan bombaların, sözde "akıllı" bombalar olsalar bile hedefi ne kadar çok şaşırabilecekleri bu savaşla iyice anlaşıldı. Saldırılan ülkedeki sivil ölümleri ise emperyalist ülkelerde halkın savaşa karşı tavır almasına yol açıyor. İkincisi, Rusya ve Çin'de en belirgin örneklerini gördüğümüz gibi, emperyalizmin dışında savaş dünyada olumsuz tepkilerle karşılaştı. Saddam'a karşı açılan savaşta Arap devletlerinin bile emperyalizmi desteklediğini hatırlamak gerekiyor. Üçüncüsü, emperyalist ülkeler savaşın sonuna kadar koalisyonu bozmamış olsalar bile aralarında çok kısa süre içinde ciddi çatlaklar belirdi. Bu savaşta esas olarak Amerika, İngiltere ve Fransa (ve elbette Türkiye!) NATO'nun şahinleri, Almanya, İtalya ve Yunanistan ise güvercinleri idiler. Örneğin bir aşamada Blair İngilteresi kara savaşını savunurken Alman Başbakanı Schroder bir basın toplantısında "kara savaşı İngiltere'nin bir iç tartışmasıdır" diyerek müttefiki ile alay edebildi. Barış anlaşmasının imzalanmakta olduğu günlerde, bir üst düzey NATO yetkilisi, basına şöyle diyordu: "Ben şahsen, bu tür birşeyin tekrarlanmayacağına inanıyorum. NATO bu savaşa başaşağı daldı, ikide bir ayağı takılarak yürüdü, nasıl çıkacağını bir türlü bilemedi, olan bitenden ölümüne korktu." Gazete şu sonucu çıkarıyor: "Elli yıl boyunca beyaz kitaplar hazırladıktan, analiz ve hazırlık yaptıktan sonra, NATO'nun ilk savaşı bal gibi sonuncusu olabilir."[79]

• Emperyalister arası rekabet, Kosova savaşı ile birlikte yeni bir evreye girmiştir. Bir bakıma Kosova Savaşı'nda, Amerika'nın silahlarından biri ters tepmiştir. ABD'nin Körfez Savaşı'ndan Kosova'ya kadar uluslararası operasyonlarında amaçlarından birinin Avrupa emperyalizmini NATO'nun kanatları, yani kendi himayesi ve yönlendiriciliği altında tutmak olduğu artık meçhulümüz değil. (Buna karşılık, solda sık sık yapıldığı gibi, Kosova Savaşı'nı sadece bu amaçla, yani emperyalistler arası ilişkilerle açıklamaya çalışmak, emperyalizmin bu yazıda ele alınan vahim eğilimlerini görmezlikten gelmek anlamını taşır.) Ama Kosova Savaşı'nda tam barışın imzalandığı gün, Avrupa Birliği emperyalizmi kendi bağımsız as-

79. **The New York Times**, 7 Haziran 1999.

keri gücünü oluşturma yönünde tarihi bir karar almıştır.[80] Savaş, ABD'nin politik ve askeri üstünlüğünü çıplak biçimde ortaya koyarak AB'nin bu yönde hareket etmesini hızlandırdığı için ironik bir şekilde ABD'nin silahının ters tepmesine yol açmıştır. Kosova Savaşı'nın yarattığı imgenin tam tersine, dünya yeni binyıla yeni bir emperyalist kutuplaşma ile giriyor.

• Birçok sosyalist haklı olarak bu savaşın "sosyal demokrasi"nin savaşı olduğunu belirtmiştir. Nasıl haklı olmasınlar ki? Şu anda Avrupa'nın dört büyük ülkesinin başbakanları sosyal demokrattır! Kosova Savaşı, ayrıca, uluslararası planda sosyal demokrasinin ardından Yeşiller hareketinin de emperyalizmin bir aracı haline geldiğini ortaya koymuştur. Buna karşılık uluslararasi işçi hareketi ve sosyalizm bu savaşta hiçbir biçimde sesini duyuramamıştır. Üstelik sosyalist harekette bile NATO saldırısının desteklenmesi yönünde eğilimler ortaya çıkmıştır. Şimdi bu konuyu biraz daha ayrıntılı olarak ele alalım.

Sosyalist saflarda kargaşa

Kosova Savaşı, sosyalizmin son 50 yıllık tarihinde oldukça önemli bir dönüm noktası oldu. Kendisine sosyalistim diyen insan ve hareketler, bu savaşta, kuruluşundan bu yana ilk kez NATO'yu desteklediler. 1982'de emperyalist İngiltere ile diktatörlerce yönetilse bile emperyalizm tarafından ezilen bir ülke olan Arjantin'i karşı karşıya getiren Malvinas/Falklands savaşında sosyalist saflarda yanlışlar yapılmıştı. 1991'de Körfez Savaşı'nda da benzer hatalara rastlanıyordu. Ama her iki olayda da yapılan hata, savaşan taraflar arasında tarafsız kalmaktı. Kosova'da ise kendine sosyalist diyen bir dizi unsur ilk kez bir savaşta emperyalizmi ve onun ayrıcalıklı aracı NATO'yu destekliyordu. Bunun ne anlama geldiğini ele almadan önce, "sosyalist" NATO destekçilerinin gerekçelerine kısaca değinelim.

Temel gerekçe elbette Miloseviç'in Kosova Arnavutlarına etnik temizlik uyguladığı, NATO taarruzunun da bunu engellemek için yapıldığıydı. Miloseviç'i artık durdurmak gerekiyordu. Dolayısıyla "müdahale etmemiz gerekli ve kaçınılmazdı." Bu gerekçeye yöneltilecek ilk soru şudur: madem NATO ve emperyalizm insan haklarına bu kadar düşkündür, o zaman neden dünyanın başka bölgelerinde başka halkların insan haklarının ayak-

80. Bu tarihsel önemdeki gelişme, "Sınıf Belleği" sayfalarındaki "Avrupa emperyalizmi tırnaklarını törpülüyor" yazısında ele alındığı için ayrıntıya girmiyorum.

lar altına alınmasına seyirci kalmakta, hatta destek olmaktadır? NATO'nun Yugoslavya'yı bombalamaya başladığı aşamada, yerinden yurdundan edilmiş olan Kosova Arnavutlarının sayısı azami 300 bin olarak veriliyordu. Ölü sayısı ise 2 bin. Bu sayılar, 1998 yılı için Kolombiya'da gerçekleşen sayılara eşit.[81] Ama Amerika Kolombiya devletine bu politikasında destek oluyor, hâlâ o ülkede "askeri danışman" adı altında asker bulunduruyor. Türkiye'de yerinden yurdundan sürülen Kürtlerin sayısı çeşitli kaynaklarca 2 ila 3 milyon arası veriliyor; boşaltılan köy ve mezra asayişi 4 bini bulmuş. Ama biliyoruz ki ABD Türkiye'nin baş müttefiki. Emperyalist koalisyondan Fransa'nın 1994 yılında, Nazilerin Yahudi soykırımından bu yana en büyük soykırım olan Ruanda'daki Tutsi soykırımına destek verdiği artık herkesin bildiği bir gerçek.[82] Başka örneklere girmeye gerek yok: sadece insan haklarını başka iklimlerde korumaktan kaçınmakla kalmayan, kendisi katliamlara ve soykırımlara destek veren emperyalist güçlerin Yugoslavya'ya Kosova'da etnik arındırmayı engellemek için savaş açtığına inanmak ve başkalarını inandırmaya çalışmak nasıl bir şeydir?

İkincisi, emperyalizmin Yugoslavya'yı bombalamaya başladığı aşamada Miloseviç'in büyük bir etnik arındırma planlamakta olduğuna ilişkin gerekçesinin uydurma olduğu ve savaş başlayana kadar yapılan mezalimin abartılmış olduğu belgelerle ortaya konulabilmektedir. Bu konudaki Alman Dışişleri Bakanlığı belgeleri basına sızdırılmış ve yayınlanmıştır.[83]

Nihayet, NATO savaşının asıl amacını Bill Clinton kendi ağzıyla açıklamıştır:

> **Eğer bütün dünyaya satış yapmamızı da içerecek güçlü bir ekonomik ilişki kurabileceksek, Avrupa bunun anahtarı olmak zorundadır (...) Bu Kosova davası, baştan aşağı bununla ilgilidir.[84]**

Bu karşı kanıtlar ortaya konulduğunda, "sosyalist" NATO destekçileri, "amaç başka olabilir, ama NATO müdahalesi Kosova Arnavutlarının uğradığı mezalimi durdurma yararını taşıyor" demektedirler. Yani NATO'nun amacı başka olabilir, ama bu, bombalamanın yan ürünü olabilir. Oysa, her-

81. Michael Albert, "Lend Me Your Ear", Z Magazine, Haziran 1999, s. 17.
82. Bk. Mehdi Ba, **Rwanda, 1994: un genocide francais** (Ruanda 1994: bir Fransız soykırımı), L'esprit frappeur, Paris, 1997.
83. Bk. Ellen Meiksins Wood, "Kosovo and the New Imperialism", **Monthly Review**, cilt 51 (2), Haziran 1999, s. 8, dn. 4.
84. Aktaran: Wood, a.g.m., s. 2.

şeyden önce, Yugoslavya'ya açılan savaşın Kosovalıların göçüne dramatik bir hız ve boyut kazandırdığı ortadadır. Savaş öncesi (muhtemelen abartılmış) 300 bin rakamı verilirken, savaşın başlamasından kısa bir süre sonra sayı 1 milyona yaklaşmıştır. Haydi savaş bittikten sonra bu insanların evlerine geri dönmeye başladıklarını düşünerek bunu önemsemeyelim. Ya onların dönmesiyle tersinden bir etnik arındırmaya, katliama, yağmaya maruz kalan Sırplar? Yugoslavya savaşlarının öteki episodlarında olduğu gibi burada da Sırp sivillerin maruz kaldığı mezalimi görmezlikten mi geleceğiz? Ya UÇK'nın intikam saldırısına uğrayan Romanlar ("çingeneler")?

NATO taarruzu etnik arındırma ve mezalim konusunda bir çözüm yaratmadığı gibi, bütün Yugoslavya'yı neredeyse taş devrine geri döndürecek biçimde tahrip etmiştir. Sadece ordu birlikleri ve askeri binalar değil, fabrikalar, enerji santralleri, rafineriler, köprüler, televizyon binaları, hatta parti binaları bombalanmıştır. Bunlar kasıtlı olanlardır. Bir de sözde "akıllı bombalar", sayısız köyü, okulu, hastaneyi, cezaevini, pazaryerini yerle bir etmiş, ABD basınının verdiği sayılara göre 1200 sivili ve 5 bin Yugoslav askerini öldürmüştür. NATO bombalarının sadece Sırpları öldürdüğünü sananlar varsa aldanıyorlar: NATO birçok Kosovalı Arnavut'u, bu arada çok yerilen Sırp mezaliminden kaçan göçmenleri de katletmiştir.

KFOR'un (Kosova Barış Gücü) ilk kayıpları olan iki İngiliz askerinin (iki Kosovalı Arnavut siville birlikte) ölümünün öyküsü, NATO'nun ne denli gaddar bir bombalama stratejisi benimsediğinin resmidir. Bu askerler, çok sözü edilen Yugoslav mayınlarının değil, NATO'nun bir okulun üzerine attığı ve patlamamış bir parça tesirli bombanın imha edilmeye çalışılırken berhava olması sonucunda ölmüşlerdir. Parça tesirli bomba, bir anti-personel silahıdır: patladığında çevreye milyonlarca sivri metal parçası dağıtır ve bunlar insan bedenine rastladıklarında cam parçaları gibi keserler. Sivillerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere bu tür bombalar atmaktan daha zalim ne olabilir? NATO Sırbistan'da bir hastaneyi (yanlışlıkla!) bombaladığında, birçok ölümün yanısıra dört hamile kadının bedenlerinin böyle parçalanmasına da yol açmıştı. Amerikan gazeteleri olayı "cam parçaları hamile kadınların bedeninde yaralar açtı" biçiminde vermişlerdi!

İnsani ve ekonomik tahribata bir de ekolojik tahribat eklenir. NA-

TO'nun bombalamada tüketilmiş uranyum ("depleted uranium") kullanması ve kimya fabrikaları ve rafinerileri bombalaması, sadece Kosova'nın kendisinde ya da Yugoslavya'nın bütününde değil, Balkanlar çapında çevreyi yıllar boyu altüst edecek sonuçlar yaratma istidadına sahiptir.

Şimdi NATO güçleri Kosova'da "Sırp mezalimi"nin kanıtlarını ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Bu faaliyetin sonuçları açıklanmaya başladığında herkesin verilen bilgilere son derece kuşkucu bir tarzda yaklaşmasını öneririm. Yukarıda emperyalist yetkililerin ve medyanın Yugoslavya savaşlarında nasıl gerçekleri sakladığını ya da düpedüz yalan söylediğini örnekleriyle anlattım. Genç kuşaklar Körfez Savaşı sırasında büyük olay yaratan karabatağın öyküsünü muhtemelen bilmezler. CNN Saddam'ın Körfez'de yarattığı ekolojik tahribatı kanıtlamak amacıyla, bir petrol denizinde yüzen bir karabatağın görüntüsünü günlerce vermişti. Ancak daha sonra bu görüntülerin Fransa'nın Atlas Okyanusu kıyılarında batan bir petrol tankerinin yarattığı tahribattan kaydedilen bir manzara olduğu ortaya çıkacaktı!

Yukarıda Saddam'ın bir "Hitler" olarak ilan edilmesi sırasında Iraklı askerlerin işgal altındaki Kuveytte kuvözdeki bebekleri dahi fişleri çekmek vasıtasıyla öldürdüğünün ileri sürüldüğüne değinmiştim. Bu "kuvöz cinayetleri" öyküsü üzerinde kısaca durmakta yarar var. Hikaye, Kuveyt'in Irak ordularınca işgalinden sonra, bir Amerikan televizyonunun Kuveyt'ten kaçan Neyyire adlı genç bir kadınla yaptığı röportajla ortaya çıkmış. Röportaj Amerikan televizyonlarında günlerce yayınlanmış ve kamuoyu nezdinde Körfez Savaşı'nın ahlakın gerekçelerinden biri haline gelmiş. Ancak bir süre sonra keşfedilmiş ki, Neyyire Kuveyt'in ABD'deki büyükelçisinin kızıdır ve bütün bu olay (ABD yetkililerinin de suç ortaklığıyla hazırlanmış) bir mizansendir![85]

Bütün bunları söyledikten sonra eklemek gerkiyor ki, Yugoslav askeri ve paramiliter güçlerinin, özellikle NATO savaşı başladıktan sonra Kosova'da yaptıkları etnik arındırma operasyonu, şiddetle karşı çıkılması ve karşısına dikilinmesi gereken iğrenç bir uygulamadır. Pek çok iyi niyetli sosyalist bu talebi hangi gücün yerine getireceğini soruyor. Bu anlamlı bir sorudur. İlk anda cevaplanması zor görünse bile, aslında çok basit bir cevabı vardır: Kürtlere, Tamillere, Doğu Timorlulara, Kolombiya köylülerine, Filistinlilere ve daha sayısız ezilmiş kitlelere yönelik insancıl ve politik hak ihlallerine ilişkin görevleri kim yerine getirecekse o! Eğer Kosova

85. **Le Monde,** 3 Nisan 1999.

kitlelerinin yaşadığı sefalet dolayısıyla NATO'nun işin içine girmesinin "ehveni şer" olacağını bir an için bile düşünürsek, o zaman NATO'nun dünya jandarması olmasını ilke olarak kabul etmişiz demektir! Hayır, bütün bu görevleri yerine uluslararası işçi ve sosyalist hareketinin müdahalesi, uluslararası dayanışma yoluyla getirecektir. Bugün bu dayanışma zayıfsa yapılabilecek tek şey bu dayanışmayı güçlendirmek için çalışmaktır.

Tarık Ali, NATO'yu destekleyenlere hatırlatıyor:

> Solda kara savaşını savunanlara, insanın içinden şunu önermek geliyor: eğer söylediklerinde ciddilerse, Kosova'nın bağımsızlığını elde etmek amacıyla, örnek bir davranış içine girerek, Kosova Kurtuluş Ordusu'nun yanında çarpışmak üzere Uluslararası Tugaylar yaratmaya gönüllü olmalılar. Hiç olmazsa bu tavır enternasyonalist gelenekle uyumlu olurdu (...) Ama bu yeni savaş çığırtkanları, kendi savaşlarını onların adına NATO'nun yürütmesini istiyorlar...[86]

Tarık Ali'nin bu mizah dolu önerisi, yukarıda bir cümleciği neden tırnak içinde verdiğimi de açıklığa kavuşturuyor. "Sosyalist" NATO destekçilerinin gerekçesini açıklarken "müdahale etmemiz gerekli ve kaçınılmazdı" cümleciğini kendi ağızlarından verdim. Çünkü oradaki dilbilgisi, herşeyi çırılçıplak ortaya koyuyor: demek "biz" müdahale ettik ve bu gerekliydi. Peki "biz" kim? NATO! Bazı "sosyalistler"in nerelere kadar alçaldığını bu dilbilgisinden daha iyi ne gösterebilir?

Sosyalist hareketteki bu alçalma doğrudan doğruya sol liberalizmin (sivil toplumculuğun) çürütücü etkisinin ürünüdür. Globalist perspektifi olduğu gibi benimseyen ve emperyalizmin varlığını bile reddeden sol liberalizm sosyalizmin bazı kanatlarını emperyalizm destekçiliğine kadar geriletmiştir!

Devrimci Marksizmin politikası

Savaş her zaman kafa karıştırır. Eğer Körfez Savaşı'ndan başlayarak, Bosna Savaşı'ndan geçerek Kosova Savaşı'na kadar 90'lı yılların savaşları sosyalist harekette kafaları geçmişe göre daha fazla karıştırdıysa, bunun nedeni bu savaşların daha kafa karıştırıcı olması değildir. Sosyalistlerin kafasının eskisine göre daha karışık olmasıdır! Özellikle de sol liberalizmin etkisi altında solun anti-emperyalist içgüdülerinde bir zayıflama mey-

86. T. Ali, a.g.m., **New Left Review**, s. 69.

dana gelmiş olmasıdır.

Kosova Savaşı, bu yazının başından itibaren belirtildiği gibi Türkiye politikasını doğrudan doğruya ilgilendiren bir konu. Dolayısıyla Türkiye'nin sosyalistleri açısından sorunu iki düzeyde ele almak gerekiyor: genel görevler ve Türkiye'ye ilişkin görevler.

Genel düzeyde ilk söylenmesi gereken şudur: sosyalistlerin herşeyin üzerinde birinci görevi emperyalizmin savaşlarına karşı çıkmaktır. Hiçbir karmaşıklık, hiçbir mazeret, bu görevin savsaklanmasına ya da ikinci plana atılmasına izin vermemelidir. Sözkonusu olan doktriner bir tavır değildir. Somut hayatın gerçekleri böyle gerektirmektedir. Dünya kapitalist sistemi ve onun hücrelerinde büyüyen bütün ezilme ve baskı biçimleri, son tahlilde emperyalizmin ekonomik ve askeri gücü sayesinde ayakta durmaktadır. Emperyalizmle mücadele edilmeksizin, bunların hiçbiriyle mücadele etmek mümkün değildir. Her kim ki yerel ve kısmi bir baskı ve ezilme biçimini çok insanlık dışı bularak, o kötülüğe karşı emperyalizmle işbirliği yapmaya ya da emperyalizmin taarruzunu hayırhah bir sessizlikle izlemeye yönelik bir tavır alır, o sadece emperyalizmin değil, dolayısıyla karşı çıktığını sandığı o kötülüğün de güçlenmesine katkıda bulunmuş olur.

Bosna ve Kosova savaşları sözkonusu olunca bunun anlamı üçlüdür. Birincisi, **sosyalistler NATO'nun yenilgisi için mücadele ederler.** Ne Miloseviç, ne Kosova halkının başına gelenler emperyalizmin ezilen bir halka (Yugoslav halkına) saldırısında ezilen halkın zaferi için mücadele etme görevini ortadan kaldıramaz. İkincisi, bu yolda ileri sürülecek ilk talep **NATO bombardımanlarının derhal durdurulmasıdır.** Üçüncü nokta genellikle unutulan bir noktadır: **NATO birliklerinin Balkanlardan çekilmesi.**

NATO'ya karşı bu görevlerin yerine getirilmesi demek **Miloseviç'e rağmen** Yugoslavya'nın savunulması demektir. Bu durumda sosyalistlerin tavrı hiçbir biçimde emperyalizm ile Yugoslavya'ya karşı eşit mesafede olamaz. Yapılması gereken, **Miloseviç yönetimine hiçbir politik destek vermeksizin** Yugoslavya'yı savunmaktır. (Miloseviç gibi bir yönetime dahi, politik destekten farklı olarak, koşullara uygun bir askeri destek verilebilir.) Emperyalizmin saldırısı altında olan bir ülkeye ilişkin bu klasik devrimci Marksist politikayı geçmişte Körfez Savaşı dolayısıyla **Sınıf Bilinci**'nde ayrıntısıyla incelemiş olduğumuzdan burada ayrıntıya girmiyorum.[87]

87. Bk. Sungur Savran, "Körfez Savaşı sınavında sosyalist hareket" **Sınıf Bilinci**, 9-10, Temmuz 1991. Ayrıca Trotskiy'in aynı sayıda yer alan yazısı da aynı konuya ışık tutuyor.

Eğer bütün bunlar doğruysa, IV. Enternasyonal Birleşik Sekretaryası'nın (BirSek'in) en azından bazı seksiyonlarının yaptığı gibi, Kosova Savaşı karşısında "Ne NATO, ne Miloseviç!" sloganı temel slogan haline getirilemez. Bu slogan bir yanıyla ÖDP'deki bazı dostlarımızın Körfez Savaşı'ndaki (1991) "it dalaşı" teşhisine benziyor. Aynı dostlarımız, 1998 yılında ABD Irak'ı tekrar bombalamaya başlayınca, ÖDP Merkez Yürütme Kurulu sadece ABD bombalamasına karşı slogan kararı aldığı halde İncirlik yürüyüşünde "Ne Sam, ne Saddam!" sloganını bütün itirazlara rağmen sürekli atmışlardı. Bu tür sloganlar, emperyalizm ile onun saldırdığı ülkeyi aynı kefeye koyduğu için, bu ülkeyi emperyalizme karşı savunmamış olur, yani sözde yerine getirdiği anti-emperyalist görevden kaçmış olur. Kendinizi bir Iraklı ya da Sırp sosyalistinin yerine koyun: ABD ülkenize ölüm yağdırıyor. Başınızda ise bir Saddam ya da Miloseviç var. Partiniz Iraklı ya da Sırp emekçilere ne diyecek? "Ne Sam, ne Saddam" mı? "Ne NATO, ne Miloseviç"mi? Öyle derse emperyalizme karşı nasıl mücadele edecek? Kendinizi Türkiye'nin "demokratik" kamuoyunun karşısında temize çıkarmak için Adana'da bu sloganı atmanızın sakıncalarını derhal görmeyebilirsiniz. (Uzun dönemde bu yaklaşımın faturası çok ağır olur, o ayrı.) NATO filosundaki Fransız uçakları Belgrad'ı bombalarken, pazaryerindeki, hastanedeki, hapishanedeki Sırp'ı ve Arnavut'u öldürürken, sizin bir Fransız olarak Paris sokaklarında oku kendi emperyalizminize çevirecek yerde her iki tarafa eşit mesafe almaya kalkışmanız daha da ciddidir elbette. Yine de kısa dönemde yeni bir sonucu görülmez. Ama bir Iraklı ya da Sırp sosyalisti bu sloganı atarsa, aynı zamanda, emperyalizm kendi emekçi halkını bombalarken, kollarını kavuşturup köşesinde oturması gerekir! Öyle sosyaliste de kitleler dönüp bakmazlar bile! Doktriner olmamak, hayattan öğrenmek mi istiyorsunuz? Körfez Savaşı'nda sadece Irak'ta değil bütün Arap dünyasında halkın nasıl emperyalist saldırıya karşı Saddam'ı bir anti-emperyalist kahraman mertebesine yükselttiğine bakın. O yetmiyor mu? Aynı şeyi Kosova Savaşı'nda Yugoslavya'da sınayın: (Kosovalılar hariç) Yugoslav halkının, muhalif unsurlar da dahil, nasıl NATO'ya karşı kenetlendiğini göreceksiniz. Sırp işçilerine kulak verin:

> Kragujevac kentindeki Zastava [otomobil] fabrikasının işçileriyiz. Kentimiz, son savaşta [II. Dünya Savaşı'nda] çok büyük bir bedel ödemişti (...) Fabrikamız 38 bin kişinin ekmek kapısı, ayrıca çevrede 60 bin kişinin ekmeği de ona bağlı (...) Miloseviç'ten nefret ediyoruz, ama şimdi

> kendi emeğimizle inşa ettiğimiz ve geleceğimiz için elimizde olan şeyi korumak istiyoruz. Bu yüzden hepimiz aşağıdaki kararı almış bulunuyoruz: canavar düdükleri çalınca, fabrikayı terketmeyeceğiz, işimizin başında kalacağız. Sadece işçilerden değil, ailelerimizden ve hemşehrilerimizden oluşan, etten bir duvar. Yurdumuza yönelik bombardıman sona erene kadar fabrikada yaşayacağız. Bilin ki fabrikamıza atılacak bir bomba binlerce kişinin ölümüne yol açacaktır. Tarihimizde birçok defa, bize ait olanı kendi başımıza, yalnızca kendi gücümüze dayanarak savunmak zorunda kaldık. Bugün de yapabileceğimiz tek şey bu."

Neden? BirSek bildirilerinde olumsuz biçimde söylendiği gibi "milliyetçilik"ten mi? İster öyle olsun, ister değil: ekmeklerine saldırıldığı için, yurtlarına saldırı yapıldığı için, emperyalizme karşı oldukları için! Yani olumsuz bir nedenle değil, olumlu bir nedenle! Bu durumda sosyalistlerin kollarını kavuşturup halkın emperyalizme karşı direnişini seyretmesi biraz ayıp olmaz mı? Saddam'ı ya da Miloseviç'i kahraman haline getiren tam da alternatif yokluğu değil midir? Demek ki, Irak ya da Sırp sosyalisti savaşmak zorundadır. O zaman Türk ya da Kürt ya da Fransız sosyalisti onunla dayanışma göstermeyecek midir? O NATO'ya karşı savaşırken bu savaşa "it dalaşı" mı diyecektir? Hayır, bu savaş "it dalaşı" değildir. Bu savaşta bir tek tarafta yalnızca "it" vardır: emperyalizm. Öteki yanda sadece Saddam ya da Miloseviç değil, bütün bir halk vardır!

Hayır, sosyalistler "Ne emperyalizm, ne karşısındaki" diyemezler. Bunun alternatifi Miloseviç'i (ya da Saddam'ı) desteklemek değildir. Sosyalistler kitlelere şöyle seslenirler: "Haydi emperyalizme karşı Miloseviç'e rağmen savaşalım. Miloseviç bu savaşı kazanamaz. Emperyalizme göbeğinden bağlıdır. Kosova Arnavutları üzerindeki baskıyı kaldırırsak emperyalizme karşı savaşı kazanırız"

Olaylar ne gösteriyor? Bu politika olayların sınavından geçebiliyor mu? Tek kelimeyle evet. Birincisi, Miloseviç emperyalizmin taleplerini büyük ölçüde karşılamış ve yenilgiyi kabul etmiştir. Neden? En başta emperyalizme organik olarak bağımlı olduğu için. Yugoslav ekonomisini uzun zamandır IMF ve uluslararası sermayeye bağımlı hale getirdiği için. Miloseviç'i komünist bir bürokrat, ya da daha kötüsü düpedüz bir komünist sananlar çok aldanıyor. Miloseviç emperyalizm kendisine karşı savaş açana kadar yabancı sermayeyi savunmuş, IMF'yle uzlaşmış bir eski ban-

88. Zastava fabrikası işçilerinin "Bütün NATO ülkelerinin kamuoyuna açık mektup"u İtalyan Corriere della Sera gazetesinde yayınlanmıştır. Bk. Proposta, 24, Mayıs 1999, s. 16.

kacıdır. Bakın Dayton **diktat**'ının mimari Holbrooke, barış görüşmeleri sırasında Miloseviç'in tavrını nasıl anlatmış:

> Miloseviç, başlangıçtan sonuna kadar neşeli, uyanık, herşeyi çabucak kavrayan ve, herşeyden önemlisi, taviz üzerine taviz vermeye hazır biri olarak tasvir edilir [Holbrooke tarafından]. İngilizce bilmektedir ve Amerika Birleşik Devletleri'ne bayılmaktadır, Dayton'a ve Packy'nin Sports Bar'na bile. Tito'nun Yugoslavyası'nda bankacı olduğu dönemlerde New York'a yaptığı seyahatleri nostaljik bir duyguyla anmaktadır. Amerikalı bir siyah kadın çavuş üçlüsüyle "Boogie Woogie Bugle Boy" şarkısını söyler (İzzetbegovic ise suratını asmış oturmaktadır), kısacası partinin gülüdür.[89]

Ne komünist, hatta ne anti-emperyalist! Miloseviç'in NATO ile anlaşmaya varmasını sağlayan aslında Yeltsin'in özel temsilcisi Çernomirdin değildir. Peter Castenfelt adında, ABD ve İngiltere'de faaliyet gösteren, esrarengiz bir İsveçli finans kapitalistidir.[90] Yenilgi koşullarını kabul ederken Miloseviç belki de birçok finansal kolaylık sağlamıştır emperyalizmden!

Bu politikanın tek karmaşık yönü Kosova'ya ilişkin tavırdır. Sosyalistlerin **Kosova Arnavutlarının kendi kaderini tayin hakkını desteklemesi ve sivil halka uygulanan etnik arındırma politikalarına karşı çıkması** gerekir. Dolayısıyla, Yugoslavya içinde cephede ve cephe gerisinde, ve tabii dünya çapında, sosyalistler bir yandan emperyalizme karşı savaşırken bir yandan da bunun propagandasını yapmak zorundadırlar. Zor mu dediniz? Sosyalistlerin savaşlardaki görevleri ne zaman kolay oldu? Örneğin emperyalistler arasında bir savaşta devrimci bozgunculuk, birliklere silahlarını subaylara çevirmeleri için propaganda yapmak bundan daha mı kolay? Fransız Trotskistlerinin II. Dünya Savaşı'nda Nazi işgali altındaki Fransa'da Nazi birlikleri içinde Alman askerleri arasında hücre kurmaları daha mı kolay?

Ancak sosyalistlerin Kosova'ya bu destek tavrı iki tahditle karşı karşıyadır. Birincisi, Kosova'nın özgürlüğü için ve sivil halka mezalime karşı propaganda yapılabilir, ama Kosova'da devrimci bozgunculuk savunulamaz. Bunun nedeni Yugoslav ordusunun NATO saldırısına karşı savaşı, sadece Sırbistan'ın geri kalan bölümünde ve Karadağ'da değil Kosova'da da sürdürmek zorunda oluşudur. Dolayısıyla, Kosova'da devrimci bozgunculuk politikası, Yugoslav ordusunun NATO'ya karşı zayıf düşürülme-

89. Holbrooke'tan özetleyerek aktaran Johnstone, "To Use a War", a.g.m., s. 53-54.
90. **Le Monde**, 16 Haziran 1999; **The New York Times**, 15 Haziran 1999.

si ve yenilmesi yönünde çalışmak olur.

Denecektir ki, Kosova'da sadece NATO ve Yugoslav orduları yok, üçüncü bir ordu daha var: UÇK. Bu da bizi ikinci tahdite getiriyor. Sosyalistler Kosova halkının haklarını savunmalıdırlar, ama UÇK'ya en ufak bir destek verilemez. Bunun nedeni açık olmalı: UÇK bütünüyle emperyalizmin Kosova'daki askeri / politik ajanı olarak hareket etmektedir de ondan. Bunun savaş alanındaki uzantısı da UÇK'nın üçüncü bir ordu niteliğini taşımamasıdır. Kosova'daki savaşta, UÇK, kendi halklarının tepkisinden ürktüğü için kara savaşına giremeyen NATO'nun kara kuvvetleri gibi savaşmıştır. (Miloseviç'in anlaşmayı kabul etmesinin nedenleri arasında, UÇK'nın son dönemde Arnavutluk'taki üslerinden hareketle kara savaşını yükseltmesi sayesinde NATO uçaklarının Yugoslav birliklerini vurmaya başlaması da gösterilmektedir.) UÇK, Kosova halkını emperyalist hakimiyete sürükleyen bir örgüttür, desteklenmesi mümkün değildir.

Genel düzeyde tartışmadan Türkiye'ye geçmeden önce, geriye dönük olarak Yugoslavya sorununa kısaca değinmek gerekiyor. Yukarıda belirtildiği gibi, Yugoslavya'nın bölünmesine ve yaşadığı savaşlara ilişkin standart görüş, herşeyin sorumluluğunu Sırplara ve Miloseviç'e yüklüyordu. Buna bağlı olarak bu görüşü benimseyen kişi ve politik güçler, öteki ulusları Sırplara karşı destekliyordu. Bu tavrın somut uzantılarından biri Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya'nın Yugoslavya'dan ayrılmasını desteklemekti. Bosna'nın durumu ise elbette daha karışıktı. Bilindiği gibi, Müslümanlar tek başlarına Bosna'nın bağımsızlığını ilan etmişlerdi. Bunun üzerine Sırplar da bu bağımsız devletten ayrılmaya karar vermişlerdi. Standart görüş, Bosna'nın bağımsızlığını savunur; aynı zamanda Sırpların ayrılmasına da karşı çıkar. Savunduğu, "çok kültürlü" bir Bosna'dır, Hatta tarihte ilk kez bir yeni haktan dahi söz edilmiştir: birlikte yaşama hakkı.

Bosna'nın durumu çok daha karmaşık olduğu için, önce Hırvatistan, Slovenya ve Makedonya'nın durumunu ele alalım. Bu üç cumhuriyetin Yugoslavya'dan ayrılmasında ve bağımsız devletler haline gelmesinde hiçbir ilerici yön yoktur. Yukarıda açıklandığı gibi, bu ayrılmalar Yugoslav işçi sınıfını ulusal çizgiler üzerinden bölerek kapitalist restorasyona karşı direnişini kırmıştır. Ayrıca ilk iki cumhuriyetin kopuşu zengin ulus bencilliğine dayanmaktadır ve emperyalist Avrupa Birliği'ne yem olmalarına yol açacak bir gelişmedir. O zaman bu ayrılmaları neden desteklemeli? Bu satırları yazarken şu itirazı sanki duyuyor gibiyim: ulusların kendi

kaderini tayin hakkını (UKKTH) çiğnememizi mi öneriyorsun? Burada birçok sosyalistin, UKKTH'yi destekleme ve tanıma ile ayrılmayı desteklemeyi birbirine karıştırdığını hatırlatmamız gerekiyor. Elbette bu üç ulusun zorla Yugoslavya sınırları içinde tutulmasına karşı çıkmak gerekirdi. Ama **ayrılmayı desteklemek** başka birşeydir.

Proleter sosyalistleri, ayrılmayı yalnızca bu ayrılma, başta sözkonusu ülkenin proleterleri olmak üzere, uluslararası proletaryanın çıkarlarına uygunsa desteklerler. Örneğin, bir Hırvat sosyalistinin tarihin bu aşamasında kendi işçi sınıfına ayrılmaya karşı propaganda yapması daha doğru olurdu. Aynı şey uluslararası sosyalist hareket için de geçerlidir elbette. Ama en başta Sırp sosyalistleri olmak üzere, bütün sosyalistlerin aynı zamanda bu ulusların KKTH'sini tanıması ve savunması gerekliydi. Bu koşulla, **sosyalistlerin Yugoslavya'nın bütünlüğünü savunması gerekiyordu.** İki nedenle. Birincisi, Yugoslavya'nın bütün Güney Slav ulusları ve o topraklarda yaşayan öteki milliyetler açısından ilerici bir çözüm olduğunu yarım yüzyıllık bir pratik kanıtlamıştı. Bölünme kapitalizmin ve emperyalizmin Balkanlarda önünü açacak bir gelişmeydi. İkincisi, Balkanlar'da uluslar ve azınlık etnik gruplar öylesine içiçe girmişlerdi ki, burada ancak iki alternatif vardı: ya ulusların sürekli çatışması ya da Balkanlar çapında bir birleşme. Yani bir **Sosyalist Balkan Federasyonu.** Yugoslavya böyle bir federasyona gidişte hem bir örnek, hem de bir ileri adımdı.

Bütün bunlara rağmen bu üç cumhuriyet ayrıldığında ortaya çıkan sorun konusunda solda herkes ezbere tavır almıştır. Sorun şuydu: Hırvatistan cumhuriyetinin sınırları içinde nüfusu hemen hemen yalnızca Sırplardan oluşan bölgeler vardı (örneğin Krajina); bu bölgelerin Sırpları federasyondan ayrılmak istemiyorlardı. Üstelik yeni Hırvat yönetimi, yukarıda da bellirtildiği gibi, bunlara normal bir ülkenin vatandaşlarına tanınan hakların bir bölümünü tanımayı reddediyordu. Almanya ve öteki emperyalist ülkeler Hırvatistan'ı eski Yugoslavya'nın Hırvat cumhuriyetinin coğrafi sınırları temelinde tanıdılar. Solun önemli bir bölümü de UKKTH ilkesini soyut ve mekanik biçimde bu duruma da uygulayarak bu sınırlara sahip çıktılar, Sırpların taleplerine de karşı. Oysa Yugoslav anayasası sadece cumhuriyetlere değil, uluslara da KKTH tanımıştı. Dolayısıyla Sırpların da Hırvatistan'dan ayrılma hakları vardı. Ezen ulusun olmadığı, ulusların statüsünün eşit olduğu, ama bütün ulusların coğrafi bakımdan yoğun biçimde içiçe yaşadığı bir durumda böyle karmaşık sonuçların doğması

olağandır. (Balkan Federasyonu tam da bu yüzden tek çıkış yoludur.) Oysa birçok sosyalist şematik, soyut ve mekanik biçimde eski cumhuriyet sınırlarını dokunulmaz sayarak doğan çatışmalarda bütünüyle Sırpların karşısında yer alacaktı. Oysa bu durumda yapılması gereken, Hırvatistan sınırları içinde kalan Sırplara bu çözümü dayatmak değil, karşılıklı masaya oturarak sorunu bir uzlaşma yoluyla çözmekti.

İş Bosna'ya gelince, bu hatalı yaklaşım daha da absürd sonuçlara ulaşacaktır. Yukarıda gelişmeler özetlenirken anlatıldığı gibi, 1992 Martında Lizbon anlaşması sırasında ABD İzzetbegoviç'i konfederal bir çözüme razı olmaması için cesaretlendirmişti: bağımsız ve üniter bir Bosna devleti kurulacaktı. İşin bir aksak yanı vardı: bir Bosna milleti yoktu! Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız bir devlet kurmak isteyen Müslümanlar nüfusun yarısını bile oluşturmuyorlardı. 1992 Ocak ayında yapılan bağımsızlık referandumu büyük çoğunlukla kabul görmüştü, ama katılım % 39'da kalmıştı! Savaş bundan dolayı çıktı. Müslümanlar elbette Yugoslavya'da yaşamaya zorlanamazlardı. Ama Bosna Sırpları neden Müslümanlarla bağımsız bir devlet içinde yaşamak zorundaydılar? Sosyalistlerin bir bölümünün "çok kültürlü Bosna" diye tutturmasındaki ironi dehşet vericidir: çok kültürlü Yugoslavya'nın emperyalizmin desteğiyle parçalanmasına uzaktan bakanlar, hatta destek verenler, şimdi "çok kültürlü Bosna"yı savunuyorlardı! "Birlikte yaşama hakkı" varsa bu neden Yugoslavya'da birlikte yaşama için yoktu? Uluslararası sosyalist hareketin önemli bir bölümü Bosna Savaşı'nda pratik olarak Amerika ile aynı tarafı destekleyecekti. Bu en başta Müslümanları desteklemek demekti, 1994'ten sonra da Amerika'nın arabuluculuğuyla kurulan Müslüman-Hırvat ittifakını. Yani anti-Sırp bir cephenin parçası olmak anlamına geliyordu. Oysa yukarıda Sırpların ne ezen ulus olduğunu, ne de kendilerine atfedilen öteki suçlardan tek başlarına sorumlu olduğunu gördük. Öyleyse, savunulması gereken Bosna'nın değil Yugoslavya'nın birliği olmalıydı.

Nihayet, Türkiye sosyalistlerinin ulusal çaptaki görevlerine gelirsek, şu noktaları derhal hatırlamamamız gerekir: Türkiye başlangıçtan itibaren Yugoslavya'nın parçalanmasından yana bir tavır almıştır; Bosna Savaşı sırasında köktendinci Alia İzzetbegovic önderliğinin hamiliğine soyunmuştur; Balkanlarda kurduğu ittifak ağıyla (Arnavutluk, Hırvatistan, Makedonya, Bosna ve Bulgaristan) Amerika'nın Balkanlar stratejisinin içinde (yukarıda da belirtildiği gibi) merkezi bir yere sahiptir; Kosova Savaşı

başlar başlamaz uçaklarını NATO'nun emrine vermiştir; Nisan ayı başından itibaren TSK uçakları bombardımana fiilen katılmaya başlamıştır; Haziran başında üç askeri havaalanı NATO güçlerine saldırı üssü olarak tahsis edilmiştir (ama bunlar kullanılamadan savaş sona ermiştir); bugün Bosna'da ve Kosova'da kurulan sömürge idarelerinin uluslararası ordularının içinde TSK birlikleri de vardır.

Bu durumda Türkiye'de sosyalistlere büyük görevler düştüğü ortadadır. Birincisi, TSK birliklerinin derhal Bosna ve Kosova'dan çekilmesi için çalışmak gerekir. İkincisi, NATO'nun Balkanlardaki amacını kitlelere anlatmak ve Türkiye'nin NATO'dan çıkmasını savunmak gerekir. Üçüncüsü Türkiye hakim sınıf güçlerinin Amerika'nın Avrasya planları içinde üstlendiği rolü, saldırgan ve militarist pan-Türkist, Enverist politikayı teşhir etmek gerekir. Ve nihayet Balkan halkları arasında (nihai hedefi bir Balkan Federasyonu olan) kardeşçe ilişkiler için mücadele etmek gerekir. Kimse "o kadar çok sorunumuz varken" demesin: önümüzdeki yıllar uluslararası politikanın hepimizin kaderini derinden belirleyeceği yıllar olacak. Bu konularda zihin berraklığına ulaşamayan, sağlam bir programla silahlanmayan sosyalist hareketler, yakın gelecekte gerici politikaların içine sürüklenmek tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Sonuç

21. yüzyılın eşiğinde bir büyük trajedi yaşadık: işgalci Nazizme karşı verilen savaşın sonunda halkların kardeşliğine dayalı bir federasyon kurmuş olan Güney Slav halkları, neredeyse yarım yüzyıl süren başarılı bir birliktelikten sonra 90'lı yılları birbirlerini boğazlamakla geçirdiler. Sivil, asker, paramiliter 300 bin insanın hayatını yitirdiği bu savaşların sonucu açıktır: bir işçi devleti paramparça olmuş, cumhuriyetlerin bir bölümü sömürgeleşmiş, bir bölümü Avrupa emperyalizmine yem haline gelmiş, Sırbistan ise büyük bir ekonomik çöküntü ile karşı karşıya kalmıştır.

Elbette bunun bir numaralı sorumlusu, Yeni Dünya Düzeni'ni Balkanlara getirmek ve kendi çıkarlarını yoksul ve ezilen halklara dayatmak amacındaki emperyalizmdir. Bir bakıma Yugoslavya'nın yaşadıkları, kapitalizmin restorasyonunda özgül bir yoldur. Bilindiği gibi, bürokratik işçi devletlerinin kapitalist restorasyona yönelmesi farklı yollardan oldu: kiminde kitlelerin bürokratik rejime başkaldırısı, bir proleter önderliğin yok-

luğunda emperyalizm yanlısı liberalleri ("demokratlar") ya da iktidar partilerinin restorasyonist kanadını iktidara taşıdı (Çekoslovakya, Doğu Almanya, Romanya); kiminde bürokrasinin bir kanadı bilinçli politikalarla restorasyonun yolunu açtı (Sovyetler Birliği, Bulgaristan); kiminde bu ikisinin bir bileşimi belirleyici oldu (Polonya, Macaristan). Yugoslavya'da bürokrasinin tepeden restorasyonizmi eksik olmamakla birlikte, kapitalizmin restorasyonu esas olarak emperyalizmin Yugoslavya'yı paramparça etmesi biçimini almıştır. 90'lı yılların sonundan bakıldığında, tamamlanmış tablo bize bunu göstermektedir.

Bir numaralı sorumlu emperyalizm olabilir ama, emperyalizmin taktiklerinin başarı kazanmasına olanak sağlayan politikaların mimarı da Yugoslav işçi devletinin farklı halklardan bürokratları olmuştur. Böylece bürokrasinin "tek ülkede sosyalizm"inin milliyetçiliği, parçalarına ayrışırken aynı zamanda işçi sınıfına ve emekçilere son kötülüğünü de yaparak Yugoslavya'yı parçalamıştır. Miloseviç ve Sırp milliyetçileri bir yanda, Tudjman ve İzzetbegoviç gibileri öbür yanda, bu trajedide caniyane bir rol oynamışlardır.

Yugoslavya savaşları uluslar sorunu ve ulusal politika açısından çok öğretici olmuştur. Gerek Bosna Müslümanları, gerekse Kosova Arnavutları kendi kaderlerini ellerine alma çabasının bir yolu olarak emperyalizmin himayesine sığınma politikasının bedelini ülkelerinin sömürgeleşmesiyle ödemektedirler. Bu iki grubun deneyimi, dünyanın her yanında ulusal hareketler için çok ciddi dersler içermektedir.

Yugoslavya deneyimi aynı zamanda bürokratik işçi devletlerinin çözülmesiyle birlikte taarruza geçen emperyalizmin önümüzdeki dönemde izleyeceği politikaların ilk örneklerini vermek bakımından son derece öğreticidir. Başta ABD olmak üzere emperyalizm dünya yüzünde her yere her zaman müdahale etmeye hazır bir jandarma rolüne kendini (ve şimdilik temel askeri gücü olarak NATO'yu) atamıştır. Artık ulusal egemenlik ilkesi de emperyalizmi durduramayacaktır. Kosova Savaşı ile birlikte emperyalizmin taarruzu yeni bir döneme girmiştir.

Yugoslavya savaşları aynı zamanda, görünürdeki bütün uyuma rağmen, ABD emperyalizmi ile Avrupa emperyalizminin arasındaki büyüyen çelişkinin olgunlaşma alanı olmuştur. Bu süreç en ileri ifadesini, Kosova Savaşı biterken AB'nin Köln zirvesinde aldığı, bir Avrupa ordusu kurma yolundaki kararında bulmuştur. Bu kararla birlikte, geleceğin asli dina-

miklerinden biri ortaya çıkmıştır: emperyalistler arasında askeri rekabet.

90'lı yılları açan Körfez Savaşı ile bu onyılı kapatan Kosova Savaşı arasında bir süreklilik vardır, bir de farklılaşma. Süreklilik, emperyalizmin askeri gücüne dayanarak bütün dünyaya Yeni Dünya Düzeni'ni dayatmaktaki kararlılığıdır. Farklılaşma ise başta Rusya ve Çin olmak üzere, emperyalizm dışı güçlerin bu dayatma karşısındaki tavrıdır. Belgrad Rusya'ya Moskova'nın, Çin'e ise Pekin'in bir provası olarak görünmüştür. Bu deneyim, yakın gelecekte dünya politikasında safların yeniden biçimlenmesine yol açabilir. Rusya'nın daha şimdiden Çin ve Hindistan ile özel bir ittifak içine girme yönünde açılımlar yapması, bu ittifakın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinden bağımsız olarak, geleceğin bir işaretidir.

Dünya çapında bir fırtınanın koşulları yavaş yavaş birikiyor. Türkiye fırtına bögesinin tam ortasındadır: bir köşesinde Balkanların, bir köşesinde Ortadoğu'nun, bir köşesinde de Kafkaslar ve Orta Asya'nın yer aldığı bir üçgenin tam göbeğinde. Ve bu tehlikeli bölgede Türkiye'nin hakim sınıfları kaderlerini dünyanın en saldırgan gücü ABD'ye bağlamışlardır; yayılmacı bir tutkunun ateşiyle yanmaktadırlar. Bu, ateşle oynamaktır. Türkiye, Türküyle Kürtüyle, ama en çok işçi ve emekçisiyle bu sorumsuz ve maceracı gidişin acısını çok derin yaşayabilir.

"Küreselleşme"ye ve Yeni Dünya Düzeni'ne ibadet eder gibi huşu ve imanla yaklaşanları gelecekte büyük sürprizler bekliyor. Dünya yeniden 30'lu yıllarda olduğu gibi bir altüst olma dönemine girmiştir. Böyle dönemlerde, politik dengeler ve kitlelerin ruh durumu çok hızlı değişir. Politika spazmodik (ihtilaçlı) bir hareket içine girer. Yerleştiği sanılan bir denge ya da düzen çok kısa bir süre içinde tersine dönüverir. Bugün dalganın en dibinde gibiyiz. Yarının ne getireceğini hep birlikte göreceğiz.

feminizm yalnızca liberal safların hakkı mı?

ayşe düzkan

gördüğünüz gibi yine ben. bu defa çok kanıma dokunan bir konuyu ele almak istiyorum.

farkındasınızdır, sol siyasetin son yıllarda geçirdiği değişikliklerden bir tanesi, feminizme tanıdığı meşruiyet oldu. eskiden örgütlerden ırak sayılan feministler özellikle ödp kurulurken baş tacı edildiler. bunda arada geçen süre içinde kadınların verdiği mücadelenin etkisi vardır. ama yine de tek sebebin bu olmadığını görecek gerçekçilikteyiz şükür ki. üstelik **sınıf bilinci**'nden arkadaşlar benzer bir meşrulaşma macerası yaşadıklarından bu işlerden anlarlar; muhalefette zihniyet değişikliği "dışarıdan" bilinçle değil, esas olarak şahsi tecrübeyle edinilir. nitekim, türkiye'de troçkizmin edindiği meşruiyette solcuların kafalarını duvara (başı büyük harfle başlayan duvarı kastediyorum) çarpmalarının etkisi olmadı mı?

benzer şeyler feminizm açısından da yaşandı. feministlerin görüşlerini ifade etmesi kadar etkili bir gelişme solcu kadınların canlarına tak etmesi oldu, ancak hepsinin canına aynı anda tak etmediğinden değişik zamanlarda değişik kadınlar bu konunun üzerine düşünmeye başladılar. değişik örgütlerde değişik zamanlarda tartışmalar açıldı falan. ama yine de doksanlara rast gelen değişikliği daha farklı yorumlamak mümkün. bunun bir sebebi bazı arkadaşlarımızın "aman sınıf ve mücadele kelimeleri yan yana gelmesin de ne denirse densin. tabii canım, bu kadın, çevre, efendime söyleyeyim, hayvanseverler filan çok mühim. anarşistler mi neden olmasın,

hele o sivil itaatsizlik yanlıları..." diye hatırlatılabilecek bir havaya girmiş olmaları. bir kısım başka arkadaşımızın ise uluslararası bağlantılar, reel sosyalizme yönelttikleri eleştiriler gibi sebeplerle feminizmi eskiye göre daha meşru addettiklerini de kaydetmeden geçmeyeyim.

dikkat ederseniz, bütün bunlar, kadınlara, kadınların durumuna ilişkin gerekçelere dayanmamaktadır. ama bu yazıda ele almak istediğim bu değil. çünkü bugün de solun önemli bir kısmı ve benim de epeyce önemsediğim marksist bir kısmı için feminizm doksanlar liberalizminin yukarıda bahzettiğim gibi bir demagoji malzemesi değil, basbayağı payandası, hatta ta kendisi. bu yazıda bu anlayışla tartışmak istiyorum izninizle.

kadın kimliği mi, ezilen cins mi

bir çok yerde karşımıza çıkıyor, feministlerin, sosyalizmi benimseseler bile kadın kimlikleriyle politika yaptıklarından bahsediliyor. olabilir, ancak bundan daha vahim olan bir durum bir çok erkek arkadaşımızın erkek kimliklerini sınıf kimliklerinin önüne geçirmiş olmalarıdır; bana sorarsanız ve onların kavramlarıyla ifade edersek.

onların kavramlarıyla diyorum çünkü bence doksanlar sonrasında liberalizmin zihni dünyamıza soktuğu bir anlamıyla "kimlik" son derece riskli bir kavram, kastettiği kesim ya da toplumsal tonumun iktidar karşısındaki pozisyonunu ifade etmiyor. kadın kimliği terimi özellikle tehlikeli. çünkü hem kadın hareketinin içinde, hem de sol harekette başka başka saptırmalara denk düşüyor.

kadınların, zamandan zamana, kültürden kültüre değişen kimlikleri olduğu doğru. bize dayatılan toplumsal roller sebebiyle, bizler erkeklerden başka türlü giyiniyor, daha az eş değiştirmek istiyor, daha sık ağlıyoruz. çoğumuz, hayatımızın bir döneminde çocuk doğurmak istiyor ve şefkat göstermeye daha yatkın oluyoruz. bunlar, kadınlar açısından evlerinden dışarı çıkıp ücretli çalışma, politika gibi alanlara girdiklerinde gerçekten belli bir gayrı meşruiyet yaratan ve kadınların kamusal alandaki varlığını kısıtlayan durumlar. ama esas olarak kadınları baskı ve sömürüye maruz bırakan sistemin sonuçları. dolayısıyla kadınların durumunda belli bir değişiklik yapabilmek için, onları erkekler karşısındaki ezilen durumlarına göre tanımlamak gerek. yani söz konusu olan, **farklı** kimlikler arasındaki

bir alış veriş değil, ezen ve ezilenler arasında bir mücadele.

bazı arkadaşlar da, feminizmi bir kimlik olarak ele alma yanlısı. siyasal bir tercihi ifade etmesi açısından bu daha anlaşılır bir şey. ama onlar da feminist, çevreci ya da anarşist olmayı kolaycacık mesela alevi olmanın yanına koyuveriyorlar ki bunu anlamak mümkün değil. siz katılınkatılmayın, bütün bu akımlar toplumsal eleştiri yapan, dönüştürücü, sevmediğim bir deyimle "özgürleştirici" akımlardır ve islamın bir mehzebiyle nasıl yan yana getirilebilirler?

körün belledi̇ği değnek kapitalist sömürü

kadınların başına gelenin ne olduğuyla ilgili bizzat kadın kurtuluş hareketinin içinde de tartışmalar var. türkiye solunun ise kafasının bu konuda epeyce karışık olduğunu düşünüyorum. bir "kadın sorunu" var, (bazen bunun kadınların sorun olması anlamında ele alındığını bile hissettiğim oluyor ama neyse) yani kadınlara fena bir şeyin olduğu açık ama bu fenalığın ne olduğu ve bu durumu nasıl soyutlayacağımız konusu muğlak. (ikinci dikenli konu da bu fenalığı kimin yaptığıdır.)

kadınlar en görünür biçimde evde, işyerinde ve sokakta şiddete maruz kalıyorlar. böylesine sistemli şiddet hiç bir zaman sebepsiz değildir ve toplumsal bir duruma, bir ezme ezilme ilişkisine işaret eder. buraya kadar hemen herkesle anlaşıyoruz.

kadınlar kamusal alandan dışlanıp özel alana hapsedilmeye çalışılıyorlar. kamusal alan, özel alana göre birçok toplumsal zenginlik ve imkân taşımaktadır ve kadınların bunlardan yoksun bırakılması maalesef ilk göze çarpan durum oluyor. oysa bu iki alan arasında başka önemli bir fark var, kamusal alanda emek ücret karşılığında satılabiliyor, çalışıyorsunuz, artık değerinize el konuyor ama en nihayetinde nasıl harcıyacağınıza kendiniz karar verebileceğiniz bir para elde ediyorsunuz. özel alanda ise durum böyle değil, evde, tarlada, bağda, bahçede çalışıyorsunuz ama bunun karşılığında reis yönetimindeki aileniz size bakıyor, boğaz tokluğuna çalışıyorsunuz yani.

bir üretim birimi olarak ev

bunu söylediğimiz anda koro hep bir ağızdan sesleniyor; "kamusal alanda değişim değeri üretiliyor, özel alanda ise yalnızca kullanım değeri."

öyle mi gerçekten? "ev" dahilinde üretilen malların satılması kapitalizm altında bile görülen bir durum. bir an için kendi ülkemizi düşünmeye çalışalım, bağda, bahçede kadınların (ve çocukların) emeğiyle üretilen meyva, sebze, tarla ürünleri, mesela ege'nin ufak şehirlerinde, kasabalarında çok yaygın olarak dokunan halılar. hane içinde olduğu sürece bunlar için harcanan emek karşılığında ücret alınması söz konusu değildir. şimdi de bütün dünyayı düşünmeye çalışalım, küreselleşmeyle parçalanan üretim süreci, dünya üzerine dağılmış evlerde monte edilen kazaklar, bilgisayarlar...

koro yine sesleniyor; "bunları anladık, peki ya evişi?"

hepimiz, yemek yemeğe, çamaşır değiştirmeye, yatacak yataklara muhtacız. bu hizmetler bize iki biçimde sunulmaktadır, birincisi yüksek fiyatlar karşılığında kapitalistler tarafından, ikincisi son derece ucuz maliyetle evde kadınlar tarafından. dolayısıyla kamusal alanda yıkanan bulaşığa karşı çok kötü bir ücret alınır, evde yıkana bulaşık ise ücretsizdir. **yani kadınların evde yaptıkları evişi de kamusal alanda belirli bir değişim değerine tekabül eder.** dolayısıyla bunu yeniden-üretim diye adlandırıp, kapitalist sömürünün bir yan sonucu olouğunu söylemenin bir manası yoktur. (akşam işten geldikten sonra siz yemeği yaparken küçük kızınız sofrayı kuruyor, yemekten sonra makinaya çamaşır atıp bulaşığı makinaya dolduruyorsunuz. ne şanslısınız "makinalarımız" var. sonra ertesi günün sebzesini ayıklıyorsunuz, sonra da kızınızın önlüğünü ütülüyorsunuz. kocanız, ailenizin reisi bütün bu süreçte oturuyor. ona kızmayın, yeniden-üretim yaptınız, sizi kocanızın patronu sömürdü!) tarihin çok yeni bir aşamasında önümüze çıkmış olan bu evişi (eskiden ev, tarla, atelye hep iç içeydi çünkü) ilişkisinin kölelik ilişkisine benzediğine ilişkin bir çok işaret var, şimdi bir an duraklarsanız bunları siz de farkedersiniz. çünkü kölelik düzeninde de, köle, hem kullanım hem değişim değeri üretebilir ve bir kısmını kendisinin tüketeceği şeyleri ürettiği için sömürülüyor sayılmaz. kaldı ki, köleliğin de her zaman tom amcanın klübesi'ndekine benzemediği, hizmetçilerin genellikle ailenin parçası sayıldığını anlatıyor ta-

rih. yemeğin kötü kısmını yiyen, kötü giyinen, az tüketen, çok çalışan aile mensupları. af edersiniz, bu durumu gözünüz bir yerden ısırıyor mu? ısırmıyorsa hatırlatayım, dünya sağlık örgütü dünya üzerinde kadınların erkeklerden daha kötü beslendiğini aktarıyor. aynı ailede yaşadıkları erkeklerden.

yani uzun lafın kısası, kadınların ezildikleri aşikârdır, belirli alanlardan dışlandıklarını, tarih içinde değişen biçimlerde belirli mahrumiyetlere maruz bırakıldıklarını (mesela eğitim, oy verme hakkı) da biliyoruz. ama bütün bunlar, kamusal alandaki çeşitli üretim ilişkilerinin bir sonucu değil, özel alanda varlığını sürdüren, bu ilişkilerle çeşitli biçimlerde eklemlenmiş, ama yer yer karşı karşıya da gelen bir sistemden, bir üretim ilişkisinden kaynaklanmaktadır; bizler buna patriyarka adını veriyoruz.

maddeci bakış açısı

müsaade ederseniz, biraz erkek okuruma hitap etmek ve onları teskin etmek istiyorum. hemen endişe etmeyin, çevrenizde gördüğünüz feministlerin hepsi sizin kadınları sömürdüğünüze inanmıyorlar. yukarıda -çok- kısaca özetlediğim görüşler, feminizm içindeki akımlardan birisine ait. ancak bu görüşü benimsemeseler bile bütün feministlerin patriyarkayı hiç olmazsa kemiren bir mücadele yürüttüklerini teslim etmek gerekir. kaldı ki, patriyarkanın böyle açımlanmasına aklınız yatmasa bile, kadın olmanın iktisadi sonuçlarını görmemeniz zor. çok bilinen birleşmiş milletler rakamlarına göre dünyadaki mülkün yalnızca % 3'ü kadınlara ait. dünya üzerinde yaygın tarım yapılan (özellikle güney ve orta) afrika ve latin amerika gibi ülkelerde erkeklerinin büyük şehre giderek çocuklarıyla terkettiği kadınlar çalışıyor. yapısal uyum politikaları, esnek üretim vb.'ye kadın emeği erkeklerden daha fazla maruz kalıyor. asya-pasifik'in ünlü sweat-shop'larında kadınlar boğaz tokluğuna çalışıyorlar. çünkü patriyarka kapitalizmin en önemli payandalarından birisidir (tam aksi değil). dünyanın her yerinde kadınlar kamusal alana çıkıp kapitalizme maruz kaldıklarında erkeklerden çok daha fazla sömürülmektedirler. bunun sebepleri ve sonuçları üzerine düşünmeyen sosyalizm, bunu hesaba katmayan emek politikası bırakın doğru olmayı gerçekçi olabilir mi? ikinci soru ise daha canalıcıdır, bütün bunların üzerine feministler olmadan düşünülebilir mi?

ve son bölümü bir sitemle bitirmek istiyorum. bırakın siyasal düşünceyi, bir sinema akımını bile eleştirmek için hem o akımın görüşlerini, hem de bu konuda kendi tarafının eleştirilerini iyi tanımak gerekir. son zamanlarda, feministleri eleştirmek isteyen aklı ve kalıbı yerinde kimi arkadaşlarımızın filmlere, romanlara falan başvurduğunu okuyor ve inanın onların yerine biz mahçup oluyoruz.

marksizmle feminizmin mutsuz evliliği

bu ünlü bir feminist kitabı. bir çok (sosyalist-) feminist bu evliliği mümkün kılmak için az teorik çaba sarf etmediler. kendi payıma evliliğe değil aşka inanırım. bu konuda, pazartesi için görüştüğümüz christine delphy'ye katılıyorum, bu aşk teorik olarak mümkündür ama asla gerçekleşmeyecektir. çünkü yaşça ve tecrübe itibarıyla kız tarafından .üyük olan erkek tarafının zamanında çok falsosu olmuştur. çoğu marksistin haberdar olmadığı (herkesin resmi tarihi kendine) bu durumlar başka bir yazının ve hatta başka feminist yazarların konusu. ben kendi payıla şunu hatırlatarak sözümü bağlamak istiyorum.

feminizm, çok söylendiği gibi yeni bir toplumsal hareket değildir. kökleri epey eskilere dayanır. ilk dünya savaşı öncesinde çeşitli ülkelerde oy hakkı için mücadele eden büyükannelerimizi hürmetle anıyoruz. eğer ilginizi çekerse pazartesi son aylarda bunlara yer veriyor. ingiltere'de suffraj yani oy hakkı mücadelesinin başını çeken ve aralarında ünlü pankhurst'lerden ikisinin de olduğu bir çok kadın savaş saflarına katıldılarsa, bunda o dönemin marksistlerinin büyük rolü vardır. bugün memleketlimiz olan marksistlerin bundan çıkaracakları sonuçlar olması elbette gerekir diye düşünüyorum. çünkü "duruş" önemlidir tabii, ama herkes de kabul eder ki, "hareket" de çok mühimdir. ve sol harekete gönül vermiş bir çok feminist kendilerine liberalizmin kucağını işaret eden marksistlere uymayıp sınıf mücadelesinin saflarında ısrar ediyorlarsa, inanın ki bunun sebebi sadece ve sadece kendi aklı selimleri.

60 yıl sonra Büyük Terör: gerçekler efsanelere karşı

Kemal ÜLKER

Bu yazıda **Sınıf Bilinci** okurlarının hiç de yabancısı olmadıkları bir konu, modern tarihin en trajik olaylarından biri olan Stalin döneminin Büyük Terörü ele alınacak. Bugüne kadar üzerine pekçok makale ve kitap yazılmış olmasına karşın (ne yazık ki bunların çoğu henüz Türkçeye çevrilmemiş durumda) muammalarla ve yanlış anlamalarla dolu bir konu bu. Kimi zaman Büyük Temizlik, kimi zaman Büyük Terör ve kimi zaman da sadece 1937 olarak adlandırılan ve tarihte benzeri bulunmayan bu dönemi, son yıllarda ortaya çıkan yeni verilerin ışığında ele almaya ve bu verilere de başvurarak her türlü (ister Stalinist veya neo-Stalinist, ister burjuva kaynaklı olsun) efsaneden arındırmaya çalışacağım.[1]

Son aylarını yaşadığımız 20. Yüzyıl, Büyük Terörle karşılaştırıldığında, sivil halka yöneltilmiş daha büyük kitlesel terör uygulamalarına ve hatta soykırım girişimlerine tanık oldu. Hitler'in toplama kamplarında Stalin'in çalışma kamplarında ve hapishanelerinde ölenlerden çok daha fazla sayıda insan öldü. Birinci Dünya Savaşı sırasında ise sadece birkaç

1. Bu yazının kaleme alınış gerekçesi "son yıllarda ortaya çıkan yeni veriler." Söz konusu yeni verilerin neredeyse tamamı Sovyet arşivlerinin açılmasından sonra ortaya çıktı. Ben, bu verileri kısa bir süre önce hayatını kaybeden Vadim Rogovin'in **1937: Stalin's Year of Terror** adlı kitabından aldım. (Mehring Books, 1998, London.) Yazıda terör hakkında verilen rakamlar, Riutin ya da Landau vakaları gibi çok önemli örnekler, 1930'lu yıllarda bütün muhalefetin işbirliği yaptığı gibi, son dönemde keşfedilmeye başlanan ve Sovyet tarihinin yorumunu değiştirmeye yol açabilecek saptamaların tamamı Rogovin'in kitabından alındı.

günlük bir süre içinde 1 milyondan fazla Ermeni öldürüldü.

Ancak bu sözü edilen etnik soykırım uygulamalarının hiçbirine, Sovyetler Birliği'ndeki Büyük Terörde olduğu gibi sofistike bir demagoji literatürü eşlik etmedi. Birkaç istasnai durum dışında, bu örneklerin hiçbirinde kurbanlar işlemedikleri korkunç suçları itiraf etmeye zorlanmadılar.

20 yılda 3 iç savaş

Büyük Terörü diğer büyük kitlesel terör uygulamalarından ayırabilmek ve yerli yerine oturtabilmek için Sovyetler Birliği'nde devrimi izleyen 20 yıllık dönem içinde üç tane iç savaş yaşanmış olduğunu saptamak gerektiği kanısındayım.

Sovyetler Birliği'nde birinci iç savaş 1918–20 tarihleri arasında yaşandı. Birinci iç savaş özetle devrimci kitlelerin, eski ayrıcalıklarını geri kazanmak için emperyalist dış müdahaleye destek verenlere karşı ayağa kalktığı bir savaştı.

Birinci iç savaş pek çok ülkede devrimleri izleyen iç savaşlarla önemli benzerlikler gösteriyordu. Örneğin birinci iç savaşla 1860'larda Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan iç savaş arasında pek çok ortak nokta bulunmaktadır.[2]

Bir zamanların resmi komünist literatüründe "Kollektifleştirme Dönemi" olarak adlandırılan ikinci iç savaş ise sekiz yıl sonra 1928 yılında patlak verdi ve 1933 sonlarına kadar devam etti.[3] İkinci iç savaş sırasında Stalinist klik tarafından bütün köylülüğe karşı vahşi ve zorla kollektifleştirme şeklinde başlatıldı ve kısa bir sürede "kollektifleştirme" fiilen bütün ülke çapında yaşanan bir iç savaş halini aldı:

> Yasal olarak 1861'de kazanılmasına rağmen, köylülüğün özgürlüğü ancak 1917'de gerçeklik kazandı. On yıl sonra bu özgürlük yok edildi, köylüler yeniden serfleştirildi. Sadece, bu kez söz konusu olan sanayi serf-

2. Trotskiy bir aralar Rus ve Amerikan iç savaşları arasında, tamamen bu konuyu ele alan bir kitap yazmayı düşünecek kadar çok benzerlik tespit etmişti. Bunun bir kanıtını Trotskiy'in sürgün yıllarında uzun yıllar boyunca sekreterliğini yapmış olan Jean van Heijenoort'un kısa bir süre önce Türkçede yayınlanan anılarında bulmak mümkün. Heijenoort öğle yemekleri sırasında Trotskiy'in hangi konular üzerinde konuşmayı tercih ettiğini anlatırken şunları söylüyor: "Genellikle iç savaştan bahsederdi. İç savaşta yaşanmış bazı olayları, Amerikan İç Savaşı ya da daha sonraki Meksika İç Savaşı'yla kıyaslardı." (Jean van Heijenoort; **Büyükada'dan Meksika'ya Troçki'yle Sürgünde**, çev. Cengiz Alğan, Özne Yay., Şubat 1999, İst., s. 20.)

3. İkinci iç savaş bürokrasinin köylülüğe karşı açtığı savaştı. Üstelik bunu yapanlar kısa bir süre önce Trotskiy'i son derece mestnetsiz bir biçimde "köylü düşmanlığı" ile suçlamış olanlardı.

> liğiydi ve milyonlarca ölünün bırakıldığı kitlesel bir direnişten sonra dayatıldı. Bütün kırsal kesim terörize edildi; hayvanları beş yıl içinde, "tarifi imkansız bir kargaşa" sırasında yok edildi.[4]

İkinci iç savaşla ilgili olarak da anlamlı tarihsel paralellikler kurmak mümkün. Örneğin 18. Yüzyılın sonunda Fransız Devrimine karşı köylülenin gerçekleştirdiği Vendée ayaklanması gibi.[5]

Ancak üçüncü iç savaş, yani Büyük Temizlik adı verilen 1937-38 dönemi için uygun bir tarihsel analoji kurmak mümkün gözükmüyor.[6] Bunun nedenini anlamak için üçüncü iç savaşın taraflarının kimler olduğunu saptamak yeterlidir: bu iktidarını perçinleme gayreti içindeki bürokrasinin komünistlere ve Bolşevizme açtığı savaştır.

Tarihte daha önce hiçbir zaman yüzbinlerce insanın evlerinden alınıp hapishaneye atıldıkları, işkenceden geçirildikleri, suçlarını itiraf etmeye

---

4. Anthony Barnett; **Sovyetler'de Özgürlük**, çev. Dilek Hattatoğlu ve Erol Özbek, İletişim Yay., İst. 1988, s. 152

5. Vendée ayaklanması Mart 1793 ile Aralık 1793 tarihleri arasında yaşandı. Tarihçi Charles Tilly söz konusu dönemi şu şekilde özetliyor: "Devrim sırasında doğrudan yönetimi kurumsallaştırma ve eski aracıları uzaklaştırma çabaları yaygın direnişle karşılaştı; bu da, aracıların geniş bir taban topladığı, ulusal kapitalistler ağının ise ancak zayıf bir destek bulabildiği kesimlerde açık bir karşı devrim biçimine büründü." (Charles Tilly; **Avrupa'da Devrimler 1492-1992**, çev. Özden Arıkan, Afa Yay., 1995, İst., s. 233.)
Vendée ayaklanması 200. yıldönümü sırasında Fransız devrimini küçültmek, devrim fikrine genel bir kara çalmak isteyenler tarafından (örneğin Francois Furet ekolü) kullanıldı. Acaba kimi açık göz Stalinistler ikinci iç savaşı Vendée'ye benzetmemden yola çıkarak ve günümüzün karşı devrimci tarihçilerini referans alarak Stalinist bürokrasiye zorla kolektifleştirme kampanyasında analoji yoluyla da olsa bir devrimcilik atfederler mi acaba?

6. Yalçın Küçük, **Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu** adlı çalışmasının hemen başında Büyük Terör dönemi ile Jakobenlerin iktidarı arasında çok belirleyici bir tarihsel benzerlik olduğunu, hatta Stalin'in Jakoben Diktatörlüğünü, tek ülkede sosyalizm teorisinin karşıtlarının ise Jirondenleri model olarak aldığını öne sürecek kadar ileri gidiyor: "Jironden burjuvazisi, büyükçe burjuvazi istediği için, Fransız İhtilalini bir Avrupa savaşına dönüştürmek istiyordu. Kuşku yok, bunu, büyükçe burjuvazi istediği gerekçesiyle değil; ihtilali yaymak, özgürlüğü başka ülkelere götürme gerekçesiyle savunuyordu. Robespierre ise bir gerçekçi politikacı olarak bu savaşa ve gerekçelerine karşı çıktı. Ocak 1792 tarihinde şöyle haykırdı: 'Bakışlarınızı memleket içindeki durumumuza çevirmekle işe başlayınız; hürriyeti başka yere götürmeden önce, kendi memleketinize bir çeki düzen veriniz.' Robespierre çağdaş anlamıyla, özgürlüğü başka yere götürmeden önce, tek ülkede pekiştirme siyasetini savunuyordu." (Yalçın Küçük; **Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu: 1925-1940**, Haziran Yay., Şubat 1987, İst., s. 6-7). Neredeyse tamamı "resmi komünist" literatürün geniş bir derlemesi olan bu kitabında Küçük yer yer bu türden "aykırı yaratıcılık" denemelerine girişiyor. Ve doğrusu bu denemelerinin her birinde entellektüel gariplikler kataloğunda ön sıralarda yer almayı hak edecek bu türde ürünler çıkarıyor ortaya.
Bu arada **Sınıf Bilinci** okurlarının birçoğu Deutscher'in İspanyol engizisyonu ile Büyük Terör arasındaki paralellikten söz ettiğini bilirler. Ancak Deutscher'in kurduğu analoji Büyük Terör'ün benzersizliği üzerine söylediklerimizi çürütmez çünkü Deutscher asıl olarak davaların yürütülüş biçimine yönelik bir analoji kurmuştur.

zorlandıklarını ve sonunda ortadan kaldırıldıkları ya da toplama kamplarına gönderildikleri başka bir iç savaş örneği bulmak mümkün değildir. Bugün, Büyük Terörden 60 yıl sonra bile o dönemde yaşamış olan pek çok insanın bu konulardan soğukkanlılıkla söz etmekte zorlanması şaşırtıcı olmamalıdır.

Büyük Terörle ilgili efsaneler...

Bir Stalinist ya da neo-Stalinist özürcünün Büyük Terörün gündeme getirilmesi karşısında nasıl tavır alacağı bellidir: "Büyük Terörden söz etmek burjuva propagandasının bir örneğidir!" Bu karşı çıkışı büyük bir olasılıkla İkinci Dünya Savaşında Stalin'in gösterdiği yararlılık üzerine yersiz bir övgüler yığını izleyecektir.

Ancak bunun karşısında yer alan ve Stalinizmin nihai çöküşüyle birlikte sesi çok daha fazla duyulan, etkisi gittikçe artan bir efsane daha var karşımızda. Örneğin bugün Ukraynalı bir milliyetçi rahatlıkla ülkesinde mücadele veren devrimci Marksistleri sadece teröre maruz kalan Bolşevikleri savunmakla, yani kurbanlar arasında bir çeşit ayrımcılık yapmakla suçlayabiliyor ve Ukrayna halkına karşı uygulanan terörün Bolşevik-Leninistler dışında 15 milyon masum insanın ölümüyle sonuçlandığını söyleyebiliyor.

Yukarıda verilen örnek Büyük Terörün kurban sayısını bariz bir biçimde abartan anti-komünist girişimlerden sadece bir tanesi. Dünyaca ünlü ve dolayısıyla çok daha etkili bir başka örnekten, Soljenistin'in iddialarından da söz edebiliriz. "Üstat" Büyük Terör döneminde bütün Sovyetler Birliği'nde kamplarda ve hapishanelerde çürütülen insanların sayısının 60 milyonu bulduğunu öne sürüyor.[7]

Yeltsin yanlısı güçler son başkanlık seçimlerinde bu ve benzeri abartılı rakamları pervasızca kullandılar. Yeltsin'ın seçim kampanyası sloganlarından biri şuydu: "Ülkemizde 60 milyon insanı yok eden komünistleri unutma!" Kurbanların sayısını 12 ile çarpan bu mesnetsiz sloganlarla Yeltsin ve taraftarları şüphesiz ki insanları etkilemeye çalışıyorlardı. Ve elbette ki Yeltsin'in Çeçenistan'a karşı başlattığı ve seçim kampanyası sırasında da devam etmekte olan berbat savaşta ölen insanlar önemli değildi. Ve

7. Bütün bu abartılı verileri ve kaynaklarını Rusya'da yapılan son başkanlık seçimleriyle ilgili haberlerden öğrenme şansım oldu. Bu haberleri okuduğum yabancı gazete ve dergileri saklamayı akıl edemediğim için (**Time**, **The Economist**, **Financial Times** vd.'leri) alıntı yapamıyorum ne yazık ki. Şüphesiz hafıza oyunlarının doğuracağı her türlü olumsuz sonucun sorumluluğu tamamen bana aittir.

elbette 1993 Ekiminde Beyaz Evde Rusya Yüksek Sovyeti'ni topa tutulması görece önemsiz bir durumdu. Bu sırada sadece bin kişi hayatını kaybetmişti ne de olsa.

Yeltsin yanlısı güçlerin vermek istedikleri mesaj açıktı; Züganov'un başkan seçilmesi ("komünistler"in iktidarı geri almaları) durumunda yeniden on milyonlarca insanı yok edecek bir terör uygulanacaktır! Böylelikle Yeltsin taraftarları sadece kurbanların sayısını korkunç boyutlarda çarpıtmakla kalmıyor bütün Sovyetler Birliği tarihini karmakarışık ediyorlardı. Çünkü açılan arşivler bize Stalin'in ölümünü izleyen 40 yıl boyunca Sovyetler Birliği'nde fiilen hiçbir siyasi infaz yapılmadığını gösteriyor. Stalin'in ölümünün hemen ardından ardıllarının başlatılması planlanan yeni bir terör dalgasını durdurdukları ve çok geniş çaplı bir iade itibarı (rehabilitasyon) sürecini başlattıkları biliniyor.

...ve gerçekler

Büyük Terör dönemine yönelik efsanelerin her türüne karşı mücadele etmek devrimci Marksistlerin görevidir. Trotskiy'in bir mektupta kendisini çok derin bir karamsarlığa kaptırdığını yazan dostuna verdiği cevapta belirttiği gibi; "Tarih olduğu gibi ele alınmalıdır." Sovyet Arşivleri bütün Sovyetler Birliği tarihi boyunca yaklaşık olarak 4 milyon insanın devlete karşı cürüm işlemekten suçlu bulunduğunu gösteriyor. Bu 4 milyon insandan idam edilenlerin sayısı ise yaklaşık olarak 700–800 bin tane.

Yukarıdaki verilerden daha anlamlı bir fikir edinilebilmesi için kimi başka rakamların göz önünde tutulması gerekiyor. Örneğin Sovyetler Birliği tarihi boyunca, bütün terör kurbanlarının yarısı Büyük Terörün yaşandığı iki senelik dönem içinde, 1937-38 yıllarında, hapse atılmışlar. Yine aynı dönemde bütün Sovyet tarihinde gerçekleştirilen idamlardan 6 kat fazlası infaz edilmiş. Büyük Terörün asıl ayırdedici özelliği ise bu iki yıllık dönemde asıl hedefi komünistlerin oluşturmuş olması. Bu dönemde hapse atılan 2 milyon insanın yarısı hapsedildikleri sırada parti üyesiydiler.

Üstelik Terörün ilk günlerinde yaklaşık olarak birbuçuk milyon parti üyesi çeşitli muhalefet hareketlerine katıldıkları ya da destek verdikleri gerekçesiyle ihraç edilmişlerdir. Büyük Terör sırasında tutuklanan ve yok edilen komünistlerin tamamına yakını işte bu tasfiye edilen birbuçuk milyonluk grubun içinde yer alıyordu.

Büyük Terörün kurbanlarıyla ilgili efsanenin sadece tescilli karşı devrimciler tarafından üretildiğini ya da bunların tamamının burjuva kaynaklı

olduğunu düşünmek doğru olmayacaktır. Çünkü söz konusu olan çeşitli versiyonları çeşitli siyasi eğilimlerce yayılan ve desteklenen bir efsanedir. Bu efsanenin örneklerini Robert Conquest ve az önce sözü edildiği gibi Soljenitstin türü anti-komünistlerin yazdıklarında olduğu kadar, uzun bir gecikme sonrasında 1991 yılında Türkçe yayınlanan, Kruşçev'in 1956 tarihli ünlü **Gizli Rapor**'unda da bulmak mümkün. Dikkat çekici olan nokta efsanenin omurgasının hepsinde aynı kalıyor olmasıdır. Buna göre bütün Sovyetler Birliği terör tarafından mutlak bir sessizliğe gömülmüş, baskıya karşı kimse ağızını açmamış veya kör bir biçimde resmi yalanlara inanarak terörü desteklemiştir. Elbette bu efsanenin mantıksal sonucu kurbanların, Stalin'e karşı muhalefet edenler de dahil olmak üzere, tamamen suçsuz olduklarıdır. Yani öldürülenlerin hepsi masumdular ve asıl olarak Stalin'in aşırı paranoyasının kurbanı oldular. Bu efsanenin yaratıcıları, Stalin'in rejimine karşı Büyük Terör öncesinde ciddi bir muhalefet olmadığı varsayımından hareket ederler ve doğal olarak ortada örgütlenen, mücadele eden ve direnen yani "suç işleyen" bir muhalefetin olmadığı sonucuna varırlar.[8]

> Uygulamada bu terör (...) dürüst parti ve sovyet devleti çalışanlarına karşı kullanıldı. Bunlara karşı "ikiyüzlülük", "ispiyonculuk", "sabotajcılık", "komploculuk" vb. hayali, yalan ve iftira dolu saçma suçlamalarda bulunuldu.[8]

Landau olayı: muhalefet vardı ve çalışıyordu

Bu efsanelerin yanlış olduğunu kanıtlayabilmek için Sovyet arşivlerinin açılmasıyla birlikte son zamanlarda gün ışığına çıkan ve birbiri ardınca yayınlanmakta olan çeşitli dosyalara ve tarihsel verilere göz atmak gerekmektedir. Örneğin dünyaca ünlü fizikçi, akademisyen David Landau'nun durumunu ele alalım. Bu yetenekli fizikçi ve genç bilgin tam da Kruşçev'in **Gizli Rapor**'unda anlatıldığı gibi kendi işinde gücünde olan, politikayla hiç ilgilenmiyormuş gibi görünen, dolayısıyla herhangi bir partinin üyesi olması beklenemeyecek birisi olarak biliniyor. Landau herhangi bir siyasi nedenle suçlanması ve sağlam bir ipucu ya da kanıt olmadan tutuklanması beklenmeyecek biri gibi görünüyor.

Oysa kısa bir süre önce Landau'nun dosyası gün ışığına çıktı ve yayınlandı. Soruşturma sırasında Landau anti-Stalinist bir broşürü çoğaltmak ve

8. N. S. Kruşçev; **XX. Kongre Gizli Raporu-Kişi Kültüne Karşı**, çev. Ahmet Fethi, Pencere Yay., Aralık 1991, s. 30

dağıtıma hazır hale getirmekle suçlanıyor. Landau'nun meslektaşı olan ve bir komünist olduğu bilinen Kopets broşürü yazdığını itiraf ediyor. Kopets, Landau'yu, diğer bazı fizikçileri ve pek çok öğrenciyi bu gizli faaliyete katılmaları konusunda ikna etmiş. Grup broşürü 1938 yılında yapılan 1 Mayıs gösterilerinin birinde dağıtmayı planlıyormuş.

Kısa sayılabilecek bir süreden beri bu türden Sovyet arşivlerinden bu türden pek çok broşür gün ışığına çıkarılıyor ve yeniden basılıyor. Bunların yazarları hiç tanımadığımız ya da hakkında çok az bilgi sahibi olduğumuz insanlar ancak ortaya çıkan belgeler bunların tutarlı komünistler olduklarını ve insanları sosyalizme ihanet etmiş olan Stalin'e ve kliğine karşı mücadele etmeye çağırdıklarını ortaya koyuyor.

Elbette bunların büyük bir bölümü birbiriyle ilişkilenememiş girişimler fakat bize Büyük Terör öncesinde mutlak suskunluk efsanesinin aksine Stalinist rejime karşı bugüne kadar bildiğimizden çok daha geniş, çok daha ciddi ve çok daha iyi örgütlenmiş bir muhalefetin bulunduğunu gösteriyorlar.

Şüphesiz ki bu mücadelenin kökleri 1923 yılında Sol Muhalefetin oluşturulmasına kadar geri gitmektedir. Bilindiği gibi 1920'li yıllar boyunca parti içindeki mücadele sertleşerek devam etti. Binlerce ve binlerce komünist muhalefete katıldı. Önceleri açık olarak sonraları ise muhalefet grupları yasaklanınca gizli yeraltı biçimler alarak Stalinist klik tarafından parti demokrasisinin ortadan kaldırılmasına karşı mücadele ettiler.

Bunlar Sovyet halkının geniş kesimlerini büyük bir yoksunluk içinde bırakan zoraki kollektifleştirmeyi ve yanlış sanayileşme yöntemlerini tartışıyor ve eleştiriyorlardı. Büyüyen ayrıcalıklar ve toplumsal eşitsizliği eleştiriyorlardı. Buna karşılık bürokrasi siyasi iktidarı işçi sınıfından gasbetmişti ve kendi konumunu ve ayrıcalıklarını sağlamlaştırmaya çalışıyordu.

1932 Muhalefet artıyor ve çeşitleniyor: Riutin örneği

1932 yılına gelindiğinde Stalinist önderliğin bürokratik-maceracı politikalarının ülkeyi çok keskin bir ekonomik ve siyasi krizin eşiğine getirdiği açıkça ortaya çıkınca, muhalefetin düzeyinde belirgin bir değişiklik gündeme geldi. 1932 yılında eski muhalefet grupları çok daha aktif hale geldiler ve bunlara yeni oluşan muhalefet gruplarından katılımlar oldu. Yeni veriler bunların arasında en ilginç olanın ise lideri Riutin'in ismiyle anılan

grup olduğunu gösteriyor.

Riutin eski bir Bolşevikti ve doğrusu oldukça karmaşık bir siyasi evrim geçirmişti. 1920'li yıllarda tutkulu bir Stalinistti ancak 1930'lu yıllarla birlikte pek çok konuda yanıldığını düşünmeye başlamış ve Stalinist bürokrasiye karşı yeni bir mücadele başlatılması gerektiğini farketmişti. Böylelikle Riutin örgütlenme çabasına girişti ve Sol Muhalefetle, Trotskistlerle bir araya gelme yollarını aramaya başladı.

Riutin grubu 100 sayfadan biraz daha kalın bir metin yayınladı ve Riutin platformunun kuruluşunu ilan etti. Elbette yeraltı faaliyeti koşullarında yapılan bir ilandı bu. Bu metinde grup bütün temel sorunları tek tek irdeleyerek ülkede yaşanan ekonomik ve siyasi krizi ortaya koyuyordu. Stalin ve kliği bu metinden o kadar korkup telaşa kapıldılar ki bunu biçimsel olarak Riutin'in atılma kararını verecek olan Merkez Komite üyelerine göstermek için gereken süreyi bile kaybetmeyi göze alamadılar. Merkez Komite Riutin'i ve önderliğini yaptığı platformu metni okumadan suçlu buldu.

Bu sırada teslim olmayı ya da ödün vermeyi reddetmiş olan binlerce Trotskist ülkenin çeşitli bölgelerinde sürgünde ya da hapishanelerdeydiler. Bunların arasında pek çok önde gelen parti üyesi vardı. Bu muhalefet üyelerinin önünde sadece iki seçenek vardı. Ya ödün verdiklerini ilan eden bir mektubu imzalayacaklar ve konumlarını garanti(!) altına almak üzere bürokratik pisliği üzerlerine bulaştıracaklardı ya da bu türden açıklamaları imzalamayı reddedip hapishanede, kampta ya da ülkenin en ücra köşelerindeki sürgün bölgelerinde kalmaya devam edeceklerdi.

İlk Moskova duruşmaları 1936'da başladığında düzinelerce muhalefet üyesinin Moskova'ya getirilmiş olması bu nedenle ilgi çekicidir. Bunların tamamı teslim olduklarını belirten mektupları imzalamış ve yalancı tanıklık yapmayı kabul etmiş olanlardı. Bu sebeple hiçbiri Moskova Duruşmalarında yargılanmadılar ancak dava öncesi sorgulamalar sırasında öldürüldüler.

1932'de farklı muhalefet eğilimlerinin temsilcileri Stalin önderliğinin devrilmesi ve yeni politikaların uygulamaya konulması için birleşik bir anti-Stalinist blokun oluşturulmasını tartışmaya başladılar.

Riutin platformu artık Parti'de daha önce ortaya çıkmış olan farklılıkların yeni ayrışma karşısında ikinci planda kaldığını belirtiyordu; ya Stalinist klikten ve onun halka karşı işlediği suçlardan yana olacaktınız ya da

Stalinist kliği alaşağı ederek partinin Lenin'in ilkelerine dönmesinden yana olacaktınız.

Sol Muhalefetin eskiden önde gelen liderlerinden biri olan ve biçimsel olarak teslim olmuş olan ancak aslında muhalefet için çalışmalarına devam eden Ivan Smirnov 1931'de Almanya'ya resmi bir ziyaret yaptı. Burada Trotskiy'in oğlu Lev Sedov'la ilişki kurdu ve Sovyetler Birliği dışındaki devrimci Marksistlerle ülkedeki eski ve yeni muhalif eğilimlerin yeni oluşmuş olan bloku arasında koordinasyon sağlanmanısını öneminden bahsetti.

Bu muhalefet eğilimlerinden pek çok üye 1932 sonlarında ve 1933 başlarında tutuklanmış olmasına karşın hiçbiri birleşik anti-Stalinist blok hakkında en ufak bilgi vermedi. Ancak 1934 Aralığında Kirov'un öldürülmesinin ardından 1935 ve 1936 yıllarında pek çok insan gizli polisin (GPU'nun) ağır işkencelerine maruz kalmış ve sonunda 1932'de bileşik bir blokun oluşturulmuş olduğu ortaya çıkmıştır. Bu Stalin'in Büyük Terörü gündeme getirmesine yol açan etkenlerden biridir.

Ortaya çıkan yeni bilgiler ışığında geriye dönüp bakıldığında Moskova Duruşmalarında dava konusu yapılan iddiaların yaklaşık olarak yüzde doksanı fantastik yalanlar yığınıdır. Gestapo ajanlığı, yabancı hükümetler adına casusluk, sabotajlar düzenlemek vb. Fakat görülmektedir ki ileri sürülen iddiaların yüzde onu doğrudur. Muhalifler gruplar gerçekten de hem yeni taraftarlar kazanmaya, hem de aralarında bağlantılar kurmaya ve Stalin'ini ve kliğini devirmeye çabalamışlardır.

Elbette Büyük Terörün ortaya çıkmasına yol açan sadece Stalin'in Sovyetler Birliği içindeki muhalefete karşı artan korkusu değildi. Aynı zamanda "dış politika"[9] alanındaki kimi sorunların da bununla yakından ilgisi vardı. Stalin Trotskiy'in düşüncelerinin artan etkisinden ve Dördüncü Enternasyonal'i kurmak üzere önderlik ettiği cılız harekete gittikçe daha çok insan kazanmaya başlamasından ciddi bir rahatsızlık duyuyordu. Yurtdışında resmi komünist partiler Stalin tarafından manipüle edilen Komintern'in tamamen itaatkar kuklaları hale getirilmiş olmalarına karşın pek çok ülkede Dördüncü Enternasyonal'i destekleyen muhalif Trotskist gruplar da ortaya çıkmıştı.

Komintern'in arşivlerinde sadece iç dolaşım için hazırlanmış pek çok

9. Tırnak içine almış olmama karşın burada "dış politika" diye sözü edilen şeyin uluslararası komünist hareket içinde bir gelişme ile ilgili olduğunu belirtmeyi zorunlu görüyorum. Ne var ki milli komünizmin bunu bir "dış politika" sorunu kertesine indirgemişti.

belgede bu durum tespit edilmekte ve kimi ülkelerde muhalefetin sendikalarda ve sosyalist partiler içinde kaale alınması gereken bir güç haline gelmeye başladığı belirtilmektedir. Yine aynı belgelerde kimi ülkelerde muhaliflerin sayısının birkaç binle ifade edilir hale geldiği de söylenmektedir.

Örneğin İspanya'da, iç savaşın sonucunun bir ikinci dünya savaşının yaşanıp yaşanmayacağı belirleyeceği bir ülkede, güçlü bir Marksist parti olan POUM vardı. POUM her ne kadar yolunu Dördüncü Enternasyonal'le ayırmışsa da sonuna kadar anti-Stalinist politikalar izlemiş bir partiydi. Dolayısıyla Stalin yurt içinde güçlenen muhalefete ek olarak Dördüncü Enternasyonal'in etki alanını kısa bir süre içinde artırabileceği ve birçok ülkede Stalinistleşmiş Komintern'e yönelik bir tehdit oluşturabileceği korkusuyla da Büyük Teröre başvurma kararını aldı.

SSCB'ye sığınmış olanlar

Ele alınan dönemde kapitalist Avrupa'daki rejimlerin yarısına yakını faşist ya da yarı-faşist totaliter rejimlere sahipti. Bu ülkelerden kaçmış olan pekçok komünist, sosyalist ve demokratik düşünce yapısına sahip insan Sovyetler Birliği'nden siyasi sığınma talep ediyordu. Sovyetler Birliği'nde onbinlerce yabancı komünist ve komünizm sempatizanı vardı ve bunların neredeyse tamamı Büyük Terör sırasında yok edildiler.

Bu dönemde Sovyetler Birliği'nde siyasi göçmenlerin, hele hele burjuva demokratik ülkelerden gelenlerin, yaşamlarının ne kadar kötü olduğuna dair ortaya pek çok belge çıkmış durumdadır. Örneğin önde gelen bir Avusturalyalı komünistin eşi olan Audrey Blake bir mektubunda 1930'larda bütün dış haber alma kanallarının tamamen kapatıldığını ve Trotskiy'in düşünceleri üzerine şu ya da bu şekilde yapılacak herhangi bir tartışmaya bile izin verilmediği yazıyor. SSCB sınırlarının dışında da yasak uygulamaya konmuştu. Örneğin ABD'de Komünist Partisi üyelerine bütün Trotskist literatürü yasaklamıştı. Resmi partilerin liderlerinin korkusu o kadar büyüktü ki yandaşlarının bu türden yazıları okumalarına bile izin vermiyorlardı. Yani Büyük Terör'ün önemi ve sonuçları sadece kendini Ekim Devrimine ve sosyalizme tamamiyle adamış insanların yüzbinlercesinin tutuklanmış ve öldürülmüş olmasıyla ölçülemez. Bunun ötesine geçmek zorunludur.

Büyük Terörle ilgili haberler Batıya ulaştığında başka koşullar altında

komünist harekette yer alabilecek binlerce, belki de yüzbinlerce insan sosyalizm düşüncesi karşısında irkilir hale geldi. Sosyalizm bu insanların gözünde itibarını ve inandırıcılığını yitirdi.

Çeşitli komünist partilerin başında bulunan ve Büyük Teröre paçasını kaptırmadan hayatta kalan liderler Stalinist kliğe göbekten bağlanmışlardı çünkü onunla suç ortaklığı yapmışlar ve kendi yoldaşlarının yaşamlarını yitirmelerinde, işkence görmelerinde ya da türlü eziyetler çekmelerinde rol üstlenmişlerdi. Bunların içinde 1930'larda berbat bir rol üstlenmiş olanların bir kısmı ne yazık ki günümüzde yaygın olarak Stalinizme karşı mücadele vermiş savaşçılar olarak biliniyorlar. Alın size bir başka efsane daha!

Nagy, Tito ve diğerleri...

Bunların içinde en dikkat çekici isim 1956 Macaristan ayaklanması sırasında baş aktör konumunda olana Macar komünist lider Imre Nagy'dir. Ortaya çıkan belgeler Nagy'nin Sovyetler Birliği'nde 1929 yılından itibaren siyasi göçmen olarak bulunduğunu gösteriyor. 1930 Nagy NKDV'nin paralı ajanı haline geliyor ve onun yaptığı ihbarlarla düzinelerce Macar, Alman komünisti ve diğer ülkelerden gelen kimi komünistler tutuklanıyor.

Şu ana kadar ortaya Tito'nun NKDV'nin paralı bir ajanı olduğu gösteren herhangi bir belge bulunmamış olsa da pek çok belge onun büyük bir hevesle Yugoslav partisi içinde "Trotskist temizliği" yaptığını ortaya koyuyor.[10] Sadece Moskova'da Yugoslav partisi üyesi 800'ün üzerinde komünistin tutuklanmış olduğunu bugün artık biliyoruz. 1939'da Tito Yugoslavya'ya parti lideri olarak döndüğünde temizliğin devam etmesini ve derinleştirilmesini istedi. Silah arkadaşı Milovan Jilas'ın da içinde bulunduğu bir çok komüniste güvenmiyordu.

Eğer Büyük Terörün Sovyetler Birliği'nde ve yurtdışında yarattığı etkilerden söz etmek gerekirse durum şu şekilde özetlenebilir: Bolşevik tarzdaki bilinç fiilen ortadan kaldırılmıştır. Oysa Bolşevik tarzda bilince damgası vuran özellikler arasında sosyalist eşitlik idealine, sosyal adalete ve enternasyonalizme sadakat ve partide yüksek düzeyde bulunan birinin bu konumdan faydalanarak kendisine çıkar sağlamasına karşı olmak vardı. Bu bilincin özü dava için gönüllü olarak özveride bulunmaktı.

10. Herhangi bir yanlış anlamaya yol açmamak için belirtelim. Bu satırların yazarı Imre Nagy'den farklı olarak Tito'nun sahici bir devrimci önder olduğunun bilincindedir. Ve Tito'nun bürokratik eğilimlerinin bu gerçeği perdelemeyeceğine de inanmaktadır.

Büyük Terörün işlevi

Eğer Büyük Terör uygulamaya konmasaydı Stalin'in siyasi hatta yapmak istediği büyük değişiklikleri gerçekleştirmesi çok zor olurdu. Büyük Terörün kurbanlarının ezici çoğunluğu gerçek anti-faşist ruhla büyümüş ve eğitilmiş insanlardı. Eğer onların sağ kalmalarına izin verilseydi, eğer ortadan kaldırılmamış olsalardı, Stalin için 1939'da Ribbentrop-Molotov paktını imzalamak çok daha zor olurdu. Ve eğer bu pakt imzalamamış olsaydı II. Dünya Savaşı aynı şekilde başlamayabilirdi.

Ve eğer gerçek enternasyonalistler Büyük Terörle yok edilmemiş olsalardı, Stalin'in İkinci Dünya Savaşı sonrasında fiilen resmi devlet politikası haline gelen anti-Semitizmi uygulaması imkansız hale gelecekti ya da çok zorlaşacaktı."

Ancak yukarıda sözü edilen saptamalarla veya buna eklenebilecek başka saptamalarla/örneklerle yetinmek doğru olmaz. Bu saptamalar ve tarihsel örnekler ne kadar çarpıcı olurlarsa olsunlar, insanlığın kaderi üzerinde ne kadar büyük etkiler yaratmış olurlarsa olsunlar, Moskova davaları ve Büyük Terör gibi tarihin en büyük proleter devrimini köklü biçimde etkileyen bir tarihsel olayın, gelişmelerin çizgisini köklü bir biçimde değiştirdiğini söylemekle yetinmek aslında sorunu sınırlı bir çerçevede ele almak olacaktır. Asıl altı çizilmesi gereken konu şudur; Büyük Terör'ün esas işlevi Sovyet bürokrasisinin komünizmden, Bolşevizmden duyduğu korkuyu ortadan kaldırarak iktidara hakim olma isteğidir. Daha açık bir biçimde ifade etmek gerekirse Büyük Terör, bürokrasinin politik karşı devriminin en belirleyici episodlarından biridir.

---

11. Sosyalist İktidar Partisi'nin yarı-resmi yayın organı niteliğindeki haftalık **Sol** dergisinin 15 Ocak 1999 tarihli 20. sayısında "komünist" Albert Maşakov'un Rusya'daki Yahudilerle ilgili Adolf Hitler'i aratmayan açıklamalarıyla ilgili "haber" yazısını okumak, Stalin döneminin günümüzdeki acılı meyvalarını tanımak açısından ilginç olabilir. Ayrıca söz konusu "haber" özürcülüğün ve onun yapışık kardeşi kinizmin insanı ne türden zıpırlıklar yapmaya ittiğini göstermesi açısından da ilginç olabilir. Yazının sonuna gelmiş olduğum ve bu nedenle konuyu dağıtma endişesi taşımadığım için okuyucuya Cemal Hekimoğlu'nun söz konusu "haber"e eklediği ve benim çok eğlendirici bulduğum yorumun son paragrafını aktarmadan geçemeyeceğim: "Sonuç: Rus komünistleri hızla sağlam projeler üretmek durumundadırlar. Bunu yapmadıkları oranda, istemedikleri halde çatışmaların sınıf ekseninden kaymasına yardımcı neden olacak, gerici iktidarın ekmeğine yağ süreceklerdir. Onca hatadan sonra bunu 'bize' yapmaya hakları yoktur..." (s. 25) Çok açık değil mi? Tıpkı bir nükleer felaket gibi 60 yıl önce yaşanmış olsa bile Büyük Terörün etkileri dünyamızı (elbette en başta ve en çok eski Sovyetler Birliği'ni ve eski bağdaşığı ülkeleri) olumsuz olarak etkilemeye devam ediyor.

SINIF BİLİNCİ

1.500.000 TL
KDV dahil